

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերձագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

5945

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԳՅՈՒՍԱՐԵՐ, ԲԻՆ 9

ԷՄԻԼ ԶՕԼԱ

ԹԵՐԷԶ ԱՍԻԷՆ

Բարգիտեց

ԳՅՈՒԳԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱՆ

84

9-75

ԳԼՃԻՐԷ
ՏՊԱՐԱՆ ԿՈՆՍՏԱՆՍՏԱՆ

1925

NERSES
GHAZIKIAN
ALEXANDRIE

40

20 APR 2006

19 NOV 2010

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅՈՒՍԱՔԵՐ» ԹԻՒ 9

84

9-75

ՄԻԼ 20ԼԱ

ԹԵՐԷԶ ՌԱՔԷՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ԴՈՒՐԳԷՆ ՄԵԽԹԱՐԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ «ՅՈՒՍԱՔԵՐ»
ԳԱՀԻՐԷ
1925

13.04.2013

5945

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Արդի վեպի վարպետներեն՝ Էմիլ Զօլայի այս հուշակառոր գործին բարգմանութիւնը մեկ նպատակ ունի միայն — ծանօթացնել ընթերցող հասարակութեան գեղարուեստական ու խորապես մարդկային վեպ մը որ ինքզինք բաժնէ բոլոր իր նմաններեն :

Ոչ մեկ խօսք Զօլայի մասին, որովհետեւ քանի մը տողի մէջ անհնար է գիծ մը իսկ տալ այն հսկայ դիմագծութենէն որ մօտ քառորդ դար առաջ շիշեցաւ (1902), եւ դեռ կը պահէ իր շերմութիւնն ու կենդանութիւնը, այնքան մարդկային է անոր շունչը եւ այնքան հզօր :

Ոչ մեկ խօսք, տողերու մէջ, մեր կողմէ Զօլայի մասին, որովհետեւ նման փորձ մը խոշոր յաւակնութիւն մը պիտի ըլլար :

Թերէզ Ռաքէն, մեկը բնապաշտ Դպրոցի հիմնադրին ամենէն ուժով գործէրէն, վեպ մըն է որ իր խտութեամբը, մարդկային Ֆիզիքական ու հոգեկան կիրքերուն, ոճային պոսթիւմներուն, խղճահարութեան ու քառութեան գայարուններուն կենդանի ու պիքկ պատկերացումովը, — կտրուկ, ուժգին ու շքեղ ոճով, եւ միանգամայն քնարերգական շունչով բարա-

21003-59

ունն, — կը մնայ ամենեն կատարեսլ եւ ամեն
են ամբողջակուն գործը մեծ վարպետին :

Ոչ մէկ քարոզ անոր մէջ . խորունկ արձա-
գանգ մը միայն կեանքեն ու մարդերեն . եջեր՝
նոյնիսկ , որոնք կը վրդովեն թերեւ նայուածք-
ները , բայց , կասկած չկայ , համակուած՝ գե-
րագոյն բարոյականով , — մարդկային բնութեան
նշմարիտ պատկերացումովը , իր շքեղ ու ստուե-
րոտ բոյոր գիծերուն մէջ .

Այնքան պերճախօս է գործը այս տեսակե-
տեն , — ինչպէս ամեն նշմարտապէս գեղար-
ուեստական գործ — որ բաւական է դեմ առ դեմ
կենայ անոր առջեւ , նանջնալու համար գործին
գեղեցկութիւնը , բացատրելու համար ստեղծա-
գործ հաննարին փառքը եւ վերջապէս , ըսե՞նք ,
նանջնալու համար մարդը , ցեխէ շաղուրած
այլ աստուածային կրակով քրծուած այդ սա-
փորը , ուր բշուառութեան արցունքներուն հետ
խառնուած կը մնան երջանկութեան կաթիլնե-
րը , ողբերգական ու տկարութեան հծծիւննե-
րուն հետ , հերոսական ու հօր ժայթերը :

Մեր նպատակն եղած է անկորնչելի գե-
ղեցկութեան ու արուեստի յաւիտենական գործ
մը մատնանշել , որ ամենեն աւելի մօտեն խօսի
այդ առեղծուածային սափորին՝ մարդուն ու
անոր ներքին աշխարհին վրայ :

Գ . Մ .

ԷՄԻԼ ԶՕԼՍ
(1840 - 1902)

I

Երբ քարափէն կը վերադառնաք, կենէկօ
փողոցին ծայրը կը հանդիպիք Փօն Նէօֆի
անցքին, տեսակ մը նեղ ու մթին նրբանցք,
որ Մազարէն փողոցէն մինչև Սէն փողոց կ'եր-
կարի: Այս անցքը՝ երեսուն քայլ երկայնու-
թիւն և առ առաւելն երկու քայլ լայնութիւն
ունի. սալարկուած դեղնորակ, մաշած և
խախտած սալաքարերով, բարկ խոնաւութիւն
մը կը հոտի ան շարունակ. ապակեփեղկերը
որ զայն կը գոցեն, ուղղանկիւն կտրուած, սև-
ցած են աղաէն:

Սմառուան գեղեցիկ օրերուն, երբ կիզիչ
արև մը կ'այրէ փողոցները, այդ աղտոտ ա-
պակիներէն ճերմակորակ պայծառութիւն մը
կ'իյնայ և խղճալիօրէն կը քաշկռտուի անց-
քին մէջ: Իսկ ձմրան գէշ օրերուն, մշուշոտ
առաւուններուն, ապակիները խաւար կը թափեն
միայն կպչուն սալաքարերուն վրայ, աղտեղի
և անարգ խաւար:

Զախ կողմը, մթաստուեր, ցած ու կքուն
խանութներ կը փորուին, որոնցմէ նկուղի
պաղ շունչեր միայն դուրս կուգան: Հոն
կան հին գէրք ծախողներ, մանկական խա-

ղալիկ վաճառողներ և քարղոնագործներ, որոնց ցուցադրած ապրանքները, փոշեպատու գորշ, ստուերին մէջ կը քնանան տարտամօրէն: Ապակեղարանները, որոնք շինուած են պղտիկ ապակիներով, տարօրինակ կերպով կը ցոլացնեն կանանչորակ ապրանքները. անգին, ցուցադարաններուն (étalage) ետին, խանութները, մթութեամբ լեցուած. չարաչուք խորշեր են, որոնց մէջ կը շարժակին այլանդակ ձևեր:

Այլ կողմը, անցքի ամբողջ երկայնքին, մեծ պատ մը կը տարածուի, որուն վրայ դիմացի խանութպանները նեղուլիկ դարաններ գետեղած են. անանուն առարկաներ, քսան տարիէ ի վեր մոռցուած ապրանքներ շարուած են հոն. բարակ տախտակներու երկայնքին որոնք ներկուած են մութ ու անաւոր գոյնով մը:

Գեղծ գոհարեղէններու վաճառորդունի մը նստած է դարակներէն մէկուն առջև. անիկատասնըհինգ սանդիմի մատանիներ կը ծախէ, որոնք, մահակոններէ շինուած տուփի մը մէջ, կապոյտ թաւիչէ բարձիկի մը վրայ դրուած են խնամով:

Ապակեղարաններուն վերևը, կը բարձրանար պատը, սև, կոշտ ծեփով մը, կարծես բորէ ծածկուած ըլլար և ամբողջ սպիներով պատուած:

Փօն Նէօֆի անցքը պայտի վայր մը չէ: Մարդիկ անկէց կ'անցնին շրջան մը չընելու և քանի մը երկվայրկեան շահելու համար: Անկէ կ'անցնի միայն բազմաթիւն մը զբազ-

ուած մարդոց, որոնց միակ հոգը արագ և իրենց առջև ուղիղ երթալն է. Հոն կը տեսնէք գործի կրծկալով աշկերտներ, ձեռագործը ձեռքերին գործաւորուհիներ, թեւերնուն տակ ծրարներով կիներ ու այր մարդեր: Ասոնցմէ պատ, հոն կը տեսնուին նաեւ ծերունիներ, որոնք տնտնալով կը յառաջանան արտմաշուք վերջալոյսին մէջէն, որ ապակիներէն վար կ'իջնայ, և պղտիկ տղաքներու խմբակներ, որոնք, դպրոցէն արձակուելով, հոն կուգան վազելով աղմուկ հանելու և սալաքարերը թնդացնելու իրենց սանդալներովը: Ամբողջ օրը, չոր ու աճապարոտ աղմուկ մը քարերուն վրայ հնչող ոտքերու, գրգռիչ անկանոնութեամբ մը: Ոչ ոք կը խօսի, ոչ ոք կը կենայ. ամէն մարդ կը վազէ իր զբաղումներուն, գլխահակ, արագ, առանց աչք մը ձգելու խանութներուն վրայ: Խանութպանները մտահոգ երևոյթով մը կը նային այն անցորդներուն վրայ, որոնք, հրաշքով, կանգ կ'առնեն իրենց ցուցադարաններուն առջև:

Իրիկունը, կազի երեք կտուցներ, քառակուսի և ծանր լապտերներու մէջ փակուած, կը լուսաւորեն անցքը: Այս լապտերները կախուած ապակեփեղկերուն, որոնց վրայ ղեղնորակ պայծառութեան մը հետքերը կը նետեն, իրենց շուրջը աղօտ լոյսի մը բոլորակները կը ձգեն, որոնք կը դողդղան և կարծես կ'անհետին ատեն ատեն: Անցքը իսկական աւազակաբոյնի մը չարաչուք կերպարանքը կըստանայ. խոշոր շուքեր կ'երկարին սալա-

քարերուն վրայ, խոնաւ շունչեր կուգան փողոցէն, կարծես թէ ընդերկրեայ նկուղ մը ըլլար, յուղարկաւորական երեք լապտերներով աղօթակի լուսաւորուած :

Խանութպանները կը գոհանան արգէն այն նիհար ճառագայթներովը, զորս ճրագի քիթ մը իրենց ապակեփեղկերուն կը զրկէ. անոնք, իրենց խանութներուն մէջ լուսամփոփով լամբար մը կը վառեն միայն, զոր կը զնեն իրենց հաշուատեղանին մէկ անկիւնը, և անցորդները կրնան տեսնել թէ ինչ կայ այս ծակերուն խորը, ուր խաւարը պատած է ցորեկ ատեն :

Առաջամասերուն սեւորակ գծին վրայ, քարդոնագործի մը ապակիները կը փայլին : Թերթաքարէ երկու լապտերներ կը ծակեն խաւարը, երկու դեղին բոցերով : Եւ, միւս կողմը, մոմ մը, կանթեղի մը ապակիին մէջ տեղը տնկուած, լոյսի աստղեր կը ցանցնէ կեղծ գոհարեղէններու տուփին մէջ : Վաճառորդուհին, ձեռքերը շալին տակ պահած, կը մրափէ իր պահարանին խորը :

Քանի մը տարի առաջ, այս վաճառորդուհիին դիմացը խանութ մը կար, որուն մութ կանանչ տախտակամածը խոնաւութիւն դուրս կուտար իր բոլոր ձեղքերովը. նշանակը, նեղ ու երկար տախտակէ մը շինուած էր և սե տառերով իր վրայ կը կրէր Փերեզակ բառը, և դրան ապակիներէն մէկուն վրայ գրուած էր կնոջ մը անունը՝ Թերեզ Ռաքին, կարմիր տառերով : Աջ և ձախ կողմերը խորունկ ապակեղարաններ կ'երկարէին, կապոյտ թուղթերով պատուած :

Յորեկը, մարդուն աչքը ցուցադարանէն զատ ոչինչ կրնար զանազանել մեղմացած մթաստուերին մէջ :

Մէկ կողմը՝ քիչ մը ձերմակեղէն կար. շղարչեայ փոթաւոր գլխանոցներ, իւրաքանչիւրը երկու երեք Ֆրանքի, մարմաչէ թեզանիքներ և օձիքներ, յետոյ օղահիւսքեր (tricot) ու կարճ գուլպաներ, փոկեր : Իւրաքանչիւր առարկայ, դեղնած ու ճմութկած, եղկելիօրէն կախուած էր երկաթաթել կեռէ մը : Ապակեղարանը, վերէն վար լեցուած էր այսպիսի ձերմկած իրերով, որոնք տխուր կերպարանք մը կ'առնէին թափանցիկ մթութեան մէջ : Նոր գլխանոցները, աւելի փայլուն ձերմակով մը, կոշտ արատներ կը կազմէին տախտակները պատող կապոյտ թուղթին վրայ : Եւ, եռանկիւնի մը երկայնքը կախուած գունաւոր կարճ գուլպաները մթին բան մը կը զնէին մարմաչի ամոյն ու աղօտ մակերեսին վրայ :

Միւս կողմը, աւելի նեղ ապակեղարանի մը մէջ կը տեսնուէին կանանչ բուրդի խոշորկեկ կծիկներ, ձերմակ խաւաքարդներու վրայ կարուած սև կոճակներ, ամէն գոյնէ և մեծութեամբ տուփեր, պողպատէ վարսացանցեր՝ մարդարտաչար՝ դրուած կապտորակ թուղթէ բոլորակներու վրայ, բանելու ասեղի խուրձեր, սրահակի նմոյշներ, ժապաւէնի ճախարակներ և վերջապէս դէզ մը գունատ ու գունաթափ առարկաներ, որոնք այնտեղ կը քնանային անտարակոյս հինգ վեց տարիէ ի վեր :

Բոլոր գոյները աղտոտ գորշութեան մը դարձած էին այս դարանին մէջ, ուր փոշին

ու խոնաւութիւնը կը փտտեցնէին ամէն բան :

Ամաւը , կէս օրուան դէմ , երբ արեւը կ'այրէր հրապարակներն ու փողօցները զեղնորակ ճառագայթներով , միւս ապակեղարանին գրլխանոցներուն ետին կը նշմարուէր դեռահաս կնոջ մը լուրջ ու տփգոյն կիսադէմը :

Այս կիսադէմը տարտամօրէն կը զտուէր խանութին մէջ տիրող մթութենէն . Տափակ և չոր ճակատի մը կը փակչէր երկար , նեղ ու նուրբ քիթ մը . չրթունքները տփգոյն վարդագոյնով երկու բարակ գիծեր էին , և կզակը , կարճ ու ջղուտ , վիզին կը միանար ճկուն ու ճարպոտ գծով մը . Մարմինը չէր տեսնուեր , որ ստուերին մէջ կը կորսուէր . միմիայն կիսադէմը կ'երևէր , անփայլ ու ճերմակ , սե ու լայնաբաց աչքով մը , և կտրծեա ճզմուած մութ ու թանձր մազերու խուրձին տակ . Հոն էր ան , ամբողջ ժամեր , անշարժ ու հանդարտ , երկու գլխանոցներուն միջև , որոնց վրայ խոնաւ լարագծերը ժանգի երիզներ ձգած էին :

Իրիկունը , երբ լապտերը վառուած կ'ըլլար , կը տեսնուէր խանութին ներքը . Աւելի երկար էր ան , քան թէ խոր : Միւս ծայրը , պտուտակաւոր սանդուխ մը առաջին յարկին սենեակները կ'առաջնորդէր : Պատերուն վրայ փակցուած էին ապակեգործաններ , պահարաններ , կանանչ խաւաքարաի շարքեր . չորս տթոռ և սեղան մը կ'ամբողջացնէին կարասիները : Սենեակը մերկ և ցուրտ կ'երևէր . ծրարուած ապրանքները , անկիւնները զրուած , հոս հոն չէին քաջբառուեր իրենց խառուարիկ գոյնե-

րով :

Սովորաբար , երկու նստած կիներ կային հաշուասեղանին ետին . դեռահաս կին մը՝ լուրջ կիսադէմով և ծեր կին մը՝ որ կը ժպտէր , մրափելէն : Այս վերջինը մօտ վաթսուն տարեկան էր . անոր ճարպոտ ու խաղաղ դէմքը կը ճերմկնար լամբարին ձգած պայծառութեան ներքև . Խոշոր և վագրի նման խայտաբղէտ կատու մը , հաշուասեղանին մէկ անկիւնը կկզած , կը դիտէր անոր քնանալը :

Քիչ մը անդին , աթոռի մը վրայ նստած էր երեսունի մօտ մարդ մը , որ կը կարգար կամ դեռահաս կնոջ հետ կը խօսակցէր , կիսաձայն : Փոքրիկ , տխւղ , և թոյլ գնացքով մէկն էր ան . անհամ խարտեաչով մը մազեր , ցանցառ մօրուք և գէմք մը մանով ծածկուած . անիկա հիւանդ ու չփացած տղու մը կը նմանէր :

Ժամը տասնէն քիչ առաջ , ծեր կինը մրափէն կ'արթննար . Խանութը կը գոցէին , և ամբողջ ընտանիքը վեր կ'ելլէր պառկելու : Խայտաբղէտ կատուն իր տէրերուն կը հետևէր մուտակէն , գլուխը քսելով բազրիկի իւրաքանչիւր ձողիկին :

Վերը , բնակարանը երեք սենեակներէ կը բաղկանար : Սանդուխը ճաշասրահ մը կը տանէր , որ իրրև հիւրանոց ալ կը գործածուէր միւսնոյն ատեն . Ձախ կողմը , անկիւն մը , արծափեայ վառարան մը կար . դիմացը սպասադարան մը , յետոյ աթոռներ՝ կարգով շարուած՝ պատերու երկայնքը . կլոր սեղան մը , բացուած ամբողջովին , սենեակը կէս կը կի-

սէր. Թորը, ապակեւոր միջնորմի մը ետին, սեցած խոհանոց մը, Ճաշատրահին երկու քովերը, մէյ մէկ ննջասենեակներ.

Ծեր կինը, համբուրելէ ետք իր զաւակն ու հարսը, իր սենեակը կը քաշուէր. Կատուն կը քնանար խոհանոցը, աթոռի մը վրայ. Ամուսինները իրենց սենեակը կը մտնէին: Այս սենեակը երկրորդ դուռ մը ունէր. դուռը սանդուխի մը վրայ կը բացուէր, որ դէպի արտաքին անցքը կը տանէր մութ ու նեղ ճամբով մը:

Ամուսինը, որ ջերմէն կը դողար միշտ, անկողին կը մտնէր. այս միջոցին դեռահաս կինը կը բանար պատուհանը, վանդակափեղկերը գոցելու համար: Անիկա կը մնար հոն քանի մը երկվայրկեան, խոշոր սև պատին դիմաց, կոշտօրէն ձեփուած, որ շատ վեր կը բարձրանար նրբանցքէն: Այս պատին վրայ անորոշ ակնարկ մը կը պտտցնէր, և, մունջ, կուզար պառկելու իր կարգին, արհամարհոտ անտարբերութեամբ մը:

II

Տիկ. Ռաքէն նախկին փերեզակ մըն էր, վերնոնէն. Մօտ քսանըհինգ տարի անիկա ապրած էր այս քաղաքին մէկ պզտիկ խանութին մէջ: Իր ամուսինին մահէն քանի մը տարի ետք, տաղտուկներ ունեցաւ, և ծախեց

խանութը: Իր խնայողութիւնները այս վաճառման գնին վրայ աւելնալով, քառասուն հազար ֆրանքի գումար մը առաջ բերին, զոր տոկոսի տուաւ և երկու հազար ֆրանքի եկամուտ մը ունեցաւ: Այս գումարը կրնար լայնօրէն բաւել իրեն: Մենակեացի կեանք մը կը վարէր, անգիտանալով այս աշխարհի ուրախութիւններն ու սուր հոգերը. իրեն համար խաղաղ, անդորր ու երջանիկ կեանք մը ստեղծած էր:

Չորս հարիւր ֆրանքով պզտիկ տուն մը վարձեց, որուն պարտէզը կը հասնէր մինչև Սէնի եզերքը. Փակ և մեկուսի բնակարան մըն էր, որ վանքի մը տարտամ հոտերն ունէր. կածան մը այս առանձնարանը կը տանէր, որ հաստատուած էր ընդարձակ դաշտագետիններու մէջտեղ. բնակարանին պատուհանները գետին և միւս գետափին ամայի բլրակներուն վրայ կը բացուէին: Բայց կինը, որ յիսունը անցած էր, այս միայնութեան խորը փակուեցաւ և հոն ճաշակեց խաղաղաւէտ ուրախութիւններ, շրջապատուած իր Գամիյլ զաւակէն և Թերէզ եղբոր աղջիկէն:

Գամիյլ քսան տարեկան էր այն ատեն. իր մայրը կը չփացնէր զայն, պզտիկ տղու մը պէս. կը պաշտէր զայն, որովհետև մահուան ճիրաններէն փրկած էր տառապագին ու երկարատև երիտասարդութեան մը ընթացքին: Տղան, մէկը միւսին ետեէն, տեսաւ բոլոր ջերմերը, երևակայելի բոլոր հիւանդութիւնները: Տիկ. Ռաքէն տասնըհինգ տարի պայքարեցաւ այս ահաւոր ցաւերուն դէմ, որոնք

կորգով, կուգային զաւակը խելու իր ձեռքէն: Յաղթեց անոնց բոլորին իր համբերութեամբը, խնամածութեամբը, պաշտամունքովը:

Գամիլլ, մեծնալով, մահէն փրկուած, գողահար վիճակի մը մէջ մնաց այն տեական ցնցումներէն, որոնք թմրեցուցած էին իր միօրը: Իր աճումին մէջ կանգ առած, պզտիկ և տկարակամ մնաց: Իր ազագուն անգամները դանդաղ ու յոգնած շարժումներ ունեցան: Իր մայրը ա՛լ աւելի կը սիրէր զայն, այս տխրածութեան համար, որ զայն կըրուն կ'ընէր ժիշտ: Կը դիտէր անոր խեղճուկ գունատ դէմքը, յաղթական գուրգուրանքներով, և կը մտածէր թէ աւելի քան տասն անգամ կեանք տուած էր անոր:

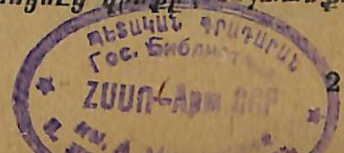
Հազուադէպօրէն հանգիստ օրերուն, ուր զերծ մնաց հիւանդութենէն, Գամիլլ հետեւեցաւ Վերնոնի առևտրական վարժարանի մը դասընթացքին: Հոս սորվեցաւ ուղղագրութիւն և թուաբանութիւն: Իր գիտցածը չօրս գործողութենէն և քերականութեան մակերեսային ծանօթութենէն անդին չանցաւ: Աւելի ետքը, գիրի և տոմարակալութեան դասեր առաւ: Տիկ. Ռաքէն դող կ'ելլէր, երբ իրեն խորհուրդ կուտային իր տղան գօլէճ զրկել: համոզուած էր թէ իրմէ հեռու կը մեռնէր ան: Կ'ըսէր թէ գրքերը կըսպաննեն զայն: Գամիլլ տգէտ մնաց և իր տգիտութիւնը նոր տկարութիւն մըն ալ աւելցուց վրան:

Տասնութը տարեկանին, անգործ, չարաչար ձանձրանալով իր մօր շոռայած գուրգու-

րանքին մէջ, կտաւի վաճառականի մը քով մտաւ, իբրև գրագիր: Ամսական վաթսուն ֆրանք կը շահէր: Մտահոգ վիճակ մը օւնենալով, անգործութիւնը անհանդուրժելի կը դառնար:

Աւելի հանդարտ, աւելի առողջ կրգգար ինքզինք, այս անասնական տաժանքին, պաշտօնեայի այս աշխատանքին մէջ, որ ամբողջօրը վաճառագրերու (facture) վրայ կը հակէր զայն, ահաւոր գումարումներու վրայ որոնց իւրաքանչիւր թիւը համբերատարօրէն կը հեգէր: Իրիկունը, ջախջախուած, պարպուած գլխով, անհուն հեշտանքներ կը ճաշակէր զինքն համակող թմրութեան խորը: Անիկա հարկագրութեցաւ վէճի բռնուիլ իր մօրը հետ, կտաւի վաճառականի մը քով մտնելու համար: Մայրը կ'ուզէր իր մօտ պահել զայն շարունակ, երկու վերմակներու մէջ փաթթուած, հեռու կեանքի արկածներէն: Երիտասարդը տիրապարխօսեցաւ. աշխատանք պահանջեց, ինչպէս ուրիշ տղաքներ խաղալիկ կը պահանջեն, ոչ թէ պարտականութեան ոգիով, այլ բնագրով, բնութեան պահանջով: Իր մօր գուրգուրանքներն ու անձնուրացութիւնները վայրագ ետսիրութիւն մը տուած էին իրեն: անիկա կը կարծէր թէ կը սիրէր իր վրայ մեղքոյնները և գինքը փայփայողները. բայց, իրականին մէջ, մեկուտի կ'ապրէր, ինքն իր մէջ, միմիայն՝ իր բարօրութիւնը սիրելով և իր վայելքները աւելցնել ջանալով, կարելի բոլոր միջոցներով: Երբ Տիկ. Ռաքէնի խանդաղատալից գօրովը գանհցուց զինքը, հեշտանքով

21003-59

նետուեցաւ ապուշ գրադումի մը մէջ որ կ'ազատէր զինքը բուսաշուրերէն և զեղաշուրերէն: Յետոյ, իրիկունը, գրասենեակէն վերադարձին, Սէնի եզերքը կը վազէր իր զարմուհիին՝ Թերէզի հետ:

Թերէզ տասնըութ տարեկան ըլլալու վրայ էր: Օր մը, տասնըվեց տարի առաջ, երբ Տիկ. Ռաքէն փերեզակ էր տակաւին, իր եղբայրը՝ հարիւրապետ Տէկան իր թեւերուն մէջ առած՝ պզտիկ աղջիկ մը բերաւ իրեն: Հարիւրապետը Ալճերիայէն կուգար:

— Ահա քեզի աղջնակ մը որուն հորաքոյրն ես, ըսաւ ան, ժպտով մը: Մայրբ մեռած է... Ես, չգիտեմ թէ ի՞նչ ընեմ: Քեզի կուտամ զայն:

Փերեզակուհին առաւ մանուկը, ժպտեցաւ անոր և համբուրեց անոր վարդագոյն երեսները: Տէկան ութը օր վերնոն մնաց: Գոյրը հազիւ թէ հարցաքննեց զայն այս աղջկան մասին զոր իրեն կուտար ան: Անորոշ կերպով մը հասկցաւ միայն թէ այս սիրասուն փոքրիկը Օրանի մէջ ծնած էր և թէ իբրև մայր ունեցած էր մեծ գեղեցկութեամբ տեղացի կին մը: Հարիւրապետը, իր մեկնումէն ժամ մը առաջ, ծննդեան վկայական մը յանձնեց անոր, որով Թերէզ, իր կողմէ որդեգրուելով, իր անունը կը կրէր: Մեկնեցաւ ան և այլևս չտեսնուեցաւ. քանի մը տարի ետք, սպաննուեցաւ Ափրիկէի մէջ:

Թերէզ մեծցաւ, Գամիլի հետ նոյն անկողնին մէջ պառկելով, իր հորաքրոջ ջերմ գուրգուրանքովը չըջապատուած: Երկաթէ ա-

ռողջութիւն մը ունէր, բայց խնամուեցաւ տխեղձ պզտիկի մը պէս, հարկադրուած ըլլալով բաժնել իր զարմիկին հետ անոր դեղերը, և հիւանդ մանուկին հետ մնալ՝ նոյն գաղջ սենեակին օդին մէջ: Ժամերով, կծկտած, կը նստէր կրակին դիմաց, մտածուն, և ուղղակի բոցերը դիտելով, առանց արտեանունքները խոնարհելու: Ապաքինումի յատուկ այս բանի կեանքը ինքն իր մէջ խորատուզեց զայն. սովորութիւն դարձուց ցած ձայնով խօսիլ, անաղմուկ քալել և մունջ ու անչարժ նստիլ աթոռի մը վրայ, աչքերը բաց և առանց հայեացքի: Եւ երբ թեւ վեր կ'առնէր, երբ քայլ մը կը փոխէր, կըզգայիք անոր մէջ կատուային (*feline*) քծիւքներ, կարճ ու զօրաւոր զընդերներ, ամբողջական կենդանութիւն մը և հրայրք մը, որոնք կը քնանային իր թմբած միտին մէջ: Օր մը, իր զարմիկը, տկարանալով, գետին ինկած էր. Թերէզ վեր առած ու փոխադրած էր զայն. յանկարծական շարժումով մը, և ուժի այս պարզումը լայն ու վառ շերտեր զրեր էր անոր դէմքին վրայ: Մենաստանի իր վարած կենցաղը, ուժասպառող այն սնուցակերպը (*régime*) որուն ենթարկուած էր, չկրցան տկարացնել իր նիւար այլ զօրաւոր մարմինը. իր դէմքը տժգոյն երևոյթ մը առաւ միայն, թեթեակի դեղնորակ, և, ստուերին մէջ, ագեղցաւ գրեթէ՝ Երբեմն, պատուհանին առջև կ'երթար, կը դիտէր դիմացի տուները, որոնց վրայ արեգակը օսկի սաւաններ կը նետէր:

Երբ Տիկ. Ռաքէն իր խանութը ծախեց և

քաշուեցաւ գետեզերքի փոքրիկ տունը, Թերէզ հրճուանքի թաքուն սարսուռներ ունեցաւ։ Հօրաքոյրը յաճախ կրկնած էր իրեն. «Ազմուկ մի՛ հաներ, հանդա՛րտ կեցիր»։ և ան խնամով ծածուկ կը պահէր իր մէջ իր խաւնուածքին բոլոր մուկնութիւնները։ Գերագոյն պաղարիւնութիւն մը ունէր, երևութական հանդարտութիւն մը որ ահաւոր բորբոքումներ կը ծածկէր իր մէջ։ Անիկա շարունակ, ինքզինք կը կարծէր իր զարմիկին սենեակը, մահամերձ աղաւ մը քովը. ունէր՝ մեղմացած շարժումներ, լուսթիւններ՝ հեզախաղաղ պահեր, ծեր կնոջ կակազուն խօսքեր։ Երբ տեսաւ պարտէզը, սպիտակ գետը, ընդարձակ կանանչ բլրակները՝ որոնք հորիզոնն ի վեր կը բարձրանային, վազելու և պոռալու՝ վալրի բաղձանք մը համակեց զինքը. զգաց որ, կուրծքին տակ, սիրտը կը բաբախէր ուժգին հարուածներով, բայց ոչ մէկ գնդեր շարժեցաւ քէմքին վրայ. գոհացաւ ժպտելով, երբ հօրաքոյրը հարցուց իրեն թէ այս նոր բնակարանը հաճելի կուգա՞ր իրեն։

Այն ատեն աւելի լաւ կեանք ունեցաւ։ Պահեց իր ձկուն գնացքը, իր հանդարտ օւտատարբեր զիմագծութիւնը. անիկա մնաց հիւլանդի մը անկողնին մէջ մեծցող աղան, բայց ներքնապէս ապրեցաւ հրաշունչ ու բորբոքուն կեանք մը։ Երբ առանձին կ'ըլլար, խօսերուն մէջ, ջուրին եզերքը, փորի վրայ կը պառկէր անասունի մը պէս, սև ու խոշորցած աչքերով, և մարմինը գալարուն, ոստնումի պատրաստ։ Եւ անիկա կը մնար հոն, ամ-

բողջ ժամեր, ոչ մէկ բանի վրայ մտածելով, արեգակէն ասեղնահար, և մատները հողին մէջ մխրճելէն երջանիկ։ Խենթ երազներ կը հիւսէր. կուտահրաւէր ակնարկով մը կը դիտէր գետակը, որ կը մրմնար իրեն այնպէս կուգար թէ ջուրը իր վրայ պիտի նետուէր և յարձակոււմ պիտի գործէր. այն ատեն անյողողղ կեցուածք մը կ'առնէր, ինքնապաշտպանութեան կը պատրաստուէր, և զայրութով կը հարցաքննէր ինքզինքը, հասկնալու համար թէ կրնա՞ր ալիքներուն յաղթել։

Իրիկունը, Թերէզ, հանդարտած ու լուստոյզ, կը կարէր իր հօրաքրոջը քով. իր դէմքը մրափել կը թուէր լոյսին մէջ որ մեղկօրէն վար կը սահէր լամբարի լուսամփօփէն։ Գամիյլ, թիկնաթոռի մը խորը թաղուած, իր գումարումներուն վրայ կը մտածէր։ Մեղմ ձայնով ըսուած խօսք մը միայն կը վրդովէր, երբեմն, այս քնացող յարկին խաղաղութիւնը։

Տիկ. Ռաքէն իր զաւակները կը դիտէր խաղաղաւէտ բարութեամբ մը։ Որոշած էր իրարու հետ ամուսնացնել զանոնք։ Անիկա շարունակ իր զաւակին վրայ կը նայէր օրհասականի մը պէս. կը դողար, երբ կը մտածէր թէ կը մեռնի ինք օր մը և առանձին ու հիւանդազին վիճակի մէջ կը ձգէ զայն, իր զաւակը։ Այն ատեն յոյսը կը դնէր Թերէզի վրայ. ինքնիրեն կ'ըսէր թէ դեռատի աղջիկը արթուն պահապան մը պիտի ըլլար Գամիյլի մօտ. իր եղբոր աղջիկը, իր հանդարտ շարժումներովը, համր անձնութիւններովը, անսահման վս-

տահուժիւն մը կը ներշնչէր իրեն։ Տեսած էր զայն գործի մէջ, և կ'ուզէր իր տղուն տալ անիկա, սրպէս պահապան հրեշտակ մը։ Այս ամուսնութիւնը նախատեսուած ու վճռուած լուծում մըն էր։

Տղաքը երկար ատենէ իվեր գիտէին թէ օր մը պիտի ամուսնանային իրարու հետ։ Անոնք մեծցած էին այս մտածումին մէջ որ անոնց արդէն ընտանի ու բնական դարձած էր։

Տունին մէջ կը խօսէին արդէն այս միութեան մասին, ինչպէս կը խօսին անհրաժեշտ ու ճակատագրական բանի մը մասին։ Տիկ. Ռաքէն ըսած էր. «Պիտի սպասենք որ Թերէզ քսանըմէկ տարեկան ըլլայ»։ Եւ անոնք կըսպասէին համբերատարօրէն, առանց տենդի, առանց շիկնումի։

Գամիլլ, որուն արիւնը ցամքած էր հիւանդութենէն, կ'անգլխաւոր պատանութեան դժնդակ ցանկութիւնները։ Անիկա պզտիկ տղեկ մը մնացած էր իր զարմուհիին առջև, կ'ողջագուրէր զայն ինչպէս իր մայրը, սովորութեամբ, առանց բան մը կորսնցնելու իր ետասէր հանդարտութենէն։ Անոր մէջ կը տեսնէր ան հաճոյակատար ընկեր մը որ կ'արդիւլէր զինքը շատ ձանձրանալէ, և որ, ի հարկին, բուսաջուր կը պատրաստէր իրեն։ Երբ կը խաղար անոր հետ, երբ իր թւերուն մէջ կը բռնէր զայն, կը կարծէր ժանջ մը բռնել իր միսը որեւէ սարսուռ չէր ունենար։ Եւ այս պահերու ընթացքին, երբեք մտածումը չէր ունեցած համբուրելու տաք շրթունքները Թե-

րէզի, որ ջղային խնդուքով մը խնդալով կը տապալակէր։

Դեռահաս աղջիկը, ինքն ալ, պաղ ու անտարբեր կը թուէր։ Անիկա երբեմն իր աչքերը կը կեցնէր Գամիլլի վրայ և կը դիտէր զայն երկար, միապաղաղ սեեռումով մը։ Այն ատեն իր շրթունքները միայն կ'ունենային աննշմարելի փոքրիկ շարժումներ։ Ոչինչ կարելի էր կարգալ այս փակ դէմքին վրայ զոր անյողգող կամք մը հեզ ու ուշադիր կը պահէր։ Երբ իր ամուսնութեան մասին կը խօսէին, Թերէզ կը լըջանար, կը գոհանար գլխով հաւանութիւն յայտնելով այն բոլորին զոր կ'ըսէր իրեն Տիկ. Ռաքէն։ Գամիլլ կը քննարկէր։

Իրիկունը, ամառ ատեն, երկու երիտասարդները գետնակերպը կը վազէին։ Գամիլլ կը զայրանար իր մօր անդադրում խնամքներէն, ըմբոստացումներ կ'ունենար, կ'ուզէր վազել, հիւանդանալ, խուսափիլ այն փայփայանքներէն որոնք նողկանք կը պատճառէին իրեն։ Այն ատեն կը քաշկռտէր ան Թերէզը, կուռելու, խոտին վրայ թաւալելու կը գրգռէր զայն։ Օր մը, հրեց իր զարմուհին ու գետին ձգեց. գեռահաս աղջիկը ոտքի կեցաւ մէկ ոտուժով, անասնական վայրագութեամբ մը, և, հրավառ դէմքով մը, աչքերը կարմիր լեցուած, անոր վրայ խոյացաւ, երկու թւերը վեր վերցուցած։ Գամիլլ գետին սահեցաւ ինքն իրեն, կը վախնար։

Ամիսները, տարիները անցան։ Ամուսնութեան համար որոշուած օրը հասաւ։ Տիկ. Ռա-

քէն մէկդի առաւ թերէզը, խօսեցաւ անոր իբր հօր ու մօր մասին, և պատմեց՝ անոր ծնունդին պատմութիւնը: Ինտահաս աղջիկը մտիկ ըրաւ իր հօրաքրոջ, յետոյ գրկեց զայն առտնցքաւ մը արտասուելու:

Իրիկունը, թերէզ, փոխանակ իր սենեակը մտնելու, որ սանդուխին ձախակողմը կը գտնուէր, իր զարմիկին սենեակը մտաւ, որ աջ կողմն էր: Ասիկա եղաւ այն ամբողջ փոփոխութիւնը զոր իր կեանքին մէջ ունեցաւ ան այդ օրը: Եւ, հետեւել օրը, երբ երիտասարդ նորապսակները վար իջան, Գամիլը իր վրայ կը կրէր տակաւին իր հիւանդագին մեղկութիւնը, եսասէրի իր սրբազան հանգարտութիւնը: Թերէզ կը պահէր միշտ իր քաղցր անտարբերութիւնը, իր զսպուած և հանգարտութեամբը ահաւոր դէմքը:

III

Իր ամուսնութենէն ութ օր ետք, Գամիլը վճռապէս յայտարարեց իր մօրը թէ կ'ուզէր վերստին հեռանալ և Փարիզ երթալ ապրիլ: Տիկ. Ռաքէն պոռաց կանչեց, իր կեանքը կարգի դրած էր, չէր ուզեր երբեք որեէ փոփոխութիւն մտցնել: Տղան շղային տաքնապ մը ունեցաւ, սպառնաց հիւանդանալ, եթէ մայրը տեղի չտար իր քմահաճոյքին:

— Ես երբեք չեմ հակառակած քու ծրա-

գիրներուդ, ըսաւ ան. ամուսնացայ զարմուհիս հետ, առի այն բոլոր դեղերը զորս տուիք ինձի: Այսօր, ոչինչ բաղձանք մը ունիմ, և կ'ուզեմ որ համաձայն ըլլաս ինձի հետ: Պիտի մեկնինք այս ամսու վերջը:

Տիկ. Ռաքէն գիշերը չքնացաւ: Գամիլը որոշումը կը յեղաշրջէր իր կեանքը, և յուսահատօրէն, կը ջանար վերստին կարգաւորել զայն. Իիչ քիչ հանգարտեցաւ: Խորհեցաւ թէ նորապսակ զոյգը կրնար զաւակներ ունենալ, և թէ, այն ատեն, իր փոքրիկ հարստութիւնը չէր կրնար բաւել: Պէտք էր նոր գրամ շահիլ, առևտուրի սկսիլ, շահաբեր գործ մը գտնել թերէզի համար: Հետեւել օրը, համակերպած էր մեկնելու գաղափարին, նոր կեանքի մը ծրագիրը կազմած էր:

Նախաձաշին, խիստ զուարթ էր:

— Ահա թէ ինչ պիտի ընենք, ըսաւ ան իր զաւակներուն: Վաղը ես Փարիզ պիտի երթամ, առևտրական պզտիկ խանութ մը պիտի փնտռեմ և, ես ու թերէզը, պիտի սկսինք գերձան ու ասեղներ ծախել: Ասիկա զբաղում մըն ալ կ'ըլլայ մեզի համար: Իսկ դուն, Գամիլ, ինչ կ'ուզես ան կ'ընես, արեւին կը պտըտիս կամ գործ մը կը գտնես:

— Գո՛րծ մը կը գտնեմ, ըսաւ իրիտասարդը:

Ճշմարտութիւնը այն էր որ տխմար փառասիրութիւն մը միայն Գամիլը մեկնումի կը մղէր: Անիկա կ'ուզէր պաշտօնեայ ըլլալ մեծ վարչութեան մը մէջ. հրճուանքէն կը կարմրէր. երբ ինքզինք կ'երազէր ընդարձակ զրասեն-

եակի մը մէջտեղը, փայլուն թեզանիքներով, գրիչը ականջին:

Թերէզին կարծիքը չառնուեցաւ, անիկա շարունակ այնպիսի հլու հնազանդութիւն մը ցոյց տուած էր որ իր հօրաքոյրն ու ամուսինը հարկ չէին տեսներ այլևս իր կարծիքն առնելու: Անիկա կ'երթար հոն, ուր անոնք կ'երթային, կ'ընէր այն զոր անոնք կ'ընէին, առանց արտունջի, առանց մեղադրանքի, և կարծես առանց նոյնիսկ գիտնալու թէ տեղ կը փոխէր:

Տիկ. Ռաքէն Փարիզ եկաւ և ուղղակի Փոն Նէօֆ գնաց: Վերնոնէն ձերուկ օրիորդ մը զայն զրկած էր իր ազգականներէն մէկուն որ այս անցքին մէջ փերեզակի խանութ մը ունէր և կ'ուզէր ձեռքէ հանել: Նախկին փերեզակուհին խանութը քիչ մը պզտիկ գտաւ, քիչ մը մութ. բայց, Փարիզի մէջէն անցնելու ատեն, ահաբեկած էր փողոցներուն աղմուկէն, ցուցադարաններու շքեղութենէն, և այս նեղ խորշը, այս համեստ ապակեզարանները իր նախկին և այնքան խաղաղ խանութը յիշեցուցին իրեն: Անիկա կրցաւ տակաւին ինքզինք գաւառը կարծել, շունչ առաւ, մտածեց թէ իր սիրելի զաւակները երջանիկ պիտի ըլլային այս մոռցուած անկիւնին մէջ: Խանութին համեստ գինը վճռական դարձուց զայն. երկու հազար Ֆրանքի կը ծախէին: Խանութին և առաջին յարկին վարձքը միայն հազար երկու հարիւր Ֆրանք էր: Տիկ. Ռաքէն, որ չորս հազար Ֆրանքի խնայողութիւն մը ունէր, հաշուեց որ կրնար խանութին աղ-

րանքներուն փոխարժէքը և առաջին տարուան վարձքը վճարել, առանց իր հարստութեան ձեռք դպցնելու: Գամիլլի ամսաթոշակները և խանութին ձգած շահը կը բաւեն, կը մտածէր, առօրեայ պէտքերուն, այնպէս որ պիտի չդպչէր այլևս իր եկամուտներուն և այսպէս պիտի խոշորցնէր իր զբամազլուխը իր թոռներու օժիտին համար:

Ուրախ զուարթ, Վերնոն վերադարձաւ. ըսաւ թէ մարգարիտ մը գտած էր, հրաշալի անկիւն մը, Փարիզի մէջտեղը: Քիչ քիչ, քանի մը օր ետք, իրիկուան խօսակցութիւններուն ընթացքին, անցքին այն մութ ու խոնարհ խանութը պալատ մը դարձաւ. անիկա կը վերատեսնէր զայն իր յիշողութեան խորը, յարմար, ընդարձակ, խփղաղ, և օժտուած հազարումէկ անգնահատելի առաւելութիւններով:

— Ա՛հ, սիրելի Թերէզս, կ'ըսէր ան, պիտի տեսնես թէ ո՞րքան երջանիկ պիտի ըլլանք հոն: Երեք գեղեցիկ սենեակներ կան վերը... Անցքը լեփլեցուն մարդ է... Սիրուն ցուցադրութիւններ կ'ընենք... Գործդ նայէ, պիտի չձանձրանանք:

Բերանը երբեք չէր կենար: Նախկին վաճառորդուհի իր բոլոր բնազդները կ'արթննային. առաջուց խորհուրդներ կուտար Թերէզին վաճառումի, գնումի, մանր առետուրի նրբութիւններուն վրայ: Վերջապէս Տիկ. Ռաքէնի ընտանիքը ձգեց Սէնի եզերքի տունը. նոյն իրիկունն իսկ, անիկա կը հաստատուէր արդէն Փոն Նէօֆ անցքին մէջ:

Երբ Թերէզ խանութին մէջ մտաւ, ուր պիտի ապրէր, այսուհետեւ, իրեն այնպէս թրւեցաւ թէ լպրծուն փոսի մը մէջ կ'իջնէր: Տեսակ մը գարշանք սեղմեց իր կոկորդը, վախու սրսփումներ ունեցաւ: Դիտեց ազտառու խոնաւ խորշը, խանութը այցելեց, առաջին յարկը բարձրացաւ, ամէն մէկ սենեակի շրջանն ըրաւ. այս մերկ, անկարասի սենեակները, ամայի ու քայքայուն, սոսկալի երևոյթ մը ունէին: Դիտաւ կինը շարժում մը չկրցաւ ընել. խօսք մը չարտաբերեց, Սառկարած էր: Հօրաքոյրը և ամուսինը վար իջած էին. ինք նստաւ սնտուկի մը վրան, ձեռքերը պիտի, կոկորդը լի հեծկլտանքով, առանց կարենալ լալու:

Տիկ. Ռաքէն, իրականութեան առջև, շուտաւ մնաց, իր երազանքներէն ամօթահար: Անիկա ջանաց պաշտպանել իր գնած ստացուածքը: Ճար մը կը գտնէր ամէն մէկ նոր անպատեհութեան որ երեւան կ'ելլէր. մթութիւնը կը բացատրէր, ըսելով թէ օդը ամպոտ է, և կ'եզրակացնէր, պնդելով թէ աւել մը ամէն բան կարգի կը բերէ:

— Պա՛հ, պատասխանեց Գամիլլ, շատ ալ յարմար են այս բոլորը... Մնաց որ, մենք արդէն իրիկո՛ւնը հոս պիտի գտնք: Ես, ժամը հինգէն կամ վեցէն առաջ տուն չեմ գար... Դուք երկուքդ, իրարու հետ պիտի ըլլաք և չէք ձանձրանար:

Գամիլլ երբեք պիտի չհամաձայնէր այդպիսի նկուղի մը մէջ բնակելու, եթէ յոյս դրած չըլլար իր գրասենեակին գաղջ քաղցրութիւն-

ներուն վրայ, ինքնիրեն կ'ըսէր թէ ամբողջ օրը տաք պիտի մնար իր պաշտօնատեղիին մէջ, և թէ, իրիկունը, կանուխկեկ մը պիտի պառկէր:

Ամբողջ շաբաթ մը, խանութը և բնակարանը տակնուվրայ վիճակի մէջ մնացին: Առաջին օրէն իսկ, Թերէզ նստաւ հաշուառեղանին ետին, և այլևս չչարժեցաւ այս տեղէն. Տիկ. Ռաքէն զարմացաւ անոր այս կրօնը ընթացքէն. կարծած էր թէ անիկա պիտի ջանար գեղեցկացնել իր բնակարանը, ծաղիկներ պիտի դնէր պատուհանները, նոր թուղթեր, վարագոյրներ, գօրգօր պիտի ուղեր: Երբ ինք որեւէ նորոգութիւն մը, որեւէ գեղեցկացում մը կ'առաջարկէր,

— Ի՛նչ պէտք կայ, կը պատասխանէր հանգարտօրէն իր եղբոր աղջկը: Շատ լաւ ենք: ճոխութեան պէտք չունինք:

Տիկ. Ռաքէնն եղաւ որ ստիպուեցաւ յարգարել սենեակները և քիչ մը կարգ դնել խանութին մէջ: Թերէզի համբերութիւնը հասաւ վերջի վերջու, տեսնելով որ ան շարունակ կը գառնար իր աչքերուն առջև. սպասուհի մը առաւ իր մօտ և հարկադրեց իր հօրաքոյրը գալ նստիլ իր մօտ:

Գամիլլ ամիս մը մնաց, առանց գործ մը կարենալ գտնելու: Որքան կարելի է քիչ կը մնար խանութին մէջ, ամբողջ օրը կը թափառէր. Այն աստիճան ձանձրացաւ որ վերանոն գառնալու մասին խօսեցաւ: Վերջապէս, Օրլէանի երկաթուղիի վարչութեան մէջ մտաւ: Ամսական հարիւր ֆրանք կը շահէր. իր երա-

զը իրականացած էր: Առաւօտուն, ժամը ու-
թին կը մեկնէր: Կենէկոյի փողոցէն կ'իջնէր
և ինքզինք կը գտնէր քարափին վրայ: Այն
ատեն, մեղմ քայլերով, ձեռքերը գրպանը,
Սէնի եզերքն իվար կ'իջնէր, մինչև Կենդա-
նաբանական պարտէզը: Այս երկար ճամբոր-
դութիւնը, զոր օրական երկու անգամ կը
կատարէր, երբեք չէր ձանձրացնէր զայն: Ա-
նիկա կը դիտէր ջուրին հոսանքը, կանգ կ'առ-
նէր տեսնելու համար անցքը փայտաբարձ կա-
ռախումբերուն որոնք գետն իվար կ'իջնէին:
Ոչ մէկ բանի վրայ կը մտածէր: Յաճախ
կանգ կ'առնէր Նօթրը Տամի առջև, և կը դի-
տէր լաստակները որոնցմով պատուած էր եօ-
կեղեցին, նորոգութեան մէջ ըլլալով: Ատաղձ-
ներու այս խոշոր բեկորները կը զուարճացը-
նէին զայն, առանց գիտնալու թէ ինչո՞ւ:
Յետոյ, անցնելու ատեն, ակնարկ մը կը ձգէր
Փոռ. օ Վեհի մէջ, համբելով կայարանէն եկող
կառքերը: Երեկոյին, ապուշցած, գլուխը լե-
ցուն իր գրասենեակին մէջ պատմուած քանի
մը տխմար պատմութիւններով, կը կտրէր
կ'անցնէր Կենդանաբանական պարտէզը, և,
եթէ շատ ուշը մնացած չըլլար, կ'երթար տես-
նելու արջերը: Կէս ժամ կը մնար հոն, փոսին
վրայ գլխահակ, աչքով հետեւելով դանդաղ-
օրէն օրօրուող արջերուն: Այս մեծղի անա-
սուններուն շարժումները հաճելի կուգային ի-
րեն. կը քննէր զանոնք բերանաբաց, ու կլոր-
ցած աչքերով, ապուշի յատուկ ուրախութիւն
մը զգալով անոնց շարժակումը տեսնելով:
Վերջապէս կ'որոշէր տուն վերադառնալ, օտ-

քերը գետին քսելով և ճամբորդները, կառքե-
րը ու խանութները դիտելէն:

Տուն հասնելուն պէս, կը ճաշէր, յետոյ
կարդալ կը սկսէր: Պիւֆօնի գործերը գնած էր,
և, ամէն իրիկուն, քսան, երեսուն էջ կը կար-
դար, հակառակ այն ձանձրոյթին զոր նման
ընթերցում մը կը պատճառէր իրեն: Ասկէ զատ
կը կարդար դեռ տասը սանթիմ վարձքով,
Թիէռի Կայարութեան եւ Հիւպատոսութեան
պատմութիւնը, և Լամաթիւի Ժիոնոտեհնե-
րու պատմութիւնը և կամ գիտական ժողովը-
ղականացած գործեր: Կը կարծէր թէ ինքնա-
զարգացման համար կ'աշխատէր: Երբեմն, կը
հարկադրէր իր կինը ունկնդրելու կարգ մը
էջերու և կարգ մը մանրավէպերու՝ ընթեր-
ցումը: Շատ կը զարմանար որ Թերէզ կրնար
մտասոյզ ու լուռ մնալ ամբողջ իրիկունը, ա-
ռանց գիրք մը ձեռք առնել փորձուելու:
Ինքնիր մէջ կը խոստովանէր թէ իր կինը խեղճ
իմացականութիւն մըն էր:

Թերէզ ետ կը մղէր գրքերը նեղսրտու-
թեամբ: Կը նախընտրէր տնգործ մնալ, սեւե-
ռուն աչքերով և մտածուն ու մտամոլոր:
Մնաց որ, հաւասարակշիռ ու հեղուկ տրամադ-
րութիւն մը կը պահէր. իր բովանդակ կամքը
կը լարէր ինքզինք կրաւորական գործիք մը
դարձնելու համար, գերագոյն հաճոյակատա-
րութեամբ և անձնուրացումով:

Առևտուրը հանդարտօրէն կ'ընթանար:
Շահը, ամէն ամիս, կանոնաւոր կերպով մի-
կնօյնն էր: Յաճախորդները կը բաղկա-
նային թաղին գործաւորուհիներէն: Ամէն

հինգ վայրկեանը անգամ մը, դեռատի աղջիկ մը կը մասնէր ներս և քանի մը սուի բան կը գնէր: Թերէզ յաճախորդներուն կըսպասարկէր միշտ նման խօսքերով, ժպիտով մը որ մեքենականօրէն կը գծուէր իր շրթունքնե-
րուն վրայ: Տիկ. Ռաքէն աւելի ճկուն ի յայտ կուգար, աւելի շատախօս, և, շիտակը ըսելու համար, ա՛ն էր որ յաճախորդը կը քաշէր ու կը պահէր:

Երեք տարի, օրերը իրարու յաջորդեցին և իրարու նմանեցան: Գամիյլ իր գրասենեակէն մէկ անգամ իսկ չբացակայեցաւ. մայրն ու կինը հազիւ դուրս ելան խանութէն: Թերէզ, խոնաւ ստուերի մը, մօայլ ու ճնշիչ լուծեան մը մէջ ապրելով, կը տեսնէր իր առջև կեանքին մերկ տարածութիւնը, որ սամէն իրիկուն իրեն կը բերէր միևնոյն ցուրտ անկողինը և ամէն առաւօտ միևնոյն դառարկ օրը:

III

Շարթուան մէջ օր մը, հինգշաբթի իրիկուն, Ռաքէն ընտանիքը հիւրեր կ'ընդունէր: Խոշոր լամբար մը կը վառէին ճաշասրահին մէջ, և եռուցիչ մը կը գնէին կրակին վրայ թէյ պատրաստելու: Ասիկա մեծ գործ մըն էր: Այս երեկոյթը ստուեր կը ձգէր իր նմաններուն վրայ. ընտանիքին սովորութիւննե-

րուն մէջ մտած էր ան, ինչպէս խենթ զուարթութեամբ քաղքենի գինարբուք մը: Ժամը աստնըմէկին պաակելու կ'երթային:

Տիկ. Ռաքէն Փարիզի մէջ գտաւ իր հին բարեկամներէն մէկը, ոստիկանական գոմիսէր Միշօն, որ Վերնոնի մէջ քսան տարի պաշտօն վարած էր և փերեզակուհիին հետ նոյն տան մէջ բնակած: Սերա մտերմութիւն մը հաստատուած էր այսպէս անոնց միջև. յետոյ, երբ Տիկ. Ռաքէն ծախած էր իր խանութն ու գացած գետեզերքի տունը բնակած, քիչ քիչ կօրսնցուցած էին զիրար: Միշօ քանի մը ամիս ետք, գաւառէն հեռացաւ, և եկաւ Փարիզի մէջ, Սէն փողոցը հանդարտօրէն ուտելու իր հանգստեան հազար հինգ հարիւր թոշակը: Անձրեռտ օր մը, ըր հին բարեկամուհիին հանգիպեցաւ Փօն Նէօֆ անցքին մէջ. նոյն իրիկունն իսկ, կը ճաշէր Ռաքէններու տունը:

Այսպէս սկսան հինգշաբթի ընդունելութիւնները: Նախկին ոստիկանական գոմիսէրը սովորութիւն ըրաւ անվրէպ կերպով շարաթը անգամ մը տուն երթալ: Վերջ ի վերջոյ, իր գաւակը, Օլիվիէն ալ միասին տարաւ, երեսուն տարեկան խոշորկեկ տղայ մը, չոր ու նիհար, որ պտըտիկ կնոջ մը հետ ամուսնացած էր, դանդաղ ու հիւանդոգ: Օլիվիէ ոստիկանական տեսչութեան մէջ երեք հազար ֆրանքնոց պաշտօն մը ունէր որուն նկատմամբ Գամիյլ մասնաւոր նախանձ մը կը զգար. անիկա գլխաւոր քարտուղարն էր ոստիկանական և ապահովութեան պաշտօնատան մէջ, Առաջին օրէն սկսած, Թերէզ ատեց այս բարձրավիզ և պաղ

տղան որ պատուել կը կարծէր անցքի խա-
նութը, հոն պտտցնելով իր մեծղի մարմինին
չորութիւնը և իր պզտիկ կնոջ ուժասպառ վի-
ճակը:

Գամիլլ ուրիշ հրաւիրեալ վը տուն մտցուց,
Օրլէանի երկաթուղային ծեր պաշտօնեայ մը:
Կրիվէ քսան տարի ծառայած էր. առաջին
քարտուղար էր և երկու հազար հարիւր ֆրանք
կը շահէր. Ան էր որ գործ կը բաշխէր Գամիլլ-
լի գրասենեակին պաշտօնեաներուն, և Գամիլլ
որոշ յարգանք կ'ընծայէր անոր. իր երա-
զանքներուն մէջ, ինքնիրեն կ'ըսէր թէ
Կրիվէ կը մեռնի օր մը և ինք անոր տեղը
կ'անցնի թերևս, տազը տարի մը ետք: Կրի-
վէ ուրախացաւ Տիկ. Ռաքէնի ցոյց տուած
ընդունելութենէն, ամէն շաբթու այցելեց
կատարեալ կանոնաւորութեամբ մը: Վեց ա-
միս ետքը, հինգշաբթի օրուան իր այցելու-
թիւնը պարտականութիւն մը դարձաւ իրեն
համար: Փօն Նէօֆ անցքը կ'երթար, ինչպէս
ամէն առտու իր գրասենեակը կ'երթար, մե-
քենականօրէն, անասնական բնագոգով:

Այդ օրէն իվեր, հաւաքոյթները դարձան
հրապուրելի: Ժամը եօթին, Տիկ. Ռաքէն կը-
րակը կը վառէր, լամբարը սեղանին մէջտեղը
կը դնէր, տօմինօի քարերը մէկ կողմը, և
կը մաքրէր թէյի սպասները որոնք սպասա-
դարանին վրայ կը գտնուէին: Ժամը ճիշդ ու-
թին, ծերուկ Միշօն և Կրիվէն իրարու կը
հանդիպէին խանութին առջև, մէկը Սէն փո-
ղօցէն կուգար, միւսը Մազարէն փողօցէն:
Ներս կը մտնէին անոնք, և ամբողջ ընտանի-

քը առաջին յարկը կը բարձրանար: Կը նստէ-
ին սեղանին շուրջը և կը սպասէին Օլիվիէ Մի-
շոյի և իր կնոջ, որ միշտ ուշ կը մնար: Երբ
հաւաքոյթը կ'ամբողջանար, Տիկ. Ռաքէն թէյ
կը լեցնէր, Գամիլլ տօմինօի տուփը կը
պարպէր մոմլաթին վրայ, և ամէն մէկը
կը մխրձուէր իր խաղին մէջ: Այլևս մի-
միայն տօմինօի քարերուն աղմուկը կը լրօ-
ուէր: Իւրաքանչիւր խաղէ ետք (partie),
խաղացողները կը վիճէին երկու երեք երկ-
վայրկեան, յետոյ լուրթիւն կը տիրէր, մը-
ռայլամած և չոր աղմուկներով միայն ընդ-
հատուած:

Թերէզ այնպիսի անտարբերութեամբ մը
կը խաղար, որ կը զայրացնէր Գամիլլը: Անի-
կա գիրկը կ'առնէր Պրանսուան, խոշոր խայ-
տաբղէտ կատուն զոր Տիկ. Ռաքէն Վերնսնէն
բերած էր. մէկ ձեռքով կը փայփայէր զայն,
մինչ միւս ձեռքով տօմինօի քարերը կը շա-
րէր: Հինգշաբթի օրուան այս երեկոները
տանջանք էին իրեն համար. յաճախ անհան-
գատութիւն մը կը պատրուակէր, զօրաւոր
գլխացաւ մը, չխաղալու, անգործ նստելու
համար, կէս քուն վիճակի մէջ: Մէկ ար-
մուկը սեղանին դրած, երեսը կռթնցուցած
ափին վրայ, անիկա կը դիտէր իր հօրաքրօջ
և իր ամուսինին հրաւիրեալները, կը տեսնէր
զանոնք տեսակ մը դեղին և ծխոտ մշուշի մէ-
ջէն որ լամբարէն դուրս կուգար: Այն բոլոր
գլուխները իր համբերութիւնը կը սպասէին, իր
աչքերը մէկէն միւսը կ'երթային, խորունկ
գարշանքով և խուլ զայրոյթներով: Ծերուկ

Միշտ տժգոյն երես մը կը ցուցադրէր, կար-
 միր շերտերով արատաւորուած, ծերուկի ան-
 կենդան երես մը որ մանուկ վիճակի մը հա-
 օած էր. կրիվէ նեղ դիմագիծ մը ունէր, կլոր
 աչքեր, և ապուշի մը բարակ շրթունքները.
 Օլիվիէ, որուն ոսկորները դուրս կ'իյնային
 երեսներէն, իր ծիծաղելի մարմնին վրայ փայ-
 ասցած և ոչինչ գլուխ մը կը կրէր լըջօրէն.
 գալով Սիւզանի, Օլիվիէի կինը, ամբողջովին
 գունատ էր, տարտամ աչքերով, սպիտակ
 շրթունքներով և թոյլ զէմքով մը. Եւ թերէզ
 մարդ մը չէր գտներ, կենդանի հոգի մը այս
 անհեթեթ ու չարաչուք արարածներուն միջև
 որոնց հետ փակուած էր ինք նոյն տեղը. եր-
 բեմն բանդագուշանքի մէջ կ'իյնար, ինքզինք
 թաղուած կը կարծէր տապանատան մը մէջ,
 մեքենական դիակներու հետ որոնք իրենց
 գլուխները կ'երերցնէին, սրունքները և բա-
 զուկները կը շարժէին, երբ իրենց առասան-
 ները քաշէին. Ճաշասրահին ծանր օդը կը
 խեղդէր զինքը, լռութիւնը կը սրսիացնէր և
 լամբարին դեղնորակ լոյսերը իր մէջ կը
 թափանցէին տարտամ սարսափով մը, ան-
 բացատրելի անձկութեամբ մը.

Վարը, խանութին դրան վրայ դրած էին
 զանգակիկ մը որուն սուր հնչիւնը յաճախոր-
 գուհիներու մուտքը կը ծանուցանէր. թերէզ
 ականջ կուտար. երբ զանգակը կը հնչէր, ա-
 բազ մը վար կ'իջնէր, թեթեցած, և ճաշա-
 սրահը թողելէն երջանիկ. Դանդաղօրէն կը
 ծառայէր յաճախորդներուն. Երբ մինակ
 ըլլար, կը նստէր հաշուասեղանին ետին,

կը մնար հոն որքան կարելի է երկար, վեր
 ելլելէ զարհուրելով. ճշմարիտ հաճոյք մը կը
 վայելէր իր աչքերուն առջև չտեսնելով այլևս
 Կրիվէն և Օլիվիէն. Խանութին խոնաւ օդը կը
 հանդարտեցնէր տենդը որ կ'այրէր ձեռքերը:
 Եւ կ'իյնար այն ծանր երազանքին մէջ, որ
 իրեն համար սովորական էր. Բայց երկար ա-
 օտեն այսպէս չէր կրնար մնալ: Գամիյլ կը
 վշտանար անոր բացակայութենէն. չէր հա-
 կնար թէ կարելի է խանութը նախընտրել ճա-
 շասրահէն, հինգշաբթի իրիկունը: Այն ատեն
 բազրիկն իվար կը հակէր, աչքով կինը կը
 փնտռէր.

— Հասկցա՛նք. կը ճչէր. ի՛նչ կ'ընեօ
 հոա. ինչո՞ւ վեր չես գար... Կրիվէ սատանի
 բախտ ունի. Նորէ՛ն չահեցաւ:

Դեռահաս կինը տաժանագիտօրէն վեր կը
 բարձրանար և կուգար վերագրաւել իր տե-
 ղը ծերուկ Միշտի դիմաց, որուն կախ շրթունք-
 ները գարշելի ժպիտներ կը գծէին. Եւ, մին-
 չև ժամը տասնըմէկ, անիկա սմքած կը մնար
 թթոսին վրայ. կատուին նայելով զոր բա-
 զուկներուն մէջ կը պահէր միշտ, չտեսնելու
 համար խաւաքարտէ այն խրտուելիակները ո-
 րոնք կը ծռվաւակէին իր շուրջը.

V

Հինգշաբթի մը, Գամիլլ գրասենեակէն վերադառնալու ատեն, իր հետ բերաւ խոշորկեկ շէնշող մէկը, քառակուսի ուսերով, զոր խանութէն ներս հրեց, ընտանի շարժումով մը:

— Մա՛յր, ըսաւ Տիկ. Ռաքէնի, իր հետնը ցոյց տալով անոր, կը ճանչնա՞ս այս պարոնը:

Մերուկ փերեզակուհին դիտեց յաղթակազմ կտրիճը, փնտտանց զայն իր յիշողութեան մէջ և ոչինչ գտաւ: Թերէզ այս տեսարանին կը հետեւէր հեզախաղաղ երևոյթով մը:

— Ի՞նչպէս, ըսաւ Գամիլլ, չե՞ս ճանչնար Լոռանը, փոքրիկ Լոռանը, զաւակը հայր Լոռանի որ այնքան գեղեցիկ ցորենի արտեր ունի ժէօֆուսի կողմը... Ձե՞ս յիշեր: Անոր հետ դպրոց կ'երթայի. առաւօտ ինծի կուգար իր հօրեղբօր տունէն որ դրացի էր մեզի, և դուն անոր քաղցրեղէն քսուած հացի շերտեր կուտայիր:

Տիկին Ռաքէն մէկէն յիշեց փոքրիկ Լոռանը զոր արտակարգօրէն մեծցած տեսաւ: Քսան տարի կար որ չէր տեսած: Ուղեց մոռցնել տալ անոր իր ցոյց տուած ապշահար ընդունելութիւնը, յուշերու հեղեղով մը և մայրական ջերմ փայփայանքներով: Լոռան նրստած էր, խաղաղօրէն կը ժպտէր, պայծառ ձայնով մը կը պատասխանէր և իր շուրջը խաղաղաւէտ ու համարձակ ակնարկներ կը պը-

տըտցնէր:

— Երեւկայեցէք որ, ըսաւ Գամիլլ, այս անառակը տասնըութը ամիսէ իվեր պաշտօնեայ է Օրլէանի երկաթուղիի կայարանը, և թէ այս իրիկո՛ւն է որ իրար հանդիպեցանք և ճանչցանք: Ա՛յնքան ընդարձակ, ա՛յնքան մեծ է այս վարչութիւնը որ:

Երիտասարդը այս դիտողութիւնն ըրաւ, աչքերը խոշորցնելով, չրթունքները սեղմելով, հպարտութեամբ լեցուած որ մեծ մեքենայի մը համեստ մէկ անիւը կը կազմէր ինք: Շարունակեց խօսքը գլուխը թօթուելով.

— Օ՛հ, ա՛ն, անոր վիճակը լաւ է. ուսում առած է, արգէն հազար հինգ հարիւր ֆրանք կը շահի... Իր հայրը գօլէճ դրած է զայն. իրաւաբանութիւն ուսած է, նկարչութիւն սորված է... Ա՛յնպէս չէ՞, Լոռան... Մեզի հետ պիտի ճաշես:

— Հաճոյքով, պատասխանեց Լոռան, համարձակ կերպով:

Գլխարկը վար առաւ և տեղաւորուեցաւ խանութին մէջ: Տիկ. Ռաքէն, խոհանոց, սաներուն քով վազեց: Թերէզ, որ դեռ բառ մը չէր արտասանած, կը դիտէր նորեկը: Երբեք այդպիսի այր մարդ տեսած չէր: Լոռան, խոշոր, կորովի և առոյգ դէմքով, կը զարմացնէր զայն: Անիկա տեսակ մը հիացումով կը դիտէր անոր ցած ճակատը, սև ու կարծր մազերուն մէջտեղը բռնած, անոր լեցուն երեսները, կարմիր չրթունքները, արիւննալի գեղեցիկութեամբ կանոնաւոր գէմքը: Աչքերը պահ մը անոր վզին վրայ կեցուց. լայն

ու կարճ վիզ մը, ճարպոտ ու զօրաւոր, Յետոյ ինքնամոռացութեամբ գիտեց անոր խոշոր ձեռքերը որոնք տարածուած էին անոր ծունկերուն վրայ, քառակուսի մատներով. փակուած բռունցքը ահաւոր ըլլալու էր և կրնար ցուլ մը թոպահար ընել, Լոռան իսկական գիւղացի աղայ մըն էր, քիչ մը դանդաղ գնացքով, կռնակը կոր, շարժումները ծանր և որոշ, հանդարտ ու յամառ երևոյթով, Անոր զգեստներուն ներքե կը զգացուէր կլոր ու զարգացած դնդերներ, թանձր ու ամրակազմ միսով մարմին մը: Եւ թերէզ կը քննէր զայն հետաքրքրութեամբ, բռունցքներէն մինչև գէմքը, և պզտիկ սարսուռներ զգալով երբ իր աչքերը կը հանդիպէին անոր ցուլի պարանոցին:

Գամիշլ Պիւֆօնի իր հատորները և տասը տանթիմնոց գրքոյկները փռեց անոր առջև, իր բարեկամին ցոյց տալու համար թէ ինքնալ կ'աշխատէր: Յետոյ, կարծես պատասխանելով հարցումի մը որ մէկ քանի վայրկեանէ ի վեր իրեն կ'ուղղուէր.

— Բայց, ըսաւ ան Լոռանի, դուն ճանչնալու ես կրնս. Միտքդ չի՞գար այն փոքրիկ զարմուհիս որ մեզի հետ կը խաղար, վերնոնի մէջ:

— Շատ լաւ ճանչցայ ես տիկինը, պատասխանեց Լոռան, շեշտակի թերէզին նայելով:

Այս շեշտ ակնարկին տակ, որ կարծես իր մէջը կը թափանցէր, դեռահաս կինը տեսակ մը ննդութիւն զգաց: Բռնազրօսիկ ժպիտ

մը ունեցաւ, և մէկ քանի բառ փոխանակեց Լոռանի և իր ամուսինին հետ. յետոյ փուլթաց իր մօրաքրոջ քով: Կը տառապէր:

Սեղան նստան. Ապուրը բերուելէն ոկըսած, Գամիշլ իր պարտքը համարեց իր բարեկամով զբաղիլ:

— Ի՞նչպէս է հայրդ, հարցուց անոր Գամիշլ:

— Չեմ գիտեր որ, պատասխանեց Լոռան. Գժտուած ենք իրարու հետ. հինգ տարիէ որ այսևս չենք թղթակցիր իրարու հետ:

— Օ՛, գոչեց, Գամիշլ, զարմացած այգպիսի հրէշային բանէ մը:

— Այո՛, այս երանելի մարդը իրեն յատուկ գաղափարներ ունի... Որովհետեւ ինք աեւականօրէն վէճի մէջ է իր դրացիներուն հետ, գոչէճ դրաւ զիս, երազելով որ զիս փաստաբան կը դարձնէ, և ես կը չահիմ իր բոլոր դատերը... Օ՛հ, հայր Լոռանը օգտակար փառասիրութիւններ միայն ունի. անիկա կ'ուզէ օգուտ քաղել նոյնիսկ իր յիմարութիւններէն:

— Եւ դուն չուզեցիր փաստաբան ըլլալ, ըսաւ Գամիշլ, ա՛լ աւելի զարմացած:

— Իրաւ որ, ոչ, ըսաւ իր բարեկամը խնդալով... Երկու տարի, այնպէս ձեւացուցի թէ դաօընթացներուն կը հետեւիմ, հօրինծի յատկացուցած հազար երկու հարիւր ամսաթոշակը ստանալու համար. Գոչէճի ընկերներէս մէկուն հետ կ'ապրէի, որ նկարիչ է, և սկսած էի ես ալ նկարչութիւն ընել: Այս բանը կը զուարճացնէր զիս. զուարճալի ար-

հետա է և ոչ յոգնեցուցիչ: Ամբողջ օրը կը ծխէինք և կը կատակէինք...

Ռաքէն ընտանիքը խոշոր խոշոր կը բանար իր աչքերը:

— Դժբախտաբար, շարունակեց Լոռան, ասիկա չէր կրնար տեւել: Հայրիկը հասկցաւ որ սուտեր կը գլորէի իրեն. կտրեց ամսական հարիւր ֆրանք թոշակս, իրեն հետ հող փորելու հրաւիրելով զիս. Այն ատեն փորձեցի սրբազան պատկերներ նկարել. անշահ առեալու մը... Որովհետեւ յստակօրէն տեսայ թէ անօթի պիտի մեռնէի, գլխէս հեռու քշեցի արուեստը և պաշտօն մը փնտռեցի... հայրս անշուշտ պիտի մեռնի մօտերս. ատոր կը սպասեմ, առանց բան մը ընելու ապրելու համար:

Լոռան կը խօսէր հանդարտ ձայնով. Քանի մը բառով յատկանշական պատմութիւն մը կը պատմէր որ ամբողջովին կը նկարէր զայն. Իրականին մէջ, ծոյլ մըն էր, արիւնախանձ ախորժակներով, գիւրին և յարատեւ վայելքներու վճռական բաղձանքներով. Այս խոշոր մարմինը ուրիշ բան չէր պահանջեր բայց եթէ ոչինչ ընել, անգործութեան և յագեցումի մէջ տապալակիլ, օրուան բոլոր ժամերուն: Իր բաղձանքն էր լաւ ուտել, լաւ քնանալ, լայնօրէն իր կերքերը գոհացնել, առանց տեղէն շարժելու, առանց որեւէ յոգնութիւն յանձն առնելու:

Փաստաբանական ասպարէզը անարեկած էր զայն, և կը սարսառար հող փորելու գաղափարէն: Արուեստին մէջ նետուած էր, ծոյլի յատուկ արհեստ մը գտնել յուսալով հոն.

վրձինը անոր կը թուէր գործածելու թեթեւ գործիք մը. յետոյ գիւրին յաջողութեան մը կը հաւատար: Կ'երազէր աժան ու հեշտալի կեանք մը. գեղեցիկ կեանք մը, լեցուն կիներով, բազմոցներու վրայ հանգիստներով, կերուխումներով, յափրացումներով. Երազը տեւեց այնքան օրքան հայր Լոռան դրամ ղրկեց. Բայց, երբ երիտասարդը որ արդէն երեսուն տարեկան էր, թշուառութիւնը ընդունշմարեց հորիզոնին վրայ, սկսաւ մտածել. ինքզինք վատ մը կը զգար զրկանքներուն առջեւ, առանց հացի օր մը իսկ չէր հանդուրժեր արուեստի ամենամեծ փառքին համար: Եւ ըսածին պէս, նկարչութիւնը ծալլեց մէկ կողմ դրաւ այն օրը՝ ուր տեսաւ թէ ան երեք չէր կրնար գոհացնել իր մեծ ախորժակները: Նկարչական իր առաջին փորձերը միջակութեանէն վար մնացած էին. գիւղացիի իր աչքը ձախող և ազտոտ կերպով կը տեսնէր բնութիւնը. իր տղմոտ կտաւները, գէշ շինուած, կեղծ նմանութեամբ, կը խրտչեցնէին ամէն քննադատութիւն. Մնաց որ, արդէն արուեստագէտի շատ մեծ հով մը չունէր. շատ չյուսալքուեցաւ, երբ հարկադրուեցաւ մէկդի ձգել վրձինները, իրապէս ցաւեցաւ միայն զօլէճի իր ընկերոջ արհեստանոցին համար, այն ընդարձակ արհեստանոցին՝ ուր հեշտանքէն յափրացած էր չորս հինգ տարի: Անիկա ցաւով բաժնուեցաւ նաև այն կիներէն որոնք կօւզային կենալու գծուելու համար և որոնց քմահաճօքները իր քսակին հասողութեան տակ կ'իյնային: Անասնական վայելքներու

այս աշխարհը իր մէջ թողած էր մսի այրող պահանջներ։ Սակայն պաշտօնեայի իր ասպարէզին մէջ ալ հանգիստը գտաւ. շատ լաւ կ'ապրէր անասնալին կերպով մը, կը սիրէր օրը օրին այս աշխատանքը, որ չէր յոգնեցընէր զինքը և կը քնացնէր իր միտքը։ Երկու բան կը զայրացնէին զայն—կիրներու պակասը և հաշարաններու տասնըութը սուի կերակուրները որոնք չէին գոհացներ իր ստամոքսին որկրաժէտ ախորժակները։

Գամիլը մտիկ կ'ընէր անոր, և կը դիտէր զայն անփորձի ապշութեամբ։ Այս վատոյժ ազան, որուն թոյլ ու կքուն մարմինը տենչանքի ցնցում մը իսկ չէր ունեցած, տղայականօրէն կ'երազէր այս արհեստանոցի կեանքը, որու մասին կը խօսէր իրեն իր բարեկամը։ Կը մտածէր այն կիրներուն մասին որոնք իրենց մերկ մորթը կը ցուցադրեն, Հարցաքննեց Լոռանը։

— Ուրեմն, այսպէս կիրներ եղան որ իրենց շապիկները հանեցին ձեր առջև, ըսաւ անոր։

— Բայց այ՛ո՛, պատասխանեց Լոռան ժպտելով և Թերէզի նայելով, որ խիստ գունատած էր։

— Ասիկա տարօրինակ տպաւորութիւն մը թողած ըլլալու է վրագ, յարեց Գամիլը մանկունակ խնդուքով մը... Ես պիտի նեղուէի... Առաջին անգամ, ապուշի պէս կեցած ըլլալու ես։

Լոռան բացած էր իր խոշոր ձեռքերէն մէկը որուն ամբողջը կը դիտէր ուշադիր կերպով։ Իր մատներէն թեթև սարսուռներ անցան, և

կարմիր լոյսեր ծաւալեցան երեսներէն։

— Առաջին անգամ, ըսաւ ան, ինքնիրեն խօսելու պէս, կարծեմ թէ շատ բնական գտայ ասիկա... Շատ զուարճալի է այս անպիտան արուեստը, միայն սու մը չի բերեր... Իբրև մօտիկ ունեցայ շիկահեր կին մը որ հիանալի բան էր. ամուր և լուսափայլ միսեր, հոյակապ կուրծք մը, և զիստեր այնպիսի լայնքով մը որ...

Լոռան գլուխը վեր առաւ և իր առջև տեսաւ Թերէզը, մօռնջ, անշարժ։ Երիտասարդ կինը կը դիտէր զայն հրաբորբոք սեւեռումով մը։ Իր աչքերը, մուլթ սևով մը, անյատակ երկու ծակեր կը թուէին, և իր կիսաբաց չրթօւնքներէն վարդազօյն պայծառութիւններ կը տեսնուէին իր բերնին մէջ։ Անիկա ջախջախուածի պէս էր, ինքնիր վրայ կծկուած, մտիկ կ'ընէր։

Լոռանի նայուածքները Թերէզէն Գամիլի գացին։ Նախկին նկարիչը ժպիտ մը զսպեց։ Եւ խօսքը աւարտեց շարժումով մը, լայն ու հեշտական շարժումով մը, որուն հետեցաւ գեռատի կինը, ակնարկով։ Աղանդեր ուտելու վրայ էին, և Տիկ. Ռաքէն վար իջած էր յաճախորդուհիի մը ուղածը տալու համար։

Երբ սեղանին սփռոցը վերցուցաւ, Լոռան, մտածկոտ մէկ քանի բոպէէ իվեր, յանկարծակի Գամիլի գառնալով։

— Գիտե՞ս, ըսաւ անոր, պէտք է որ նըկարդ գծեմ։

Այս գաղափարը ուրախացուց Տիկ. Ռաքէնը և իր զաւակը։ Թերէզ մնաց լուռ։

— Ամառ է, շարունակեց Լոռան, և որովհետև գրասենեակէն դուրս կ'ելլենք ժամը չորսին, կրնամ հոս գալ և երկու ժամ գծել քեզ, երեկոյին: Ութ օրուան գործ է աս:

— Ճիշդ այդպէս, պատասխանեց Գամիլլ, ուրախութենէն կաս կարմիր, մեզի հետ կը ճաշես... Մազերս գանգուր կ'ընեմ և սե տետիկոօք մը կը հագնիմ:

Ժամը ութը կը զարնէր: Կրիվէ և Միչոներս մտան: Օլիվիէ և Սիւզան անոնց ետեւէն ներս եկան:

Գամիլլ ներկայացուց իր բարեկամը. Կըրիվէ իր շրթունքները սեղմեց, Անիկա կ'ատէր Լոռանը, որուն ամսաթոշակները շատ շուտով բարձրացած էին, ըստ իրեն: Մնաց որ, բաւական մեծ գործ մըն էր նոր հիւրի մը մուտքը այս շրջանակէն ներս, Ռաքէնի հիւրերը անծանօթ մը չէին կրնար ընդունիլ առանց քիչ մը պազութեան:

Լոռան բարեկիրթ տղու մը ընթացքը բըռնեց, Հասկցաւ կացութիւնը. ուզեց հաճելի ըլլալ, մէկ հարուածով ընդունուիլ: Պատմութիւններ պատմեց, զուարթացուց երեկոյթը իր խոշոր ծիծաղով, և նոյնիսկ Կրիվէի բարեկամութիւնը շահեցաւ:

Թերէզ, այդ իրիկունը ջանք չըրաւ խանութ իջնելու: Մինչև ժամը տասնըմէկ մնաց իր աթոռին վրայ, խաղալով և խօսակցելով, խուսափելով Լոռանի ակնարկներուն հանդիպելէ, որ արդէն իրմով չէր զբաղեր: Այս տղուն արիւնտ խառնուածքը, անոր լեցուն ձայնը, թանձր ծիծաղները, այն բարկ և

զօրաւոր բուրմունքը որ իր անձէն կը բարձրանար, կը խռովէին դեռահաս կինը և զայն կը նետէին տեսակ մը ջղային անձկութեան մէջ:

VI

Լոռան, այդ օրէն սկսած, գրեթէ ամէն իրիկուն Ռաքէններու մօտ եկաւ: Սէն-Վիկտոր փողոցին մէջ կը բնակէր, Փօն Օ Վէնի դիմացը, կահաւորուած փոքրիկ սենեակ մը, որուն տասնութ ֆրանք կը վճարէր ամսական. այս սենեակը, մանասրտի վերածուած, վերէն շեղ պատուհանով մը, որ նեղ մը կը բացուէր երկնքին դիմաց, հագիւ վեց քառակուսի մեզր տարածութիւն ունէր: Լոռան որքան կարելի է ուշ կը վերադառնար այս առաստաղը, Գամիլլի հանդիպելէ առաջ, որովհետև զրամ չունէր երթալ սրճարանի պարապ նստարաններուն վրայ քաշկռտուելու համար, կը յամենար կաթնատան մէջ ուր կը ճաշէր իրիկունը և բիբաներ կը ծխէր, կլօսիա մը խմելով երեք սուրի, Յետոյ, կամաց կամաց կը շտկուէր դէպի Սէն-Վիկտոր, թափակոտելով քարափններուն վրայ, նստելով նստարաններուն վրայ, երբ օգը գաղջ էր:

Փօն Նէօֆ անցքին խանութը հրապուրիչ առանձնարան մը եղաւ իրեն համար, տաքուկ, խաղաղ և լեցուն խօսակցութիւններով և բա-

բեկամական պատուասիրութիւններով: Անիկա խնայեց կլոսիայից տուած երեք սուն և լիթերան խմեց Տիկ. Ռաքէնի ընտիր թէյը: Մինչև ժամը տասը հոն կը մնար, թմրած ու մարսելով կերածը, իր տան մէջ կարծելով ինքզինք. կը մեկնէր Գամիլլի խանութը գոցելու օգնելէն ետքը միայն:

Իրիկուն մը, միասին բերաւ իր պատկերակալն ու երանգապնակը: Հետեւեալ օրը պէտք է սկսէր Գամիլլի կենդանագիրը: Կտաւ մը գնեցին. մանրամասն պատրաստութիւններ տեսան: Վերջապէս արուեստագէտը գործի սկսաւ ամուսնական սենեակին մէջն իսկ. լոյսը աւելի պայծառ է հոն, կ'ըսէր ան:

Երեք իրիկուն տուաւ գլուխը գծելու համար. խնամով կը քաշէր իլինամատիտը կտաւին վրայ, փոքրիկ հարուածներով, թեթեւօրէն. իր գծագրութիւնը բիրտ և չոր, անհեթեթօրէն կը յիշեցնէր նախնական վարպետներու գծագրութիւնը: Գամիլլի գէմքը ընդօրինակեց այնպէս ինչպէս աշակերտ մը կ'ընդօրինակէ մերկ օրինակ մը, վարանոտ ձեռքով, ձախաւեր ճշգրտութեամբ մը որ խոփոտ երեւոյթ մը կուտար պատկերին: Չորրորդ օրը, իր երանգապնակին վրայ դրաւ փոքր չափով գօյներ, և սկսաւ նկարել վրձինի ծայրերով. անիկա կը կէտկիտէր կտաւը աղտոտ բարակ արատներով, կարճ և խիտ խաչագծեր կը քաշէր, որպէս թէ մատիտ ըլլար գործածածը:

Ամէն մէկ նիստէ ետք, Տիկ. Ռաքէն և Գամիլլ կը խանդավառուէին:

Լոռան կ'ըսէր թէ պէտք է սպասել դեռ օր նմանութիւնը երեւան գար:

Նկարը սկսելէն ի վեր, Թերէզ չէր ձգեր այլևս արուեստանոցի վերածուած սենեակը: Հօրաքոյրը առանձին կը թողուր հաշուասեղանին ետին. շնչին պատրուակով մը վեր կը բարձրանար և յափշտակութեամբ կը դիտէր Լոռանի նկարելը:

Միշտ ծանր, շնչատ, աւելի գունատ և աւելի համր, կը նստէր ան և կը հետեւէր վրձիններու աշխատանքին: Այս տեսարանը շատ զուարճացուցիչ չէր երևեր սակայն, անիկա այստեղ կուգար, ուժէ մը քաջուածի պէս, և հոն կը մնար, դամուած: Լոռան ետին կը գտանար երբեմն, կը ժպտէր անոր, կը հարցնէր թէ նկարը հաճելի կուգա՞ր իրեն: Հաղիւ կը պատասխանէր անիկա, կը սարսաօար, յետոյ կը վերստանար իր մտամփոփ յափշտակութիւնը:

Լոռան, իրիկունը Սէն Վիկտոր փողոցը վերադառնալով, երկար խորհրդածութիւններ կ'ընէր. ինքնիր հետ կը վիճէր թէ արդեօք պէ՞տք էր Թերէզի սիրահարն ըլլար թէ ոչ:

— Ահաւասիկ փոքրիկ կին մը, որ իմ տարփուհիս կը դառնայ երբ ուզեմ, կ'ըսէր ան ինքն իրեն: Անիկա միշտ հոն է, կուսակիս վրայ, որ կը քննէ զիս, կը չափէ և կը կշռէ զիս... Կը գողգողայ, զուարճալի գէմք մը ունի, մունջ ու կրքոտ: Ապահովաբար, սիրահարի մը պէտք ունի. ասիկա կը տեսնուի իր աչքերուն մէջ... Գէտք է ըսել թէ Գամիլլ խեղճուկ մարգուկ մըն է:

Լոռան ներքնագէտ կը խնդար, իր բարեկամին տժգոյն նիւարութիւնները յիշելով: Յետոյ կը շարունակէր.

— Անիկա (Թերէզ) կը ձանձրանայ այս խանութին մէջ... Ես, հոն կ'երթամ, որովհետեւ չեմ գիտեր թէ ո՛ւր երթամ. Այլապէս գիտ յաճախ Փօն Նէօֆ անցքին մէջ չէին գտներ, Խոնաւ է և տխուր: Կին մը կը մեռնի հոն... Ես հաճելի կուգամ անոր, վստահ եմ. ուրեմն ինչո՛ւ համար ես չըլլամ աւելի փոխանակ ուրիշի մը:

Կը կենար, ժպիրճ մտադրութիւններ կ'ուսնենար և կը գիտէր Սէնի հոսումը, մտասոյզ երեւոյթով մը:

— Աստուած վկայ, ի՛նչ կ'ուզէ ըլլայ, կը գոչէր ան ինքն իրեն, առաջին իսկ առիթով պիտի համբուրեմ զայն... Գրաւի կուգամ որ իսկոյն թեքուս մէջ պիտի իյնայ:

Կրակսէր քայել նորէն, և երկմտութիւններու մէջ կ'իյնար:

— Վարանումիս պատճառը այն է որ, ազեղ է ան, կը մտածէր ինքնիրեն: Երկար քիթ մը և խոշոր բերան մը ունի: Արդէն երբեք չեմ սիրեր զայն: Կը նայիս անախորժ պատմութիւն մը կը բանամ գլխուս. Մտածելիք բան է աս:

Լոռան, որ շատ խոհեմ էր, այս մտածումները որոճաց գլխուն մէջ ամբողջ շարաթ մը: Հաշուեց Թերէզի հետ կապի մը կարելի բոլոր միջադէպերը. վճռեց փորձել այդ արկածախնդրութիւնը միայն այն ատեն, երբ ազէկ մը ապացուցուէր թէ անոր մէջ իրական

շահ մը պիտի ունենար ինք:

Իրեն համար, ճիշդ է թէ Թերէզ ազեղ էր, և ինք չէր սիրեր զայն. բայց, վերջապէս, իր վրայ ոչինչ պիտի նստէր ան, մանաւանդ որ այն կիները. զորս կը գնէր աժան գնով մը, ոչ աւելի գեղեցիկ էին և ոչ ալ աւելի սիրուած: Խնայողութիւնը խորհուրդ կուտար իրեն արդէն իր բարեկամին կինը առնել: Միւս կողմէ, երկար ատենէ իվեր, իր կիրքերուն յագեցում տուած չէր. գրամ չկար, իր մարմինը կը զրկէր, և չէր ուզեր բնաւ զայն քիչ մը պարարելու առիթը փախցնել ձեռքէ. վերջապէս, նման կապ մը, եթէ լաւ մտածուի, գէշ հետեանքներ չէր կրնար ունենալ. Թերէզի շահը կը պահանջէր ամէն բան ծածկել. իր ուզած ատենը կրնար զիրութեամբ լքել զայն. ենթադրելով նոյնիսկ որ Գամիլլ ամէն բանի տեղեկանար և վիրաւորուէր, բոունցքի մէկ հարուածով թուպահար կ'ընէր զայն, եթէ աղմուկ հանէր: Խնդիրը, ամէն կողմէ, զիւրին և յանկուցիչ կ'երևար Լոռանի:

Այդ օրէն իվեր, քաղցր հանգարտութեան մը մէջ ապրեցաւ, յարմար ժամուն սպասելով: Որոշած էր համարձակօրէն դործել, առաջին պատեհութեամբ: Ապագային մէջ, հեշտագաղջ երեկոներ կ'ընդնմարէր. Բոլոր Ռաքէնները իր վայելքներուն համար պիտի աշխատէին. Թերէզ պիտի ամոքէր իր արեան այրուցքները (brûlures). Տիկ. Ռաքէն պիտի փայփայէր զինքը մօր մը պէս. Գամիլլ, իբր հետը խօսակցելով, պիտի չթողուր որ ձանձ-

բանայ, իրիկունը, խանութին մէջ:

Նկարը աւարտելու վրայ էր, պատեհու-
թիւնները չէին ներկայանար. Քերէզ հոն էր
միշտ, ճնշուած և անձկութեան մէջ. բայց
Գամիլը բնաւ չէր հեռանար սենեակէն, և Լո-
ուան կը ցաւէր որ չէր կրնար զայն հեռացնել
գէթ ժամ մը. Բայց, օր մը, հարկ եղաւ յայ-
տարարել թէ հետևեալ օրը պիտի աւարտի
նկարը: Տիկ. Ռաքէն յայտարարեց թէ միա-
սին պիտի ճաշեն և պիտի տօնախմբեն նկարի-
չին գործը:

Հետևեալ օրը, երբ Լուան վրձինի վերջին
հարուածը տուաւ կտաւին, ամբողջ ընտանիքը
հաւաքուեցաւ նմանութեան վրայ հիանալու
համար: Նկարը խայտառակ տեսք մը ունէր,
ազտոտ գորշութեամբ մը, կապտորակ լայն
շերտերով. Լուան չէր կրնար փայլուն գոյնե-
րը գործածել առանց ազօտ և տղմուտ երևոյթ
մը տալու անոնց. անիկա, ակամայ, չափա-
զանցած էր իր օրինակին տմոյն երանգները,
և Գամիլը գէմքը խեղդուածի մը կանաչորակ
գէմքին կը նմանէր. փոթփոթուն նկարը գի-
մագծերը կը պրկէր, աւելի շեշտելով չարաչուք
նմանութիւնը. Բայց Գամիլը սքանչացած էր.
Կ'ըսէր թէ կտաւին վրայ վայելուչ երևոյթ մը
ունի:

Երբ ադէկ մը հիացաւ իր գէմքին վրայ,
յայտարարեց թէ պիտի երթայ Շամփաների
երկու շիշ գինի բերէ: Տիկ. Ռաքէն խանութ
իջաւ նորէն. Արուեստագէտը մինակ մնաց
Քերէզի հետ:

Դեռատի կինը կկզած նստած էր, անորոչ

կերպով իր աջուր նայելով. Կարծես բանի մը
կըսպասէր, սարսուալէն: Լուան վարանեցաւ,
կը քննէր իր կտաւը, կը խաղար իր վրձիննե-
րուն հետ. Փամանակը կը նեղէր զինքը, Գա-
միլը կրնար վերադառնալ, և առիթը թերևս
չներկայանար այլևս. Յանկարծակի, նկարիչը
հաին դարձաւ և զէմ գիմաց դտաւ ինքզինք
Քերէզի հետ. Դիտեցին զիրար քանի մը երկ-
վայրկեան:

Յետոյ, բուռն շարժումով մը, Լուան
վար ծանցաւ և դեռատի կինը գրկեց իր կուրծ-
քին վրայ: Անոր գլուխը գէպի ետև ձգեց,
քամելով շրթունքները իր շրթունքներուն
ներքև: Քերէզը ըմբոստացման շարժում մը
ունեցաւ, վայրագ, հրաբորբ, և, մէկէն թօ-
ղուց ինքզինք, սահելով գետին, տախտակա-
մածին վրայ: Ոչ մէկ խօսք փոխանակեցին:
Յու արարքը կատարուեցաւ լռին ու անասնա-
կան:

VII

Սկիզբէն իսկ, սիրահարները իրենց միա-
ցումը անհրաժեշտ, ճակատագրական և բնա-
կան գտան, իրենց առաջին տեսակցութեան,
եզակի խօսեցան իրարու հետ, գրկեցին զի-
րար, առանց չփոթութեան, առանց կարմրե-
լու, որպէս թէ իրենց մտերմութիւնը բազ-
մաթիւ տարիներէ իվեր սկսած ըլլար: Խա-

զաղօրէն կ'ապրէին իրենց նոր կացութեան մէջ, կաթարեալ անդորրութեամբ և լրբութեամբ:

Ճշգեցին իրենց ժամադրութիւնները: Թեթեզ չէր կրնար դուրս ելլել, և որոշուեցաւ որ Լոռանը գայ: Դեռահաս կինը յտակ և վրասահ շեշտով մը բացատրեց անոր իր գտած միջոցը: Տեսակցութիւնները տեղի պիտի ունենային իր ամուսնական սենեակին մէջը: Սիրահարը անցքին վրայ նայող նրբանցքէն պիտի դար և Թերէզ պիտի բանար սանդուխի գուռը: Այս միջոցին Գամիլը իր գրասենեակը կ'ըլլար: Տիկ. Ռաքէնի ալ, վարը, խանութը: Յանդուգն քայլեր էին ասոնք, որոնք յաջողելու էին:

Լոռան ընդունեց, իր խոհեմութեան հետ տեսակ մը անասնական յանդգնութիւն ունէր, յանդգնութիւնը մարգուտը՝ որ խոշոր բուռնցքներ ունի: Իր տարփուէիին ծանրաբարոյ և խաղաղ երևոյթը սիրտ տուաւ անոր գալ ճաշակելու վայելք մը որ այնքան յանդգնութեամբ իրեն կ'ընծայուէր: Պատրուակ մը գտաւ, երկու ժամուան արձակուրդ մը առաւ իր գլխաւորէն, և վազեց Փօն Նէօֆ անցքը:

Անցքին մէջ մտնելուն պէս, այրող հեշտութիւններ զգաց: Կեղծ գոհարեղէնի վաճառորդուհին նստած էր նրբանցքի դրան ճիշդ զէմը: Ստիպուեցաւ սպասել որ բանով մը զբաղի ան, և գեռատի գործաւորուհի մը գայ մատանի մը կամ պղնձէ օղեր գնէ: Այն ատեն արագ մը մտաւ նրբանցքին մէջ. վեր ելաւ նեղ ու մթին սանդուխէն, կոթնելով խոնա-

աութենէն լարծուն պատերուն: Իր ոտքերը քարէ աստիճաններուն կը զարնուէին, և ամէն մէկ բախումի աղմուկին, այրուցք մը կը զգար կուրծքին տակ: Սեմին վրայ, ճերմակ յոյսի մը մէջտեղը, տեսաւ Թերէզը՝ քութանակ հագած, վտաւակով, և ճաճանչաւէտ, մազերը ամբապէս հանգուցած զլխուն հտին: Փակեց դուռը, և կախուեցաւ անոր վիզէն: Գաղջ բուրմունք մը կը բարձրանար իրմէ, սպիտակ ճերմակեղէնի և նոր լուացուած միսի բուրմունք մը:

Լոռան, ապշահար, զեղեցիկ գտաւ իր տարփուէին: Անիկա երբեք տեսած չէր այս կինը: Թերէզ, ճկուն և զօրաւոր, կը սեղմէր զինքը, զլուսը դէպի ետև հակելով, և իր զէմքին վրայ, հրավառ յոյսեր, կը քոտ ժըպիտներ կը վազէին: Սիրուհիի այս զէմքը կարծես կերպարանափոխ եղած էր. խնդ ու փայփայիչ երևոյթ մը ունէր. չրթունքները խոնաւ, աչքերը շողշողուն, կը ճառագայթէր ան: Դեռահաս կինը պիտի և ծփանուտ, զեղեցիկ էր, տարօրինակ և բորբոքուն զեղեցկութեամբ մը: Կարծես թէ իր զէմքը կը լուսավառուէր ներսէն, և միսերէն բոցեր կ'արձակուէին: Եւ, անոր շուրջ, իր եփ ելլող աւրիւնը, իր պրկուող ջիզերը տաք գոլորչիներ կը նետէին, թափանցող ու բարկ օդ մը:

Առաջին համոզոյթին իսկ, յայտնուեցաւ ան որպէս պչրուհի: Իր անյագ մարմինը մտլեգնորէն նետուեցաւ հեշտանքին մէջ: Կարծես թէ երազէ մը կ'արթննար, կը ծնէր կիրքին մէջ: Անիկա Գամիլի վատոյժ բազուկ-

ներէն Լոռանի զօրաւոր բազուկներուն մէջ
 կ'անցնէր, և զօրաւոր մարգու մը այս մեր-
 ձեցումը բիրտ ցնցում մը կուտար իրեն որ
 միտն թմբիրէն կ'արթնցնէր զինքը: Զգային
 կնոջ իր բոլոր բնազդները յորդեցան, անլուր
 սասակութեամբ մը.— իր մօր արիւնը, այն
 արիւնը որ կ'այրէր իր երակները, սկսաւ հս-
 օրլ, մոլեգնօրէն շրջան ընել իր նիւար, գրեթէ
 տակաւին կոյս մարմնին մէջ: Կը ցուցադրէր
 ինքզինք, և անձնատուր կ'ըլլար ծայրայեղ
 անպատկառութեամբ մը, Եւ, գլուխէն մինչև
 ոտքերը, երկարաձիգ սարսուռներ կը խռովէ-
 ին զայն:

Լոռան երբեք ճանչցած չէր նման կին մը:
 Ապշահար մնաց, անհանգիստ: Սովորաբար,
 իր տարփուհիները այդպիսի մոլեգնութեամբ
 մը չէ որ կ'ընդունէին զինքը. վարժուած էր
 պազ և անտարբեր համբոյրներու, յոգնած և
 յագեցած սէրերու: Թերէզի հեծկլտանքները,
 անոր գալարումները, գրգռելով մէկտեղ իր
 հեշտասէր հետաքրքրութիւնները, գրեթէ ա-
 հարեկեցին զինքը: Երբ հեռացաւ կնոջ ջու-
 վէն, գինով մարդու մը պէս կը գեղեցէր: Հե-
 տեկալ օրը, երբ վերստացաւ իր ծածկամիտ
 ու խոհեմ հանգարտութիւնը, ինքն իրեն հար-
 ցուց թէ արդեօք երթա՞ր նորէն այս տար-
 փուհիին մօտ որուն համբոյրները տենդ կու-
 տային իրեն: Նախ բացարձակապէս վճռեց թէ
 պիտի չերթար: Յետոյ թուրութիւններ ունե-
 ցաւ: Կ'ուզէր մօռնալ, շտեմնել այլևս Թերէ-
 զը իր մերկութեան մէջ, իր քաղցր այլ ա-
 նասնային փայփայանքներուն մէջ, բայց

միշտ հոն էր ան, անողոք, բազկատարած:
 Անհանգութելի դարձաւ փիզիքական այն տա-
 սապանքը զոր այս տեսարանը կուտար իրեն:

Տեղի տուաւ, նոր ժամադրութիւն մը ա-
 ռաւ, վերագարձաւ Փօն Նէօֆ անցքը:

Այդ օրէն սկսած, Թերէզ իր կեանքին
 մէջը մտաւ: Զայն չէր ընդուններ դեռ, բայց
 կ'ենթարկուէր անոր: Սարսափի ժամեր, խո-
 հեմութեան վայրկեաններ ունէր, և մէկ խօս-
 քով, այս կապը անհաճոյ կերպով կը ցնցէր
 զինքը. բայց իր արցունքները, իր նեղու-
 թիւնները անհետ կ'ըլլային իր ցանկութիւն-
 ներուն առջև: Ժամադրութիւնները իրարու
 յաջորդեցին, բազմապատկուեցան:

Թերէզ այս երկմտութիւնները չունէր:
 Անխնայ կերպով անձնատուր կ'ըլլար, քալելով
 շիտակ հոն ուր զինքը կը մղէր իր կիրքը: Այս
 կինը, զոր պարագաները կ'քած էին և որ կը
 շտկուէր վերջապէս, կը մերկացնէր իր բո-
 վանդակ էութիւնը, իր կեանքը բացատրելով:

Երբեմն, բազուկները Լոռանի վիզը ան-
 ցընելով, կը քաշկոտուէր անոր կուրծքին
 վրայ և, տակաւին հեասպառ ձայնով մը.

— Օ՛հ, եթէ գիտնայիր, թէ ո՞րքան տա-
 սապած եմ, կ'ըսէր: Ես մեծցայ հիւանդի մը
 սենեակին զաղջ խոնաւութեանը մէջ: Գա-
 միյլի հետ կը պառկէի. գիշերը, հեռու կ'եր-
 թայի անկէ, գանած այն զզուելի հօտէն որ
 իր մարմնէն կ'ելլէր: Չար էր և յամառ. չէր
 օւզեր առնել այն դեղերը զորս ես կը մեր-
 ժէի բաժնել իրեն հետ: Կորաքրօջս հաճելի ըլ-
 լալու համար, հարկադրուած էի խմել ամէն

տեսակ գեղերը: Չեմ գիտեր թէ ի՞նչպէս չմե-
ռայ... Տգեղոցիին զիս, իմ խեղճ բարեկամս,
գողցան ինձմէ ամէն ինչ որ ունէի, և դուն
չես կրնար սիրել զիս այնպէս ինչպէս ե՛ս կը
սիրեմ քեզ:

Կուլար, կը պրկէր Լոռանը, և կը շարու-
նակէր խուլ ատելութեամբ մը:

— Գէշ չեմ կամենար ես անոնց, Անոնք
մեծցուցին զիս, հիւրընկալեցին և պաշտպա-
նեցին թշուառութեան դէմ... Բայց լքուի՞ր
պիտի նախընտրէի իրենց հիւրընկալութենէն:
Բաց օդի աղեկէզ պահանջներն ունէի. պզտիկ
տարիքիս, կ'երազէի թափառիլ ճամբաւերը,
բոսպիկ սաքերով, փոշիին մէջ, ողորմութիւն
ուզելով, և պօհեմի մը կեանքն ապրելով:
Ըսած են ինձի թէ մայրս Ափրիկէի մէջ, ցե-
ղապետի մը աղջիկն եղած էր. յաճախ մտա-
ծած եմ անոր վրայ, հասկցայ թէ ես անո՞ր կը
պատկանէի իմ արիւննովս ու բնազդներովս.
պիտի ուզէի երբեք չհեռանալ անկէ և աւա-
զուաները կարել անցնիլ, կախուած անոր կոնա-
կն ի վար... Ա՛հ, ի՞նչ երիտասարդութիւն: Դեռ
զարչանքներ և ըմբոստացումներ կ'ունենամ,
երբ կը վերսիչեմ այն երկար ցորեկները զորս
անցուցած եմ այն սենեակին մէջ, ուր Գամիյ-
լը կը հռնդար: Կկզած էի կրակին առջև,
սխմարօրէն դիտելով բուսաջուրերուն եռա-
լը, զգալով որ անգամներս կը փայտանան:
Եւ չէի կրնար տեղէս չարժիլ. հօրաքոյրս կը
չախէր երբ աղմուկ հանէի: Յետոյ, խորունկ
ուրախութիւններ ճաշակեցի, գետեզիրքի փոք-
րիկ տան մէջ. բայց արդէն ըթացած էի, հա-

զիւ քալել զիտէի. կ'իյնայի երբ կը վազէի:
Յետոյ ողջ ողջ թաղեցին զիս այս գարչելի
խանութին մէջ:

Թերէզ ուժգնօրէն կը շնչէր, կը սեղմէր
իր սիրահարը լիարագուկ, վրէժ կը լուծէր, և
իր նուրբ ու ճկուն ուռնգերը ջղային պզտիկ
բարախումներ կ'ունենային:

— Դուն չես կրնար գիտնալ, կ'ըսէր ան:
Թէ ո՞րքան չարացուցին զիս... Ձիս կեղծա-
ւոր մը և ստախօս մը դարձուցին... Խեղճե-
ցին զիս իրենց քաղփենի մեղկութեան մէջ, և
չեմ կրնար բացատրել թէ ի՞նչպէս դեռ արիւն
կայ երակներուս մէջ... Աչքերս խոնարհե-
ցուցի, իրենց պէս մտայլամած ու ապուշ դէմք
մը առի. իրենց մեռած կեանքովը ապրեցայ:
Երբ դուն զիս տեսար, անասունի մը դէմքն
ունէի, այնպէս չէ՞. ծանրաչարժ, ճգմուած,
տխմարացած: Ոչ մէկ բանի մասին յոյս ունէի
այլևս. կը մտածէի օր մը Սէնը նետել ինք-
զինքս... Բայց, նախ քան այս ինքնալքու-
մը, զայրոյթի քանի՞ գիշերներ... Հոն, Վեր-
նոնի մէջ, իմ ցուրտ սենեակիս մէջ, բարձս
կը խածնաէի, ճիչերս խեղդելու համար, ինք-
զինքս կը ձեռնէի, ինքզինքս վատասիրտ կը
նկատէի: Արիւնս կ'այրէր զիս և մարմինս
պատուտելս կուզար: Երկու անգամ, ուզեցի
փախուստ տալ, ես ինձի երթալ չիտակ, ա-
րևին մէջէն. քաջութիւն չունեցայ, զիս հլու
թանձրամիտ մը դարձուցեր էին իրենց մեղկ
բարեացակամութեամբը և իրենց զզուանք
պատճառող գուրգուրանքովր: Այն ատեն,
ստեցի, միշտ ստեցի: Հոն մնացի բուրբովին

հանգարտաբարոյ, բոլորովին լուռ, հարուստ
ժելու և խածնելու երազանքն ունենալով :

Դեռահաս կինը կանգ կ'առնէր, իր թաց
չրթունքները սրբելով Լուանի պարանոցին
վրայ : Եւ լուսթենէ մը ետք. կ'աւելցնէր :

— Չեմ գիտեր այլևս թէ ինչպէս հաւա-
նեցայ ամուսնանալ Գամիլի հետ : Չբողոքե-
ցի, տեսակ մը արհամարհական անհոգու-
թեամբ : Այս տղան գութա կը շարժէր. Երբ կը
խաղայի անոր հետ, կրողայի որ մատներս ա-
նոր անգամներուն մէջ կը մխրձուէին ինչպէս
կաւի մէջ : Ասի զայն որովհետև հորաքոյրս
զայն ինձի կուտար և կը մտածէի թէ ես եր-
բեք պիտի չնեղուէի անոր համար... Ես իմ
ամուսինիս մէջ գտայ այն հիւանդ տղան ու-
րուն հետ արդէն վեց տարի պառկած էի : Ա-
նիկա այնքան տկարակազմէր որքան ողբալի .
և ունէր միշտ հիւանդ տղու այն ծանր հոտը
որ այնքան կը խրտչեցնէր զիս ատենին...

Այս բոլորը կ'ըսեմ քեզի որպէսզի չնախան-
ձիս... Տեսակ մը գանանք կը բարձրանար
կեկորգս. կը լիչէի այն դեղերը զոր խմած էի,
և կը մեկուսանայի, և ահաբի գիշերներ կ'ան-
ցընէի... Բայց քե՛զ, քե՛զ...

Եւ թերեզ կը շտկուէր, դէպի ես կը ծը-
ռէր, մատները Լուանի թանձր ձեռքերուն
մէջ սեղմուած, աչքերը անոր ահագին ձի-
տին...

— Ինչ, կը սիրե՛մ քեզ, ես սիրեցի քեզ
այն օրը, երբ Գամիլի քեզ խանութէն ներս
հրեց... Ի՞նչ, թերևս, չես յարգեր զիս, օ-
րովհետև ամբողջովին անձնատուր եղայ, մէկ

անգամէն... Ծշմարիտ է, չգիտեմ թէ ի՛նչպէս
պատահեցաւ այս բանը : Հպարտ եմ սակայն,
և դիւրագրգիռ, կ'ուզէի ձեռնել քեզ, առաջին
օրը, երբ գրկեցիր զիս և գետին նետեցիր այս
սենեակին մէջ... Չեմ գիտեր թէ ի՛նչպէս կը
սիրէի քեզ. կ'ատէի քեզ, աւելի. քու տեսքդ
կը զայրացնէր, կը տառապեցնէր զիս. քու
ներկայութեանդ, ջիղերս կը լարուէին խզուե-
լու աստիճան. գլուխս կը պարպուէր. կար-
միր կը տեսնէի : Օ՛, ո՛րքան տառապեցայ,
եւ ես կը փնտռէի այս տառապանքը, քու
գալուդ կըսպասէի, կը դառնայի աթոռիդ
շուրջը, քու շունչիդ մէջը քալելու համար,
զգեստներս քու կիններուդ երկայնքին քաշ-
կուտելու համար : Ինձ կը թուէր թէ քու ա-
րիւնդ, անցնելու ատենս, ջերմութեան յոր-
ձանքներ կը նետէր ինձի, և տեսակ մը այն
հրաբորբ ամպն էր — որուն մէջ կը փաթթուէիր
գուն, — որ զիս կը քաշէր ու կը պահէր քու
քովդ, հակառակ իմ խուլ ըմբոստացումնե-
րուս... Կը յիշե՛ս երբ կը նկարէիր հոս-
ճակատագրական ուժ մը զիս քու քովդ կը
բերէր, և ես անողոք հեշտութիւններով կը
չնչէի քու օղդ : Կը հասկնայի թէ համբուր-
ուիլ կ'ուզէի, կ'ամչնայի իմ գերութենէս,
կրողայի թէ գետին պիտի իյնայի եթէ ինձի
դպչէիր : Բայց տեղի կուտայի իմ թուլութիւն-
ներուս, ցուրտէն կը սրսփայի, սպասելով որ
զիս թւերուդ մէջն առնէիր վերջապէս...

Այն ատեն թերեզ կը լուէր, սարսուգին,
և կարծես հպարտ ու վրէժն առած : Անիկա
Լուանը գիտովի մը պէս կը պահէր իր կուրծ-

քին վրայ, և, մերկ ու սառնաշունչ սենեակին մէջ, հրաբորբ կրքի տեսարաններ կը պարզուէին, չարաշուք վայրագութեամբ, Իւրաքանչիւր նոր փամագրութիւն աւելի մոլեգին օագնապներ առաջ կը բերէր:

Դեռահաս կիներ կը թուէր հաճոյք առնել յանգղնութենէն և յըրութենէն: Ոչ մէկ վարանք ունէր, ոչ մէկ երկիւղ: Շնութեան մէջ կը նետուէր տեսակ մը կորովի անկեղծութեամբ, վառնգին դէմ խիզախելով, և տեսակ մը մնացածութիւն դնելով զայն դիմադրաւելուն մէջ: Երբ իր սիրահարը դալու կ'ըլլար, իբրև միակ կանխազգշութիւն, իր հորաքրոջ կ'իմացնէր թէ հանգստանալու կ'երթայ վեր, և Լոռանի հոն գտնուելու պահուն, ինք կը քայլէր, կը խօսէր, համարձակօրէն կը գործէր, առանց երբեք մտածելու ազմուկէն խուսարելու մասին: Երբեմն, սկիզբները, Լոռան կը վախնար:

— Աստուած իմ, կ'ըսէր մեղմ ձայնով Թերէզի, այգօքան ազմուկ մի հաներ, հիմա վեր կուգայ Տիկ. Ռաքէն:

— Պահ, կը պատասխանէր ան խնդալով, միշտ կը դողաս... Անիկա դամուած է իր հաշուասեղանին ետին. ի՞նչ բան ընելու պիտի դայ հոս. շատ կը վախնայ որ բան մը կը գողնան... Եւ յետո, վերջապէս, թող գայ եթէ կ'ուզէ. կը պահուիս... Կարևորութիւն չեմ տար ես անոր: Կը սիրեմ քեզ:

Այս խօսքերը չէին վտանահոցներ Լոռանը: Կիրքը դեռ չէր թմբեցուցած անոր դիւզադիժ ծածկամիտ խօնեմութիւնը: Ետտ չանցած,

օակայն, օովորութիւնը ընդունել առաւ իւրեն, առանց մեծ սարսափի. յանդգնութիւնները օրը ցորեկով տրուած այս փամագրութիւններուն, Գամիյի սենեակին մէջ, ձերուկ փերեզակուհիէն երկու քայլ անդին: Իր տարփուհին կը կրկնէր իրեն թէ վտանգը կը խնայէ անոնց որոնք ճակատէն կը դիմադրուեն զայն. Իրաւունք ունէր, Աիրահարները երբեք աւելի ապահով վայր մը պիտի չկրնային գտնել քան այս սենեակը ուր ոչ ոք պիտի գար զ'րենք խանգարելու: Անոնք հոն կը գոհացնէին իրենց սէրը, անհաւատալի հանգարտութեան մը մէջ:

Օր մը, սակայն, Տիկ. Ռաքէն վեր բարձրացաւ, վախնալով որ չըլլայ թէ իր եզրօր աղջիկը հիւանդ ըլլար, Երեք ժամէ իվեր դեռատի կիներ վեր ելած էր: Յանգղնութիւնը մինչև այն աստիճանին հասցուցած էր որ նիգը չէր գներ սենեակի դրան, որ ճաշասրահին մէջ կը բացուէր:

Երբ Լոռան լսեց ձերուկ փերեզակուհիի ծանր քայլերը փայտէ սանդուխին վրայ, խռովեցաւ, տենդագին կերպով իր բաճկոնն ու զլխարկը փնտռեց, Թերէզ սկսաւ խնդալ այն տարօրինակ երևոյթովը զոր կ'առնէր սովորաբար: Ուժով մը բռնեց անոր թեւէն, վարձեց զայն մահճակալին վարի կողմը, անկիւն մը, և ըսաւ անոր ցած և հանգարտ ձայնով մը.

— Հոտ կեցիր... Մի՛ շարժիր:

Անոր վրայ ձգեց էրիկմարդու զգեստներ որոնք վար կը կախուէին, և այս բոլորին

վրայ տարածեց ճերմակ վտաւակ մը զոր իր վրայէն հանած էր: Այս բաներն բրաւ թեթե ու արագ, առանց բան մը կորսնցնելու իր հանդարտութենէն: Յետոյ, պառկեցաւ, հե-
րարձակ, կիսամերկ, կարմիր դեռ ու սար-
սուազին:

Տիկ. Ռաքէն կամաց մը բացաւ զուռը և անկողնին մօտեցաւ, քայլերուն աղմուկը մեղ-
մելով, Դեռահաս կինը քնանալ ձեռացուց, Լոռան կը քրտնէր սպիտակ վտաւակին տակ:

— Թերէզ, հարցուց փերեզակուէին հո-
գածութեամբ մը, հիււանդ ես, աղջիկս:

Թերէզ բացաւ աչքերը, յօրանջեց, ետին դարձաւ և ցաւագին ձայնով մը պատասխա-
նեց թէ սոսկալի գլխու ցաւ մը ունէր: Աղա-
չեց հօրաքրոջը որ ձգէ զինքը քնանալու: Մերուկ կինը մեկնեցաւ ինչպէս եկած էր, ա-
ռանց աղմուկ հանելու:

Երկու սիրահարները, լոթէն խնդալով, զրկեցին զիրար հրայրքոտ ուժգնութեամբ մը:

— Կը տեսնես թէ, ըսաւ Թերէզ յաղթա-
կանօրէն, այստեղ ոչ մէկ բանէ կը վախ-
նանք... Բոլոր այս մարդիկը կոյր են. անոնք
չեն սիրեր:

Ուրիշ օր մը, զեռահաս կինը արտառոյ
գաղափար մը ունեցաւ: Երբեմն խենթի պէս
կ'ըլլաւ. կը զառանցէր:

Սայտաբղէտ կատուն՝ Ֆրանսուան, իր
ետեի ոտքերուն վրայ նստած էր, սենեակին
ճիշդ մէջտեղը: Մանր, անչարժ, իր կլոր աչ-
քերովը կը դիտէր երկու սիրահարները: Կար-
ծես թէ կը քննէր զանոնք խնամով, առանց

կոպերը թարթելու, սատանայական տեսակ
մը յափշտակութեան մէջ ընկղմած:

— Ֆրանսուայի՛ն նայէ, ըսաւ Թերէզ՝ Լո-
ռանին: Կարծես թէ կը հասկնայ և այս իրի-
կուն ամէն բան պիտի պատմէ Գամրլի...
Ըսէ, զուարճալի չէ՛ր ըլլար, եթէ սկսէր խօ-
սիլ խանութին մէջ սա մօտ օրերս. գեղեցիկ
պատմութիւններ գիտէ մեր վրայով...:

Այն գաղափարը թէ Ֆրանսուա կրնար խօ-
սիլ, արտակարգօրէն զուարճացուց զեռահաս
կինը: Լոռան կատուն խոշոր կանանչ աչքե-
րուն նայեցաւ և զգաց որ սարսուռ մը անցաւ
իր մարթին վրայէն:

— Ահա թէ ինչպէս պիտի ընէր ան. շա-
րունակեց Թերէզ: Ոտքի պիտի կանգնէր, և,
մէկ թաթով զիս ցոյց տալով, միւսով քեզ,
պիտի պոռար. «Պարօնը և Տիկինը գիրար ու-
ժով մը կը զրկեն սենեակին մէջ. ինձմէ չքաշ-
ուեցան, բայց, որովհետև անոնց ոճրային
սիրաբանութիւնները կը զգուցնեն զիս, կը
խնդրեմ որ բանտարկէք զանոնք երկուքը
մէկ. այն ատեն այլևս պիտի չխռովեն իմ
կէս օրուան քուսնս»:

Թերէզ տղու մը պէս կը զուարճանար, կը
մնջկատակէր կատուն հետ, ձեռքերը կ'եր-
կարէր ճանկի ձև առնելով: Ե իր ուսերուն կա-
տուային կոտորտուքներ կուտար: Ֆրանսուա՛
քարի անչարժութեամբ մը, կը դիտէր զայն
շարունակ. միայն իր աչքերը կենդանի կը
թուէին. և իր բերնին անկիւններուն մէջ եր-
կու խորունկ ծալքեր կային որոնք խնդալէն
կը ճաթեցնէին յարզալից անասունի մը նմա-

նող այս գլուխը :

Լոռան ցուրտ կրզգար իր ոսկորներուն մէջ, Միծաղելի գտաւ թերէզի զուարճարանութիւնը : Ուաքի ելաւ և կատուն դուրս ըրաւ գուռնէն : Իրականին մէջ, կը վախնար ան, իր տարփուհին դեռ ամբողջովին անոր տիրած չէր . անոր էութեան խորը քիչ մը կը մնար դեռ այն անհանգստութենէն զոր զգացած էր դեռահաս կնոջ առաջին համբոյրներուն տակ :

VIII

Իրիկունը, խանութին մէջ, Լոռան կատարելապէս երջանիկ էր : Սովորաբար, Գամիլի հետ կը վերադառնար գրասենեակէն : Տիկ . Ռաքէն մայրական բարեկամութեամբ մը կապուած էր անոր հետ . կը կարծէր թէ կը նեղուի ան, գէշ ուտելով, և ձեղնայարկի մը մէջ պառկելով . և անգամ մը ըսած էր կտրուկ կերպով թէ իր պնակը միշտ դրուած պիտի ըլլար իրենց սեղանին վրայ : Անիկա կը սիրէր այս տղան այն շաղակրատ գուրգուրանքով զոր պառաւ կիները կ'ունենան մարդոց նկատմամբ, որոնք իրենց գաւառէն կուզան, միասին բերելով անցեալի յուշերը : Երիտասարդը լայնօրէն կ'օգտուէր այս հիւրասիրութենէն : Գրասենեակէն մեկնելուն, ատեն վերադառնալէն առաջ, Գամիլի հետ փոքրիկ պտոյտ մը կ'ընէր քարափին վրայ :

երկուքին ալ հաշուոյն կուգար այս մտերմութիւնը . նուազ կը ձանձրանային, կը թափառէին խօսակցելով : Յետոյ կ'որոշէին երթալ ուտել Տիկ . Ռաքէնի պատրաստած ճաշը : Լոռան տիրաբար կը բանար խանութին դուռը . ոտքերը բացած կը նստէր աթոռներուն վրայ, ծիւելով և թքնելով, որպէս թէ իր տունն եղած ըլլար :

Թերէզի ներկայութիւնը երբեք չէր չփոթեցներ զինքը : Դեռահաս կնոջ հետ կը վարուէր բարեկամական համարձակութեամբ մը, կը զուարճարանէր, տափակ կնամեծարութիւններ կ'ուղղէր անոր, առանց դէմքին մէկ ծալքը շարժելու : Գամիլի կը ծիծաղէր և, որովհետեւ իր կինը միավանկ բառերով միայն կը պատասխանէր իր բարեկամին, հաստատապէս այն հաւատքն ունէր թէ երկուքն ալ զիրար կ'ատեն : Օր մը, նոյնիսկ, մեղադրեց թերէզը թէ պաղ կը վարուի Լոռանի հանդէպ :

Լոռան ճիշդ գուշակած էր . անիկա եղած էր կնոջ սիրահարը, ամուսինին բարեկամը, մօրը չփացած տղան : Անոր ախորժակները նման յազեցում մը երբեք չէին ունեցած : Եւ կը քնանար խորը այն մտերմիկ վայելքներուն դորս Ռաքէն ընտանիքը կուտար իրեն : Մնաց որ, այս ընտանիքին մէջ իր գիրքը շատ բնական կը թուէր իրեն : Անիկա եզակի կը խօսէր Գամիլի հետ, առանց բարկութեան, առանց խղճահարութեան :

Ձէր հսկեր նոյնիսկ իր շարժումներուն և խօսքերուն վրայ, այնքան վստահ էր իր խօհեմութեանը և իր հանդարտութեանը :

եամուլութիւնը օրով ան կը ճաշակէր իր այս երանութիւնները, կը պաշտպանէին զայն ամէն տեսակ սխալի դէմ: Խանութին մէջ, իր տարփուհին ուրիշ կին մը կը դառնար, զոր երբեք պէտք չէր համբուրել և որ գոյութիւն չունէր իրեն համար: Եթէ ամէնուն առջև չէր համբուրեր զայն, պատճառն այն էր որ կը վախնար թէ չէր կրնար վերադառնալ: Միմիայն այս հետեանքը կը կեցնէր զայն: Այլապէս, բացարձակապէս հոգը պիտի չընէր Գամիյի օւ իր մօր վիշտը: Երբեք չէր գիտակցեր թէ ի՞նչ հետեանք առաջ կրնար գալ երբ իր կապը երևան ելլէր: Կը կարծէր թէ պարզ կերպով պիտի գործէր: Ինչպէս ամէն մարդ պիտի ընէր, եթէ իր տեղն ըլլար, ազքատ և սովահար մարդու մը պէս: Ատկէ՛ իր կեղծ սրբակրօն հանդարտութիւնը, իր անշահախնդիր և խեղկատակ ընթացքները:

Թերէզ, աւելի ջղային, աւելի օտրօւագին քան ինքը, ստիպուած էր դեր մը կատարել: Կատարեալ կերպով կը խաղար իր այդ դերը, շնորհիւ այն ուսումնասիրուած կեղծաւորութեան զոր ձեռք բերած էր կրթութեամբ: Մօտաւորապէս տասնըհինգ տարի, անիկա ստած էր, խեղդելով իր տենդերը, անյօդգողգ ճիգ մը ընելով մօայլ ու քնացած երևնալու, իրեն համար շատ դժուար չէր իր միսին վրայ մեղեալի այս դիմակը առնել, որ կը սառեցնէր իր դէմքը: Երբ Լոռան ներս կը մտնէր, կը գտնէր զայն ծանր, մօայլադէմ, քիթը աւելի երկայն, շրթունքները աւելի նուրբ: Տգեղ էր, գաժան, անմատչելի: Մնաց որ, անիկա

չէր չափազանցեր իր այս տպաւորութիւնները: Իր նախկին դերը կը խաղար, առանց ուշադրութիւն գրաւելու աւելի խոշոր խստութեամբ մը: Իր մասին խօսելով, ինք դառն հեշտութիւն մը կը գտնէր Գամիյի և Տիկ: Ռաքէնը խարելուն մէջ: Լոռանի պէս ինք յափրացած չէր իր ցանկութիւններուն թանձր գոհացումին մէջ և անոր պէս անգիտակ իր պարտականութեան հանդէպ: գիտէր ինք թէ գէշ էր ըրածը, և կատաղի բաղձանքներ կ'ունենար օեղանէն ելլելու և լիաբերան համբուրելու Լոռանը, իր ամուսինին և իր հօրաքրոջ ցոյց առլու համար թէ անասուն մը չէր ինք և սիրահար մը ունէր:

Ատեն տտեն, ջերմ ուրախութիւններով կը համազուտէր: որքան ալ լաւ դերասանուհի ըլլար, այն ատեն չէր կրնար ինքզինք զսպել երգելէ, իր սիրահարի բացակայութեան և չէր վախնար բնաւ ինքզինք մատնելէ: Յանկարծակիան այս զուարթութիւնները կը սփոփէին Տիկ: Ռաքէնը որ կ'ամբաստանէր իր եղբօր ազլիկը, իր չափազանց լրջութեանը համար: Դեռահաս կինը ծաղկամաններ գնեց և անոնցմով զարգարեց իր սենեակին պատուհանը: յետոյ նոր թուղթով պատել տուաւ այս սենեակը, գորգ մը, վարագոյրներ, և ծիրանի փայտէ կարասիներ ուղեց: Այս ամբողջ պերճանքը Լոռանի համար էր:

Բնութիւնը և պարագաները կարծես թէ այս կինը այս մարդուն համար կազմած էին, և զանոնք իրարու մղած: Անոնցմէ մին՝ կինը՝ ջղային և կեղծաւոր, մարդը՝ արիւնոտ և ա-

նասնականորէն ապրող մէկը, հզօրապէս իրա-
րու կապուած զոյգ մը կը կազմէին: Անոնք
զիրար կը լրացնէին, փոխադարձաբար զիրար
կը պաշտպանէին, իրիկուներ, սեղանին վրայ,
լամբարի աղօս պայծառութեան տակ, կըզ-
գացուէր անոնց միութեան ուժը, տեսնելով
Լոռանի ժպտուն և թանձր դէմքը Թերեզի ան-
թափանցելի և համր դիմակին առջև:

Բաղցր և հանգարտ երեկոններ էին: Լոու-
թեան, թափանցիկ և գաղջ ստուերին մէջ,
բարեկամական խօսքեր կը լսուէին: Սեղանին
շուրջը կը խմրուէին, ազանդերէն ետք, և օր-
ուան հազարումէկ շնչին բաներուն, անցեա-
լի յուշերուն և վազուան յոյսերուն վրայ կը
խօսակցէին: Գամիլ կը սիրէր Լոռանը, այն-
քան որքան կրնար, գոհ եսասէրի մը պէս, և
Լոռան կը թուէր թէ հաւասար գուրգուրանք
մը կը տածէր անոր հանդէպ. անոնց միջև
անձնուէր խօսքերու, ծառայելու պատրաստ
շարժումներու, և հաճոյակատար ակնարկնե-
րու փոխանակութիւն մը կար: Տիկ. Ռաքէն,
հանգարտադէմ, իր ամբողջ անդորրութիւնը
կը գտնէր իր զաւակներուն շուրջ, անոնց
շնչած խաղաղ մթնոլորտին մէջ, կարծես թէ
ասիկա հաւաքոյթ մըն էր հին ծանօթներու
որոնք զիրար կը ճանչնային խորապէս և լիա-
կատար վստահութիւն ունէին իրենց բարե-
կամութեան վրայ:

Թերեզ, անշարժ, միւսներուն պէս խա-
ղաղ, կը դիտէր այս քաղցրենի ուրախութիւն-
ները, այս ծիծաղկոտ մտերմութիւնները: Եւ,
անօր հոգիին խորը, վայրի քրքիչներ առաջ

կուգային. իր ամբողջ էութիւնը կը ծաղրէր,
մինչդեռ իր դէմքը պաղ խօսութիւն մը կը
պահէր: Հեշտանքի նրբացումներով ինքնիք
մէջ կ'ըսէր թէ՛ քանի մը ժամ առաջ, քովի
սենեակն էր ինք, կէս-մերկ, հերարձակ, Լո-
ռանի կուրծքին վրայ. անիկա կը ժտաբերէր
ամէն մէկ մանրամասնութիւնը խենթ կիրքի
այս յետմիջօրէին, կը փռէր զանոնք իր յի-
շողութեան մէջ, և այս այրող տեսարանը կը
հակադրէր աչքերուն տակ պարզուած մեռած
տեսարանին: Ա՛հ, ի՛նչպէս կը խաբէր այս
միամիտ մարդիկը, և ի՛նչքան երջանիկ էր ան
զանոնք խաբելով այնքան յաղթական անա-
մօթութեամբ մը: Եւ հոն, երկու քայլ ան-
գին, օա բարակ միջնորմին ետին էր որ մարդ
մը կ'ընդունէր, հո՛ն է որ կը թաւալէր շնու-
թեան սաստկութեան մէջ: Եւ իր սիրահարը,
այս պահուս, անծանօթ մը կը դառնար իրեն
համար, իր ամուսինին մէկ ընկերը, տեսակ
մը սխմար և ինքնակոչ, որով պէտք չունէր
ժտահողուիլ: Այս դաժան կատակերգութիւնը,
կեանքի այս խաբկանքները, ցորեկուան հրա-
բորբ համբոյրներուն և իրիկունը ցուցադրուած
կեղծ անտարբերութեան այս բաղդատութիւ-
նը նոր բորբոքումներ կուտար գեռատի կնոջ
արեւին:

Երբ Տիկ. Ռաքէն և Գամիլ, պատահա-
բար, վար կ'իջնէին, Թերեզ մէկ ուսումով
ոտքի կը կանգնէր, և անասնական ուժգնու-
թեամբ մը իր շրթունքներով կը փարէր իր սի-
րահարին շրթունքներուն, լոօրէն, և այսպէս
կը մնար, հեատպատ, շնչատ, մինչև որ լսէր

սանգուխի աստիճաններուն ճանչիւնը: Այն ասան, թեթև շարժումով մը, կը վերագրուէր իր տեղը և կը վերստանար իր դէմքի ծամածուռութիւնը: Լոռան, հանդարտ ձայնով մը, Գամիլի հետ կը շարունակէր ընդհատուած խօսակցութիւնը: Կիրքի փայլակ մըն էր ասիկա կարծես, արագ ու կուրացուցիչ, մեռած երկինքի մը մէջ:

Հինգշաբթի օր, իրիկունը քիչ մը աւելի ողևորուած կ'ըլլար: Լոռան՝ որ այդ օրը ձանձրոյթէն կը մեռնէր, իր պարտականութիւնը նկատած էր մէկ անգամ իսկ չբացակայիլ գումարումներէն. կ'ուզէր, իբրև Խոհեմ միջոց մը, ճանչցուիլ և յարգուիլ Գամիլի բարեկամներէն: Հարկագրուած էր մտիկ ընել Կրիվէյի և ծերուկ Միչոյի բարբառնջանքները: Միչո շարունակ սպանութեան և գողութեան միեւնոյն պատմութիւնները կը պատմէր. Կրիվէ կը խօսէր միեւնոյն ասան թէ իր պաշտօնեաներուն, թէ իր պետերուն և թէ իր Վարչութեան մասին: Երիտասարդը Օլիվիէյի և Միւզանի մօտ կը փախչէր, օրով աւելի նուազ տաղտկացուցիչ կը թուէին իրեն: Մնաց օր. կը փութար տօմինօ խաղալ պահանջել:

Հինգշաբթի իրիկուն էր որ Թերէզ կը ճշգէր իրենց ժամագրութեան օրն ու ժամը: Մեկնումի իրարանցումին մէջ, երբ Տիկ. Ռաքէն և Գամիլի հրաւիրեալներու կ'ընկերանային մինչև անցքին գուռը, զեռատի կինը Լոռանի կը մօտենար, ցած ձայնով կը խօսէր անոր և կը սեղմէր անոր ձեռքը: Երբեմն նոյնիսկ

երբ ամէն մարդ կունակ դարձուցած կ'ըլլար. կը գրկէր զայն տեսակ մը սնապարծութեամբ:

Ութը ամիս, շարունակուեցաւ ցնցումի ու անգորրացման այս կեանքը: Սիրահարները կ'ապրէին կատարեալ երանութեան մը մէջ. Թերէզ այլևս չէր ձանձրանար. այլևս ոչինչ կը բաղձար. Լոռան, յղփսցած, հանգիստը գտած և ա'յ աւելի ճարպոտած, միայն մէկ վախ մը ունէր թէ կրնար վերջ գտնել այս գեղեցիկ կեանքը:

IX

Կէս օրէ վերջ մը, երբ Լոռան իր գրասենեակէն մեկնելու վրայ էր Թերէզը երթալ գտնելու համար, որ իրեն կըսպասէր, իր գլխաւորը կանչել տուաւ զինքը և հաղորդեց իրեն թէ այսուհետև կ'արգիլէ այլևս բացակայիլ: Չարաչար գործածած էր արձակուրդները, Վարչութիւնը որոշած էր ճամբու գնել զայն, եթէ մէկ անգամ իսկ մեկնէր:

Աթոռին վրայ գամուած, մինչև իրիկուն յուսահատ նստեցաւ: Պէտք է իր ապրուստը շահէր, չէր կրնար հանդուրժել որ ճամբու դուրէր: Իրիկունը, Թերէզի զայրացած դէմքը չարչարանք մը եղաւ իրեն համար: Չէր գիտեր թէ Խնչպէս բացատրէր իր խոստամազանցութիւնը իր տարփուհիին հանդէպ: Մինչ Գամիլի խանութը կը փակէր, արագօրէն մօտեցաւ

գեռառի կնոջ .

— Այլևս չենք կրնար զիրար տեսնել , րսաւ անոր ցած ձայնով : Իմ պետս կը մերժէ դուրս ելլելու որեւէ նոր արտօնութիւն տալ ինձի :

Գամիշլ ներս կը մտնէր : Լոռան հարկադրուեցաւ քաշուիլ , առանց աւելի ընդարձակ բացատրութիւններ տալու և Թերէզը ձգելով այս բիրտ յայտարարութեան հարուածին ներքեւ : Սրտմտած , չուզելով ընդունիլ որ իր հեշտութիւնները խռովեն , անքուն գիշեր մը անցուց , արտառոց ժամադրութիւններու ծրագիրներ շինելով : Յաջորդ հինգշաբթի , հազիւ վայրկեան մը խօսեցաւ Լոռանի հետ : Իրենց անձկութիւնը կը սաստկանար մանաւանդ անոր համար որ չէին գիտեր ո՛ւր պիտի հանդիպէին , իրարու հետ խորհրդակցելու և համաձայնելու համար : Դեռահաս կինը նոր ժամադրութիւն մը տուաւ իր սիրահարին որ երկրորդ անգամ խոստմնազանց գտնուեցաւ : Այն ատեն , Թերէզ մէկ սեեռուն գաղափար մը ունեցաւ — տեսնել զայն ամէն գնով :

Տասնըհինգ օր կար որ Լոռան չէր կրնար մօտենալ Թերէզի : Այն ատեն զգաց թէ այս կինը որքան անհրաժեշտ դարձած էր իրեն . հեշտանքի սովորութիւնը նոր ախորժակներ բացած էր իր մէջ , սուր պահանջով : Այլևս ոչ մէկ նեղութիւն կըզգար իր տարփուհիին զրկումներէն , կը փնտռէր զանոնք անօթի անասունի մը յամառութեամբ : Արիւնի կիրք մը անթեղուած էր իր դնդերներուն մէջ . հիմակ որ իր ձեռքէն կ'առնէին իր սիրուհին ,

այս կիրքը կը յորդէր կոյր սաստկութեամբ մը . կատաղօրէն կը սիրէր : Ամէն բան անդիտակից կը թուէր այս անբանի բարգաւաճ ընութեան մէջ . բնագոյներու կը հնազանդէր . կ'առաջնորդուէր իր կազմին կամեցողութիւններէն : Բա՛հ քա՛հ պիտի խնդար , եթէ տարի մը առաջ ըսէին իրեն թէ կնոջ մը գերին պիտի գառնար , իր հանդարտութիւնը վտանգելու աստիճան : Ճանկութիւններու խուլ աշխատանքը կատարուած էր իր մէջ , առանց իր զիտութեան , և վերջի վերջոյ , ձեռք ու սոք կապուած , զինքը նետած էր Թերէզի վայրէզգուանքներուն : Այս միջոցին , կը վախնար թէ խոհեմութիւնը ձեռքէ կը ձգէ , իրիկունը չէր համարձակեր Փօն Նէօֆ անցքը գալ , վախնալով որ յիմարութիւն մը կը գործէ : Այլ ինքզինքին չէր պատկաներ . իր տարփուհին , կատուի ձկունութիւններով , քիչ քիչ սպրդած էր իր մարմնին իւրաքանչիւր նեարդին մէջ : Անիկա ապրելու համար , այս կնոջ պէտք ունէր ինչպէս ուտելու և խմելու պէտք ունինք :

Ապահովարար խենթութիւն մը պիտի գործէր , եթէ Թերէզէն նամակ մը ստացած չըլլար , որ իրեն կը յանձնարարէր տունը մնալ հետեեալ օրը : Իր սիրուհին կը խոստանար գալ գտնել զինքը իրիկուան ժամը ութին :

Գրասենեակէն մեկնելուն , գլխէն ճամբեց Գամիշլը , ըսելով թէ յոգնած է , և պիտի երթայ պառկելու իսկոյն : Թերէզ , ճաչէն ետք , իր դերը խաղաց նմանապէս , խօսեցաւ յաճախորդուհիի մը մասին որ տունէն ելած էր ա-

աանց վարձքը վճարելու. դաժան պահանջատէրի մը պէս վարուեցաւ, և յայտարարեց թէ կ'ուզէ երթալ իր գրամը ուղել. Յաճախորդուհին կը բնակէր Պաթիյնօլի մէջ. Տիկ. Ռաքէն և Գամիյլ երկար գտան ճամբան և գիմու մը յանդուգն. բայց, չզարմացան, և հանգարտ սրտով թողուցին որ եր'այ թերէզը:

Դեռատի կինը Փօռօ Վէն վաղեց, սահելով ճարպոտ սալաքարերուն վրայ, անցորդներուն զարնուելով, հասնելու արնորանքին մէջ. Տամկուլթիւններ կը բարձրանային դէմքըն ի վեր, ձեռքերը կ'այրէին. գինով կին մըն է պիտի ըսէիք: Արագօրէն վեր ելաւ կահաւոր պանդուկին սանդուխէն: Վեցերորդ յարկը, շնչասպառ, մշուշոտ աչքերով, նշմարեց Լոսանը՝ բազրիկին վրայ հակ, որ իրեն կըսպասէր:

Մտաւ ձեղնայարկին մէջ: Իր լայն քրդանցքները չէին կրնար սեղմուիլ հոն, այնքան նեղ էր տեղը: Մէկ ձեռքով քաշեց վարառաւ գլխարկը, և մահճակալին դէմ կռթնեցաւ, նուաղուն...

Շեղագիր պատուհանը, որ աղէկ մը բացուած էր, իրիկուան զովուլթիւնները կը թափէր այրող անկողնին վրայ: Սիրահարները երկար ատեն մնացին այս ողորմելի սենեակին մէջ, ինչպէս ծակի մը խորը: Յանկարծ, թերէզ լսեց Փիթիէի ժամացոյցին ձայնը, որ ժամը աասը կը հնչէր: Պիտի ուզէր խուլ եղած ըլլալ. օտքի ելաւ տաժանագիտօրէն և գիտեց ձեղնայարկը զոր գեռ տեսած չէր: Գլխարկը փնտռեց, կապեց ժապաւէնները, և նստաւ:

զանգաղ ձայնով մը ըսելով.

— Գէտք է որ մեկնիմ.

Լոսան եկած ծերագրած էր իր առջև: Բռնեց թերէզի ձեռքերը.

— Յտետուլթիւն, ըսաւ թերէզ, առանց շարժելու.

— Ոչ թէ ցտետուլթիւն, գոչեց ան, ատկեալ չափազանց անօրոշ է... Ո՞ր օրը պիտի գաս:

Թե էզ դիտեց զայն շեշտակի.

— Անկեղծութիւն կ'ուզես ըսաւ ան: Լա՛ւ, իրա՛ւ, կը կարծեմ թէ այլեւս պիտի չվերադառնամ: Պատրուակ չունիմ. չեմ կրնար ալ ստեղծել:

— Այն ատեն, պէտք է մնաք բարով ըսենք իրարու:

— Ո՛չ, չեմ ուզեր.

Անիկա այս բառերը արտասանեց սարսափահար զայրոյթով մը. Սէ աւելի մեղմօրէն աւելցուց, առանց գիտնալու թէ ի՛նչ կ'ըսէր. առանց իր ախօսը թողելու.

— Պիտի երթամ.

Լոսան կ'երազէր. Գամիլի վրայ կը մտածէր:

— Չեմ ցաւիր անկէ, ըսաւ վերջապէս առանց անունը տալու, բայց իրապէս մեզ չափազանց կը նեղէ ան... Չե՞ս կրնար մեզ ազատել անկէ, ճամբորդութեան զրկել, տեղ մը, շատ հեռու տեղ մը:

— Ա՛հ, այո՛, ճամբորդութեան զրկել, յարեց դեռահաս կինը զլուխը շարժելով: Կը կարծես թէ այսպիսի մէկը կը համաձայնի՞

ճամբորդել... Միայն մէկ ճամբորդութիւն կայ որմէ այլևս չեն վերադառնար... Բայց մեզ բոլորս պիտի թաղէ ան. այս մարդիկը որ միայն շունչ մը ունին, երբեք չեն մեռնիր:

Լռութիւն մը տիրեց. Լոռան ծունկի վրայ քաշկռտուեցաւ. իր տարփուհիին փարելով, գլուխը անոր կուրծքին յեցած:

— Երազ մը հիւսած էի, ըսաւ ան. կ'ուզէի ամբողջ գիշեր մը անցընել քեզի հետ. քնանալ թևերուդ մէջ և հետևեալ օրը արթննալ համբոյրներուդ տակ... Կ'ուզէի ամուսինդ ըլլալ... Կը հասկնա՞ս:

— Այո՛, այո՛, պատասխանեց Թերէզ սարսափին:

Եւ ուժգնօրէն հակեցաւ Լոռանի գէմքին վրայ, գոր համբոյրներով ծածկեց: Անիկա իր գլխարկին եզերքները կը քսէր անոր երեսին կարծր ժաղերուն. չէր մտածեր այլևս թէ հագուած էր և իր զգեստները պիտի ձմաթկէր: Կը հեծկլտար և շնչասպառ խօսքեր կ'արտասանէր իր արցունքներուն մէջէն:

— Մի ըսեր այդ բաները, կը կրկնէր ան, որովհետև այլևս ուժ պիտի չունենամ քեզմէ բաժնուելու, հոս պիտի մնամ այն ատեն... Բաշութիւն տուր ինձի աւելի. ըսէ ինձի թէ դարձեալ պիտի տեսնենք զիրար: Չէ՞ որ դուն ինձի պէտք ունիս և թէ օր մը միջոցը պիտի գտնենք միասին ապրելու համար:

— Այն ատեն, նորէն եկուր, վաղը նորէն եկուր, պատասխանեց անոր Լոռան, որուն դողդղազին ձեռքերը կը բարձրանային անոր հասակն ի վեր:

— Բայց չեմ կրնար գալ նորէն... Ըստ քեզի, պատրուակ չունիմ:

Թևերը կը գալարէր: Եւ ան յարեց.

— Օ՛հ, գայթակղութիւնը չի վախճներ զիս... Վերադարձիս, եթէ կ'ուզես. Գամիյիլ ըսեմ թէ դուն իմ սիրահարս ես, և ետ գամ հոս պառկելու... Քեզի համար է որ կը վախնամ ես. չեմ ուզեր քու կեանքդ խռովել, կը փափաքիմ որ երջանիկ կեանք մը ունենաս:

Երիտասարդին խոհեմ բնազդները արթընցան:

— Իրաւունք ունիս ըսաւ ան, պէտք չէ տղու պէս գործել: Ա՛հ, եթէ ամուսինդ մհանէ՛ր...

— Եթէ ամուսինս մեռնէ՛ր... Կրկնեց զանդադօրէն Թերէզ:

— Կ'ամուսնանայինք միասին, այլևս չէինք վախնար. և լայնօրէն կը վայելէինք մեր սէրը... Ի՛նչ լաւ և քաղցր կեանք:

Ինձատի կինը շտկուած էր: Երեսները գունատած, կը դիտէր ան իր սիրահարը մթին աչքերով. սարսուռներ կը շարժէին իր շըրթունքները:

— Մարդիկ կը մեռնին երբեմն, մըմնջեց ան վերջապէս: Միայն, վտանգաւոր է անոնց համար որ կը վերապրին:

Լոռան չպատասխանեց.

— Կը տեսնե՞ս, շարունակեց Թերէզ, բոլոր ծանօթ միջոցները գէշ են:

— Չհասկցար զիս, ըսաւ Լոռան, խալաղօրէն: Յիմար չեմ, կ'ուզեմ սիրել քեզ անլորրութեան մէջ... Կը մտածէի թէ ամէն օր

արկածներ կը պատահին, թէ ոաքը կրնայ
օահիլ, կղմինար մը կրնայ իյնալ... կը հաս-
կնա՞ս. Այս վերջին պարագային, միակ յան-
ցուորը հոջև է:

Կը խօսէր տարօրինակ ձայնով մը. Ժպիտ
մը ունեցաւ և փայփայիչ շեշտով մը աւել-
ցուց:

— Տեսնենք, հանդարտ կեցիր, լաւ մը
պիտի սիրենք զիրար, երջանիկ պիտի ապ-
րինք... Գանի որ դուն չես կրնար գալ, եւ
կը կարգադրեմ այս ամէնը... Եթէ քանի մը
ամիսներ զիրար չտեսնենք, մի մոռնար զիս,
խօրհէ թէ մեր երանութեան համար է որ կ'աշ-
խատիմ:

Անիկա իր բազուկներուն մէջ բռնեց Թե-
րէզը որ դուռը կը բանար մեկնելու համար:

— Դուն իմս ես, այնպէս չէ՞, շարունա-
կեց ան: Կ'երդնո՞ւս ամբողջովին ինձի արա-
մազրուիլ, ամէն ժամ, երբ ուզեմ:

— Այո՛, գոչեց դեռահաս կինը, ես քեզի
կը պատկանիմ, գործածէ զիս այնպէս ինչպէս
քեզ հաճելի կուգայ:

Վայրկեան մը մնացին անոնք վայրագ և
համբ. Յետոյ Թերէզ ինքզինք ազատեց խըս-
տօրէն, և, առանց գլուխը ետ դարձնելու,
ձեղնայարկէն դուրս ելաւ և սանդուխէն վար
իջաւ. Լոռան մտիկ ըրաւ աղմուկը անոր քա-
լերուն օրոնք կը հեռանային:

Երբ այլևս ոչինչ լսեց, իր խորը վերա-
գարձաւ, պառկեցաւ: Սաւանները գաղջ էին:
Լոռան կը խեղդուէր այս նեղ ծակին խորը զօր
Թերէզ լեցուցած էր իր կիրքին կրակներովը:

Իրեն կը թուէր թէ դեռ քիչ մը կը
չնչէր գեռահաս կինը. Թերէզ անկէ անցած
էր. թափանցող գուլեր, մանիշակի բոյրեր տա-
քածելով, և այժմ անիկա իր բազուկներուն
մէջ կը սեղմէր միայն իր տարփուհիին անչօ-
շափելի ուրուականը, որ իր շուրջը կը դեգե-
րէր. անիկա աննոր ունէր մշտափթիթ և ան-
յագ սէրերու: Չփակեց պատուհանը, Կոնակի
վրայ պառկած, բազուկները մերկ, ձեռքերը
բաց, զովութիւն փնտռելով, երազեց ան՝ զի-
տելով մութ կապոյտ այն քառակուսին, զոր
պատուհանի շրջանակը կը գծէր երկինքին մէջ:

Մինչև առաւօտ, նոյն գաղափարը դար-
ձաւ գլխուն մէջ: Թերէզի գալէն առաջ, չէր
մտածեր Գամիլիի սպանութեան մասին, խօ-
սած էր այս մարդուն մահուանը շուրջ. դէպ-
քերէն մղուած, և գայրացած այն մտածու-
մէն թէ այլևս պիտի չտեսնէր իր սիրուհին:
Եւ այսպէս է որ իր անգիտակցական բնու-
թեան մէկ նոր անկիւնը կը բացուէր— սկսած
էր երազել շնութեան մոլուցքին մէջ անոր
սպանութեանը մասին:

Այժմ, աւելի հանդարտ, կ'ուսումնասի-
րէր սպանութիւնը. Մահուան գաղափարը,
երկու համբոյրներու միջև յուսահատօրէն
նետուած, անողոք և սուր կերպով միտքը
կուգար նորէն: Լոռան, անքունութենէն
քնցուած, շղայնացած Թերէզի իր ետին թո-
ղած բարկ բուրմունքներէն, որոգայթներ
կը լարէր, գէշ պատահմունքները կը հաշուէր
և կը պարզէր իր առջև այն առաւելութիւն-
ները զորս պիտի ունենար եթէ մարդասպանն

Վ րլլար ինք.

Ամէն կարգի նկատումներ ոճիրին կը մղէին զինքը: Ինքնիրեն կ'ըսէր թէ իր հայրը, Փէօֆօսի գիւղացին, դեռ միաքը դրած չէր մեռնիլ. թերեւս տակաւին տասը տարի պէտք պիտի ըլլար պաշտօնեայ մնալ. կաթնատուները ճաշել և առանց կնոջ ապրիլ ձեզնայարկի մը մէջ. Այս գաղափարը կը զայրացնէր զինքը: Ընդհակառակն, երբ Գամիլլի մեռնէր, ինք կ'ամուսնանար Թերէզի հետ, կը ժառանգէր Տիկ. Ռաքէնի ունեցածը. հրաժարական կուտար և արեւին մէջ կը թափառէր. Այն ատեն, հաճոյքով մը սկսաւ երազել այս ծոյլ կեանքը. ինքզինք կ'երեւակայէր արդէն իբրև անգործ, ուտելով և քնանալով, համբերատարօրէն սպասելով իր հօր մահուան, եւ երբ իրականութիւնը կը զոտէր իր երազանքին մէջ տեղը, Գամիլլի կը բախէր, բոռնցքներ կը սեղմէր կարծես զայն թոպահար ընելու համար. Լոռան Թերէզի կը ցանկար. անիկա զայն կ'ուզէր միմիայն իրեն համար, միշտ իր ձեռքին տակ, եթէ չանհետացնէր ամուսինը, կինը կը խուսափէր իր ձեռքէն. Թերէզ ըսած էր արդէն թէ չէր կրնար զալ վերստին. Կըրնար առեանգել ու որեւէ կողմ մը տանիլ, բայց այն ատեն երկուքը մէկ անօթի պիտի մեռնէին. Աւելի քիչ էր վտանգը, եթէ ամուսինը սպաննէր. ոչ մէկ դայթակղութիւն կը յարուցանէր, ինք միայն մարդ յը անդին պիտի քչէր անոր տեղը անցնելու համար: Գիւղացիի իր բիրտ տրամաբանութեամբ, այս միջոցը պատուական և բնական կը գտնէր:

Իր բնածին խոհմութիւնը խորհուրդ կուտար իրեն նոյնիսկ այս արագ հնարքին դիմել:

Աանկողնին վրայ կը թաւալէր, քրտնաթաթաւ, փորի վրայ պառկած, խոնաւ գէմքը փակցնելով քարձին, ուր քաշկոտուած էին Թերէզի ծոծրակին մազերը: Բարձին կտաւ իր չորցած շրթունքներուն մէջտեղը կ'առնէր, կը խմէր այս ճերմակեղէնին թեթև բուրմունքները, և կը մնար հոն, առանց շնչելու, խեղդուելով, կրակէ ձողերու անցքը տեսնելով իր փակ կոպերուն երկայնքը: Կը հարցնէր ինքն իրեն թէ ի՞նչպէս կրնար սպաննել Գամիլլը: Յետոյ, երբ շունչը կը կտրէր, մէկ ոստուճով ետ կը թաւալէր, կանակի վրայ կը պառկէր, և, աչքերը խոչոր մը բացած, գէմքը կուտար պատուհանի ցուրտ փչումներուն, և ասաղերուն մէջ, երկնքին կապտորակ պայծառութեանը մէջ կը փնտռէր սպանութեան խորհուրդ մը, մարգասպանութեան ծրագիր մը:

Ոչ մէկ միջոց գտաւ: Ինչպէս ըսած էր իր տարփուհիին, ինք տղայ մը, օխմար մը չէր. ոչ դաշոյն և ոչ ալ թոյն կ'ուզէր. Մածուկ ոճիր մը կ'ուզէր, որ անվտանգ կատարուէր, տեսակ մը չարաչուք խեղդում, առանց ճիչի, առանց անաբեկումի, պարզ անհետացում մը: Կիրքը զուր տեղը կը ցնցէր զայն և առաջ կը մղէր. իր ամբողջ էութիւնը հրամայականօրէն խոհմութիւն կը պահանջէր: Չափազանց վատասիրտ էր, չափազանց հեշտասէր, իր անգործութիւնը վտանգելու համար: Անիկա կը սպաննէր խաղաղ և երջանիկ ապրելու համար:

Իրի քիչ, քունը տարաւ, Պաղ օդը ձեղ-
նայարկէն դուրս քշած էր Թերէզի բուրուփա-
ւէտ և գաղջ ուրուականը: Լոռան, խորտակ-
ուած և հանդարտած, համակուեցաւ քաղցր
ու տարտամ տեսակ մը թմբիրով: Քնանալու
ատեն վճռեց թէ նպաստաւոր առիթի մը պի-
տի սպասէ, եւ իր մտածուածը հետզհետէ ա-
ւելի խուսափուկ դարձած, կ'օրօրէր զինքը որ
կը մըմնջէր. «Պիտի սպաննեմ զայն, պիտի
սպաննեմ»: հինգ վայրկեան ետքը, կը հանգ-
չէր արդէն, խաղաղաւէտ կանոնաւորութեամբ
մը շնչելով:

Թերէզ տուն վերադարձած էր ժամը տաս-
նըմէկին: Գլուխը կրակի մէջ և մտա-
ցիր, Փօն Նէօֆ անցքը հասաւ, առանց
գիտակցելու թէ ինչ ճամբայ ըրած էր: Տիկ.
Ռաքէնն ու Գամիլը գտաւ անձկութեան
մատնուած և անհամբեր. չոր մը պատասխա-
նեց անոնց հարցումներուն, ըսելով թէ անօ-
գուտ վազք մը ըրած էր և մէկ ժամ հանրա-
կառքի սպասած մայթին վրայ:

Երբ անկողին մտաւ, ցուրտ եւ խոնաւ
գտաւ զայն: Իր անդամները, որոնք կ'այրէին
գեռ, գարշանքի սարսուռներ ունեցան: Գա-
միլ շուտով քնացաւ, եւ Թերէզ երկար դի-
տեց այս տժգոյն դէմքը որ արմարօրէն կը
հանգչէր բարձին վրայ, բերանը բաց, Հեռու
կ'երթար անկէ, և իր փակ բռունցքը այս բեր-
նին մէջ մխրձելու բաղձանքները կ'ունենար:

X

Մօտ երեք շաբաթ անցաւ: Լոռան ամէն
իրիկուն խանութ կուգար դարձեալ. յոգնած,
հիւանդի պէս կը թուէր. թեթեւ կապտորակ
չըլանակ մը կը շրջապատէր իր աչքերը. շըր-
թունքները կը տժգունէին և կը ճաթուէին:
Մնաց որ, միշտ իր վրայ էր այն ծանր հան-
դարտութիւնը. Գամիլը կը դիտէր չեչտակի
և նոյն սրտաբաց բարեկամութիւնը կը յայտ-
նէր անոր հանդէպ, Տիկ. Ռաքէնն ա'լ աւելի կը
գուրգուրար ընտանիքի այս բարեկամին
վրայ, այն օրէն իվեր որ կը տեսնէր թէ տե-
սակ մը խուլ տենդի մէջ թաղուած էր ան:
Թերէզ վերստացած էր իր մուկ ու կախ դէմ-
քը: Անիկա ա'լ աւելի անշարժ դարձած էր,
աւելի անթափանց, աւելի խաղաղ քան երբեք:

Իրեն կը թուէր թէ Լոռան գոյութիւն
չօւնի այլեւս. հազիւ անոր կը նայէր. հազ-
ուադէպօրէն կը խօսէր անոր հետ և կատար-
եալ անտարբերութեամբ մը կը վարուէր: Տիկ-
Ռաքէն, որուն բարութիւնը կը վիրաւորուէր
անոր այս ընթացքէն, երբեմն կ'ըսէր երիտա-
սարդին. «Կարեորութիւն մի' տար եղբօր ազ-
ջկանս պաղութեան: Ես կը ճանչնամ զայն -
իբ դէմքը պաղ կ'երևայ, բայց իր սիրտը տաք
է ամէն կարգի գուրգուրանքներով և անձ-
նուիրութիւններով»:

Երկու տարիածունները այլևս ժամադրու-
թիւններ չունէին: Սէն Վիկտոր փողոցի իրի-
կունէն իվեր, առանձինն իրարու չէին հան-
դիպած: Իրիկունը, երբ դէմ դիմաց կուգա-

յին, հանդարտ և մէկզմէկու օտար երևոյթով, կիրքի, սարսափի և ցանկութեան փոթորիկներ կ'անցնէին իրենց երեսներուն խաղաղ մորթին տակէն: Եւ թերէզի մէջ բորբոքումներ, թուլութիւններ, անողօք քրքիչներ կը ծնէին. Լոռանի մէջ՝ մթին անասութիւններ, սուր վարանումներ: Իրենք իսկ չէին համարձակեր դիտել իրենց էութեան խորը, այն վրդովուն տենդին խորը՝ որ իրենց ուղեղը կը լեցնէր տեսակ մը թանձր ու բարկ գոլորչիով մը:

Երբ կարելի ըլլար, դրան մը ետին, առանց խօսելու, իրարու ձեռք կը սեղմէին խորտակելու աստիճան, կարճ ու բիրտ սեղմումով մը: Անոնք կը բաղձային, փոխադարձաբար, իրենց միտերէն փերթեր տանիլ իրենց մտաներուն փակած: Ուրիշ միջոց չունէին բայց եթէ ձեռքի այս սեղմումը, իրենց ցանկութիւնները հանդարտեցնելու համար: Այդ սեղմումին մէջ կը դնէին իրենց բովանդակ մարմինը: Ուրիշ ոչինչ կը պահանջէին իրարմէ: Կրօնասէին:

Հինգշաբթի իրիկուն մը, խաղի սկսելէ առաջ, Ռաքէն ընտանիքին հրաւիրեալները, սովորականին պէս, կտոր մը խօսակցութիւն ունեցան: Իրենց խօսակցութեան մեծագոյն նիւթերէն մէկը կը կազմէին ծեր Միչոյի ըսածները իր նախկին պաշտօններուն վրայ, զայն հարցաքննելը այն տարօրինակ և չարաշուք արկածներու մասին որոնց ան ալ խառնուած ըլլալու էր: Այն ատեն կրիվէ և Գամիլլ մտիկ կ'ընէին ոստիկանական գոմիսէրին պատմու-

թիւնները հէքեաթներու ունկնդրող փոքրիկ մանուկներու ահաբեկ և բերանաբաց կերպարանքովը: Այս բանը կը սոսկացնէր և կը զուարճացնէր զանոնք:

Այդ օրը, Միչօն որ սոսկալի ոճրագործութիւն մը պատմած էր, որուն մանրամասնութիւնները սարսոնցուցած էին իր ունկընդիրները, աւելցուց զլուխը երեքցնելով:

— Եւ դեռ ամէն բան յայտնի չէ... Ո՛րքան ոճիրներ անծանօթ կը մնան, ո՛րքան ոճրագործներ խոյս կուտան մարդոց արգարագատութենէն:

— Ի՛նչպէս, ըսաւ կրիվէ ապշած, կը կարծէք թէ ուրեմն, փողոցին մէջ սինլքորներ կան որոնք ոճիր գործած են և դեռ չեն ձերբակալուած:

Օլիվիէ սկսաւ խնդալ, արհամարհոտ երեւոյթով մը:

— Միտելի պարօնս, ըսաւ ան իր ճաթած ձայնով, եթէ չեն ձերբակալեր զանոնք, պատճառն այն է որ կ'անդիտանան թէ ոճիր գործած են անոնք:

Այս տրամաբանութիւնը համոզիչ չ'ընեցաւ կրիվէի: Գամիլլ անոր օգնութեան եկաւ:

Ես Պ. կրիվէի կարծիքէն եմ, ըսաւ ան ապուշ ծանրակշռութիւն մը տալով իր ըսածին... Պէտք ունիմ կարծելու թէ ոստիկանութիւնը լաւ կազմակերպուած է և թէ ոչ մէկ մարդասպանի պիտի հանդիպիմ մայթի մը վրայ:

Օլիվիէ անձնական յարձակում մը տեսաւ:

այս խօսքերուն մէջ .

— Անկասկած , ոստիկանութիւնը լաւ կազմակերպուած է , գոչեց ան վշտացած շնչաւով մը . . . Բայց չենք կրնար անկարելին բնել , Ոճրագործներ կան որոնք օձիբր սատանի դպրոցը սորված են . անոնք իրենց օձիբր պիտի ազատէին նոյնիսկ Աստուծոյ ձեռքէն . . . Այնպէս չէ՞ , հայրիկ :

— Այո՛ , այո՛ ըսաւ , ձերունի Միշօն . . . Այսպէս , երբ վերնոն էի ես , — դուք եր յիչէք ասիկա թերեւ Տիկ . Ռաքէն — սայլապան մը սպաննեցին ճամբուն մէջտեղը : Դիակը գտնուեցաւ կտոր կտոր հզած , փոսի մը մէջ : Երբեք կարելի չեղաւ ձեռք անցընել յանցաւորը : Անիկա թերեւ կ'ապրի դեռ այսօր . թերեւ մեր դրացին է , և թերեւ Պ . Կրիվէն անոր պիտի հանդիպի տուն վերադառնալու ատեն :

Կրիվէ գունատեցաւ , ձերմակ կտաւ դարձաւ : Չէր համարձակեր գլուխը ետին դարձրնել . կը կարծէր թէ սայլապանը սպաննողը իր ետեն էր . թէև , վախնալէն ուրախացած էր .

— Օ՛ , ոչ , թոթովեց ան , առանց դիտնալու թէ ինչ կ'ըսէր , օ՛ , ոչ , չեմ ուզեր հաւատալ ասոր . . . Ես ալ պատմութիւն մը գիտեմ : Անգամ մը սպասուէի մը կար որ բանտ դրուեցաւ , իր տէրերէն արծաթեայ սպաս մը գողցած ըլլալուն համար : Երկու ամիս ետք , երբ ծառ մը կը կտրէին , սպասը գտնուեցաւ անծեղի մը բոյնէն : Դողը անծեղն էր . Սպասուէին աղատ արծակուեցաւ . . . Կը տեսնէք որ յանցաւորները միշտ կը պատժուին :

Կրիվէ յաղթական էր , Օլիվիէ կը ծիծաղէր հեզնանքով .

— Ուրեմն , ըսաւ ան , անծեղը բանտարկեցի՞ն .

— Ատ չէ որ ըսել ուզեց Պ . Կրիվէն , յարեց Գամիյլ , իր պետը ծիծաղելի դառնալէն վշտացած . . . Մա՛յր , տօմինօն ինծի տուր :

Մինչ Տիկ . Ռաքէն տօմինօի տուփը փնտռելու կ'երթար , երիտասարդը շարունակեց իր խօսքը , Միշոյի դառնալով .

— Ուրեմն ոստիկանութիւնը անկարող է , կ'ընդունի՞ք . մարդասպաններ կան որ կ'պտտին արևին տակ .

— Ա՛հ , զժբախտաբար այո՛ , պատասխանեց գօմիսէրը :

— Անբարոյութիւն է , եզրակացուց Կրիվէ :

Այս խօսակցութեան ընթացքին , Թերէզ և Լուան լուռ մնացած էին : Չէին խնդացած նոյնիսկ Կրիվէի տխմարութեան վրայ : Երկուքն ալ արմուկնին սեղանին դրած , թեթեւակի տժգունած և տարտամ աչքերով , մտիկ կ'ընէին : Պահ մը իրենց ակնարկները իրարու հանդիպած էին , սև և հրայրքոտ : Եւ քրտինքի փոքրիկ կաթիլներ կը գոյանային Թերէզի մաղերուն արմատը , և պաղ փչումներ աննշմարելի սարսուռներ կուտային Լուանի մորթին :

XI

Երբեմն, կիրակի օրերը, երբ օդը գեղեցիկ ըլլար, Գամիլը կը հարկադրէր Թերէզը որ իրեն հետ դուրս ելլէր և պզտիկ պտոյտ մը ընէր Շան զ'էլիզէյի մէջ: Դեռահաս կինը պիտի նախընտրէր խանութի ստուերին մէջ մնալ. կը յոգնէր, կը ձանձրանար իր ամուսինին թևն ինկած, որ կը քաշկռտէր զայն մայթերուն վրայ, կանգ առնելով խանութներուն աջ և զարմանքներով, խորհրդածութիւններով, տխրամարի լուսթիւններով: Բայց Գամիլը լաւ էր. անիկա կը սիրէր ցոյց տալ իր կինը. երբ իր պաշտօնակիցներէն, մանաւանդ իր պետերէն մէկուն կը հանդիպէր, հպարտօրէն բարև մը կը փոխանակէր անոր հետ, արկնոջ ընկերակցութեամբ: Մնաց որ, անիկա կը քալէր քալելու համար, գրեթէ առանց խօսելու, շիփշիտակ և շինծու ձևով կիրակի օրուան իր զգեստներուն մէջ, ոտքերը գետին քսելով, ապուշցած և սնափառ: Թերէզ կը տառապէր այդպիսի մէկը ունենալուն իր թևը:

Պտոյտի օրերը, Տիկ. Ռաքէն իր զաւակներուն կ'ընկերակցէր մինչև անցքին ծայրը: Կ'ողջագուրէր զանոնք որպէս թէ ճամբորդութեան մը մեկնէին անոնք: Եւ անվերջ յանձնարարութիւններ ու թախանձագին խնդրանքներ կ'ընէր:

— Մանաւանդ, զգուշացե՛ք արկածներէն... կ'րսէր անոնց... Այնքան կառքեր կան այս Փարիզին մէջ որ... ինստացե՛ք ինձի բազմութեան մէջ չերթալ...

Եւ վերջապէս թոյլ կուտար որ հեռանային անոնք, աչքերով անոնց հետեւելով: Յետոյ կը վերադառնար խանութ: Իր սրունքները կը կթոտէին և երկար քալելու արգելք կ'ըլլային:

Ուրիշ անգամներ ալ, հազուադէպօրէն, անոնք Փարիզէն դուրս կ'ելլէին. Սէնթ-Ուէն կամ Անիէն կ'երթային, և տապկուած ձուկ մը կ'ուտէին գետեզերեայ ճաշարաններէն մէկուն մէջ: Ասոնք մեծ խրախճանքի օրեր էին, որոնց մասին կը խօսէին ամիս մը առաջուրնէ: Թերէզ յօժարութեամբ, գրեթէ ուրախութեամբ կ'ընդունէր այս արշաւանքները որոնք զինքը բաց օդի մէջ կը պահէին մինչև իրիկուան ժամը տասը-տասնըմէկ: Սէնթ-Ուէն, իր կանանչ կզզիներովը, Վերնոնը կը յիշեցնէր անոր. այնտեղ կըզգար զարթումը այն ըտլոր վայրի բարեկամութիւններուն զորս ունեցած էր ան Սէնի հանդէպ, երբ տակաւին զեռատի աղջիկ էր: Կը նստէր կոպիճներուն վրայ, ձեռքերը կը թաթղէր գետին մէջ, և կըզգար իր ապրիլը արևին հրայրքներուն ներքև, որոնք կը բարեխառնուէին հովանիներուն ծանր շունչովը: Մինչ ան կը պատէր ու կ'աղտոտէր իր շրջագետտը խիճերուն և խոնաւ գետնին վրայ, Գամիլը մաքուր մը կը փռէր իր թաշկինակը և Թերէզի լոյ կը կկզեր հազարումէկ նախազգչութիւններով: Վերջին ժամանակները, անոնք գրեթէ միշտ միասին կը տանէին Լոռանը, որ կը զուարթացնէր պտոյտը իր ծիծաղներովը և գիւղացիի ուժովը:

Կիրակի մը, Գամիլը, Թերէզ և Լոռան

Սէնթ-Ուէն մեկնեցան, նախաճաշէն հտք-
 փամբ տասնըմէկի ատենները: Այս պտոյտը
 ծրագրուած էր շատոնց իվեր, և եղանակին
 վերջինը պիտի ըլլար: Աշունը կուգար, ցուրտ-
 հովերը կըսկսէին փչել իրիկունները, սառե-
 ցնելու աստիճան:

Այդ առաւօտ, երկինքը կը պահէր դեռ իր
 կապոյտ խաղաղութիւնը: Արևին մէջ տաք
 էր, իսկ շուքին մէջ՝ գաղջ: Որոշեցին թէ
 պէտք էր օգտուիլ արևուն վերջին ճառագայթ-
 ներէն:

Երեք զբօսաչրջիկները կառք մը առին,
 ծերունի փերեզակուհիին տրտունջներովը և
 մտահոգ սրտազեղումներովը շրջապատուած:
 Անցան Փարիզէն և ամբողջիւններուն առջև
 ձգեցին կառքը, և Սէնթ-Ուէն ուղղուեցան
 խճուղիին հետեւելով: Կէս օր էր: Ճամբան,
 փոշեծածուկ, աղէկ մը լուսաւորուած արևէն,
 ձիւնի կուրացուցիչ ճերմակութիւններն ունէր:
 Օդը կ'այրէր, ծանր ու բարկ: Թերէզ, Գա-
 միյի թեւը, պզտիկ քայլերով կը քալէր, իր
 հովանոցին տակ ծածկուած, մինչ իր ամու-
 սինը ահագին թաշկինակով մը երեսը կը հո-
 վահրէր: Անոնց ետեւէն կ'երթար Լոուանը, ո-
 րուն պարանոցը կը խածաաէին արևի ճառա-
 գայթները, թէև ան կ'արծես չէր զգար: Կը
 սուլէր, ոտքով անդին կը քշէր խճաքարերը,
 և, ատեն ատեն, վայրագ աչքերով կը դիտէր
 իր տարփուհիին օրօրուն ազդերը:

Երբ Սէնթ-Ուէն հասան, փութացին ծա-
 ուերու փունջ մը փնտռել, շուքին մէջ կա-
 նանջ խոտի փոք մը: Կղզի մը անցան և խո-

րատուզուեցան թաւաւաքի մի մէջ: Վար թա-
 փած տերևները գետնին վրայ կարմորակ
 խաւ մը կը կազմէին որ կը խշրտար ոտքեր-
 նուն տակ չոր սարսուռներով: Ծառի բունները
 ուղիղ կը ցցուէին, անհաշուելի չափով, գո-
 թական սիւնակներու խուրձերու պէս: ճիւղե-
 րը կ'իջնէին վար մինչև ճակատը պտտողնե-
 րուն, որոնց միակ հորիզոնը կը կազմէր մեռ-
 նող սաղարթներու պղնձագոյն կամարը և
 բարտիներու և կաղնիներու ճերմակ ու սև
 բունները: Անապատին մէջն էին, մելամաղ-
 ձառ խորշի մը, զովաշունչ և լոխ նեղ բա-
 ցատի մը մէջ: Եւ իրենց շուրջ բոլորը, կը
 լսէին Սէնի մանչիւնը:

Գամիյլ չոր տեղ մը բնտրած և նստած
 էր իր թիկնոցին քղանցքները վեր առած: Թե-
 րէզ, խշրտուն շրջազգեստի մը խոշոր աղմու-
 կով տերևներուն վրայ նետուած էր. անիկա
 կէս մը անհետ կ'ըլլար ծալքերուն մէջ իր շք-
 ջազգեստին որ իր շուրջը վեր կ'ելլէր, սրունք-
 ներէն մէկը մինչև ծունկը բանալով: Լոուան,
 փորի վրայ պռակած, կզակը գետին դրած, կը
 դիտէր այս սրունքը և կ'ունկնդրէր իր բարե-
 կամին: որ կը տրտնջար կառավարութեան
 դէմ, յայտարարելով թէ պէտք էր Սէնի բու-
 լոր կղզիները անգլիական պարտէզներու վե-
 րածել, նստարաններով, աւազուտ ծառուղի-
 ներով, կտրատուած ծառերով, ինչպէս Թիւ-
 յըրին էր:

Մօտ երեք ժամ մնացին բացատին մէջ,
 սպասելով որ արևի տաքութիւնը նուազի,
 ճաշէն առաջ դաշտին մէջը քալելու համար:

Գամիյ, իր գրապեննաւէն խօսեցաւ, անմիա պատմութիւններ պատմեց, յետոյ, յողնած, կռակի վրայ ինկաւ և քնացաւ. գլխարկը դրած էր աչքերուն վրայ. Երկար ատենէ ի վեր, Թերէզ, կոպերը փակած, քնանալ կը ձևացնէր:

Այն ատեն, Լոռան կամաց մը սահեցաւ դէպի դեռահաս կինը. չըթունքները երկարեց և համբուրեց անոր կիսակոշիկն ու ոտնակոճը: Այս կաշին, այս ճերմակ գուլպան գոր կը համբուրէր, կ'այրէին անոր բերանը. Հոգին բարկ հոտերը, Թերէզի թիթե բուրմունքները իրար կը խառնուէին և անոր մէջ կը թափանցէին, վառելով արիւնը և գրգռելով անոր ջղերը: Ամիսէ մը ի վեր գայրոյթով լեցուն պարկեշտութեան մը մէջ կ'ապրէր ան. Սէնթ Ուէլի խճուղիին վրայ արևին տակ յալելը բոց դրած էր իր սերսը: Այժմ, հոս, մտնցուած առանձնարանի մը մէջը կը գտնուէր, ստուերի և լուսնի մեծ հեշտութեան մէջտեղը, և չէր կրնար իր կուրծքին սեղմել այս կինը որ իրեն կը պատկանէր: Կրնար ըլլալ որ ամուսնու արթննար իրերես, անտէր գինջը, և ձախողեցէր իր խոհեմ հաշիւները: Այս մարդը միշտ խոչընդոտ մըն էր: Եւ տարփաւորը, գետնին վրայ տափակցած, չըջագգեստին ետին պահուած, սարսուղին ու գայրացած, լոին համբոյրներ կը դրոշմէր կիսակոշիկին և սպիտակ գուլպային վրայ: Թերէզ, կարծես մեռած, ոչ մէկ շարժում կ'ընէր: Լոռան կարծեց թէ կը քնանար:

Լոռան ոտքի կանգնեցաւ, կռակը խոր-

տակուած, և կոթնեցաւ ծառի մը դէմ: Այն ատեն տեսաւ որ դեռահաս կինը օդը կը նայէր բաց ու փայլող խոչոր աչքերով: Դէմքը, վեր վերցուած իր բազուկներուն մէջ դրած, անփայլ տեղունութիւն մը ունէր, պաղ խստութիւն մը: Թերէզ կը մտածէր, Անոր սևեռուն աչքերը մթին անդունդի մը կը նմանէին ուր գիշեր միայն կը տեսնուէր: Չշարժեցաւ, չդարձուց իր աչքերը դէպի Լոռանը, որ իր ետին կանգնած էր:

Իր սիրահարը դիտեց զայն. գրեթէ անբեկած անոր այսքան անշարժ և այսքան համր կերպարանքէն՝ իր փայփայանքներուն տակ: Այս սպիտակ և մեռած գլուխը, չըջագգեստի ծալքերուն մէջ խեղդուած, տեսակ մը սարսափ տուաւ իրեն, աղեկէզ ցանկութիւններով լեցուն: Պիտի ուզէր վար ձուրկ և համբոյրով մը փակել այս խոչոր լաց աչքերը: Բայց, գրեթէ չըջագգեստի ծալքերուն մէջ, կը քնանար նաև Գամիյը: Խնդճ արարածը մարմինը կորացած, նիհարութեան գուցադրութեամբ, թիթեակի կը խոկար. գլխարկին ներքև, որ անոր դէմքին կէսը կը ծածկէր, կը նշմարուէր անոր բաց ու քունէն պրկուած բերանը, որ ապուշ ծամածուութիւն մը ստացած էր. փոքրիկ չիկորակ մազեր, ազագուն կզակին վրայ ցրցքուն, կ'արատաւորէին իր տեղոյն մորթը, և, որովհետև գլուխը դէպի ետին կործած (renversé) էր, կը տեսնուէր իր նիհար վիզը, փոթփոթուն, և անոր մէջտեղը կոկորդի հանդոյցը, ցից և աղիւսի կարմիրով մը, որ վեր կը բարձրանար իւրաքանչիւր խոկումի: Գա-

միյլ, այսպէս թաւալած վիճակի մէջ, զայրացուցիչ և զզուելի էր:

Լոռան, որ կը դիտէր զայն, կրունկը վեր առաւ, խիստ շարժումով մը: Մէկ հարուածով կ'ուզէր ձգմել անոր դէմքը:

Թերէզ ճիչը բռնեց: Գունատեցաւ և փակեց աչքերը: Գլուխը անդին դարձուց, կարծես թէ խուսափելու համար արիւնի ցայտքերէն:

Եւ Լոռան, քանի մը երկվարկեան, մնաց այնպէս, կրունկը օդին մէջ, քնացած Գամիյլի դէմքին վերեւը: Յետոյ, դանդաղօրէն, վար առաւ սրունքը եւ քանի մը քայլ հեռու գնաց: Ինքն իրեն ըսած էր թէ ատիկա անմիտ սպանութիւն մը պիտի ըլլար: Ճշմուտած այս գլուխը իր ետեւէն պիտի ձգէր ամբողջ ոստիկանութիւնը: Կ'ուզէր մէջտեղէն վերցնել Գամիյլը, միմիայն թերէզի հետ ամուսնանալու համար: Մինչ ինք կ'ուզէր, ոճիրէն ետք, արեւին տակ ապրիլ այնպէս ինչպէս սպանիչը այն սայլապանին, որուն պատմութիւնը պատմած էր ծերուկ Միշօն:

Մինչեւ ջուրին եզերքը գնաց, դիտեց գետին հոտանքը տխմար երեւոյթով մը: Յետոյ, յանկարծակի ժտաւ թաւուտքին մէջ. ծրագիր մը կազմած էր վերջապէս, յարմար եւ իրեն համար անվտանգ սպանութիւն մը հնարած էր:

Այն ատեն, արթնցուց քնացողը, յարդի շիւղով մը անոր քիթը խաղաացնելով, Գամիյլ փռնկտաց, արթնցաւ, եւ կատակը ճարտար գտաւ: Անիկա կը սիրէր Լոռանը իր այս խեղկատակութիւններուն համար որ կը խնդա-

ցնէին զինքը: Յետոյ, ցնցեց իր կինը որ աչքերը փակուած կը պահէր. երբ թերէզ շտկուեցաւ և թօթուեց իր ձմաթկած և չոր տերեւներով ծածկուած քղանցքները, երեք շրջիկները թողուցին բացատը, փօքրիկ ճիւղեր կտարտելով իրենց առջև:

Կղզիէն մեկնեցան, քալեցին ճամբաներէն և այն կածաններէն որոնք լեցուած էին տունաղգեստով պտոյտի ելլող խումբերով: Ճանկապատերուն միջև, աղջնակներ կը վազէին պարծառ շրջազգեստներով. մակուկաշրջիկներու խումբ մը կ'անցնէր երգելով. քաղքենի շոյգերու, ծերուկ մարդոց և իրենց կիներուն ընկերացած գրագիրներու շարքերը կը քալէին պզտիկ քայլերով, փոսերու եզերքէն: Իւրաքանչիւր ճամբայ բազմամարդ և ազմեակից փողոց մը կը թուէր: Արևը միայն կը պահէր իր համատարած հանգարտութիւնը. դէպի հորիզոն կը հակէր և տժգոյն ճաճանչի անսահման սփռոցներ կը նետէր կարմրած ծառերուն և ճերմակ ճամբաներուն վրայ: Սարսազին նրկինքէն կըսկսէր թափիլ ներաթափանց զովութիւն մը:

Գամիյլ իր թևը թերէզի չէր տար այլևս. կը խօսէր Լոռանի հետ, կը խնդար զուարճաբանութիւններուն և ուժի ցուցադրութիւններուն վրայ իր բարեկամին, որ փոսերէն կը ցատկէր և խօշոր քարեր վեր կը վերցնէր: Գեռահաս կինը, ճամբուն միւս կողմէն, կը յառաջանար, գլուխը հակ, երբեմն գետին ծռելով, խոտ մը փրցնելու համար: Երբ ետ մնացած ըլլար, կանդ կ'առնէր և հեռուէն

կը դիտէր իր սիրահարն ու ամուսինը :

— Է՛յ, անօթի չե՛ս, պոռաց անոր Գա-
միլլ .

— Այո՛, պատասխանեց Թերէզ .

— Այն ատեն, քալե՛նք .

Թերէզ անօթի չէր . միայն յոգնած էր ու
մտահոգ : Կ'անգրտանար Լոռանի ծրագիրը, և
իր սրունքները կը դողդղային անձկութենէն .

Երեք շրջիկները ջուրին եզերքը վերա-
դարձան և ճաշարան մը փնտռեցին : Սեղանի
մը շուրջ նստան տախտակէ տեսակ մը պա-
տշգամի մը վրայ, աժան ճաշարանի մը մէջ որ
ճարպ ու գինի կը հոտէր : Ծաշարանը լեցուն
էր ճիշերով, երգերով և ամանեղէններու աղ-
մուկներով : Ամէն մէկ սենեակի, ամէն մէկ
սրահի մէջ շրջանակներ կազմուած էին որոնք
բարձր կը խօսէին, և բարակ պատուարները
թրթռուն հնչականութիւն մը կուտային այս
բոլոր ժխորին : Սպասարկուները սանդուխէն
վեր բարձրացած ատեն, կը դողացնէին զայն :

Վերը, պատշգամին վրայ, գետէն եկած
հովերը կը վանէին ճենճի հոտերը, Թերէզ,
վանդակապատին յեցած, քաբափը կը դիտէր :
Աջ ու ձախ կ'երկարէին գիւղական տնակնե-
րու և տօնավաճառի տաղաւարներու երկու
շարքեր . պարտէզի հովանոցներուն ներքե,
ցանցառ ու զեղնած տերեւներու մէջէն կը
նշմարուէր փոսոցներու ճերմակութիւնը, վե-
բարկուներու սև հեռապատկերը, կիներու
չողազարդ շրջազգեստները . մարդիկ կ'երթա-
յին և կուգային, գլխաբաց, վազելով և
խնդումներես . և ամբոխին բարձրածիչ աղ-

մուկին կը խառնուէին փողոցաշրջիկ երգիա-
նիկի ողբապին երգերը . Տապկուժի և փոշիի
հոտ մը կը տարածուէր հանդարտ օդին մէջ :

Թերէզի ներքեւը, Լաթէն Թաղի աղջիկնե-
րը, մաշած դալարիքի մը վրայ, մանկական
չըջպար մը կը գառնային երգելով : Գլխարկ-
ները ուսերնուն վրայ ինկած, հերարձակ,
ձեռք ձեռքի տուած էին և կը խաղային փոք-
րիկ աղջիկներու պէս : Թարմ ձայնի մը շեշտը
կը բարձրանար, և անոնց տժգոյն դէմքերը,
զորս բիրտ գգուանքներ խոչտանգած էին,
քնքշօրէն կը շառագունէին կուսական կար-
մրութիւններով . Անոնց խոչոր ու լկտի աշ-
քերէն խանդաղատագին տամկութիւններ
կ'անցնէին : Ուսանողներ, ծխամորճներ ծխե-
լով, անոնց դառնալը կը դիտէին . ջրոտ կա-
տակներ նետելով անոնց :

Եւ Սէնէն անդին, բլրակներուն վրայ
կ'իջնէր իրիկուան անդորրութիւնը, տարտամ
ու կապտօրակ մթնոլորտ մը որ ծառերը կ'ըն-
կղմէր թափանցիկ շօգիի մը մէջ :

— Է՛, հասկցանք, գոչեց Լոռան, սան-
դուխին բազրիկին վրայ ծռելով, կարսօ՛ն,
ո՛ւր մնաց ճաշը :

Յետոյ, իբրև թէ յափշտակուելով .

— Ի՛նչ կ'ըսես, Գամիլլ, աւելցուց ան,
սեղան նստելէ առաջ պտոյտ մը ընե՛նք . . .
Դեռ ժամանակ կայ մինչև որ խորովեն մեր
վառեակը : Ժամ մը սպասելով կը ձանձրա-
նանք :

— Ի՛նչպէս որ կ'ուղես, պատասխանեց
Գամիլլ անփոյթ . . . Բայց Թերէզ անօթի է .

— Ոչ, ոչ, ես կրնամ սպասել, փութաց պատասխանել զեռահաս կինը, որուն կը նայէր Լոռան սեւտուն աչքերով:

Երեքը մէկ վար իջան նորէն, Հաչուասեղանին առջևէն անցնելու առնն, սեղան մը վար դրին իրենց համար, ճաշացուցակ մը որոշեցին, ըսելով թէ մէկ ժամէն պիտի վերադառնան: Որովհետև կապելային տէրը կը կապէր մակոյկները, խնդրեցին անկէ որ գոյ հատ մը քակէ անոնցմէ: Լոռան բարակ մահոյց մը ընտրեց որուն թեթևութիւնը կը սոսկացնէր Գամիջը:

— Չա՛ր սատանայ, ըսաւ ան, տեղերնուս պիտի չկրնանք շարժիլ մէջը, եթէ ոչ սքանչելի լողանք մը կ'ընենք:

Իրականութիւնը այն էր որ Գամիջը ահաւոր վախ մը ունէր ջուրէն: Վերնոսի մէջ, երբ գեռ տղայ էր, իր հիւանդագին վիճակը թոյլ չէր տար իրեն Սէնի մէջ երթալ լողալ: Մինչգեռ դպրոցակից իր ընկերները կը վազէին գետին բացերը, և կը պառկէին երկու առջուկ ծածկոցներու միջև: Լոռան անվախ լողացող մը, անխոնջ թիավարող մը եղած էր: Գամիջը իր մէջ պահած էր այն սարսափը զոր մանուկներն ու կիները կ'ունենան խորունկ ջուրերէն: Անիկա ոտքով շոշափեց մահոյցին ծայրը, ապահովուելու համար կարծես թէ հաստատուն էր:

— Օ՛ն, մտիւր նայինք, պոռաց անոր Լոռան խնդալով... Միշտ կը դողաս:

Գամիջը ոտքը նետեց մակոյկի եզերքէն և, երերալով, գնաց նստիլ անոր ետևի կող-

մը: Երբ իր ներքև զգաց տախտակները, հանգիտ դիրք մը առաւ, կատակեց, քաջասրտութիւն ցոյց տալու համար:

Թերէզ գետեզերքը մնացած էր, ծանր և անշարժ, իր սիրահարին քովը որ ջուանը կը բռնէր: Լոռան ծոցեցաւ և արագ ու մեղմաձայն.

— Զգուշացիր, մրմնջեց ան, ջուրը պիտի ձգեմ... Հնազանդէ ինծի... Ամէն բանի պատասխանատուն ես եմ:

Գեռատի կինը ահաւոր կերպով տոգունեցաւ: Գետին փակած մնաց, գամուածի պէս: Փայտ կտրած էր, աչքերը խոշորցած:

— Մակոյկին մէջ մտիւր նայինք, մրմնջեց գարձեալ Լոռան:

Թերէզ չչարժեցաւ: Սոսկալի պայքար մը կը մղուէր իր մէջ: Իր բոլոր ուժերովը կը լարէր իր կամքը, որովհետև կը վախնար թէ կըսկսէ հեկեկալ և գետին իյնալ:

— Ա՛հ, ա՛հ, ճչեց Գամիջը... Լոռան, Թերէզին նայէ՛... Ա՛ն է որ կը վախնայ... Նայինք պիտի կրնայ դալ թէ ոչ...

Ետևի նստարանին վրայ տարածուած էր, երկու արմուկները մակոյկին եզերքներուն, և անապարձօրէն օրորուելով: Թերէզ տարօրինակ ահնարիկ մը նետեց անոր, այս խեղճ մարդուն քեքնումը խարաղանի հարուած մը եղաւ որ մտրակեց ու մղեց զայն դէպի մահոյցը: Մէկէն, մակոյկին մէջ նետուեցաւ: Առաջին մասին վրայ մնաց: Լոռան թիակները ձեռք առաւ: Մակոյկը հեռացաւ գետափէն, անոտադօրէն դէպի կղզիները ուղղուելով:

Վերջալոյսը կ'իջնէր: Խոշոր շուքեր կ'իյնային ծառերէն, և եղերքներուն մօտ սև էին շուրերը: Գետին մէջտեղը գունատ արծաթի լայն շերտեր կային: Մակուկը, շատ չանցած, Սէնի բացը ելաւ: Այնտեղ, քարափներու բուրդը աղմուկները կը մեղմանային, երգերը, ճիչերը տարտամ ու մելամուղձոտ կը լսուէին հեռուէն տրտում նուաղումներով: Այլևս չէր զգացուեր տապկումի և փոշիի հոտը: Զով շունչեր կը զգացուէր: Ցուրտ էր:

Հոռան դադրեցուց թիավարութիւնը և նաւակը թող տուաւ հոսանքն ի վար:

Իրմացը կը ցցուէր կղզիներու կարմրօրակ խոշոր զանգուածը, երկու գետափները, մթին կերպարանքով մը և գորշ բիծերով, երկու լայն շերտեր կը կազմէին, որոնք կ'երթային իրար միանալու հորիզոնին վրայ: Զուրն ու երկինքը կարծես ճերմակորակ կերպուէին կտրուած: Ոչ մէկ բան այնքան ցաւազինօրէն հանդարտ է, որքան աշնանային վերջալոյս մը: Ճառագայթները կը տփզուեն սարսուլի օդին մէջ, ծերացած ծառերը կը թափին իրենց տերևները, դաշաը, ամառուան կիզիչ ճառագայթներէն այրած, կը զգայ մահուան գալուտը առաջին ցուրտերուն հետ: Եւ երկինքի մէջ յուսահատութեան արամագին շունչեր կան: Գիշերը կ'իջնէ վերէն, իր ստուերներուն մէջ պատանքներ բերելով:

Երջիկները կը լռէին: Նստած մակոյկին խորը, որ կը սահէր ջուրին հետ, կը դիտէին վերջին ցուրտերուն չքացումը բարձր ճիւղերէն: Կղզիներուն կը մօտենային: Կարմրօ-

րակ խոշոր զանգուածները կը մթննային, ամբողջ գաշտանկարը կը խտանար վերջալոյսին մէջ: Սէնը, երկինքը, կղզիները, բլրակները մութ ու գորշ կէտեր էին միայն, որոնք կ'անյայտանային կաթնային ժշուշի մը մէջ:

Գամիյլ, որ վերջ վերջը փորի վրայ պառկեցաւ, գլուխը ջուրին վերեւը, ձեռքերը թըրջեց գետին մէջ:

— Վա՛յ, ի՛նչ պաղ է, գոչեց, Բարիք չի ծնիր գլուխը այս մահաջուրին մէջ խոթելէն:

Հոռան չպատասխանեց: Ատենէ մը ի վեր մտահոգ կերպով կը դիտէր երկու եղերքները, իր խոշոր ձեռքերը ծունկերն ի վար կը քչէր, շրթունքները սեղմելով: Թերէզ, ուղիղ, անչարժ, գլուխը քիչ մը ետև հակած, կը սպասէր:

Մակոյկը մտնելու վրայ էր պզտիկ ջրաբազուկի մը մէջ, մթին ու նեղ, երկու կղզիներու մէջ մխրճուած: Կղզիներէն մէկուն ետևէն կը լսուէր մեղմ երգերը մակուկաշրջիկներուն, որոնք կ'երևէ թէ գետն ի վեր կ'ելլէին: Հեռուն, վերի գին, գետը ամայի էր:

Այն ատեն Հոռան օտքի ելաւ և բռնեց Գամիյլը ամբողջ մարմինով: Գրագիբը բարձրածիծաղ սկսաւ խնդալ:

— Ա՛հ, ոչ, կը խողտացնես զիս, ըսաւ ան, ատանկ կատակներ մի ըններ... Բաւ է, վերջացուր, ջուրը պիտի ձգես զիս:

Հոռան աւելի ուժգին սեղմեց, ցնցում մը տուաւ, Գամիյլ ետին դարձաւ և տեսաւ իր բարեկամին զարհուրելի դէմքը, բոլորովին զրկուած, Չհասկցաւ. տարտամ սարսափ մը

համակեց զայն : Ուզեց պոռալ , և զգաց որ բիրա ձեռք մը կը սեղմէր կոկորդը : Ինքզինք պաշտպանող անասունի մը բնագրովը , ցցուեցաւ ծունկերուն վրայ , պինդ մը փաթթուելով մակոյկի եզերքին : Այսպէս պայթարեցաւ քանի մը երկվայրկեան :

— Թերէ՛զ , Թերէ՛զ , կանչեց ան խեղդուած ու սուլող ձայնով մը .

Դեռահաս կինը կը դիտէր , երկու ձեռքերով բռնելով չուանը մակոյկին , որ կը ճարձատէր և կը պարէր գետին վրայ : Չէր կրնար աչքերը փակել . անաղղեցիկ պրկում մը յայնորէն բաց կը պահէր զանոնք : Կռիւի քստմնելի տեսարանին վրայ սեեռուէն : Անսառան էր և համր .

— Թերէ՛զ , Թերէ՛զ , զոչեց կրկին խեղճ որ կը հանդար :

Այս վերջին կոչին , Թերէզ սիսաւ հեկեկալ : Իր շիղերը կը թուլնային : Տաղնապը , որմէ կը վախնար ինք , սարսուզին վիճակի մէջ մակոյկին խորը նետեց զայն : Հոն մնաց ան , երկու ծալք եղած , նուազած , զրեթէ մեծած :

Լոռան շարունակ կը քնցէր Գամիլը , մէկ ձեռքով սեղմելով անոր կոկորդէն : Միւս ձեռքի օգնութեամբ յաջողեցաւ վերջապէս զատել զայն մակոյկէն : Օդին մէջ կը բռնէր զայն իր զօրաւոր բազուկներուն ծայրը , մանուկի մը պէս : Երբ գլուխը վար հակելով , վրը բացուած էր , իր զո՛նը , կատաղութենէն և սարսափէն խենթեցած , գալարուեցաւ , առաջ երկարեց ակունները և մխեց զանոնք ա-

նոր վիզին մէջ : Եւ երբ մարդասպանը , ցուխ ճիչը զսպելով , բրտօրէն գետին մէջ նետեց գրագիրը , անոր ակունները մտի կտոր մը փրցուցին անկէ :

Գամիլը ինկաւ , ոտնում մը արձակելով : Երկու երեք անգամ ջուրին երեսը նլաւ ան , հետզհետէ աւելի խուլ աղաղակներ արձակելով :

Լոռան երկվայրկեան մը խոկ չկորսնցուց : Վերարկուին օձիքը վեր առաւ իր վէրքը ծածկելու համար : Յետոյ , իր թևերուն մէջ բռնելով նուազած Թերէզը , շրջեց նաւակը ոտքի հարուածով մը , և ինկաւ Սէնի մէջ իր տարփուհին գրկած : Բռնեց զայն ջուրին վերայ , օգնութեան կանչելով ողբազին ձայնով մը :

Մակուկաչրջիկները , օրոնց երգը լսած էր կղզիին ետեք , կուգային թիակի խոշոր հարուածներով : Հասկցան որ դժբախտութիւն մը պատահած էր . փրկեցին Թերէզը զոր պառկեցուցին նստաքանի մը վրայ , և Լոռանը՝ որ յուսահատօրէն կ'ողբար իր բարեկամին մահը : Զուրը նետուեցաւ ան , փնտռեց Գամիլը այն տեղերը ուր ան չէր կրնար ըլլալ , վերադարձաւ արտասուելով , բազուկները գալարելով , մազերը փետտելով : Մակուկաչրջիկները կը փորձէին հանդարտեցնել զայն ու մխիթարել :

— Սխալը իմա էր , կը ճչէր ան , պէտք չէ թոյլ տայի որ այս խեղճ աղան պարէր ու շարժուէր այնպէս ինչպէս ըրաւ . . . Եւ անգամ մը , երեքս մէկ նաւակին մէկ կողմին վրայ գտնուեցանք , և վար թափեցանք . . .

Վար իյնալու ատեն, պոռաց ինծի աղաթել իր կինը...

Մակուկաչըղիկներէն, ինչպէս միշտ կը պատահի ասիկա, երկու երեք երիտասարդներ ուզեցին վկայ ըլլալ արկածին:

— Մենք տեսանք ձեզ, ըսին անոնք...

Անկէ զատ, աս ինչ նաւակ է, տախտակամածի մը չափ իսկ հաստատուն չէ... Ա՛հ, խեղճ պղտիկ ատկին, ինչ գէշ արթննալ մը պիտի ունենայ...

Վերսկսան թիավարել. մակոյկը քաշեցին իրենց հետ և Թերէզն ու Լոռանը ճաշարան տարին. ուր ճաշը պատրաստ էր. Ամբողջ Մէնթ-Ուլանը քանի մը վայրկեանէն տեղեկացաւ արկածին: Մակուկաչըղիկները որպէս ականատես վկաներ կը պատմէին զայն: Արգահատողներու բազմութիւն մը կը կենար կապելային առջևը: Ճաշարանատէրն և իր կինը լաւ մարդիկ էին և իրենց զգեստեղէնները նաւաբեկեալներուն արամազրեցին: Երբ Թերէզ սթափեցաւ, ջղային տագնապ մը և սրտահեղէք հեծեծանքներ ունեցաւ. հարկ եղաւ անկողին գնել զայն: Բնութիւնը կ'օգնէր այն չարաշուք գերակատարութեան, որ խաղացուած էր քիչ առաջ:

Երբ դեռահաս կինը քիչ մը հանգարտեցաւ, Լոռան զայն յանձնեց ճաշարանի տէրերուն խնամքին: Ուզեց մինակ Փարիզ վերագառնալ, այս ահուելի լուրը Տիկ. Ռաքէնի հազորդելու համար, բոլոր կարելի փափկանկատումներով: Ճշմարտութիւնը այն էր որ կը վախնար Թերէզի ջղային սրտազնդումէն: Կը

նախընտրէր խորհրդածութեան և իր դերը սորվելու ժամանակ տալ անոր:

Մակուկավարները կերան Գամիլի ճաշը:

XII

Լոռան, նստած հանրակառքի մութ անկիւնը՝ Փարիզ երթալու ատեն, աղէկ մը կազմեց իր ծրագիրը: Գրեթէ վստահ էր թէ անպատիժ պիտի մնար: Ծանր և անձկալից ու բախտութիւն մը, կատարուած ոճիրին ուրախութիւնը, կը համակէր զայն: Գլխիկ պատանէչը հասնելով, հասարակ կառք մը առաւ, և քշել տուաւ դէպի Սէն փողոց, ծերուկ Միշոյի տունը: Իրիկուան ժամը ինն էր:

Ոտիկանական նախկին գոմիսէրը սեզան նստած էր, Օլիվիէյի և Սիւզանի ընկերակցութեամբ: Հոն եկած էր պաշտպանութիւն մը խնդրելու, ի հարկին երբ կասկածուէր, և միանգամայն խուսափելու համար ահուելի լուրը Տիկ. Ռաքէնին հաղորդելէն: Այս քայլը տարօրինակ կերպով ծանր կուգար իրեն. այնպիսի յուսահատութեան մը մասնուած էր որ կը վախնար թէ պէտք եղածին չափ լացուկոծով չէր կրնար խաղալ իր դերը. յետոյ այս մօրը վիշտը կը ճնշէր զինքը, թէև շատ քիչ կարևորութիւն կուտար անոր իր հոգիին խորը:

Երբ Միշէլ տեսաւ անոր ներս մտնելը, ալլանդակ հագուստներով, որոնք չափազանց

նեղ կուգային անոր, ակնարկով մը հարցա-
քննեց զայն. Լոռան արկածին պատժութիւնն
ըրաւ, խորտակուած ձայնով մը, որպէս թէ
վիշտէն ու յոգնութենէն շնչասպառ:

— Եկայ ձեզ գտնելու, բաւ ան, խօսքն
աւարակելով, չեմ գիտեր թէ ի՞նչ պէտք է բ-
նել այս երկու խեղճ կիներուն հետ, որոնք
այնքան անողոք կերպով հարուածուեցան...
Երբեք չհամարձակեցայ առանձին երթալ մօրը
մօտ. կը խնդրեմ, հետս եկէք:

Անոր խօսելու ատենը, Օլիվիէ զայն կը դի-
տէր սեւեռուն, շեշտակի այնպիսի ակնարկնե-
րով, որոնք կը զարհուրեցնէին զայն: Մար-
գասպանը, գլուխը խոնարհած, ինկած էր այս
ստտիկանական մարդոց մէջ, այնպիսի յան-
գուզն ձեռով մը, որ պիտի փրկէր զինքը: Բայց
սարսուռէ չէր կրնար խուսափիլ. զգալով զին-
քը քննող աչքերը: Ան կասկածանք միայն կը
տեսնէր հոն, ուր ապշանք և գթութիւն միայն
կային: Սիւզան, աւելի նկուն և աւելի տըժ-
գոյն, նուաղելու մօտ էր: Օլիվիէ, որ կը սոս-
կար մահուան գաղափարէն, և որ սակայն կա-
տարելապէս սառնասիրտ կը մնար, զուազին
զարմանքի ծամածոթիւն մը կ'ընէր, ման-
րազնին դիտելով Լոռանի դէմքը, առանց եր-
բեք կասկածելու չարաչուք իրականութենէն:
Գալով ձերուներ Միշոյին, ան սոսկումի, կա-
րեկցութեան և զարմանքի բացազանչութիւն-
ներ կ'արձակէր. կը շարժակէր իր ակտիւն
վրայ, ձեռքերը կը միացնէր, աչքերը երկինք
կը բարձրացնէր:

— Ա՛հ, Աստուած իմ, կ'ըսէր ընդհատ

ձայնով մը, ա՛հ, Աստուած իմ, զարհուրելի՛
բան... Տունէն մեկնիլ և մեռնիլ այսպէս,
յանկարծակի... Սարսափելի է... Եւ այս
խեղճ Տիկ. Ռաքէնը, այս մա՛յրը, անոր ի՞նչ
պիտի բսնէք... Կասկած չկայ, որ դուք շատ
լաւ ըրիք մեր մօտ գալով... Մենք ձեզի հետ
կուգանք...

Ոտքի ելաւ, գործաւ և չըջեցաւ սննեա-
կին մէջ, գտնելու համար իր գաւազանն ու
գլխարկը, և վազելով մէկտեղ, Լոռանի կրկ-
նել տուաւ աղէտին մանրամասնութիւնները,
զարձեալ բացազանչելով ամէն մէկ նախա-
դասութեան:

Չորսն ալ վար իջան: Երբ Փօն Նէօֆ անց-
քը պիտի մտնէին, Միշօ կեցուց Լոռանը:

— Դուք մի՛զաք, բաւ անոր, ձեր ներ-
կայութիւնը պիտի ըլլայ թիրտ խոստովանու-
թիւն մը, որմէ պէտք է խուսափիլ... Սեղճ
մայրը զժրախտութենէ մը պիտի կասկածի և
մենք պիտի ստիպուինք խոստովանիլ ճշմար-
տութիւնը այնպիսի ատեն մը, երբ դեռ յար-
մար չէ անոր ըսել զայն... Հոս, մեզի սպա-
սեցէք:

Այս կարգադրութիւնը հանդարտեցուց
մարգասպանը, որ կը սարսափ անցքին խա-
նութեք մաննելու գաղափարէն: Ինքն իր մէջ
հանդարտելով, սկսաւ խաղաղօրէն երթեկեկել,
մայթին վրայ. երբեմն երբեմն, կը մոռնար
անցուղարձերը. կը դիտէր խանութները, կը
սուլէր ակռաներուն մէջէն և կը դառնար նա-
յելու այն կիներուն, որոնք արմուկով իրեն կը
զարնուէին: Այսպէս, ամբողջ կէս ժամ մը

մնաց փողոցը, հետզհետէ վերագտնելով իր պաղարիւնութիւնը:

Առաուրնէ իվեր չէր ճաշած, անօթեցաւ, ծաղարարի մը խանութք մտաւ և կարկանդակներով փորը լեցուց:

Անցքին խանութին մէջ, սրտակեղէք տեսարան մը կը պարզուէր: Եկաւ վայրկեան մը, ուր, հակառակ ծերունի Միշոյի կանխազգուշութիւններուն և մեղմացուցիչ ու մտերմական նախադասութիւններուն, Տիկ. Ռաքէն հասկցաւ, որ իր զաւակին դժբախտութիւն մը պատահած էր: Այն ատեն, իրականութիւնը գիտնալ պահանջեց, յուսահատ պնդումով մը և արցունքի ու ճիչերու սաստկութեամբ մը, որոնք համակերպութեան մղեցին իր ծերունի բարեկամը:

Եւ երբ տեղեկացաւ իրականութեան, իր վիշտը եղբրական եղաւ: Խուլ հեծկլտանքներ ունեցաւ, ցնցումներ՝ որոնք դէպի ետ կը նետէին գինքը, խելագար տագնապ մը սարսափի և անձկութեան: Կոն մնաց ան շնչահեղձ, ատեն ատեն սուր ճիչ մը արձակելով, իր վշտի խոր ընդլայնումին մէջ: Գետինը պիտի քաշկոտուէր ան, եթէ Սիւզան չգրկէր անոր մէջքէն, երբ ան իր ծունկերուն վրայ կուլար, տժգոյն դէմքը իրեն բարձրացուցած: Օլիվիէ և իր հայրը ոտքի կեցած էին Ղդայնացած և համր, գլուխնին մէկ կողմ դարձուցած և զգածուած անախորժ այս տեսարանէն, որուն չէր դիմանար իրենց անձնասիրութիւնը:

Եւ խեղճ մայրը կը տեսնէր իր տղան՝ թաւալած Սէնի պղտոր ջուրերուն մէջ, մար-

մինը փայտացած և անռելիօրէն ուռած: Նոյն ատեն, ան կը տեսնէր զայն, դեռ պզտիկ, իբր օրօրոցին մէջ, երբ անոր վրայ հակած, մահը կը վանէր: Ան, աւելի քան տասը անգամ, զայն աշխարհ բերած էր. զայն կը սիրէր այն բոլոր սէրովը, զոր ամբողջ երեսուն տարի ցոյց տուած էր անոր հանդէպ: Եւ անաւստիկ, կը մեռնէր ան իրմէ հետու, մէկէնիմէկ, պազ և ազտոտ ջուրին մէջ, շան մը պէս: Կը յիշէր այն տաք ծածկոցները, որոնց մէջ կը փաթթէր զայն: Ի՞նչ խնամքներ, ինչպիսի՞ թոյլ մանկութիւն մը, ի՞նչ փաղաքշանքներ, և գորովի զեղումներ, — այս ամէնը՝ օր մը զայն եղկելիօրէն խեղճուած տեսնելու համար: Այս մտածումներով, Տիկ. Ռաքէն կը զգար իր կողորդին սեղմուիլը, կը կարծէր թէ պիտի մեռնէր, իր յուսահատութենէն խեղճամահ:

Ծերունի Միշոն աճապարեց զուրս ելլել: Սիւզանը ձգեց փերեզակուհիին քով և եկաւ Օլիվիէի հետ, Լոռանը փնտռելու շուտ մը Սէնի Ուան մեկնելու համար:

Ճամբան, հազիւ քանի մը բառ փոխանակեցին: Անոնցմէ ամէն մէկը կառքին մէջ անկին մը մխրճուած էր: Եւ, ատեն ատեն, օդային կազի հաուցի մը տրադ ճառագայթը փայլուն լոյս մը կը ձգէր անոնց դէմքին վերայ: Չարաշուք դէպքը, որ զանոնք միացուցած էր, անոնց շուրջ ստեղծած էր տեսակ մը տխրաշունչ բնկճում:

Երբ, վերջապէս հասան զետեղերքի ճաշարանը, Թերէզը քնացած գտան, ձեռքերն ու-

գլուխը կրակի մէջ: Խնամածուն ցած ձայնով.
անոնց ըսաւ թէ զեռահաս կինը ջերմ ունի:
Իրականութիւնը այն էր, որ Թերէզ, ինքզին-
քը տկար և թոյլ զգալով, և վախցած թէ
տագնապի մը պահուն կը խոստովանի սճիրը,
յարմար դատած էր հիւանդ ըլլալ: Ահարկու
լութեան մը մէջ, սեզմուած կը պահէր իր
չրթունքներն ու կոպերը, և ոչ ոք տեսնել
կ'ուզէր, խօսելէ վախնալով, Վերմակը կզա-
կին, և երեսը՝ կիսով բարձին մէջ, բոլորովին
պզտիկցած կ'երևէր, և անձկութեամբ մտրկ
կ'ընէր իր շուրջը խօսուածներուն: Եւ կարմրո-
քակ լոյսին մէջէն, որ կը ցոլար իր գոց կո-
պերուն առջև, կը տեսնէր միշտ Գամիլլն ու
Հոռանը, պայքարի մէջ մակոյկին եզերքը.
Իր ամուսինը՝ տժգոյն, ահուկի, մեծցած, որ
ուղիղ կը անկուէր ցեխոտ ջուրին վրայ: Այս
անողոք ցնորատեսիլը կը գրգռէր իր արեւ-
նին տենչը:

Մերունի Միշոն փորձեց խօսիլ անոր հետ
և մխրթարել զայն: Թերէզ անհամբերութեան
չարժում մը ըրաւ, անդին դարձաւ և սկսաւ
նորէն հեծկլտալ:

— Հանգիստ թողէք, պարոն, ըսաւ ճա-
շտանապետը, կը սարսռայ ամենապզտիկ
աղմուկէն... Կը տեսնէք, հանգիստի պէտք
ունի:

Վարը, հասարակաց սրահին մէջ, ոստի-
կանական պաշտօնեայ մը կար, որ արկածին
տեղեկագիրը կը պատրաստէր:

Միշոն և տղան, վար իջան, հետեւելով
Հոռանի: Երբ Օլիվիէ ծանօթացուց ոստիկա-

նապետութեան մէջ իր բարձր պաշտօն ունե-
նայը, ամէն բան լրացաւ, տասր վայրկեանի
մէջ: Մակուկաշրջիկները զեռ հոն էին, և իբ-
րև ահանառեօ վկաներ, կը պատմէին նաւա-
քեկութիւնը, իր բոլոր մանրամասնութիւննե-
րով, նկարագրելով թէ ինչպէս երեք շրջիկ-
ները ջուրը ինկան: Եթէ Օլիվիէ և իր հայրը
ամենափոքր կասկած մը ունեցած ըլլային,
այս կասկածը պիտի փարատէր այսպիսի վկա-
յութիւններու առջև, Բայց անոնք վայրկեան
մը իսկ չէին կասկածած Հոռանի ճշմարտախօ-
սութեան վրայ: Ընդհակառակն, անոնք զայն
օտարականական պաշտօնեային ներկայացուցին
չորև ամենալաւագոյն բարեկամը զոհին և մատ-
նաւոր խնամքով զետեղել տուին տեղեկագրին
մէջ թէ երիասարգը ինքզինքը ջուրը նետած
է ազատելու համար Գամիլլ Ռաքէնը: Յաջորդ
օրը թերթերը շողշողուն մանրամասնութիւն-
ներով պատմեցին արկածը, գժբախտ մայրը,
անմխրթար այրին, վեհանձն և քաջատիրա
բարեկամը, ոչ մէկ բան կը պակսէ բայս սգա-
նալան լուրսին, որ շրջան ըրաւ Փարիզի մա-
տուկին մէջ և որ յետոյ գնաց թաղուելու գա-
ւառական թերթերուն մէջ:

Երբ տեղեկագիրը աւարտեցաւ, Հոռան
տաքուկ ուրախութիւն մը զգաց որ նոր կեանք
մը ներարկեց իր մարմնին մէջ: Այն վայր-
կեանէն իվեր ուր իր զոհըակոռաները իր վիզը
մխրճած էր, փայտացածի պէս էր, մեքենա-
կանօրէն կը գործէր, համաձայն շատ առաջ-
ուղնէ ճշգրտած նախագծի մը: Ինքնապակ-
պանման բնազդը միայն կը մղէր զայն, ասուն

կուտար իր խօսքերը, կր թելագրէր շարժու-
 ձեւերը. Այդ պահուն, անպատժ մալու ստու-
 դութեան առջև, արիւնը կրսկսէր շրջան բնեղ
 իր երակներուն մէջ քաղցր զանգաղութիւնով:
 Ոստիկանութիւնը իր ոճիրին քովին անցած էր.
 և սատիկանութիւնը ոչինչ տեսած էր խարտած
 էր և անպարտ արձակած զայն: Փոխուած
 էր: Այս մտածուելը իր ամբողջ մարմնի եր-
 կայնքին վայելքի տամկութիւններ տուաւ ի-
 բնն, շերտութիւններ՝ որոնք իր անգամներուն
 և իմացականութեան ձկունութիւնը վերա-
 դարձուցին: Անիկա շարունակեց արտասուա-
 դին բարեկամի իր դերը, անբողոքանքի ճար-
 տարութեամբ և համարձակութեամբ: Իր էութեան
 խորը, անբանալին գոծագոմներ ունէր.
 կր մտածէր թերէզին վրայ, որ պառկած էր
 վերը, սննեակին մէջ:

— Չենք կրնար հոս թողուլ այս գծրախա-
 կինը, ըսաւ ան Միշոյի: Գուցէ ծանր հիւան-
 դութենէ մը բանուի, պէտք է անպատճառ
 Փարիզ փոխադրել զայն... Եկէք, կը համո-
 զենք զայն որ մեզի հետ գայ:

Վերը, ինք խօսեցաւ ու պաղտակեցաւ
 թերէզին որ ոտքի կենայ և թոյլ տայ որ Փօն
 Նէօֆ անցքը տանին զինքը, երբ ղեռահաս
 կինը անոր ձայնին շեշար լսեց, ցնցուեցաւ, մեծ
 մը բացաւ աչքերը և ղիտեց զայն: Ապուշցած
 ու սարսուղին կերպարանք մը ունէր: Տաճա-
 նագիւորէն, շտկուեցաւ առանց պատասխանե-
 լու: Այր մարդիկը գուրս ելան, ճաշարանա-
 պետին կնոջ հետ ձգելով զայն, Երբ հագուե-
 ցաւ, ղեզեւելով վար իջաւ և Օլիվիէի կրթ-

նած, կառք բարձրացաւ:

Լուսն համբողջութեան մը ըրին: Լոտան,
 կառարեայ յանդգնութեամբ ու լրտութեամբ,
 ձեռքը սանկոնելով շրջազգեստին ծալքերն
 իվար, բանեց ղեռահաս կնոջ մատները, նրա-
 տած էր թերէզի դեմացը, ծիպուն ստուերի մը
 մէջ: չէր տեսներ անոր դեմքը զոր ան կուրծ-
 քին վրայ նսկած էր: Երբ բանեց անոր ձեռ-
 քը, ուժով մը սեղմեց զայն և իր ձեռքին մէջ
 պանեց զայն մինչև Մազարէն փողոցը: Կըզ-
 գար թէ կը դողար այս ձեռքը: Բայց թերէզ
 չէր քաշեր զայն, ընդհակառակն, բիրտ գրգ-
 ուանքներ կուտար: Եւ ձեռքերը, մէկը միւ-
 րին, մէջ կ'այրէին, թաց ափերը իրար կը
 փակչէին, և մատները, սերտորէն սեղմուած,
 կը ճմուռէին ամէն մէկ ց'ցումի: Լոտանի և
 թերէզի կր թուէր թէ մէկուս արիւնը միւսին
 սիրտը կը հոսէր, անցնելով իրար միացած
 բուռնցքներէն: այս բուռնցքները կը վետած-
 ուէին բողբոսա մատարանի մը ուր կ'եփէր
 իրենց կեանքը: Գիշերուան և օրտաճարմոք
 լուսեան մէջանդր, որ կ'երկարաձգուէր, ձեռ-
 քերու մոյեզին սեղմուածը խախտելով ծանրու-
 թեան մը կը վերածուէր Գաճիյի գլխուն վը-
 րայ ձգուած կարծես, զայն շուրին տակը պա-
 հելու համար:

Երբ կառքը կանգ առաւ, առաջին անգամ
 վար իջան Միշօն և իր գաւակը: Լոտան, ղե-
 պի իր տարփուին ծանցով, և, մեղմորէն.

— Ուժով կ'ըսիր, թերէզ, շնչեց...

Երկար պիտի սպասենք... Յիշէ՛:

Գեռանաս կինը ղեռ չէր խօսած: Իր ա-

Մուսինին մեաննէն ի վեր առաջին անգամն ըլլալով բացաւ իր շրթունքները .

— Օ՛հ, պիտի յիշեմ, բռաւ, սարսափէն, և շունչի մը պէս թեթեւ ձայնով :

Օլիվիէ անոր կ'երկարէր ձեռքը, հրաւիրելով զայն որ վար իջնէ. Լոռան, այս անգամ, մինչև խանութ գնաց: Տիկ. Ռաքէն զառկած էր, բուռն զառանցանքի մը անձնատուր: Թերէզ քաշկռտուեցաւ մինչև իր անկողինը և Սիւզան հազիւ ժամանակ ունեցաւ զայն հանուեցնելու: Ապահովուած, տեսնելով որ ամէն բան պէտք եղածին պէս կը կարգադրուէր, Լոռան քաշուեցաւ, Եւ զանգաղօրէն գնաց Սէն-Վիկտորի իր խցիկը:

Կէս գիշերը անցած էր: Զով ոչ մը լեցուցած էր լուռ ու ամայի փոդոցները: Երիտասարդը մայթերուն սալաքարերուն վրայ հնչող իր քայլերուն միօրինակ աղմուկը կը լսէր միայն: Զովութիւնը հանդարտութեամբ կը կամակէր զայն. լուսթիւնը և ստուերը հեշտութեան արագ զգայութիւններ կուտային անոր: Կը գեղերէր:

Վերջապէս օձիքն ազատած էր իր ոճիրէն: Սպաննած էր Գամիյլը: Կատարուած իրօգութիւն մըն էր, որուն մասին պիտի չխօսէին ուրեւ: Խաղաղօրէն պիտի ապրէր, սպասելով տիրանալու Թերէզին: Սպանութեան մտածումը ատենօք խեղդած էր զայն. այժմ որ սպանութիւնը կատարուած էր, կուրծքը թեթեւ կըրգար եւ գիւրութեամբ կը շնչէր: Բժշկուած էր այն տաղնապանքներէն զորոս վտանգն ու վախը առաջ կը բերէին իր մէջ:

Իրականին մէջ, քիչ մը ապուշցած էր. յոգնութիւնը կը զանգաղեցնէր իր անգամները և իր մտածումները: Տուն վերադարձաւ և խորունկ մը քնացաւ: Քնանալու ատեն, ջրզային թեթեւ պրկումներ կը վազէին իր դէմքին վրայէն:

XIII

Հետեեալ օրը, Լոռան թարմ ու որամազիւր վիճակի մէջ արթնցաւ. Լաւ քնացած էր: Պաղ օդը՝ որ պատուհանէն ներս կուգար, կը խարազանէր իր զանդաղացած արիւնը:

Հազիւ կը յիշէր նախօրը օրուան իրադարձութիւնները. առանց այն հրակէզ ցաւին, որ կ'այրէր իր վիզը, անիկա պիտի կարծէր թէ ժամը տասնին պառկած էր, հանդարտ երեկոյթէ մը ետք: Գամիյլի խածուածքը իր մորթին վրայ դրուած շիկացած երկաթ մըն էր կարծեա. երբ իր մտածումը կանգ առաւ այս վերջին առթած ցաւին վրայ, անողորէն տառապեցաւ. Իրեն կը թուէր թէ երկվեցեակ մը ասեղներ կը մխուէին կամաց կամաց իր միտին մէջ:

Անիկա վար իջեցուց իր շապիկին օձիքը և

դիտեց վէրքը պատէն կախուած տասնութինգ սանթրմնոց գէշ հայելի մը մէջ. Այս վէրքը կարմիր ծակ մը եր կազմէր, երկու սունաց զրամի մը լայնքով. մորթը ելած էր և միջ կ'երեւէր, վարգապոյն, սե բիծերով. արեան թելեր հոսած էին մինչև ուտը, շիրտացած բարակ պիծերով. Սպիտակ վիզին վրայ, խածուածքը կ'երեւէր թլտափայ և ուժգին. աջ կողմը կը գտնուէր ան, ականջին տակը: Լոռան, կոնակը ծուած, վիզը պիրկ, կը գիտէր, և կանաչօրակ հայելին գաժան ծամածուծիւն մը կուտար իր գէժքին:

Առատ ջուրով լուացուեցաւ, գոհ իր քննուկենէն, և ինքնիրեն ըսելով թէ վէրքը քանի մը օրէն կըսպիանայ. Յետոյ, հագուեցաւ և իր գրասենեակը գնաց, հանգարտօրէն, օտարականին պէս: Այնտեղ պատմեց արկածը յուզուած ձայնով մը: Երբ իր պաշտօնակիցները կարգացին առկածին լուրը որ չըջան կ'ընէր մամուլին մէջ, ճշմարիտ հերոս մը դարձաւ ան, Ամբողջ շաբաթ մը. Օրլէանի երկաթուղիին պաշտօնեաները խօսակցութեան ուրիշ նիւթ չունեցան. հպարտ էին որ իրենցմէ մէկը խեղճուած էր: Կրիվէ անվերջ կը խօսէր այն անխոհեմութեան վրայ որ կայ Մէսի բողոքը երթալուն մէջ, երբ այնքան դիւրին էր կամուրջներուն վրայէն գիտել ջուրին հոսիլը:

Լոռան խուլ մտահոգութիւն մը ունէր. Գամբրյի մահը պաշտօնապէս չէր հաստատուած գեռ. Թերեզի ամուսինը ճիշդ է որ մեռած էր, բայց ժարգասպանը կ'ուզէր գտնել անոր դիակը օրլէսդի ձեական տեղեկագիր մը

կազմուէր: Արկածին հետեւեալ օրը իզուր փնտրած էին խեղճուածին մարմինը. կը մտածէին թէ անտարակոյս կըզինեալուն ժայռեան տակ, ծակի մը խորը մնացած էր: Խուզարկուներ տննադիրն կերպով կը պրպտէին Մէսը, պարզե ստատարու համար:

Լոռան բան գործ ըրաւ ամէն առաւօտ Իրարանէն անցնիլ, իր գրասենեակը երթալու ատեն, Հակառակ իր սիրաբ խառնող զգուանքներուն, հակառակ օարսուաներուն որոնք կը ցնցէին զայն երբեմն, աւելի քան ութը օր գնաց ան, կանոնաւոր կերպով, քննելու սալաքարերուն վրայ տարածուած բոլոր խեղճուածներուն գէժքը:

Երբ ներս կը մտնէր, նեխած հոտ մը, թրջուած միսի հոտ մը կը գարչեցնէր զինքը, և պաղ շունչեր կը վազէին իր մօրթին վրայէն. պատերուն խոնաւութիւնը կարծես կը ծանրացնէր իր զգեստները, օրոնք աւելի ճնշիլ կը գտանային իր ուսերուն վրայ: Շիւսակ կ'երթար ապակեփեղկին օր դիտողները կը բաժնէ գիակներէն. իր տժգոյն գէժքը կը կպնէր ապակինեոուն և կը դիտէր: Անոր առջև շարք շարք շարուած էին գորշ սալաքարեր: Հոս հոն, սալաքարերուն վրայ, մերկ մարմիններ կանանչ և դեզին, ճերմակ և կարմիր արաաններ կը կազմէին. կարգ մը մարմիններ անաղտորա պահած էին իրենց միտերը մահուան փայտացումին մէջ. ուրիշներ արիւնտա և փառած միտերու գէզեր կը թուէին ըլլալ. ներսը, պատն իվոր, ողորակ զգեստեղէններ կը կախուէին, չըջազգեստներ և տաքասներ ո-

րոնք կը ծամածռէին մերկ գանին վրայ :
 Լոռան կը տեսնէր նախ միայն պատե-
 բու և քարերու գունատ ամբողջութիւնը :
 զգեստեղէններու և զիակներու սե ու չէկ շեր-
 տերովը : Հոսուն ջուրի ազմուկ մը կ'երգէր :

Քիչ քիչ կը տարորոյէր ան մարմինները : Այն
 ատեն մէկէն միտին կ'երթար : Միայն խեղ-
 զուածները կը հետաքրքրէին զայն . երբ
 սուած և ջուրէն կապուեցած բազմաթիւ
 դիակներ ըլլային , անյագորէն կը ղէտէր զա-
 նոնք , ճգնելով Գամիլը ճանչնալ , Յաճախ
 անոնց ղէմքին միտերը կտոր կտոր եղած էին ,
 սակորները ծակած էին թուլցած մորթը , երես-
 ները եփածի պէս էին և կարծես սկիրաղերծ :
 Լոռան կը վարանէր . կը քննէր մարմինները , կը
 ջանար գտնել իր զոհը՝ անոր նիհարութիւննե-
 րէն : Բայց բոլոր խեղզուածները պարբար է-
 ին . անագին փոքեր , ուռած երանքներ (cuisse)
 կլոր և հուժկու բազուկներ : Չէր գիտեր այլ-
 ևս իր ընելիքը , սարսափին կը մնար այդ կա-
 նաչորակ գլգլեակներուն առջև որոնք կարծես
 թէ կը ծաղրէին սոսկալի ծամածռութիւննե-
 րով :

Առաւօտ մը , ճշմարիտ սարսափի մը մտու-
 նուեցաւ : Քանի մը վայրկեանէ ի վեր խեղզը-
 ւած մը կը զրաէր , հասակով պզտիկ և գծու-
 զակորէն այլափոխուած : Այս խեղզուածի մի-
 սերը այնքան թուլցած և տարրալուծուած է-
 ին , որ հոսուն ջուրը որ կը լուար զանոնք ,
 կտոր կտոր կը քչէր կը տանէր : Ջրացայտքը ,
 որ անոր երեսին կ'իյնար , ծակ մը կը փորէր
 անոր քթին ձախ կողմը : Եւ , յանկարծակի :

քիթը տափակցաւ , շրթունքները զատուեցան
 իրարմէ , սպիտակ ակոսներ երեսն բերելով :
 Ենզգուածին գլուխը ծիծաղեցաւ :

Ամէն անգամ որ Գամիլը ճանչնալ կը
 կարծէր , Լոռան այրուցք մը կը զգար իր օրաին
 մէջ : Բուռն կերպով կը բաղձար գտնել իր
 զոհին մարմինը , և ակարութիւններ կը պա-
 շարէին զինքը , երբ կ'երևակայէր թէ այս
 մարմինը իր առջևն էր : Դիարանի իր այս այ-
 ցելութիւնները կը լեցնէին զինքը մզձաւանջ-
 ներով և սարսուռներով որոնք հեք կուտային
 իրեն : Մէկզի կը վանէր իր վախերը , տղայ
 կը նկատէր ինքզինք , կ'ուզէր ուժով ըլլալ-
 բայց , հակառակ իրեն , իր միտը կը մտտաւ-
 նար , գարշանքն ու սարսափը կը համակէին
 իր էութիւնը , անմիջապէս որ խոնաւութեան
 մէջ կը գտնէր ինքզինք և կը զգար սրահին
 գարշ հոտը :

Երբ խեղզուածներ չըլլային սալաքարե-
 բու վերջին շարքին վրայ , հանգիստ կը շնչէր .
 իր զգուածները կը նուաղէին : Այն ատեն
 պարզ հետաքրքիր մը կը դառնար , տարօրի-
 նակ հաճոյք մը կ'առնէր բոլան մահը ճակա-
 տէն իսկ գիտելէն . տրամագինորէն անհեթեթ
 և այլանդակ իր ձևերուն մէջ : Այս տեսա-
 բանը կը զուարճացնէր զայն , մանաւանդ երբ
 կիներ տեսնէր որոնք իրենց մերկ վիզը կը
 ցուցադրէին : Այս վայրենաբար գետին փռու-
 սուած մերկութիւնները , արիւնի բիծերով և
 տեղ տեղ ծակծկուած , ղէպի իրենց կը քաշէ-
 ին զայն և կը կեցնէին : Անգամ մը , քսան
 տարեկան գեռաափ կին մը տեսաւ , ժողովուր-

գի աղջիկ մը, լայնաթիկունք և զօրաւոր, որ քնանալ կը թուէր քարին վրայ. անոր թարմ օւ գիրուկ մարմինը կը ներմկնար քնքոյշ ու քաղցր երանգներով. կը ժպտէր կէս մը, գըլուխը հակ քիչ մը, և կուրծքը յառաջ կը նետէր գրգռիչ կերպով մը. ցոփակեաց հնծուհի մըն է պիտի ըսէիք, եթէ պարանոցին վրայ օւ շրջանակ մը չըլլար որ շուքէ մանեակի մը պէս կը պատէր զայն. աղջիկ մըն էր որ ինքզինք կախած էր սիրային յուսահատութենէ: Առան գիտեց զայն երկար ժամանակ, իր ակնարկները պտրտցնելով անոր միսին վրայ, տեսակ մը անասարսուռ ցանկութեան մէջ խորասոյզ:

Ամէն առաւօտ, հոն եղած միջօցին, իր ետին կը լսէր ներս մտնող և դուրս ելլող հասարակութեան երթեկեր:

Դիարանը ամէն քսակի մատչելի ներկայացում մըն է, որուն կրնան երթալ անցորդները ձրիօրէն, աղքատ կամ հարուստ: Բաց է գուար, որմէ ուղողը ներս կը մտնէ. կան սիրողներ որոնք շրջան մը կ'ընեն աչքէ չփախցնելու համար մահուան այս ներկայացումներէն ոչ մէկը. նրա սալաքարերը մերկ են, մարդիկ յուսախար կը մեկնին, աճապացանքով, իրենց ակռաներուն մէջէն մուտալէն. նրա սալաքարերը աղէկ մը լեցուած են, երբ գեզեցիկ ցուցադրութիւն մը կայ մարդկային մտի, այցելուները կը խոնուին, աժան յուզումներ կուտան ինքզինքնուն, կը տոկան, կը կատակեն, կը ծափահարեն կամ կը օուլեն ինչպէս թատրոնին մէջ, և դո՛ւ կը

քաշուին, յայտարարելով թէ Դիարանը յաջողուած է այդ օրը:

Առան շուտով ճանչցաւ այս տեղի հասարակութիւնը, խառն ու այլատարր հասարակութիւն մը որ կ'արգահատէր և կը ծիծաղէր հաւաքականօրէն: Գործաւորներ, գործի երթալու ատեն, ներս կը մտնէին, հացով մը և թեւերնուն տակ գործիքներով. զուարճալի կը գտնէին մահը: Ասոնց մէջ կը գտնուէին արհեստանոցի խեղդատակներ որոնք կը ծածաղեցնէին ներկաները, զուարճալի բառ մը ըսելով իւրաքանչիւր դիակի ծամածուծութեան վրայ. ամխանոցներու հրկիզեալները կը կօչէին զանոնք. կախուածները, սպաննուածները, խեղդուածները, ծակծկուած կամ ձգձըլուած դիակները կը գրգռէին անոնց հեղինական խանգը, և անոնց ձայնը, որ քիչ մը կը գողգողար, զաւելչտական նախադասութիւններ կը թռթոկէր սրահին սարսուռգին լուսութեան մէջ: Յետոյ կուգային փոքր հասութատէրերը, նիհար և չոր ծերունիներ, գեզերողներ որոնք անգործութեան պատճառով ներս կը մտնէին և մարմինները կը դիտէին տխմար աչքերով և խաղաղ և փափկազգած մարդոց դիմածուծութիւններով. կիները բազմաթիւ էին. կային գեռահաս գործաւորուհիներ, համակ վարդագոյն, սպիտակ ճերմակեզէններով, մաքուր շրջազգեստներով, որոնք ապակեփեղկին մէկ ծայրէն միւսը կ'երթային. թեթեալ, ուշադիր խոշոր աչքեր բանալով, ինչպէս նորօթներու վաճառատան մը ցուցադարանին առջև. կային դեռ համեստ խաւերու պատկա-

նոզ կիներ, բուժ կերպարանքով, ոգրալի ձե-
ւեր աանելով, և լաւ հազուած տիկիներ, օ-
րոնք անփութօրէն իրենց մետաքսեայ շրջագ-
գեստները կը քաշկաօէին:

Օր մը, Լոռան այս տիկիներէն մէկը տե-
տաւ որ ապակեփեղկէն քա՛րի մը քայլ հեռուն
կանգնած էր, պօթիտէ թաշկինակ մը բրու-
նած ունգերուն: Մետաքսեայ գօրշ ու սքան-
չելի շրջագգեստ մը հագած էր, սե տանթելէ
խոշոր կրկնոցակով մը, քօղ մը կը ծածկէր
անոր դէմքը, և նուրբ ու փոքրիկ ձեռ-
քեր ունէր. ձեռնոցներ դրած. Անոր շուրջ
կը ծածա՛էր մանիշակի քաղոր բուրմունք մը:
Դիակ մը կը զիտէր. Գարի մը վրայ, քանի մը
քայլ անցին, խոշորկեկ մէկու մը դիակը եր-
կնցուած էր, օրմնագրի մը՝ որ նոր սպաննը-
ւած էր լաստակերպէ մը վար իյնալով: Քա-
տակուսի կուրծք մը ունէր. խոշոր և զօրա-
ւոր դնդերներ, սպիտակ և ճարպոտ միս մը.
մահր մարմար դարձուցած էր զայն: Տիկինը
կը քննէր զայն, տեսակ մը ակնարկով կը
դարձ՛էր զայն, կը կշռէր զայն, և կը խորա-
սուզուէր այս մարդուն պարզած տեսարանին
մէջ. Անիկա վեր առաւ իր քօղին մէկ ծայրը,
անդամ մըն ալ նայեցաւ, յետոյ հեռացաւ:

Ատեն ատեն, ստահակներու խմբակներ
կուգային, աասնեղկու-տասնըհինգ տարեկան
աղաքներ օրոնք կը վազէին ապակեփեղկին
երայ՝ քը, կանգ առնելով միայն կիներու
դիակներուն առջև. Անոնք՝ իրենց ձեռքերը
ապակիներուն կռթնցնելով, լրբենի ակնարկ-

ներ կը պտտցնէին մերկ կուրծքերուն վրայ:
Թեով կը հրմշտէին զիրօք, անառնական ակ-
նարկութիւններ կ'ընէին և մոլութիւնը կը
սորվէին մահուան գպրոցին մէջ. Դիարալին
մէջ է որ զեռատի ստահակները իրենց առա-
ջին հոմանուհիները կ'ուռնեային:

Շարաթ մը հտք, Լոռան գանած էր. Գի-
չերը, զիակները կ'երազէր զօրս տեսած էր
առաւօտուն: Այս տառապանքը, ամէն օրուան
այս գարշանքը զօրս ինքնիրեն կը պարտագ-
րէր, խոտվեցին զայն վերջապէս այն աստի-
ճան որ, անիկա օրոշեց միմիայն երկու ալ-
ցեղութիւն տալ. Հետեւեալ օրը, երբ Դիարան
կը ժանէր, ուժգին զարկ մը ունեցաւ կուրծ-
քին մէջ. իր դիմաց, սալաքարի մը վրայ,
Գամիլլ իրեն կը նայէր, կանակի վրայ տա-
քածուած, գլուխը վեր վերցուցած, և աչքե-
րը կիսարաց:

Մարգարոպանը գանգազօրէն ապակեղա-
րանին յօտեցաւ, կարծես ինն քաշուած, չկր-
նալով աչքերը հեռացնել իր զօհէն: Չէր տա-
ապեր. միայն ներքին սաստիկ զուրտ մը և
մորթի մակերեսին թեթև շարժումներ կրգար:
Կը կարծէր թէ ա՛լ աւելի պիտի գողար: Ան-
չարժ մնաց ամբողջ հինգ վայրկեան, անգի-
տակից հայեցողութեան մը մէջ խորասոյզ, և
իր յիշողութեան խորը քանդակելով անաւոր
բօլոր գիծերը, ազտոտ բոլոր գոյները այն
պատկերին զօր իր աչքերուն առջևն ունէր:

Անարգ կերպարանք մը ունէր Գամիլլ:
Տասնըհինգ օր շուրին մէջ մնացած էր. Անոր
գէժքը ամուր և կարծօր կը թուէր տակաւին:

զիմադիծերը պատուած էին, միայն մորթը
 դեղնորակ և ցերտա գոյն մը ստացած էր:
 Դուխը, նիւար, ոսկրուտ, թեթևակի ուռած,
 փոթփոթած էր. քիչ մը ծուած էր, մազերը
 քունքերուն փակած, կոպիտը վեր ելած, աչ-
 քերուն գունատ գունատ երևան հանելով-
 չրթունքները պրկուած և քաշուած բերնին
 դէպի մէկ անկիւնը, դաժան ծիծաղ մը ունե-
 ին. սեցած լեզուին մէկ ծայրը կ'երնէր ճեր-
 մակ անասնորուն միջև: Այս դուխը, գանա-
 գոյն և հապկտուն կարծես, պահեցով սակոյն
 մարդկային կերպարանք մը, աւելի անարեկիչ
 դարձած էր վիշտէն և սարսափէն: Մարմինը,
 քաշքայտուած միտերու դեղ մը կը թուէր, աճ-
 ունիթօրէն ստոսպած կը: Կրկնաչիք թէ բա-
 զուկները չէին բաներ. ուստիկերը կը ծա-
 կէին աւերուոն մորթը, Կանաչորակ կուրծքին
 վրայ, կողերը սև շերտեր կը կազմէին. ձախ
 կուշտը, պատուած, քաջուած, կը փորուէր
 մուխ կտորմիր մօր ծուէններու մէջտեղը. Ես-
 վանդակ մէջքը կը փակէր: Սրունքները, ա-
 ւելի յամուր, կ'երկարէին, գազրելի արատնե-
 րով շերտաւորուած: Ոտքերը կը թափէին:

Լոռան Գամիլիի նայեցաւ: Չէր տեսած
 դեռ այսչան սոսկայի խեղդուած մը: Իրակը,
 ասիկ զատ, ունէր ճնշուած երևոյթ մը, նի-
 հար և խեղճ կեցուածք մը. կը ժողվէր ինք-
 զինք իր փառութեան մէջ. խիստ փոքրիկ դէպ
 մը կը կազմէր ան: Կարելի էր գուշակել թէ
 անիկա հազար երկու հարիւր ֆրանկնոց պաշ-
 տօնեալ մըն էր, ախմար և հիւանդագին, ո-
 րուն մայրը բուսաջուրերով սնուցած էր գայն:

Այսողորմելի մարմինը, տաք ծածկոցներու մէջ
 մեծցած, կը սրտիար պաղ սալաքարին վրայ:

Երբ Լոռան կրտաւ վերջապէս ազատուիլ
 այն սուր հետաքրքրութենէն որ գայն անշարժ
 ու բերանարաց կը պահէր, մեկնեցաւ, սկսաւ
 արագօրէն քաշել քարափին վրայ: Եւ, քա-
 լելով մէկտեղ, կը կրկնէր. «Անա թէ կ'նչ վի-
 ճակի հասցուցի զայն. պղուելի էս: Անոր
 կը թուէր թէ բարի հոտ մը կը հետեւէր իրեն,
 հոտը՝ զոր նեխելու վրայ եղող այս մարմինը
 արձակած ըլլալու էր:

Ինչպէս գտնելու ձերուսի Միշոն և անոր
 ըսաւ թէ ճանչցած էր Գամիլի Իտարունի մէկ
 սալաքարին վրայ: Չեակերպութեանները կա-
 տարուեցան, թաղեցին խեղդուածը, մանուան
 տեղեկագիր մը կազմեցին: Լոռան, հանդարտ
 այնուհետև, հեշտանքով մտառացութեան ար-
 ւաւ իր ոճիրը եւ ջաւալի ու դժնդակի այն տե-
 սարանները որոնք սպառնութեան յաջորդած էին:

XIV

Փօն Եէօֆ անաքին խանութի փակ մնաց
 ամբողջ երեք օր: Երբ վերարացուեցաւ, աւելի
 մթասառուեր և աւելի խոնաւ երեցաւ: Ծաւ-
 ցազրութիւնը, փոշիէն դեղնած, կարծես թէ

առն օուգր կը կրէր իր վրայ. ամէն բան
 լքուն, հոս հոն կը քաշկռտուէր, աղտոտ ա-
 պակեղարաններու մէջ. Փանգոտած եռան-
 կիւնիներէ կախուած կտաւէ գլխանոցներուն
 ետին, Թերէզի դէմքը աւելի մուժ, աւելի հօ-
 ղագ. յն աժգունութիւն մը եւ շարաշուքօրէն
 խաղաղ անշարժութիւն մը ունէր:

Անցքին մէջ, բոլոր շողակրատ կիները
 կ'արգահատէին: Կեղծ գոհարեզէնի վաճառոր-
 գուհին իր յաճախորդուհիներէն ամէն մէկուն
 ցոյց կուտար գեռահաս այրիին նիհարցած կի-
 տադէմը իբրեւ հետաքրքրական ու օղբալի բան
 մը:

Երեք օր, Տիկ. Ռաքէն և Թերէզ իրենց
 անկողինը մնացած էին առանց խօսելու իրա-
 րու հետ, առանց նոյնիսկ իրարու նայելու:
 Մերունի փերեղակուհին, բարձրուն կաթնած
 ետտած էր անկողինին մէջ և արտօրէն ու ա-
 պուշ աչքերով իր առջև կը նայէր: Իր զա-
 կին մահը ուժգին հարոտած մը աուած էր իր
 գլխուն, և թուպահարի մը նման ինկած էր:
 Ամբողջ ժամեր հանգարտ ու անկենդան կը
 մնար, իր յուսահատութեան անդունդին մէջ
 խորասոյզ, յետոյ, երբեմն, տագնապններու կը
 ժառնուէր, կ'արտասուէր, կը ճչէր, կը զա-
 ւանցէր. Թերէզ, քովի սենեակին մէջ, քնա-
 նալ կը ձևացէր. երեսը պատին զարձուցած
 էր և վերմակը աչքերուն քաշած. այսպէս
 կը պառկէր ան փայտօցած եւ մուռն, եւ ոչ
 մէկ հեծկլաւանք կը շարժէր զայն ծածկող վեր-
 ժակը: Կարծես թէ անկողնի խորշին ստուերին
 մէջ կը պահէր այն մտածումները որոնք պիտի

կը պահէին զայն: Սիւզան, որ կը խնամէր
 երկու կիները, մեղկօրէն մէկէն միւսին կ'եր-
 թար, մեղկօրէն գետնին քսելով իր ոտքերը,
 մեղրամոմէ իր դէմքը կախելով երկու անկո-
 ղիններուն վրայ, առանց յաջողելու իր կող-
 մը դարձնելու Թերէզը, որ անհամբերութեան
 խիստ չարժումներ կը յայտնէր, և առանց կա-
 րենալ մխիթարելու Տիկ. Ռաքէնը, որուն ար-
 ցունքները կը հոսէին, ամէն անգամ որ ձայն
 մը կրօթափեցնէր զայն իր ընկձումէն:

Երրորդ օրը, Թերէզ անդին օչեց վերմա-
 կը, նստաւ անկողնին վրայ, արագօրէն, տե-
 սակ մը տենդոտ վճռականութեամբ: Մէկդի
 ըրաւ իր մազերը, քունքերը բռնելով, և այն-
 պէս մնաց վայրկեան մը, ձեռքերը ճակտին,
 աչքերը սևեռուն, օրպէս թէ մտածումի մէջ
 ըլլար զեռ. Յետոյ ցատկեց վար գորգին վրայ,
 իր անդամները զողզողազին վիճակ մը ունէին և
 տենգէն կարմրած. յայն և կապուտցած շեր-
 տեր մարմարի կը վերածէին իր մարթը որ տեղ
 տեղ կը փոթփոթէր կարծես միտէն պարպուած:
 Մերացած էր:

Սիւզան, ներս մտնելու տանն, ապշած
 մնաց զայն ոտքի վրայ տեսնելով. հեղ ու
 կերկերուն շեշտով մը խորհուրդ տուաւ անոր
 պաակիլ, հանգստանալ տակաւին: Թերէզ մը-
 տիկ չէր ընէր զայն. անիկա իր հագուստները
 կը փնտաէր և կը հագնէր աճապարոտ և
 զօղոջուն ձեռքերով. Երբ հագուեցաւ, գնաց
 հայելիի մը մէջ նայեցաւ, շփեց աչքերը,
 ձեռքերը դէմքին վրայ քսեց, կարծես թէ
 բան մը սրբելու համար: Յետոյ, առանց խօսք

մը իսկ ըսելու, արագորէն կտրեց անցաւ ճաշարահը և մտաւ Տիկ. Ռաքէնի սենեակը:

Նախկին փերեզակուհին բուժ հանգարտութեան մը մէջ էր: Երբ Թերէզ ներս մտաւ, գլուխը դարձուց ան և ակնարկով հետեւեցաւ դեռահաս այրիին, որ եկաւ կեցաւ անոր առջև, մունջ ու ճնշուած: Երկու կիները իրար դիտեցին քանի մը շերկվայրկեան, Թերէզ՝ հեազհետէ մեծցող անձկութեամբ մը, հորաքոյրը՝ յիշողութեան տաժանագին նիգերով: Յիշելով վերջապէս, Տիկ. Ռաքէն երկարեց իր դողդղազին բազուկները, և, Թերէզը գրկելով վիզէն, գոչեց.

— Իմ խեղճ աղաս, խեղճ Գամիյս:

Կուլար, և իր արցունքները կը չորնային այրող մորթին վրայ այրիին, որ իր չոր աչքերը կը պահէր վերմակին ծալքերուն մէջ: Թերէզ այսպէս հակած մնաց, թոյլ տալով որ ծերունի մայրը սպառէ իր արցունքները: Սպանութենէն իվեր, անիկա կը դարձուրէր այս առաջին տեսակցութենէն. պառկած մնացած էր տեսակցութեան պահը հեռացնելու համար, հանգիստ մը խորհրդածելու համար այն ահռելի դերի մասին զոր պիտի կատարէր:

Երբ Տիկ. Ռաքէնը աւելի հանդարտ տեսաւ, անոր շուրջ դարձաւ, խորհուրդ տուաւ անոր ոտքի կենալ, խանութ իջնել: Ծերունի փերեզակուհին գրեթէ մանուկ դարձած էր:

Իր եղբորաղջկան յանկարծական երեւումը անոր մէջ առաջ բերած էր նպաստաւոր տաղնապ մը որ ուշաբերած էր զգայն և գիտակցութեան բերած՝ չըջապատող իրերու և

անձերու նկատմամբ: Ծնորհակալ եղաւ Սիւզանի՝ իր խնամքներուն համար. խօսեցաւ, տկարացած, առանց այլևս զառանցելու. լի տխրութեամբ, որ կը խեղդէր զայն ատեն ատեն, կը դիտէր Թերէզի քալելը յանկարծական լացերով. այն ատեն, իր մօտ կը կանչէր զայն, կը գրկէր հեծկտալով զեռ, և կ'րօնէր անոր շնչապատ թէ միայն ինքը ունէր այլևս աշխարհի մէջ:

Երեկոյին, յօժարեցաւ ոտքի ելլել, և փորձել բան մը ուտել: Թերէզ կրցաւ տեսնել թէ ինչ ահռելի հարուած ստացած էր իր հորաքոյրը: Խեղճ պառուին ծունկերը ծանրացած էին: Կաւազանի պէտք ունէր ճաշարահին մէջ քալելու համար, և հոն անոր թուեցաւ թէ պատերը կը շարժէին իր շուրջը:

Հետեւեալ օրն իսկ ուղեց որ բանան խանութը. կը վախնար թէ կը խենթենար սենեակին մէջ մինակ մնալէն: Ծանրօրէն վար իջաւ փայտէ սանդուխէն, երկու ոտքերն ալ ամէն մէկ աստիճանին վրայ դնելով, և գնաց նստելու հաշուաւեղանին ետեւը: Այդ օրէն սկըսած, հոն մնաց զամուսնի միապազազ վիշտի մը մէջ:

Անոր քովը, Թերէզ կը մտածէր և կը սպասէր: Խանութը վերստացաւ իր մութ անգորբութիւնը:

XV

Լոռան եկաւ երբեմն, իրիկունները, ամէն երկու-երեք օրը անգամ մը: Կը մնար խանութին մէջ, խօսակցելով Տիկ. Ռաքէնի հետ, կէս ժամ մը: Յետոյ, կ'երթար, առանց թերեզին երեսը նայելու ուղղակի: Պատաւ փերեզակուհին զայն կը նկատէր իր եղբոր աղջկան փրկիչը, իբրև ազնիւ սիրտ մը որ կտրելին ըրած էր իր զաւակը ազատելու համար: Չայն կ'ընդունէր խանդաղատակից բարութեամբ մը:

Հինգշաբթի իրիկուն մը, Լոռան հօն կը դռնուէր երբ ծերուկ Միշօն և Կրիվէն ներս մտան: Ժամը ութն էր: Երկաթուղային պաշտօնեան և նախկին քօմիտէրը, իւրաքանչիւրը իր կողմէ, յարմար դատած էին որ կրնան այլ ևս վերսկսիլ իրենց սիրելի օսվորութիւնները, առանց տաղտկանալու, և անոնք հօն հասան նոյն վայրկեանին, որպէս թէ մղուած ըլլային նոյն զսպանակէն: Անոնց ետեւէն, ներս մտան Օլիվիէն և Սիւզանը:

Ճաշասրահ ելան: Տիկ. Ռաքէն, որ ոչ ոքի կը սպասէր, փութաց վառել լամբարը և թէյ զատրաստել: Երբ ամէն մարդ նստաւ

սեղանին շուրջը, իւրաքանչիւրը իր գաւաթին առջև, երբ տօմինօին առփը պարպուեցաւ, խեղճ մայրը, յանկարծակի անցեալին անգրագատնալով, իր հիւրերուն նայեցաւ և սկսաւ հեծկլտալ: Բաց տեղ մը կար, իր զաւակին տեղը:

Այս յուսահատութիւնը սառեցուց և ձանձրացուց ներկաները: Բոլոր գէմքերը հաստէր երանութեան երևոյթ մը ունէին: Նեղուեցան, որովհետև իրենց սրտին մէջ ամենափոքր կենդանի յիշատակ մը իսկ չունէին Գամիլլէն:

— Բաւական է, սիրելի տիկին, գոչեց ծերունի Միշօն թեթև նեղութեամբ մը, պէտք չէ որ այսպէս յուսահատիք: Պիտի հիւանդանաք դուք:

— Սմենքս ալ մահկանացու ենք մենք, հաստատեց Կրիվէ:

— Ձեր արցունքները ձեր զաւակը ետ չեն դարձներ, ըսաւ Օլիվիէ վճռականօրէն:

— Կ'ազաչեմ, մրմնջեց Սիւզան, մեզ մի նեղացնէք:

Եւ որովհետև Տիկ. Ռաքէն աւելի ուժգնօրէն կը հեծկլտար, չկրնալով իր արցունքները բռնել:

— Բաւական է, բաւական է, յարեց Միշօ, քիչ մը քաջութիւն: Գիտէք թէ մենք հօս կուզանք ձեզ դուարձացնելու համար, կերն անիծած, չտիրինք, ջանանք մոռնալ... Փարթին երկու սուով խաղանք: Հէ՛. ի՛նչ կ'ըսէք:

Փերեզակուհին զսպեց իր արցունքները: Քերազոյն ձիգի մը մէջ: Թերևս ըմբռնեց իր հիւրերուն երջանիկ անձնասիրութիւնը, Սրբեց

իր աչքերը, դեռ ցնցման մէջ .

Տօմինօնները կը գողգղային իր խեղճ ձեռքերուն մէջ, և իր կողերուն տակ մնացած արցունքները անոր տեսնելուն արգելք կ'ըլլային :

Խաղացին :

Լոռան և Թերէզ հանդիսատես եղան այս կարճ տեսարանին, ծանր ու անայլայլ կերպարանքով մը: Նրիտաստարըը ուրախացած էր որ վերադարձած էին հինգչաբթիի երեկոնները: Ջերմօրէն կը բաղձար անոնց, գիտնալով որ այս հաւաքոյթներուն պէտք պիտի ունենար իր նպատակին հասնելու համար: Յետոյ, առանց ինքնիրեն պատճառը հարցնելու, աւելի հանդիստ կը զգար ինքզինքը իրեն ծանօթ այս մէկքանի անձերուն միջև, և կը համարձակէր դիտել Թերէզը, ուղղակի:

Գեոահաս կինը, սև հագած, տժգոյն ու մտամփոփ, անոր երեւցաւ այնպիսի գեղեցկութեամբ մը զոր զեռ կ'անդիտանար ինք: Գոհունակութիւն զգաց որ անոր ակնարկին հանդիպեցաւ. և Թերէզ քաջարի սեւեռումով մը անոր աչքերուն վրայ կեցուց իր ակնարկը: Թերէզ իրն էր միշտ, հոգով, մարմնով:

XVI

Տասնըհինգ ամիսներ անցան: Առաջին ժամերուն դատանութիւնները մեղմացան. ամէն օր աւելի խաղաղութիւն մը, աւելի մեղմութիւն մը բերաւ, կեանքը վերստացաւ իր ընթացքը յոգնաբեկ մեղկութեամբ մը: Թերէզ հնթարկուեցաւ այն միօրինակ թմրութեան որ կը հետևի մեծագոյն տագնապներու: Սև, սկիզբները, Լոռան և Թերէզ համակերպեցան այն նոր կեանքին որ կը փոփոխէր զանոնք. անոնց մէջ խուլ աշխատանք մը կատարուեցաւ զոր հարկ էր ծայրայեղ փափկութեամբ վերլուծել, եթէ կ'ուզուի մատնանշել բոլոր փուլերը:

Լոռան, շատ չանցած, ամէն իրիկուն խանութ գնաց, ինչպէս անցեալին մէջ: Բայց այլևս հոն չէր ուտեր, այլևս հոն չէր անցնէր երեկոյեան բոլոր ժամերը: Ժամը իննուհետին կուգար, և կը մեկնէր խանութը դոցելէ ետք: Պիտի ընէիք թէ պարտականութիւն մը կը կատարէր երկու կիներու ծառայութեան տրամադրելով ինքզինք: Եթէ օր մը թերանար իր տարապարհակ այս աշխատանքին մէջ, հետևեալ օրը կը չբմեղացնէր ինքզինք, ծառայի նուազագույններով: Հինգչաբ-

Թի օրը, կ'օգնէր Տիկ. Ռաքէնի՝ կրակը վառելու, տան հիւրասիրութիւնները ընելու համար: Սաղաղ հաճոյակատարութիւններ ունէր օրոնք կը հմայէին պառաւ փերեղակուհին:

Թերէզ կը գիտէր անոր խաղաղ երթեկը, իր շուրջը: Իր դէմքին տփուռութիւնը անհետացած էր. աւելի կազդուրուած կ'երեւէր, աւելի ժպտուն, աւելի քաղցր:

Հազիւ թէ երբեմն, իր բերանը ջգային կծկուածի մը մէջ սեղմուելով, երկու խորունկ ծայքեր կը փոքէր, օրոնք վշտի և սարսափի տարօրինակ արտայայտութիւն մը կուտային իր դէմքին:

Երկու սիրահարները ջանք չըրին այլևս զիրար առանձին տեսնելու: Երբեք իրարմէ ժամագրութիւն մը չուզեցին, երբեք խումուփուկ կերպով համբոյր մը չփոխանակեցին:

Սպանութիւնը կարծես պահ մը խաղաղեցուցած էր իրենց միտին հեշտաւէր տենդերը. անոնք, Գամիյը սպաննելով, յաջողած էին գօհացնել այն մոլեգին ևւ անյազ ցանկութիւնները զորս չէին կրցած յաղեցնել մէկըրմէկու բազուկներուն մէջ զիրար ճղմելով: Ոձիւրը անոնց կը թուէր սուր հեշտանք մը որ կը զզուեցնէր իրենց ողջագուրումները:

Կրնային սակայն հազար դժուարութիւններ ունենալ ապրելու համար սիրային այս ազատ կեանքը, որուն երազը սպանութեան մղած էր զանոնք: Տիկ. Ռաքէն, հաշմանդամ, բթացած, խոչընդոտ մը չէր կազմեր: Տունը իրենց կը պատկանէր, կրնային դուրս ելլել, երթալ իրենց ուզած տեղը: Բայց ո՛չ

ըը այլևս չէր հրապուրեր զանոնք. անոնց ցանկութիւնները ժարած էին. կը մնային հոն, հանդարտօրէն խօսակցելով, իրարու նայելով առանց շիկնումներու և սարսուռներու, կարծես թէ մոռցած այն խելագար գիրկընդխառնումները, որ կառկապուտ ըրած էին իրենց միտերը և ճարճատեցուցած իրենց սեկօրնեքը: Անոնք կը խուսափէին նոյնիսկ իրարու հանդիպելէ, առանձին. մտերմութեան մէջ, ոչինչ կը գտնէին իրարու ըսելու. երկուքն ալ կը վախնային չափազանց պաղութիւն ցոյց տալէ: Երբ ձեռքի սեղմում մը կը փոխանակէին, տեսակ մը նեղութիւն կը զգային իրենց մօրթերուն հպումը զգալով:

Մնաց որ, անոնք, իրենք իրենց կը բացատրէին թէ ի՛նչ բանն է որ անտարբեր և ահաբեկ կը պահէր զիրենք, իրարու քով: Անոնք իրենց պաղ ընթացքը խոհեմութեան արգիւնք կը նկատէին. իրենց հանդարտութիւնը, իրենց ժուժկալութիւնը, իրենց կարծիքով, մեծ իմաստութեան հետեանք էին: Այնպէս մը կը բացատրէին թէ իրենք է որ կ'ուզէին իրենց միտին այս հանգարտութիւնը, իրենց սրտին այս թմբիրը: Միւս կողմէ, իրենց զգացած գարշանքը, նեղութիւնը կը նկատէին սարսափի մնացորդ մը, պատուհասի խուլ վախ մը, Երբեմն, ինքզինքնին յուսալու կը բանադատէին, կը ջանային անձնատուր ըլլալ անցեալի այրող երազանքներուն, և տալչած կը մնային, տեսնելով որ պարպուած էր իրենց երեակայութիւնը: Այն ատեն կը մտամփոփուէին իրենց մօտալուտ ամուսնու-

թեան գաղափարին վրայ . իրենց նպատակին հասած , ոչ մէկ վախ ունենալով , մէկը միւսին անձնատուր , պիտի վերստանային իրենց կիբքը , պիտի ճաշակէին երազուած հեշտութիւնները . Այս յոյսը կը խաղաղեցնէր զանոնք , կ'արգիլէր զանոնք իջնելէ իրենց մէջ բացուած պարապութեան խորը : Ինքզինքնին կը համոզէին թէ պիտի սիրէին զիրար ինչպէս անցեալին մէջ , կը սպասէին այն ժամուն որ կատարելապէս երջանիկ պիտի դարձնէր զանոնք ընդմիշտ իրարու միացնելով :

Թերէզ երբեք ունեցած չէր այսքան հանգարտ միտք : Անկասկած աւելի լաւ կ'ըլլար ան : Իր էութեան բոլոր անողք կամեցողութիւնները կը մեզմանային .

Գիշերը , իր անկողնին մէջ մինակ , երջանիկ կը զգար ինքզինք . իր քովը չէր գտներ այլևս նիհար դէմքը , հիւանդկախ մարմինը Գամիլի , որ կը զայրացնէր իր միտք և զայն կը նետէր չյագեցած ցանկութիւններու մէջ : Պզտիկ աղջիկ կը կարծէր ինքզինքը , կոյս օպիտակ քօղերու տակ , խաղաղ լուսթեան և օտուերի մէջ . Իր սենեակը , ընդարձակ , ցուրտ քիչ մը , հաճելի կուզար իրեն , իր բարձր առաստաղով , իր մթին անկիւններով , վանքի իր բոյրերովը : Անիկա ի վերջոյ , սկսաւ սիրել նոյնիսկ այն օւ ու խոշոր պատը որ կը բարձրանար իր պատուհանին առջևը : Լման ամառ մը , ամէն իրիկուն , ամբողջ ժամեր մնաց ան գիտելով դորշ քարերը այս պատին , և նեղ պատտահները աստեղազարդ երկնքին զօր կը կարատէին ծխնելոյղներն ու տանիքները , Չէր

մտածեր Լուանի վրայ , բացի այն պահերէն երբ մղձաւանջ մը ընդոտա կ'արթնցնէր զինքը . այն ատեն , անկողնին մէջ նստած , զոգզոգազին , աչքերը խոշորցած , սեղմուելով իր գիշերանօցին մէջ , ինքնիրեն կ'ըսէր թէ այս յանկարծական վախերը պիտի չունենար , եթէ այր մարդ մը ունենար իր քով պառկած : Կը մտածէր իր սիրահարին վրայ ինչպէս պահակ ու պաշտպան շան մը վրայ . իր թարմ ու հանգարտ միտք չօւնէր ցանկութեան սարսուռ մը :

Յորեկը , խանութին մէջ , կը շահագրգռուէր արտաքին իրերով . կը գերազրգռուէր , շկրնալով այլևս խուլ ըմբոստութեան մէջ ապրիլ , տելութեան և վրէժխնդրութեան մտածումներուն մէջ խորասուզուած : Երազանքը կը ձանձրացնէր զայն , գործելու և գիտելու պէտք ունէր : Առտուընէ մինչև իրիկուն , անիկա կը գիտէր անցքէնանցնող մարդիկը . աղմուկը և երթևեկը կը զուարեացնէին զայն : Հետաքրքիր և շատախօս կը դառնար , մէկ խօսքով կին , որովհետև մինչև այդ ատեն անիկա այր մարդու ցործեր ու գաղափարներ միայն ունեցած էր :

Իրեն սովորութիւն դարձուցած այս լրտեսումի միջոցին , նշմարեց երիտասարդ մը , ուսանող մը , որ չըլակայքը կահաւորուած տուն մը կը բնակէր և որ օրուան մէջ շատ անգամներ խանութին առջևէն կ'անցնէր .

Այս սղան գունատ գեղեցկութիւն մը ունէր , բանաստեղծի երկար մազերով և սպայի պիսերով : Թերէզ վախելու զտաւ զայն : Սիրահարուեցաւ անոր շարաթ մը , սիրահարուած գիշերօթիկ աշակերտուհի մը պէս . Վէպե-

կարգաց, բաղդատեց երիտասարդը Լոռանի հետ, և այս վերջինը գտաւ շատ թանձր և շատ ծանր, Ընթերցումը անօր առջև, վիպային հորիզոններ բացաւ, զորս կ'անդիտանար ան դեռ. անիկա իր արիւննովն ու ջիղերովը միայն սիրած էր. սկսաւ սիրել իր գլխովը: Յետոյ, օր մը, ուսանողը անյայտացաւ. անկասկած սուներ փոխած էր: Թերէզ մոռցաւ զայն քանի մը ժամէն:

Բաժանորդագրուեցաւ գրական ակումբի մը և յափշտակուեցաւ պատմութիւններու այն բոլոր հերոսներովը որոնք իր աչքերուն առջևէն կ'անցնէին: Ջղային զգայնութիւն մը սուներցաւ որ զայն կը խնդացնէր կամ կը լացնէր, առանց պատճառի: Հաւասարակչութիւնը, որ կը սկսէր հաստատուիլ իր մէջ, խզուեցաւ: Տեսակ մը տարտամ երազանքի մէջ ինկաւ: Ատեն ատեն, Գամիլի վերջիչումը կը ջնջէր զինքը, և Լոռանի վրայ կը մտածէր նոր ցանկութիւններով, սարսափով և կասկածանքով: Այսպէս վերագարձաւ կրկին իր անձկութիւններուն. երբեմն միջոց մը կը փնտռէր ամուսնանալու իր սիրահարին հետ նոյն պահունիակ, երբեմն կը մտածէր ազատել իր օձիքը անիէ, և երբեք չտեսնել զայն վերադառնալէ: Վէպերը, պարկեշտութեան և պատուի մասին խօսելով անոր, տեսակ մը խօչրնդոտ հանդիսացան իր բնազդներուն և կամքին միջև: Անիկա մնաց աննուաճ այն անասունը որ կ'ուզէր կռուիլ Սէնի հետ և որ մոլեգնօրէն նետուած էր շնութեան մէջ. բայց բարութեան և քաղցրութեան գիտակցութիւնն օւնեցաւ, րմ-

բանեց Օլիվիէի կնոջ մեռելատեղը ընթացքը և մեղկ դէմքը. մտածեց թէ մարդ կրնար չսպաննել իր ամուսինը և երջանիկ ըլլալ: Այն ատեն այլևս չկրցաւ ինքզինք յստակ տեսնել, ապրեցաւ անողոք անստուգութեան մը մէջ:

Միւս կողմէն, Լոռան հանգարտութեան և տենդի զանազան փուլերէ անցաւ: Նախ խորունկ հանգարտութիւն մը ճաշակեց. կարծես թէ թեթեւցած էր անագին ծանրութենէ մը: Ատեն ատեն, ապրութեամբ կը հարցաքննէր ինքզինք, իրեն կը թուէր թէ գէշ երազ մը տեսած էր, կը հարցնէր ինքն իրեն թէ իրաւ Գամիլի ջուրը նետած էր և տեսած էր անօր գիակը Գիարանի մէկ սալաքարին վրայ: Իր ոճիրին յիշատակը տարօրինակ կերպով կ'ապշեցնէր զայն. երբեք ինքզինք սպանութեան մը կարող չէր կարծեր. իր բովանդակ խոհեմութիւնը, բովանդակ վատարտութիւնը կը տարսուար. սառն քրտինքներ կը բարձրանային իր ճակատը, երբ կը մտածէր թէ կրնան երեսան հանել իր ոճիրը և գլխատել զինքը: Այն ատեն իր վիզին վրայ կը զգար գանակին պաղութիւնը: Իր արււրքը գործելու միջոցին, ուղիղ իր նպատակին զառամ էր, տխմար յամառութեամբ մը և կուրութեամբ մը: Այժմ ետին կը զառնար, և, տեսնելով այն անգունգր զոր կտրած անցած էր, զարհուրանքի ու ժառանգաւորութիւններ կը պաշարէին զինքը:

— Ապահովարար, գինով էի ես, կը մտածէր ան, այս կինը փայփայանքով արբեցուցած էր զիս: Բարի՛ Աստուած, տխմար ու յիմար էի ես: Կրնայի կիւյօթիւնին տալ գլուխս,

նման պատմութեան մը պատճառով . . . Վերջապէս, ամէն բան լաւ անցաւ. եթէ հարկ ըլլար կրկնել, պիտի չվերակսէի ես :

Լոռան ամբոցաւ, մեղկ ու վատասիրտ դարձաւ և աւելի խոհեմ քան երբեք, Մէկը որ պիտի ուսումնասիրէր այս խոշոր մարմինը, ինքն իր վրայ զիգուած, և որ ոչ ոսկոր և ոչ ալ ջիւղ ունէր, պիտի չմտածէր երբեք բանութեամբ և անգթութեամբ ամբաստանել զայն :

Վերստացաւ իր նախկին սովորութիւնները : Եւզմաթիւ ամիսներ տիպար պաշտօնեայ մը եղաւ, իր գործը կատարելով օրինակելի անզգայութեամբ մը : Իրիկունը, կը ճաշէր Սէն-Վիկտոր փողոցի մէկ կաթնաաան մէջ, իր հայր կարելով փոքրիկ պատաններով, ծանրօրէն ծամելով, իր ճաշը երկարածգելով որքան կարելի էր. յետոյ գէպի ետ կ'իջնար, պատին կուտար կանաչի և կը ծխէր իր ծխամորձը : Տարէց և բարի հայր մըն է պիտի ըսէիք : Յօրեկը, ոչ մէկ բանի մասին կը մտածէր, գիշերը, կը քնանար ծոներ և աներազ քունով մը : Իէմքը փարգագոյն և ճարպոտ, փորը լիցուն, ուղեղը պարապ, երջանիկ էր ան :

Իր միտք մեռած կը թուէր, հագիւ թէ կը մտածէր Թերէզի մասին, երբեմն կը մտածէր անոր մասին, ինչպէս կը մտածէ մտազ կնոջ մը մասին որուն հետ պիտի ամուսնանայ աւելի ետքը, անորոջ ապագայի մը մէջ, Համբերատարութեամբ կըսպասէր իր ամուսնութեան, մոռնալով կինը և երազելով այն նոր գիճակի մասին զոր պիտի ունենար այն ատեն : Կը խորհէր թողուլ իր գրասենեակը, նկարել

իբրև արուեստասէր, և թափառի : Այս յուսերը կը բերէին զայն, ամէն իրիկուն, անցքի խանութը, հակառակ այն տարած նեղութեան զոր կը զգար հոն մտնելու ատեն :

Կիրակի մը, ձանձրանալով, և ի'նչ ընելը կորսնցուցած, գնաց գոլէճի իր նախկին բարեկամին մօտ, այն երիտասարդ նկարիչին մօտ որուն հետ մէկ սենեակ բնակած էր, երկար ատեն : Արուեստագէտը նկարի մը վրայ կ'աշխատէր զոր կը խորհէր նկարչական ցուցադրութեան մը զրկել, և որ կը ներկայացնէր մերկ ցնձուկի մը, կտար մը կերպասի մէջ փաթթուած : Աշխատանքին խորը մօտէլ մը, կին մը տղակած էր, գլուխը գէպի ետ հակած, իրանը գալարուն, և ազգը բարձրադիր, Այս կինը կը խնդար երբեմն և կուրծքը առաջ կը նետէր, բազուկները երկարելով, և ճապկտելով հանգստանալու համար : Լոռան, որ անոր զիմաց նստած էր, կը գիտէր զայն, ծխելով և խօսակցելով իր բարեկամին հետ : Այս գիտելու ընթացքին, իր արիւնը բորբոքեցաւ և ջիւղերը զբոսուեցան : Մենչե իրիկուն մնաց հոն և կինը իրեն հետ իր տունը տարաւ :

Եւ, մօտ տարի մը իր մօտ պահեց զայն իբրև հոմանունի, Սեղծ ազլիկը սկսած էր սիրել զայն, գեղեցիկ գտնելով զայն : Առաւօտը, կը մեկնէր ան, կ'երթար իբրև մօտէկ կենալու, և ամէն իրիկուն կը վերադառնար, նոյն ժամբուն, անիկա իր շահած գրամով կը սնանէր, կը հագուէր, կը հոգար ինքզինք, առանց սու մը իսկ ծախս բանալու Լոռանի :

որ երբեք չէր մտահոգուեր թէ ուրկէ՛ կուգար
 և թէ ի՛նչ կ'ընէր ան: Այս կի՛նը հաւատարա-
 կչաութիւն մը դրաւ անոր կեանքին մէջ, Լո-
 աան ընդունեց զայն իբրև օգտակար և ան-
 հրաժեշտ առարկայ մը որ խաղաղ ու առողջ
 կը պահէր իր մարմինը. չգիտցաւ երբեք թէ
 արդեօք կը սիրէ՞ր զայն, և երբեք միտքէն
 չէր անցուցած թէ անհաւատարիմ կը գտնուէր
 Թերէզի հանգէպ: Աւելի ճարպոտ և երջա-
 նիկ կը զգար ինքզինք: Ահա բալորը:

Սակայն Թերէզի տուգը վերջացած էր:
 Գեոաճաւ կի՛նը պայծառագոյն շրջազգեստներ
 կը հագնէր, և եղաւ որ, իրիկուն մը, Լոռան
 օււելի երիտասարդացած և գեղեցկացած գտաւ
 զայն: Բայց շարունակ որոշ նեղութիւն մը
 կը զգար անոր առջև. ատենէ մը ի վեր Թերէզ
 իրեն կը թուէր քիչ մը տենդոտ, լի տարօրի-
 նակ քմահաճօյքներով. առանց պատճառի
 կը խնդար և կը տխրէր: Այն անորոշութիւնը
 ուր կը տեսնէր զայն, կ'ահարեկէր զինքը,
 որովհետեւ չափով մը կը գուշակէր իր պայ-
 քարները և խռովքները: Սկսաւ վարանիլ,
 որովհետեւ զժնդակ վախ մը ունէր թէ կ՞
 վատնգէր իր անդորրութիւնը: Ինք խաղաղ
 կ'ապրէր, իր ցանկութիւններուն խոհեմ գո-
 հացումով մը. կը վախնար խախտել իր կեան-
 քի հաւատարակչութիւնը, կապուելով ջրա-
 յին կնոջ մը հետ որուն կիրքը խենթեցուցած
 էր արդէն զինքը: Մնաց որ, անիկա չէր արա-
 մաբաներ այս հարցերու մասին, քնազգօրէն
 կը զգար այն անձկութիւնները զորս իր մէջ
 առաջ պիտի բերէր Թերէզի տիրացումը:

Առաջին բախումը, զոր ստացաւ և որ ցըն-
 ցեց զայն իր ինքնամփոփումին մէջ, եղաւ
 այն մտածումը թէ պէտք էր վերջապէս մտա-
 ծել իր ամուսնութեան մասին: Մօտ տասնը-
 հինգ ամիս էր որ Գամիյլ մեռած էր: Պահ
 մը, Լոռան մտածեց երբեք չամուսնանալ, լքել
 Թերէզը, և պահել մօտէլը որուն հաճելի և
 օժան սէրը կը բաւէր իրեն: Յետոյ, ինքնի-
 րեն ըսաւ թէ կարելի չէր ոչինչի համար մէկը
 սպաննել. յիշելով ոճիրը և այն ահաւոր ճի-
 գերը զորս թափած էր միմիայն ի՛րը դարձնե-
 լու համար այս կի՛նը որ այժմ կը խանգարէր
 զինքը, զգաց որ սպանութիւնը անօգուտ և
 չարչարազին պիտի դառնար, եթէ չամուսնա-
 նար անոր հետ: Գետը նետել ժարդ մը անոր
 այրին խելու համար, տասնը հինգ ամիս սպա-
 սել և յետոյ որոշել ապրիլ պզտիկ աղջկան մը
 հետ որ իր մարմինը կը քաշկոտէր աշխատա-
 նոցէ աշխատանոց, ճիծաղելի թուեցաւ իրեն
 և ժպտեցուց զինքը: Մնաց որ, արդէն Թերէ-
 զի կապուած չէ՞ր արիւնի և սոսկումի գծով
 մը, կը զգար տարտամօրէն որ ան կը ճչէր իր
 էութեան մէջ և կը գալարուէր. և ինք անո՛ր
 կը պատկանէր. կը վախնար իր մեղսակիցէն.
 Թերէզ, եթէ չամուսնանար անոր հետ, անիկա
 երթար ամէն բան լայնելու արդարադատու-
 թեան, վրէժխնդրութեամբ և նախանձով: Այս
 զազափարները կը տրոփէին իր զիւուն մէջ:

Տենդ ունեցաւ նորէն.
 Մինչ այս մինչ այն, մօտէլը յանկարծա-
 կի ձգեց զայն. կիրակի մը, աղջիկը ալ չվե-
 ռադարձաւ. անտարակոյս աւելի տաքուկ և

աւելի հանգստաւէտ ապաստան մը գտած էր։
 Լոռան շատ քիչ ցաւեցաւ. միայն թէ գիշերը
 վարժուած էր կին մը ունենալ իր քովը, և
 յանկարծական դատարկութիւն մը զգաց իր
 կեանքին մէջ։ Ութը օր ետք ըմբոստացան իր
 ջիղերը։ Եկաւ, ամբողջ իրիկուններ, նստաւ նո-
 րէն անցքի խանութին մէջ, Թերէզը գիտելով
 կրկին տոյսիսի աչքերով ուր արագ լոյսեր կը
 պայզալային։ Դեռահաս կինը, որ համակ սար-
 ոռագին, իր ըրած երկար ընթերցումներուն
 ազդեցութեան տակն էր դեռ, կը նուաղէր և
 անձնատուր կ'ըլլար անոր ակնարկներուն տակ։

Այսպէս, անոնք երկուքն ալ, անտարբեր
 և սպասման գարշեցուցիչ երկար տարիէ մը
 ետք, վերադարձած էին նորէն նախկին անձ-
 կութեան և ցանկութեան։ Իրիկուն մը, Լո-
 ռան, խանութը գոցելով, վայրկեան մը վար
 գրաւ Թերէզը անցքին մէջ։

— Կ'ուզե՞ս որ այս իրիկուն սենեակդ
 դամ, հարցուց անոր տենդավառ ձայնով մը։
 Դեռահաս կինը սոսկումի շարժում մը ըրաւ։

— Ո՛չ, ո՛չ, սպասենք... ըսաւ ան, խո-
 հեմ ըլլանք։

— Կարծեմ թէ բաւական երկար ատենէ
 ի վեր կըսպասեմ, ըսաւ Լոռան. յոգնած եմ.
 Կարօցած եմ քեզ։

Թերէզ խելագարօրէն անոր նայեցաւ.
 ձեռքերն ու դէմքը կ'այրէին կրակներու մէջ.
 Պահ մը վարանեցաւ, յետոյ յանկարծակաւ
 շեշտով մը.

— Ամուսնանանք, այն ատեն քու կգ
 կ'ըլլամ։

Լոռան թողուց անցքը, միտքը լարուած,
 մարմինը խռով։ Թերէզի տաք շունչը, ա-
 նոր համաձայնութիւնը երբեմնի գաժանու-
 թիւնները կը վերստեղծէին իր մէջ. Բարափին
 ճամբան բռնեց և քայեց, զլխարկը ձեռքը,
 երեսին ստանալու համար երկնքի պողօղ։

Երբ Սէն-Վիկտոր փողոցը հասաւ, իր պան-
 դոկին դուռը, վախցաւ վեր բարձրանալէ,
 մինակ մնալէ։ Մանկունակ, անբացատրելի և
 չնախատեսուած սարսափ մը վախ ձգեց անոր
 սիրտը թէ կրնայ մէկը պահուած ըլլալ իր
 մանսարտին մէջ. Երբեք ենթակայ եղած չէր
 նման վախկոտութիւններու։ Չփորձեց նոյնիսկ
 պատճառաբանել զինքն համակող տարօրինակ
 օարսուռը. գինեվաճառի մը քով մտաւ և հոն
 մնաց ամբողջ ժամ մը. մինչև կէս գիշեր, սե-
 ղանի մը շուրջը անշարժ և համբ, մեքենայօրէն
 գինիի խոշոր գաւաթներ խմելով. Թերէզի մա-
 սին կը մտածէր, կը զայրանար դեռահաս կնոջ
 դէմ որ չէր ուզած զինքն ընդունիլ իր սեն-
 եակը, և կը խորհէր թէ անոր հետ վախ պի-
 տի շունենար։

Գոցեցին խանութը, և զայն գուրս ըրին։
 Կրկին ներս մտաւ ան և լուցկի ուզեց։ Պանդո-
 կին գրասենեակը առաջին յարկը կը գտնուէր։

Լուսան երկար միջանցքէ մը պիտի
 անցնէր և մէկքանի աստիճան վեր պիտի
 բարձրանար մինչև իր ճրագը կարենար վա-
 աել: Այս միջանցքը, սանդուխի այս աստի-
 ճանները, ահաւոր մութի մը մէջ ընկղմած,
 կը սոսկացնէին զայն: Սովորաբար, այս մը-
 թութիւններէն կ'անցնէր ան անվախօրէն: Այս
 իրիկուն, չէր համարձակեր զրան զանգը հըն-
 չեցնել. ինքն իրեն կ'ըսէր թէ թերևս, ներք-
 նաաան մուտքին պատճառով կազմուած խոր-
 շին մէջ տճրագործներ պահուած ըլլան որոնք
 յանկարծակի, իր անցնելու ատեն, իր վիզին
 նետուին: Վերջապէս, հնչեցուց զանգը, լուց-
 կի մը վառեց և վճռեց յառաջանալ անցքին
 մէջ: Լուցկին մարեցաւ: Անշարժ մնաց, չըն-
 չասպառ, չհամարձակելով փախչիլ, լուցկինե-
 րը քսելով խոնաւ պատին վրայ այնպիսի անձ-
 կութեամբ մը որ կը դողացնէր իր ձեռքը: Ի-
 րեն կը թուէր թէ ձայներ կը լսէր, իր առ-
 ջէէն գացող ոտքի աղմուկներ: Լուցկիները կը
 կոտորէին մատներուն միջև: Յաջողեցաւ վա-
 աել հատ մը: Մծուճը սկսաւ եփիլ, և փայտը
 վառել այնպիսի զանդաղութեամբ մը որ կրկ-
 նապատեց Լուսանի անձկութիւնները. ծծում-
 բի տճոյն և կապտորակ պայծառութեան
 մէջ, վազող դողդաղներն լոյսերուն մէջ,
 կարծեց երկու ճիւղաղային ձևեր տա-
 րորոշել: Յետոյ, լուցկին բոցավառեցաւ,
 լոյսը դարձաւ ձերմակ և պայծառ, Լուսան,
 թեթեցած, յառաջացաւ զգուշութեամբ, ջա-
 նալով որ լոյսը չմարի: Երբ հարկ եղաւ ներք-
 նաաան տաշէնլանցնիլ, հակառակ կողմի պա-

տին փարեցաւ. ստուերներու զանգուած մը
 կար որ կը սոսկացնէր զայն: Յետոյ աշխուժ-
 օրէն վեր ելաւ սանդուխի մէկ քանի աստի-
 ճաններէն որոնք կը բաժնէին զայն պանդոկին
 զրասենեակէն, և փրկուած նկատեց ինքզինք
 երբ ճրագը ձեռք առաւ: Միւս աստիճանները
 բարձրացաւ աւելի մեղմ, ճրագը վեր բարձ-
 րացնելով, լուսաւորելով այն բոլոր անկիւն-
 ները որոնց առջևէն պիտի անցնէր ինք: Այն
 այլանդակ շուքերը որոնք կ'երթեկեան, երբ
 մարդ ճրագով մը միասին սանդուխի մը վրայ
 կը դտնուի, տարտամ նեղութեամբ մը կը
 համակէին զայն, մերթ ցցուելով և մերթ
 անյայտանալով անոր առջև:

Երբ վեր հասաւ, բացաւ դուռը և արագ-
 օրէն փակեց զայն: Առաջին գործն եղաւ իր
 անկողնին նայիլ, մանրամասն քննութիւն մը
 կատարել սենեակին մէջ, տեսնելու համար
 թէ մէկը կա՞ր պահուած հոն: Փակեց տանի-
 թին դուռը, մտածելով թէ մէկը կրնար վար
 իջնել անկէ: Երբ այս կարգադրութիւններն
 ըրաւ, հանուեցաւ, զարմանալով իր վախկո-
 տութեան վրայ: Ժպտեցաւ ի վերջոյ, ինք-
 զինք տղայ նկատելով: Երբք վախկոտ եղած
 չէր ինք և չէր կրնար բացատրել սարսափի
 այս յանկարծական տագնապը:

Պառկեցաւ: Երբ վերմակի դողջութիւնը
 զգաց, նորէն խորհեցաւ թերէզի վրայ, զոր
 մոռցնել տուած էին իր սարսափները: Աչքերը
 յամառօրէն փակած, կը ջանար քնանալ, և
 կը զգար թէ հակառակ իրեն, կը գործէին իր
 մտածումները, կը պարտազբուէին իրեն, ի-

Թերէզ ինծի կը սպասէ»։ Խիստ շարժուածը զոր
ըրաւ, ցրուեց բանդագուշանքը. զգաց սալա-
յատակի պաղը, վախցաւ։ Վայրկեան մը մնաց
անշարժ, ոտքերը բռայիկ, և ականջ տուած.
Իրեն կը թուէր թէ ազմուկ մը կը լսէր ապա-
կիին վրայ. Եթէ Թերէզի մօտ երթար, հարկ
պիտի ըլլար անցնել նորէն վարէն, ներքնատան
դրան առջևէն. այս մտածումը իր կռնակին
վրայ պտտուց ու ցուրտ ու մեծ սարսուռ մը.
Սարսափը պատեց զայն, ապուշ և ջախջախիչ
սարսափ մը. կասկածանքով սենեակին չորս
կողմը նայեցաւ, այնտեղ տեսաւ պայծառու-
թեան ճերմակօրակ բեկորներ. հոս հոն. այն
առան, մեղմօրէն, անձկալից աճապարանքով
մը լի կանխազգուշութիւններով, կրկին իր
մահճակալը բարձրացաւ, և, հոն, կծկուեցաւ,
պահուրտեցաւ ինչպէս կը խուսափին զէնքէ
մը, դանակէ մը որ կը սպասնայ։

Արիւնը սաստկօրէն խուժած էր իր վի-
զը, և վիզը կ'այրէր զայն. Ձեռքը հոն տա-
րաւ. մատներուն տակ զգաց Գամիլի խած-
ուածքին սպին։ Գրեթէ մոռցած էր այս խած-
ուածքը։ Ձարհուրեցաւ իր մորթին վրայ վե-
րագտներով զայն, իրեն այնպէս եկաւ որ
կ'ուտէր ան իր միսը։ Շուտով քաշեց իր
ձեռքը, այլևս զայն չըզգալու համար, բայց
կը զգար զայն միշտ, որ կը լափէր, կը ծա-
կէր իր վիզը։ Այն ատեն, ուզեց քերել զայն
մեղմօրէն, եղունգին ծայրովը։ Որպէսզի մոր-
թը չհանէ, երկու ձեռքերը սեղմեց իր ծալ-
լուած ծունկերուն միջև. Փայտացած ու զայ-
րացած, այնպէս մնաց հոն, վիզը կրճուտումի

մէջ, ականները՝ վախէն կափկափուն։

Հիմակ, անոր գաղափարները Գամիլի
վրայ կը կեդրոնանային, սարսափեցուցիչ սե-
ւեռումով մը. Մինչև այդ, խեղդուողը խոս-
ված չէր Լոռանի գիշերները։ Եւ անա թերէ-
զի մտածումը անոր ամուսինին ուրուականը
կը բերէր։ Մարդասպանը չէր համարձակեր
այլևս աչքերը բանալ. կը վախնար թէ կը
նշմարէ իր զոհը սենեակին մէկ անկիւնը։ Պահ
մը, իրեն թուեցաւ թէ իր մահճակալը տար-
օրինակ ցնցում մը ունեցաւ. երևակայեց թէ
Գամիլլ պահուած էր իր մահճակալին տակ,
և թէ ա'ն էր որ այսպէս կը ցնցէր, զինքը
վար ձգելու և խածներու համար։ Ահաբեկ,
մազերը գլխուն վրայ ցցուն, փաթտուեցաւ
իր անկողնին, կարծելով թէ ցնցումները կե-
տղհետէ աւելի կը սաստկանային։

Յետոյ նշմարեց որ մահճակալը չէր շար-
ժեր. Հակազդեցութիւն մը առաջ եկաւ իր
մէջ։ Նստաւ անկողնին մէջ, վառեց ճրագը,
տխմար նկատելով ինքզինք. Տենդը հանդար-
տեցներու համար, ամբողջ գաւաթ մը ջուր
խմեց։

— Սխալ ըրի որ խմեցի այդ գինեվաճառ-
աին մօտ, մտածեց ան... Չգիտեմ թէ ինչ
ուռնիմ այս գիշեր. Ապուշ բան է. Այսօր
չարաչար յոգնեցայ գրասենեակիս մէջ. Պէտք
է իսկոյն քնանայի, անկողին մտնելով, և
չմտածել դէզ մը բաներու վրայ. աս է որ ան-
քնութիւն պատճառեց ինծի... Քնանանք.
Կրկին մարեց լոյսը. գլուխը մխրճեց
բարձին մէջ, քիչ մը զովացած, աղէկ մը վրէ-

ուած ըլլալով այլևս չմտածել, այլևս չվախ-
նալ: Յոգնութիւնը կը սկսէր թուլցնել իր ջի-
զերը:

Չքնացաւ իր սովորական քունովը, ծանր և
խորտակուած վիճակի մէջ: դանդաղօրէն ընկղ-
մեցաւ տարտամ թմրութեան մը մէջ: Պարզ
թմբիւրի մը ենթարկուած էր, որպէս թէ քաղ-
ցրը և հեշտաւէտ ապշութեան մը մէջ ընկղ-
մած ըլլար: Մրափելով, կը զգար իր մարմի-
նը, իր միտքը արթուն կը մնար իր մեռած
միսին մէջ: Վտարած էր իր վրայ թափող մը-
տածումները, ինքզինք պաշտպանած էր ար-
թուն մնալուն դէմ: Յետոյ, երբ թմրեցաւ,
երբ ուժասպառ եղաւ և կամքը ջլատուեցաւ
իւր մէջ, մտածումները մեղմօրէն վերադարձան
կրկին, մէկիկ մէկիկ, տիրակալելով իր ու-
ժաթափ էութեան: Իր երազանքները վեր-
սկսան: Վերստին քալեց այն ճամբան որ թե-
րեզի կը տանէր զայն: Վարիջաւ, վազելով
անցաւ ներքնատան առջևէն և ինքզինքը
զուրօք գտաւ: անցաւ այն բոլոր փողոցներէն
որոնցմէ անցած էր նախապէս, երբ աչքերը
բաց կ'երազէր: մտաւ Փօն Նէօֆ անցքին մէջ,
բարձրացաւ պզտիկ սանդուխը և քերեց դու-
ռը: Բայց փոխանակ թերէզի, փոխանակ
գեռահաս կնոջ, վտաւակ հաղած և մերկ պա-
րանոցով, դուռը բացաւ Գամիլը, այնպէս
ինչպէս տեսած էր զայն Դիարանին մէջ, կա-
նաչորակ, ահռելիօրէն այլանդակուած: Դիա-
կը թևերը իրեն կ'երկարէր, զզուելի խընդ-
ուածքով մը, և ճերմակ ակուաներուն ընդ-
մէջէն ցոյց տալով լեզուին սեցած ծայրը:

Լոռան ճիչ մը արձակեց և ընգոստ ար-
թընցաւ: Պաղ քրտինքի մը մէջ թաթախուած
էր: Վերմակը աչքերուն քաշեց, ինքզինքը
դատապարտելով, ինքն իր դէմ զայրանալով:
Ուղեց քնանալ վերստին:

Քնացաւ առաջուան նման. նոյն ընկճու-
մով համակուեցաւ, և անմիջապէս որ կամքը
տկարացաւ դարձեալ կէս-քունի թմրութեան
մէջ, վերսկսաւ քալել նորէն, վերադարձու-
հոն, ուր զայն կ'առաջնորդէր իր սեեռուն
գաղափարը, վազեց տեսելու թերէզը. և
նորէն խեղճուողն եղաւ որ բացաւ դուռը:

Ահարեկ, խեղճը նստաւ իր անկողնին մէջ:
Իր գերագոյն բաղձանքն էր Յրուել իր այս
անողոք երազը: Կապարէ քուն մը կ'ուզէր
որ ձգմէր իր մտածումները: Որքան ատեն որ
արթուն կը մնար, բաւական կորով կ'ունենար
վտարելու համար իր զոհին ուրուականը:
բայց երբ այլևս տէրը չէր ըլլար իր մտքին,
իւր երեակայութիւնը սարսափի մէջ կը ձգէր
զինքը դէպի հեշտութիւն առաջնորդելու պա-
հուն:

Կրկին փորձեց քնանալ: Այն ատեն հեշ-
տասէր թմրութիւններ և յանկարծական և
սրտակեղէք զարթումներ իրարու յաջորդե-
ցին: Իր մոլեգին յամառութեան մէջ, շարու-
նակ դէպի թերէզը կ'երթար և շարունակ կը
բախէր Գամիլի մարմին: Աւելի քան տասն
անգամ, քալեց նոյն ճամբան, ճամբայ ելաւ,
միտք կրակի մէջ, հետեւեցաւ նոյն ուղեգծին,
նոյն զգայութիւններն ունեցաւ, նոյն գործե-
րը կատարեց մանրամասն ճշգրտութեամբ, և,

աւելի քան տասն անգամ, տեսաւ խեղդուողը որ իր ողջագորուժին կը վազէր, երբ ինք բազուկները կը բանար իր հոմանուհին բանելու և գրկելու համար։ Այս միեւնոյն շարաշուք լուծումը որ կ'արթնցնէր զայն ամէն անգամ, շնչասպառ և խելակորոյս, չէր յուսաբեր իր ցանկութիւնը։ Քանի մը վայրկեան ետք, անմիջապէս որ կը քնանար կրկին, իր ցանկութիւնը կը մոռնար գարչեօի գիտ'ը որ իրեն կը սպասէր, և կը վազէր փնտաելու համար նորէն կնոջ մը տաք և ճկուն մարմինը։ Ամբողջ ժամ մը, Լոռան ապրեցաւ մղձաւանջներու այս շղթային տակ, անզառար կրկնուող և անզառար չնախտտեսուած այս գէշ տեսիլքին մէջ, որ, իւրաքանչիւր գարթումին, կը խորտակէր զայն ա'լ աւելի սուր սարսափով մը։

Յնցումներէն մէկը, վերջինը, այնքան սաստիկ եղաւ, այնքան ցաւազին, որ ոքոջեց անկողնէն ելլել և չպայքարիլ այլևս։

Լոյսը կը բացուէր. նսեմ և տխուր ցօլք մը կը թափանցէր ներս տանիքի պատուհանէն, որ երկնքիս մէջ ճերմկած, մ'ոխրագոյն քառակուսի մը կը կազմէր։

Լոռան դանդաղօրէն հագուեցաւ, խուլ բարկութեամբ մը։ Զայրացած էր որ չէր քընացած, զայրացած՝ որ վախի մը մէջ ինկած էր զոր տղայամտութիւն կը նկատէր այժմ։ Իր տաբաղը հագնելով մէկտեղ, կը ճապկատէր, կը շփէր իր անդամները, ձեռքերը կը քսէր իր երեսին որ խորտակուած և խռոված էր տենդի ամբողջ գիշերէ մը։ Եւ կը կրկ-

նէր։

— Պէտք չէ որ մտածէի այս բոլորին վրայ, պէտք է քնանայի, այն ատեն թարմ ու տրամադիր պիտի ըլլայի, այս ժամուն... Ահ, եթէ թերէզ հաւանած ըլլար երէկ իրիկուն, եթէ թերէզ հետս պառկած ըլլար...

Այն գաղափարը, թէ թերէզ պիտի արգիւէր զինքը վախնալէ, հանգարտեցօց զայն քիչ մը։ Իր էութեան խորը, կը վախնար թէ իր անցուցած գիշերուան նման ուրիշ գիշերներ կ'ունենայ նորէն։

Քիչ մը ջուր զարկաւ երեսին, յետոյ աննկ մը սանտրուեցաւ։ Այս յարգարանքը զովացուց գլուխը և ցրուեց իր վերջին սարսափները։ Ազատօրէն կը տրամաբանէր, և ուրիշ բան չէր զգար այլևս բայց եթէ մեծ յոգնութիւն մը իր բոլոր անգամներուն մէջ։

— Ես վախկոտ չեմ սաւայն, գ'ըսէր ինքըն իրեն յա գուրը աւարտելով. Գամիլը ի'նչ հոգս... Անհեթեթութիւն է կարծել թէ այդ ողորմելի մարդը անկողնիս տակն է։ Հիմակ, թերևս այսպէս պիտի կարծեմ ամէն գիշեր... Վճռապէս, պէտք է որ ամուսնանամ, որքան կարելի է շուտ։ Երբ թերէզ գրրկէ զիս իր թևերուն մէջ, այլևս միտքէս իսկ չ'անցնիր Գամիլը. թերէզ վիզս պիտի գրկէ, և այլևս պիտի չզգամ այս անողորմ այրումը զոր զգացի... Մէյ մը նայինք սա խածուածքը։

Մօտեցաւ իր հայելին, երկարեց վիզը և գիտեց։ Սպին գուռատ վարդագոյն էր. Լոռան տարորոշելով իր զոհին ակոսներուն նշա-

նը, որոշ յուզում մը զգաց, արիւնը զլուխը խուժեց և այն ատեն արօրինակ էրևոյթ մը նշմարեց։ Սպին շառագունեցաւ արեան խուժումէն, դարձաւ աւելի վառ և արիւնոտ, և, կառկարմիր, կը զատուէր ձերմակ ու ճարպոտ վիզին վրայ։ Միւնոյն ատեն, Լոռան սուր ասղնտումներ զգաց, որպէս թէ ասեղներ մխէին վերքին մէջ։ Փռւթաց հանել շապիկին օձիքը։

— Պահ, ըսաւ ան, թերէզը կը բժշկէ ասիկա... Բանի մը համբոյրը կը բաւէ... Ինչ տխմար եմ որ այս բաներուն վրայ կը մտածեմ,

Իրաւ գլխարկը և վար իջաւ։ Օդ առնելու, քալելու պահանջ ունէր։ Եւ ներքնատան գրան առջևէն անցնելով, ժպտեցաւ. բայց ինքնիրեն հաստատեց ամբուստիւնը այն փականքին որ կը գոցէր այս դուռը։ Իուրօր դտնդաղաքայլ քալեց, առտուան զով օդին մէջ և ամայի մայթերու վրայ։ Ժամը հինգի ատեններն էր։

Լոռան շարչարագին օր մը անցուց։ Հարկադրուեցաւ պայքարիլ այն ընկճող քունին դէմ որ պատեց զայն կէսօրէ ետք, իր գրասենեակին մէջ։ Գլուխը ծանր և քնաթաթախ, վար կը կախուէր հակառակ իրեն, և մէկէն վեր կ'առնէր զայն, անմիջապէս որ իր գլխաւորներէն մէկուն օտքին ձայնը կ'առնէր։ Այս պայքարը, այս ցնցումները խորտակեցին վերջապէս իր անդամները անհանդուրժելի անձկութիւններ պատճառելով իրեն։

Իրիկունը, հակառակ իր յոգնութեան,

ուզեց երթալ տեսնել զայն։ Գտաւ զայն տենդի մէջ, ընկճուած և իրեն պէս յոգնած։

— Մեր խեղճ թերէզը գէշ գիշեր մը անցուց. ըսաւ անոր Տիկին Ռաքէն, երբ նստաւ Լոռան։ Կ'երևայ թի մղձաւանջներ ունեցաւ, անոելի անքնութիւն մը... Բազմաթիւ անգամներ անոր ճշելը լսեցի։ Այս առաւօտ, բոլորովին հիւանդ էր։

Մօրաքրոջը խօսելու ատենը, թերէզ սեւեռուն կերպով Լոռանը կը զիտէր։ Անկասկած, անօնք կռահեցին իրենց հասարակաց սոսկումները, որովհետև ջղային միւնոյն սարսուռը վաղեց անոնց գէմքերուն վրայէն։ Մէկը միւսին դիմաց նստած մնացին մինչև ժամը տասը, չնչին բաներու վրայ խօսելով, զիրար հասկնալով, ակնարկով իրարու պաշտակով փութացնել այն վայրկեանը, ուր անոնք պիտի կրնային իրարու միանալ խեղդուածին դէմ։

XVIII

Յենդի այդ գիշերը, թերէզին ալ այցելած էր Քամիլին ուրուականը .

Լոռանի կարօտակէզ առաջարկը, որով ժամադրութիւն մը կ'ուզէր ան, աւելի քան տարուան մը անտարբերութենէ հտք, խստօրէն խարաղանած էր զայն: Իր միտը սկսած էր եփել, երբ, անկողնին մէջ մինակ, մտածած էր թէ տմուսնութիւնը շուտով պիտի կատարուէր: Այն ատեն, անքնութեան ցընցումներուն մէջ, տեսած էր խեղդուածին ջըցուիլը իր առջև, ինք ալ Լոռանի պէս եղած էր, ցանկութեան և սարսափին մէջ դալարուն, և, անոր պէս ինքնիրեն ըսած էր թէ այլևս պիտի չվախնար, թէ այլևս նման տառապանքներ պիտի չզգար, եթէ իր օրհանարը զրկէր իր բազուկներուն մէջ:

Այս կնոջ և այս մարդուն մօտ, մենևոյն ժամուն տղի ունեցած էր տեսակ մը շղային քայքայում, որ զանոնք գողգոջուն ու զօրչուրագին կը դարձնէր, իրենց անաւոր սիրտ-զեղումներուն մէջ, Արիւնի և հեշտանքի խընամութիւն մը հաստատուած էր իրենց միջև:

Կը սարսալային նոյն սարսուռներով:

անոնք օրտերը կսկծագին տեսակ մը եղբայրացումի մէջ, կը սեղմուէին միևնոյն անձկութիւններով: Այդ պահէն սկսած մէկ մարմին օւնեցան անոնք և մէկ հոգի, ուրախութեան ու տառապանքի համար: Այս հասարակաց վրձակը, փոխադարձ այս թափանցումը հոգեբանական և բնախօսական իրողութիւն մըն է, որ յաճախ պատահած է այն անձներուն միջև, որոնք սաստկօրէն իրարու բախած են շղային մեծ ցնցումներով:

Աւելի քան մէկ տարուան ընթացքին, թերէզ և Լոռան թեթևօրէն կրեցին իրենց անդամներուն վրայ ամբացուած շղթան, որ իրարու կը միացնէր զանոնք. սպանութեան սուր տազնապին յաջորդող ընկճումին մէջ, քարշանքներուն և անգորբութեան ու մտածումի յաջորդող պահանջներուն մէջ, այս երկու թիապարտները կարծեցին թէ ազատ էին, թէ երկաթէ կապ մը չէր կապեր զիրենք: Թուլցած շղթան գետին ինկած կը քաշկատուէր, իսկ իրենք կը հանդէսէին, կարծես տեսակ մը երջանիկ թմբիրով համակուած էին: Կը ջանալին սիրել և ապրել իմաստուն հաւասարակշռութեան մը մէջ, Բայց այն օրը ուր, գէպքերէն մղուած, սկսած էին դարձնալ տնչավառ խօսքեր փոխանակել, շղթան պրկուեցաւ ու ժգնօրէն, այնպիսի ցնցում մը ստացան որ զգացին թէ ընդմիշտ իրարու կապուած էին:

Հետեւեալ օրէն իսկ թերէզ գործի սկսաւ, թաքուն կերպով աշխատեցաւ Լոռանի հետ իր տմուսնութիւնը յաջողցնելու համար:

Դժուարին գործ մըն էր ան, վտանգնե-
րով լեցուն։ Սիրահարները կը վախնային ան-
խոհեմութիւն մը գործելէ, կասկածներ յա-
րուցանելէ, խիստ լանկարծակի շահագրգռու-
թիւն մը երևան բերելէ Գամիլի մահուան
հանդէպ։ Ըմբռնելով թէ իրենք չէին կրնար
խօսիլ ամուսնութեան մասին, խիստ իմաս-
տուն ծշագիր մը կազմեցին. — այնպէս մը ո-
նել, որ Տիկին Ռաքէն ինքը և Հինգչարթի հ-
րիկուան հրաւիրեալները առաջարկէին իրենց
այն բանը, զոր իրենք երբեք չէին համարձա-
կեր խնդրել, Հետեաբար խնդիրը կը կայտնար
այլևս Թերէզը վերամուսնացնելու գաղափա-
րը այս բարեմիտ մարդոց ներշնչելուն մէջ,
մանաւանդ պէտք էր անոնց հաւտացնել թէ
այս գաղափարը իրենցմէ կուգար և իրենց
սեփականութիւնն էր։

Դերակատարութիւնը երկար և փափուկ
եղաւ. Թերէզ և Լոուան իւրաքանչիւրը իրենց
յարմար գերը ստանձնեցին. կը յառաջանային
ծայրայեղ խոհեմութեամբ, հաշուելով ամե-
նափոքը շարժումը, ամենաչնչին խօսքը։
Ներքնապէս անհամբերութեամբ մը կը տան-
ջուէին, որ կը փայտացնէր և կը պրկէր ի-
րենց շիզերը։ Տեսական գրգռումի մը մէջ
կ'ապրէին, հարկ էր իրենց բովանդակ վատա-
որտութիւնը լարել, ժպտուն ու խաղաղ ձևեր
պարտադրելու համար իրենք իրենց։

Եթէ ածապարանք մը ունէին գործը վեր-
ջացնելու, պատճառն այն էր որ չէին կրնար
անջատ ու մեկուսի մնալ։ Ամէն գիշեր խեղդ-
ուողը կ'այցելէր անոնց, անքնութիւնը զա-

նոնք կը պառկեցնէր ասրաշէկ ածուխներէ
կազմուած անկողինի մը վրայ և կը դարձնէր
կրակէ ունելիով։ Ջրագրգիռ այն վիճակը, ո-
րուն մէջ կ'ապրէին անոնք, ա'լ աւելի կը
սաստկացնէր ամէն իրիկուն անոնց արեան
տենդը, անողոք բանդագուշանքներ ցցելով
անոնց առջև։ Թերէզ, երբ վերջալուսն սկսէր,
այլևս չէր համարձակեր իր սենեակը բարձ-
րանալ, բուռն տագնապներ կը զգար, երբ կը
հարկադրուէր մինչև առտու փակուիլ այս
խոչոր սենեակին մէջ, որ տարօրինակ լոյսե-
րով կը լուսաւորուէր և կը լեցուէր ուրուական-
ներով, անմիջապէս որ լոյսը կը մարէր ան։
Ստիպուեցաւ վառ թողուլ ճրագը, չքնանալ,
իր աչքերը լայնօրէն շարունակ բաց պահելու
համար։ Եւ երբ խոնջէնքը կը փակէր իր ար-
տեանունքները, մութին մէջ կը տեսնէր Գա-
միլի անունքները, մութին մէջ կը տեսնէր Գա-
միլը և ընդոստ կը բանար աչքերը վերստին։
Առաւօտ, կը քաշկռտուէր, խորտակուած, ո-
րովհետև հազիւ քանի մը ժամ քնացած կ'ըլ-
լար ցորեկը։ Գայով Լոուանի, անիկա իրա-
կան վախկոտ մը դարձած էր, այն իրիկունէն ի-
վեր որ անցած էր ներքնատան դրան առջևէն։
Նախապէս, անասնական ինքնալստանութեամբ
կ'ապրէր, այժմ, ամենափոքր շուկէն կը
դողար, կը գունատէր, պզտիկ մանչու մը
պէս։ Սարսափի սարսուռ մը բրտօրէն ցնցած
էր իր անդամները և այլևս չէր թողած զինքը։
Գիշերը, ինք աւելի կը տառապէր քան Թե-
րէզը. վախը, այս մեղկ ու վատ խոչոր մար-
մինին մէջ, խորունկ մորմոքումներ առաջ կը
բերէր։ Անագորոյն սարսափով կը զիւտէր գի-

զրնապատոյտներ կը թմրեցնէին անոնց անդամները և սոսկումի ցնորքը կուտային : Բայց, ներկայ վայրկեանին, իրենց անձկալից սպասման և վախկոտ ցանկութիւններուն առջև, կը զգային կուրնալու հրամայական անհրաժեշտութիւնը և երազելու սիրային երանութեան և խաղաղ վայելքներու ապագայ մը : Քանի անոնք կը դողդոջային իրարու առջև, այնքան աւելի կը գուշակէին սարսափը անգուռնդին, որուն խորը պիտի նետուէին, և այնքան աւելի կը ջանային իրենք իրենց խոստումներ տալու, և իրենց առջև փռելու այն անյաղթելի իրողութիւնները, որոնք ճակատագրականօրէն ամուսնութեան կը մղէին զիրենք :

Թերէզ ամուսնանալ կը բաղձար միմիայն անոր համար որ կը վախնար և իր կազմը կը պահանջէր Լոուանի բուռն գգուանքները : Զըղային տաքնապի մը մատնուած էր որ զայն կը խենթեցնէր : Իրականին մէջ, չէր տրամաբաններ, կիրքին մէջ կը նետուէր, միտքը խանգարուած նոր կարգացած վեպերէն և միտք գրգռուած այն անողոք քնհատութիւններէն, որոնք արթուն կը պահէին զայն բազմաթիւ շարաթներէ ի վեր :

Լոուան, աւելի թանձր խառնուածքով մը, իր սարսափներուն և ցանկութիւններուն տեղի տալով հանդերձ, գիտէր տրամաբանել իր օրոշումին մասին : Ինքնիրեն աղէկ մը ապացուցանելու համար թէ իր ամուսնութիւնը անհրաժեշտ էր, և թէ վերջապէս կատարելապէս երջանիկ պիտի ըլլար, ցրուելու համար զինքն համակող տարտամ բոլոր

վախերը, կը վերսկսէր անցեալի բոլոր իր հաջիւնները :

Իր հայրը, ժէօֆուցի գիւղացին, յամառելով չմեռնիլ, Լոուան ինքն իրեն կ'ըսէր թէ, ժառանգութիւնը կրնար երկար սպասցնել զինքը : Կը վախնար նոյնիսկ որ չըլլայ թէ այս ժառանգութիւնը իր ձեռքէն խուսափի և գրպանը երթայ իր զարմիկներէն մէկուն, խոշորկեկ տղու մը, որ հող կը փորէր բուռն գոհունակութիւն պատճառելով ծերունի Լոուանի : Իսկ ինքը, միշտ աղքատ պիտի մնար, պիտի ապրէր առանց կնոջ, ձեզնայարկի մը մէջ, գէշ քնանալով և ա՛լ աւելի գէշ անանելով : Մնաց որ, կը մտածէր չաշխատիլ իր ամբողջ կեանքի ընթացքին, կը սկսէր տարօրինակ կերպով ձանձրանալ իր գրասենեակին մէջ, և այն թեթեւ գործը, որ իրեն վստահուած էր, ճնշիչ կը դառնար իր ծուլութեանը համար : Այս խորհրդածութեանց արդիւնքը այն կ'ըլլար շարունակ որ գերագոյն երջանակութիւնը կը կայանայ ոչինչ չընելուն մէջ :

Այն ատեն անիկա կը յիշէր թէ խեղճած էր Գամիլլը Թերէզի հետ ամուսնանալու և յետոյ այլեւ ոչինչ չընելու համար : Արդարև, իր տարփուհիին առանձին տէր զառնալու ջանկութիւնը մեծ տեղ գրաւած էր իր ոճիրին մտածման մէջ, բայց գէպի սպանութիւն մը ըլլաւ էր թերևս Գամիլլի տեղը բռնելու յոյսով աւելի, անոր պէս խնամուելու, բոլոր փամերու մէջ երանութիւն մը ճաշակելու համար : Եթէ միայն կիրքը մղած ըլլար զայն, այնքան վատասութիւն և այնքան խոհե-

մութիւն ցոյց տուած պիտի չըլլար ճշմարտութիւնը այն էր, որ ջանացած էր սպանութեամբ մը անգործ ու հանգիստ կեանք մը, իր ցանկութիւններուն տեական գոհացումը ապահովել իրեն: Այս բոլոր մտածումները, գիտակից կամ անգիտակից կերպով իր միտքը կռզալին: Սիրտ առնելու համար, ինքնիրեն կը կրկնէր թէ ժամանակն եկած էր սպասուած օգուտը քաղելու Գամիլի մասէն: Եւ իր աչքերուն առջեւ կը պարզէր իր ապագայ կեանքին առաւելութիւններն ու երանութիւնները. — պիտի թողուր գրասենեակը, հեշտալի ծուլութեան մը մէջ պիտի ապրէր, պիտի ուտէր, պիտի խմէր և յափրացումի մէջ պիտի քնանար. ասկէ զատ շարունակ ձեռքի տակ պիտի ունենար հրայրքոտ կին մը որ հաւասարակշռութիւնը պիտի վերահաստատէր իր արեան և ջիղերուն միջեւ, շատ չանցած, պիտի ժառանգէր Տիկին Ռաքէնի քառասուն այսքան հազար ֆրանքի ժառանգութիւնը, որովհետեւ խեղճ կինը ամէն օր կը մեռնէր քիչ մը. վերջապէս ինքնիրեն համար պիտի բռտեղծէր երջանիկ անբանի կեանք մը, պիտի մոռնար ամէն բան:

Այն օրէն ի վեր որ իր և Թերէզի միջև վճռուած էր իրենց ամուսնութիւնը, Լոռան, ամէն ժամ, ինքնիրեն կ'ըսէր այս բաները, գեռ ուրիշ առաւելութիւններ կը փնտաէր և խիստ ուրախ կ'ըլլար երբ կը կարծէր նոր փաստ մը գտնել իր եսասիրութեան մէջէն, որ կը հարկադրէր զինքը ամուսնանալ խեղդուածին այրիին հետ: Բայց ի զուր ինքզինքը

յուսալու կը պարտադրէր, ի զուր կ'երազէր հեշտանքով և ծուլութեամբ յափրացած ապագայ մը. շարունակ յանկարծական սարսուռներ կը զգար որոնք կը սասեցնէին իր մորթը, և շարունակ, ատեն ատեն, անձկութիւն մը կը զգար որ ուրախութիւնը կը խեղդէր իր կողորդին մէջ:

XIX

Սակայն և այնպէս, Թերէզի և Լոռանի խուլ աշխատանքը արդիւնք կուտար: Թերէզ մոռնլ և յուսահատ դիւրք մը բռնած էր, որ քանի մը օր ետք, մտահոգութեան մատնեց Տիկին Ռաքէնը: Պառաւ Փերեզակուհին ուղեց գիտնալ թէ ի՞նչ բան կը ախրեցնէր իր եզրօր աղջիկը: Այն ատեն, գեռահաս կինը անմխիթար այրիի իր դերը խաղաց սքանչելի ճարտարութեամբ մը. խօսեցաւ իր ձանձրոյթէն, իր ընկճումէն, ջղախին վիշտերէն, տարտամօրէն, առանց ոչինչ ճշտելու: Երբ որ իր հօրաքօրը հարցումներով կը նեղէր զայն, անկա կը պատասխանէր թէ լաւ էր ինք, թէ չէր գիտեր թէ ի՞նչ բան կ'ընկճէր զինքը:

այսպէս, թէ կուլար, առանց գիտնալու թէ
ինչո՛ւ: Եւ յետոյ, շարունակական դժուարա-
շնչումներ, տաժանագին և սրտաճմրկ ժպիտ-
ներ, յուսահատութեան և պարապութեան
ճնշիչ լռութիւններ: Այս գեռահաս կնոջ առ-
ջև, որ ինքն իր վրայ հակած, կը թուէր թէ
անձանօթ վիշտէ մը դանդաղորին կը մեռնի,
Տիկին Ռաքէն լրջօրէն խուճապի մատնուե-
ցաւ. աշխարհի վրայ միայն թնրէզն ունէր.
ամէն իրիկուն կը խնդրէր Աստուծմէ պահ-
պանել այս մանուկը, իր աչքերը փակելու
համար: Քիչ մը եսասիրութիւն կը խառնուէր
իր ծերութեան այս վերջին սիրոյն մէջ. Այն
տկար սփոփանքներուն մէջ, որոնք զինքը
կ'ապրեցնէին դեռ, Տիկ. Ռաքէն հարուածի մը
տպաւորութիւնը ունեցաւ, երբ մտքէն անցուց
թէ կրնար կորսնցնել թերէզը և առանձին
մեռնիլ անցքին խոնաւ խանութին խորը: Այդ
վայրկեանէն, աչքը իր եղբոր աղջկան վրայէն
չհեռացուց. սարսափով ուսումնասիրեց գե-
ռահաս կնոջ տխրութիւնները, և հարցուց ին-
քըն իրեն թէ ի՛նչ կրնար ընել զայն բժշկելու
համար իր այս մունջ յուսահատութիւննե-
րէն:

Այսքան ծանր պարագաներու մէջ, հարկ
չտեսց կարծիքն առնելու իր հին բարեկամ
Միշոյի. Հինգշաբթի իրիկուն մը վար դրաւ
զայն խանութը և յայտնեց անոր իր մտա-
վախութիւնները:

— Անչո՛ւշտ, պատասխանեց անոր ծերու-
նին, իր նախկին պաշտօններուն տուած
անկեղծ բրտութեամբը. երկար ատեն է կը Նըչ-

մարեմ թէ թերէզ քիթը կախած է և գիտեմ
թէ ինչո՛ւ այսքան դեղնած և վշտալի դէմք
ունի:

— Դիտէ՛ք թէ ինչու, ըսաւ փերեզակու-
հին: Շո՛ւտ ըսէք: Եթէ կարենանք բժշկել
զայն:

— Օ՛հ, դարմանումը գիւրին է, յարեց
Միշօն խնդալով: Ձեր եղբոր աղջիկը կը ձան-
ձրանայ, որովհետեւ մի՛նակ է իրիկունը, իր
սենեակին մէջ, մօտ երկու տարի է ի վեր: Ա-
մուսինի մը պէտք ունի. ասիկա կը կարգա-
ցուի իր աչքերուն մէջ:

Նախկին քովսէրին բիրտ անկեղծութիւ-
նը ցաւագինօրէն տպաւորեց Տիկին Ռաքէնը:
Կը մտածէր թէ այն վէրքը որ կ'արիւնէր շա-
րունակ իր մէջը, Սէնթ Ուանի հառելի ար-
կածէն ի վեր, նոյնքան ցաւագին էր և անօ-
ղոք դեռահաս այրիին սրտին խորը: Իր զաւ-
կին մահէն ետք, անոր կը թուէր թէ այլեօ
որեւէ ամուսին գոյութիւն չէր կրնար ունենալ
իր եղբոր աղջկան համար: Եւ ահա սակայն
իր Միշօ խոշոր ծիծաղով մը կը հաստատէր, թէ
Քերէզ հիւանդ էր ամուսին ունենալու պա-
հանջին պատճառով:

— Ամուսնացուցէք զայն, որքան կարե-
լի է շուտ, ըսած էր ան մեկնելու ատեն, եթէ
չէք ուզեր որ բոլորովին չորնայ ան: Այդ է
իմ կարծիքս, սիրելի տիկին, և լաւ է ասի-
կա, հաւատացէք ինձի:

Տիկին Ռաքէն չկրցաւ անմիջապէս վարժ-
ուել յայն մտածումին թէ իր զաւակը մոռց-
ուած էր արգէն: Մերունի Միշօն Դամիլի ա-

նունն իսկ չէր արտասանած . և սկսած էր զը-
 ւարճանալ Թերէզի ենթադրեալ հիւանդու-
 թեան մասին խօսելու ատեն, Խեղճ մայրը
 հասկցաւ թէ միայն ինքը կը պահէր իր էու-
 թեան խորը, իր սիրելի զաւկին կենդանի յի-
 շատրկը . Լացաւ, իրեն այնպէս եկաւ թէ
 Գամիրի երկրորդ անգամն ըլլալով կը մեռնէր .
 Յետոյ, երբ կուշտ մը լացաւ, երբ յոգնեցաւ
 մորմօքումէն, ահամայ մտածեց Միշոյի խօս-
 քերուն վրայ . վարժուեցաւ քիչ մը երջանու-
 կութիւն գնելու գաղափարին հետ, ամուսնու-
 թեամբ մը . որ իր յիշողութեան փափկազգա-
 ծութիւններու մէջ, նորէն կը սպասուէր իր զա-
 ւակը: Տկարութիւններ կ'ունենար, երբ մինակ
 կը մնար Թերէզի հետ գէմ գիմաց, տխրա-
 գէմ և ընկճուած, խանութին սառցային լռու-
 թեան մէջ, Անիկա չէր այն խառնուածքնե-
 րէն, որոնք չոր ու բիրտ, դժնդակ ուրախու-
 թիւն մը կը զգան լաւերժական յուսահատու-
 թեան մը մէջ ապրելով . անոր մէջ կային ճը-
 կուսութիւններ, անձնուիրութիւններ, սրտա-
 զեղումներ, բարի կնոջ խառնուածք մը, աւ-
 շարին և քաղցրաբարոյ, որ զայն կը մղէր
 գործօն խանգաղատանքի մը մէջ ապրելու .
 Այն վայրկեանէն ի վեր որ իր եզրօր աղջիկը
 չէր խօսեր այլևս և այնպէս կը մնար հոն,
 գունատ ու տկարացած, անոր համար կեան-
 քը անտանելի կը դառնար. խանութը գերեզ-
 ման կը թուէր . անիկա կ'ուզէր տաք գօւր-
 գուրանք մը ունենալ իր շուրջը, կեանք, փայ-
 փայանք, քաղցր և զուարթ բան մը վերջա-
 պէս, որ օգնէր իրեն խաղաղօրէն մահուան

ապասելու: Անգրիտակից այս բողձանքները
 ընդունիլ տուին իրեն Թերէզը վերամու-
 նացնելու ծրագիրը . նայնիսկ քիչ մը մոռցաւ
 իր զաւակը, իր ապրած ճմռած կեանքին
 մէջ, զարթուծ մը, կամեցողութիւններ, նոր
 մտազբաղումներ ունեցաւ: Ամուսին մը կը
 փնտռէր իր եզրօր աղջկան համար, և այս
 բանը կը լեցնէր իր գլուխը: Ամուսինի այս
 ընտրութիւնը մեծ խնդիր մըն էր. խեղճ պա-
 սաւը դժու աւելի իրեն մասին կը մտածէր քան
 Թերէզի . կ'ուզէր ամուսնացնել զայն ինքը
 երջանիկ ըլլալու համար, որովհետեւ մեծա-
 պէս կը վարնար որ դեռահաս կնոջ նոր ա-
 մուսինը չըլլայ թէ զայ խաղելու իր ծերու-
 թեան վերջին ժամերը: Այն մտածումը թէ
 օտարական մը պիտի մտնէր իր ամենօրեայ
 կեանքին մէջ, կը սարսափեցնէր զայն . այս
 մտածումը միայն կը կեցնէր զինքը, կ'ար-
 գրէր իրեն բացէ բաց խօսիլ ամուսնութեան
 մասին, իր եզրօր աղջկան հետ .

Մինչդեռ Թերէզ ձանձրոյթի և ընկճումի
 կատակերգութիւնը կը խաղար այն կատար-
 եալ կեղծաւորութեամբ զոր իր դաստիարա-
 կութիւնը տուած էր իրեն, Լոռան զգայուն
 և հանձուարատար մօրգու գերը ստանձնած էր .
 Փութկուս շածութիւն ցոյց կուտար երկու
 կիներուն հանգէպ, մանաւանդ Տիկին Ռաքէ-
 նի հանգէպ, զոր քնքոյշ ուշադրութեան ա-
 սարկայ կը գարձնէր: Քիչ-քիչ ինքզինք ան-
 հրաժեշտ գարձուց խանութին մէջ . ինքը մի-
 այն քիչ մը զուարթութիւն կը բերէր այս
 քեւ ծակին խորը: Երբ, իրեկունը, հոն չըլլար

ան, պառաւ փերեզակուհին, նեղարտած, կը փնտռէր իր շուրջը, որպէս թէ բան մը պակասած ըլլար, գրեթէ վախնալով Թերէզի յուսահատութիւններուն հետ գլուխ գլխի մնալէն: Մնաց որ, Հոռան երեկոյ մը միայն կը բացակայէր, ան ալ աւելի լաւ կերպով հաստատելու համար իր ազդեցութիւնը: ամէն օր խանութ կուգար ան իր գրասենեակէն մեկնելէն ետք, և կը մնար հոն, մինչև որ անցըր փակուէր: Յանձնարարութիւնները կը կատարէր, Տիկին Ռաքէնին կուտար այն ամէն փոքրիկ առարկաները որոնց պէտք կ'ունենար ան, որովհետև հազիւ կրնար քալել ալլևս: Յետոյ կը նստէր, կը խօսակցէր: Գրտած էր դերասանի ձայն մը, քաղցր և թափանցող, զոր կը գործածէր բարի պառաւին ականջներն ու սիրտը փայփայելու համար: Մանաւանդ, այնպէս կը ցուցնէր թէ շատ կը մտահոգուէր Թերէզի առողջութեամբը, իբրև բարեկամ, իբրև փափկասիրտ մարդ, որուն սիրտը կը գաւէր ուրիշներու տառապանքով: Բազմաթիւ անգամներ, Տիկին Ռաքէնը մէկդի առաւ, սարսափեցուց զայն, ինքն ալ անարեկ երևոյթ մը առնելով այն փոփոխութիւններուն և աւերներուն համար զորս կը տեսնէր զնուանաս կնոջ գէմքին վրայ:

— Շատ չանցած պիտի կորսնցնենք զայն, մրմնջեց ան, ձայնին մէջ արցունք զրած: Չենք կրնար պահել եթէ շատ հիւանդ է ան: Ա՛հ, մեր խեղճ երջանկութիւնը, մեր լաւ ու խաղաղ իրեկունները:

Տիկին Ռաքէն անձկութեամբ կ'ունկըն-

դրէր զայն: Հոռան յանդգնութիւնը մինչևե հոն կը տանէր որ կը խօսէր Գամիլի մասին իսկ:

— Կը տեսնէ՞ք, կ'ըսէր ան դեռ փերեզակուհին, իմ խեղճ բարեկամիս մահը չափազանց ահաւոր եղաւ անոր համար, Երկու տարի է ի վեր ան ալ կը մեռնի, այն աղիտաւոր օրէն իվեր ուր ան Գամիլը կորսրնցուց: Ոչ մէկ բան պիտի մխիթարէ զայն, ոչ մէկ բան պիտի բժշկէ զայն:

Պէտք է համակերպինք:

Այս լպիրշ սուտերը կը լացնէին պառաւ տիկինը, տաք արցունքներով: Իր զաւկին յիշատակը կը խռովէր զինքը և կը կուրացնէր: Ամէն անգամ որ Գամիլի անունը կ'արտասանէր, կը հեծկտար, կը դողար և կ'ուզէր գրկել այն անձը, որ իր խեղճ տղուն անունը կը յիշէր: Հոռան նշմարած էր խռովքի ու գուրգուրանքի այն ազդեցութիւնը, զոր այս անունը առաջ կը բերէր անոր վրայ: Կրնար ըստ կամս լառնել զայն, խորտակել յուզումով մը որ կորսնցնել կուտար անոր իրերու յատակ տեսողութիւնը, և չարաչար կը գործածէր իր այս ազդեցութիւնը, զայն միշտ հլու և զաւազին վիճակի մէջ պահելու համար իր ձեռքը: Ամէն երեկոյ, հակառակ իր ներքին խուլ ռմբոստացումներուն, որոնք կը ցնցէին զայն, խօսք կը բանար Գամիլի հազուադիւր յատկութիւններուն, փափուկ սրտին և մտքին մասին: կը գովարանէր իր զոհը կատարեալ լրբութեամբ մը: Ատեն ատեն, երբ Թերէզի ակնարկներուն կը հանդիպէր որ

տարօրինակ կերպով իր աչքերուն վրայ սե-
ւեռած էին, կը սարսուար, և վերջ ի վերջոյ
ինքն ալ կը հաւատար այն բոլոր աղէկու-
թիւններեան զորս կ'ըսէր խնդրուածի մասին.
այն ատեն կը լռէր, յանկարծակի դժնդակ
նախանձի մը մատնուելով, վախնալով որ այրին
չըլլայ թէ սիրէ այն մարդը զոր ինք ծովը
նետած էր և զոր կը դովէր այժմ զառանցողի
մը համոզումովը: Ամբողջ խօսակցութեան
ընթացքին, Տիկին Ռաքէն արցունքներու մէջ
էր և ոչինչ կը տեսնէր իր շուրջը: Արտասուե-
լով մէկտեղ, կը մտածէր թէ Լոռան սիրազեղ
և վեհանձն սիրտ մըն էր. ան էր միայն որ
կը խօսէր տակաւին իր զաւկին մասին, դող-
դղաքին և յուզուած ձայնով մը: Կը սրբէր
աչքերը, կը դիտէր երիտասարդը անհուն գուր-
գուրանքով մը, կը սիրէր զայն իր հարազատ
զաւկին պէս:

Հինգշաբթի իրիկուն մը, Միշօ և Կրիվե
ճաշարահին մէջ կը գտնուէին արգէն, երբ
Լոռան ներս մտաւ և Թերէզի մօտ գնաց,
քաղցր մտատանջութեամբ մը անոր առողջու-
թիւնը հարցնելու: Նստաւ պահ մը, անոր
մօտ, հոն ներկայ եզոզներուն համար խա-
զալով սիրալիր և մտատանջ բարեկամի իր
գերը: Որովհետեւ, երիտասարդները մէկզմէկու-
քով էին, քանի մը խօսք փոխանակելու վը-
րայ, Միշօ, որ զանոնք կը դիտէր, ծանցաւ
և կամաց մը ըսաւ պառաւ փերեղակուկիին,
Լոռանը ցոյց ալրով.

— Ինձի նայէ, անա՛ իղբօրդ աղջկան
յարմար ամուսինը: Շուտ մը կարգադրեցէք

այս ամուսնութիւնը: Կ'օգնենք ձեզի, եթէ
հարկ ըլլայ:

Միշօ, ինքն իր մէջ կը խնդար չարա-
ձճի երևոյթով մը. Թերէզ զօրաւոր ամու-
սինի մը պէտք ունէր: Տիկին Ռաքէնի
միտքը լուսաւորուեցաւ կարծես. մէկէն տե-
սաւ այն բոլոր առաւելութիւնները զորս անձ-
նապէս պիտի քաղէր Թերէզի և Լոռանի ա-
մուսնութեանէն: Այս ամուսնութիւնը ա՛լ ա-
ւելի պիտի ամրապնդէր այն կապերը, որ զա-
նոնք իրարու կը միացնէր արգէն, Թերէզն ու
ինքը՝ իր զաւկի բարեկամին, այն պատուա-
կան սրտին, որ կուգար զուարթացնել զիրենք
իրիկունը: Այս կերպով, օտարական մը չէ որ
պիտի մտցնէր իր տունէն ներս, դժբախտ ըլ-
լալու վտանգին չէր ենթարկուեր. ընդհակա-
լալու վտանգին չէր ենթարկուեր մը տալով հանդերձ,
ուայն, Թերէզի զօրավիգ մը տալով հանդերձ,
ուարիութիւն մը աւելի պիտի ստեղծէր իր
ծերութեան շուրջը, երկրորդ զաւակ մը պիտի
գտնէր այս ազուն մէջ որ երեք տարիէ ի վեր
որդիական սէր մը կը տածէր իրեն հանդէպ:
Յետոյ, իրեն այնպէս կուգար որ Թերէզ նը-
ւազ անհաւատարիմ պիտի ըլլար Գամիլի յի-
նանար: Սրտի կրօնքները տարօրինակ փափ-
կազգածութիւններ ունին. Տիկին Ռաքէն, որ
կազգածութիւններ այրին ողջագուրումը
պիտի լար դեռահաս այրին ողջագուրումը
տեսնելով օտարի մը կողմէն, իր մէջ ոչ մէկ
ըմբոստացում կը զգար զայն իր զաւկին հին
ծոււմին դէմ: Կը մտածէր թէ, տունէն գուրս
պիտի չելլէր ան, ինչպէս կ'ըսեն:

Ամբողջ երեկոյթի ընթացքին մինչ իր հրաւիրեալները ասինո կը խողային, պատաւ փերեզակուհին դիտեց զոյգը այնպիսի խանդաղատանքով, որ կռահել տուաւ երիտասարդին և գեռահաս կնոջ թէ իրենց կատակերգութիւնը յաջողած էր և լուծումը մտալուտ: Միշօ, մեկնելէ առաջ, կարճ խօսակցութիւն մը ունեցաւ ցած ձայնով Տիկին Ռաքէնի հետ, յետոյ ձեքձեքանքով մը Լոռանի թէն առաւ և յայտարարեց թէ անոր պիտի ընկերանար քիչ մը տեղ: Լոռան, մեկնելու ատեն, արագ ակնարկ մը փոխանակեց Թերէզի հետ, ստիպողական յանձնարարութիւններով լեցուն ակնարկ մը:

Միշօն պաշտօն ստացած էր կածիքը շօշափելու:

Անիկա երիտասարդը խիստ անձնուէր դէտաւ այս տիկիններուն հանդէպ, բայց միանգամայն խիստ զարմացած իր և Թերէզի միջև ամուսնութեան մը ծրագրին առջև: Լոռան, յուզուած ձայնով մը, աւելցուց թէ ինք քըրոջ մը պէս կը սիրէր իր դժբախտ բարեկամին այրին, և թէ կը կարծէր թէ ճշմարիտ սրբապղծութիւն մը պիտի գործէր անոր հետ ամուսնանալով: Ոստիկանական նախկին քօմիսէրը պնդեց, հազար համոզիչ պատճառներ թուեց անոր համաձայնութիւնը ձեռք բերելու համար, խօսեցաւ նոյնիսկ անձնութիւն մասին և այնքան առաջ գնաց որ երիտասարդին ըսաւ թէ իր պարտկանութիւններ Տիկին Ռաքէնի զաւակ մը տալ հե Թերէզի ամուսին մը: Լոռան հետզհետէ հա-

մակերպեցաւ. այնպէս ձեռացուց թէ յուզումին առջև տեղի կուտար, ամուսնութեան մտածումը երկիրքէն ինկածի պէս կը նկատէր, անձնութիւն և պարտականութեան կողմէ թելադրուած ինչպէս կ'ըսէր ծերունի Միշօն: Երբ այս վերջինը վճռական հաւանութիւն ստացաւ, բաժնուեցաւ իր ընկերակցէն ձեռքերը իրար շփելով. կը կարծէր թէ մեծ յաղթանակ մը տարած էր. ինքզինք կը շնորհաւորէր որ ինք ունեցած էր առաջին դադափարը այս ամուսնութեան, որ հինգշաբթի իրիկուններուն պիտի վերագարձէր իրենց նախկին օւրախութիւնը:

Մինչդեռ Միշօ այսպէս կը խօսէր Լոռանի հետ, քարափի երկայնքին դանդաղօրէն քալելով, Տիկին Ռաքէն նման խօսակցութիւն մը կ'ուսնեար Թերէզի հետ: Այն պահուն, երբ իր եզբօր աղջիկը, ամէնօրուան պէս գուերը իր եզբօր աղջիկը, իր սենեակը քաշուելու նստ և դողդողալին, իր սենեակը քաշուելու վրայ էր, պատաւ փերեզակուհին վաբ գրաւ դայն վայրկեան մը: Հարցաքննեց զայն գուրգուրօտ ձայնով մը, պաղատեցաւ անոր որ անկեղծ ըլլար և խոստովանէր իրեն զինքն ընկձող այս ձանձրոյթին պատճառները:

Յետոյ, որովհետև անիկա տարտամ պատասխաններ միայն կը ստանար, խօսեցաւ այրիութեան տուած ամայութիւններէն: Քիչ քիչ նոր ամուսնութեան մայութիւններէն, Քիչ քիչ որոշապէս մը առաջարկը ճշտեց, ի վերջոյ որոշապէս հարցուց Թերէզի թէ վերամուսնանալու թաքուն բաղձանքը չունէ՞ր, Թերէզ բողբոջեց, ըսաւ թէ ինք չէր մտածեր այս բանի մասին,

և թէ հաւատարիմ պիտի մնայ Գամիլլի: Տիկին Ռաքէն սկսաւ արտօսուել: Պաշտպանեց այս խնդիրը, հակառակ իր սրտին, հասկըցուց անոր թէ յուսահատութիւնը չի կրնար յաւերժական ըլլալ: Վերջապէս իբր պատասխան դեռահաս կնոջ այն ճիշին թէ երբեք պիտի չուզէր Գամիլլը ուրիշով մը փոխարինել, Տիկին Ռաքէն յանկարծ Լոռանի անունը տըւաւ: Այն ատեն, խօսքերու հեղեղով մը պարզեց ան նման միութեան մը յարմարութիւնութիւններն ու առաւելութիւնները, պարպեց իր հոգին, կրկնեց բարձրաձայն ինչ որ մտածած էր երեկոյթի ընթացքին, միամիտ եսասիրութեամբ մը նկարեց իր վերջին երջանկութիւններուն պատկերը, իր երկու սիրելի զաւակներուն հետ: Թերէզ կ'ուէկնդրէր անոր, գլուխը կախած, համակերպ և հլու, պատրաստ գոհացնելու անոր ամենափոքր բաղձանքները:

— Լոռանը եղբօր մը պէս կը սիրեմ ես, ըսաւ ան վշտազինօրէն, երբ իր հօրաքոյրը լռեց: Քանի որ կը փափաքեք, պիտի կրնամ իբրև ամուսին սիրել զայն, կ'ուզեմ երջանիկ ընել ձեզ... կը յուսայի թէ պիտի թողէիք զիս, որ խաղաղութեան մէջ լայի ես, բայց պիտի սրբեմ արցունքներս, քանի որ խնդիրը ձեր երջանկութեան կը վերաբերի:

Ողջագուրեց պառաւ հօրաքոյրը, որ զարմացած մնաց և սոսկումի մէջ ինկաւ որ առաջին անգամ ինքը եղած էր իր զաւակը մոռցողը: Անկողին մտնելով, Տիկին Ռաքէն զառնօրէն հեծեծեց, ինքզինքն ամ-

բաստանելով թէ Թերէզէն աւելի տկար եղած է ինք, և եսասիրաբար ամուսնութիւն մը կ'ուզէր, զոր դեռահաս այրին կ'ընդունէր պարզ անձնուրացութեամբ մը:

Հետեւեալ առաւօտ, Միշօ և իր պառաւ բարեկամուհին կարճ խօսակցութիւն մը ունեցան անցքին մէջ, խանութին դրան առջև: Իրարու հաղորդեցին իրենց զիմուսնորուն արգիւնքը և համաձայնութեան եկան խնդիրը արագօրէն կարգադրելու, երիտասարդները ստիպելով որ նոյն իրիկունն իսկ նշանուին:

Երեկոյեան ժամը հինգին, Միշօ արդէն իւնութիւն էր, երբ Լոռան ներս մտաւ: Անմիջապէս որ երիտասարդը ներս մտաւ, ոտիկանական նախկին քոմիսերը ըսաւ անոր ականջին:

— Կ'ընդունի ան:

Այս բիրտ բառը լսուեցաւ Թերէզի կողմէ, որ տժգունեցաւ, աչքերը լպիրշօրէն յառելով Լոռանի վրայ: Երկու սիրահարները քանի մը երկվայրկեան իրարու նայեցան, որպէս թէ իրարու խորհուրդ հարցնելու համար: Երկուքն ալ հասկցան թէ պէտք էր ընդունիլ այս քայլը առանց վարանումի և խնդիրը վերջացնել մէկ հարուածով: Լոռան ոտքի կանգնելով, գնաց բռնելու ձեռքը Տիկին Ռաքէնի, որ իր բոլոր ճիգերը կը լարէր արցունքները զսպելու համար:

— Սիրելի մայր, ըսաւ անոր ժպտելով, հրէկ իրիկունն խօսեցայ ես ձեր երջանկութեան մասին, Պ. Միշոյի հետ: Զեր զաւակները կ'ուզեն երջանկացնել ձեզ:

Խնդն պատաւը, «սիրելի մայր» բառերը լսելով, սկսաւ արտասուել: Անիկա աչխոյժով մը բռնեց Թերէզի ձեռքը և զայն զրու-
Լոռանի ձեռքին մէջ, առանց կարենալ խօսե-
լու:

Երկու սիրահարները սարսուռ մը ունե-
ցան, իրենց մորթերուն հպումը զգալով: Ա-
նոնք մնացին մատները իրարու սեղմած և կը-
րակի մէջ, չզային սեղմումով մը: Երիտա-
սարդը վերսկսաւ վարանոտ ձայնով մը.

— Թերէզ, կ'ուզէ՞ք որ ձեր հորաքրոջ
ուրախ ու խաղաղ կեանք մը ապահովենք:

— Այո՛, պատասխանեց գետահաս կինը
մեղմօրէն, մեր պարտականութիւնն է
սա:

Այն ատեն Լոռան դէպի Տիկին Ռաքէնը
դարձաւ և խիստ տգոռնած աւելցուց.

— Երբ Գամիլ ջուրն ինկաւ, պոռաց
ինձի. «Ազատէ կինս, քեզի կը վստահիմ
զայն», կը կարծեմ թէ իր վերջին բաղձանքները
կ'իրագործեմ Թերէզի հետ ամուսնանալով:

Թերէզ թողուց Լոռանի ձեռքը, այս խօս-
քերը լսելով: Կարծես թէ հարուած մը ստա-
ցած էր իր կուրծքին մէջ: Իր սիրահարին լրբ-
բութիւնը ճզմեց զայն: Ապուշցած աչքերով
անոր նայեցաւ, մինչդեռ Տիկին Ռաքէն, զօր
հեծեծանքները կը խեղդէին, կը թոթովէր:

— Այո՛, այո՛, բարեկամս, ամուսնացէ՛ք
անոր հետ, երջանկացուցէ՛ք զայն, զաւակօ
չնորհակալութիւն պիտի յայտնէ ձեզ իր գե-
րեղմանին խորէն:

Լոռան զգաց որ կը թուլնար, աթոռի մը

կռնակին կռթնեցաւ: Միշօ, որ ինքն ալ յուզօ
ուած էր և աչքերը արցունքով լեցուած էին,
դէպի Թերէզը մղեց զայն, ըսելով.

— Համբուցեցէ՛ք զիրար, ձեր նշանախօ-
խօսութիւնը պիտի ըլլայ սա:

Երիտասարդը տարօրինակ սրտնեղութեամբ
մը համակուեցաւ, երբ իր շրթունքները գը-
րու այրիին երեսներուն և այս վերջինը ըն-
կրկեցաւ մէկէն. կարծես այրելով իր սիրահա-
րին երկու համբոյրներէն. Առաջին գգուանք-
ներն էին ասոնք, զորս այս մարդը կուտար
իրեն վկաներու ներկայութեան. իր ամբողջ
արիւնը երեսը խուժեց, կասկարմիր և բոցա-
վառ դարձաւ, ան՝ որ կ'անգիտանար պարկեշ-
տութիւնը և որ երբեք կարմրած չէր իր ա-
մօթալի հեշտութիւններուն մէջ:

Այս տագնապէն ետք, երկու մարդասպան-
ները շնչեցին.

Իրենց ամուսնութիւնը որոշուած էր,
վերջապէս կը հասնէին այն նազատակին զօր
կը հետապնդէին այնքան երկար ժամանակէ
ի վեր: Ամէն բան կարգազրուեցաւ նոյն ի-
րիկունն իօկ: Յաջորդ հինգշաբթի, ամուս-
նութիւնը հաղորդուեցաւ Կրիվէի, Օլիվիէի և
իւր կնոջ: Միշօ, այս լուրը տալով, յափշտա-
կութեան մէջ ինկած էր. ձեռքերը իրար կը
չփէր և կը կրկնէր.

— Ես է որ մտածեցի այս բանին վրայ.
Ես է որ ամուսնացուցի զանոնք... Պիտի
տեսնէ՞ք թէ ի՞նչ աղուօր զոյգ մը պիտի կազ-
մեն:

Սիւզան գնաց լուրէն համբուրելու Թե-

բէզը, Այս խեղճ կիւնը, մեռելատիպ և ճեփ-
 ձերմակ, բարեկամութեամբ համակուած էր
 գեռահաս այրիին հանգէպ, որ մտոյլ ու ան-
 դրգուելի կը մնար: Կը սիրէր զայն մանուկի
 մը պէս, տեսակ մը յարգալից վախով: Օլի-
 վիէ մեծարանքներ շոայլից հորաքրոջ և ա-
 նոր եղբորաղջկան: Կրօվէ մէկ քանի համեմ-
 ուած զուարճարանութիւններ նեռեց մէջտեղ
 որոնք միջակ յաջողութիւն մը միայն ունե-
 ցան: Վերջապէս, ամբողջ շրջանակը գոհ ու
 յափշտակուած երեաց և յայտարարեց թէ լա-
 ւադոյն բանն եղած էր իրականին մէջ շրջա-
 նակը ինքզինք հարսնիքի մէջ կը կարծէր ար-
 գէն:

Թերէզ և Լոսան արժանավայել և ճար-
 պիկ ընթացք մը բռնեցին: Անոնք քըն-
 քոյլ և հաճոյակատար բարեկամութիւն մը
 կ'արտայայտէին իրարու, պարզապէս: Անոնք
 գերագոյն անձնագոհութեան գործ մը կը
 կատարէին: Իրենց զէմքին վրայ ոչինչ կար
 որ կասկած տար այն սոսկումներուն ու ցան-
 կութիւններուն մասին, որոնք կը ցնցէին զի-
 բնէք: Տիկին Ռաքէն կը զիտէր զանոնք, գու-
 նատ ժպիտներով, մեղկ ու երախտագէտ բար-
 եացակամութիւններով...

Կարգ մը ձեակերպութիւններ կային ը-
 նելիք. Լոսան հարկագրուեցաւ գրել իր հօր
 անոր հաւանութիւնը խնդրելու համար:

Ժէօֆուսի ծերուկ գիւղացին, որ գրեթէ մոռ-
 ցած էր թէ Փարիզի մէջ զաւակ մը ունի, չորս
 տողով պատասխանեց թէ կրնար ամուսնանալ
 և, եթէ կ'ուզէր, կախուիլ, հասկցուց

թէ, որոշած ըլլալով սու մը իսկ չտալ անոր,
 ազատ կը ձգէր զայն, իր մարմնին տէրը և
 կ'արտօնէր որ աշխարհի բոլոր խենթութիւն-
 ները ընէր: Այս կերպով արուած արտօնու-
 թիւն մը տարօրինակ կերպով մտահոգեց Լո-
 սանը:

Տիկին Ռաքէն, կարդալէ ետք այս անս-
 դորմ հօր նամակը, բարութեան թռիչք մը ու-
 նեցաւ որ զայն մղեց յիմարութիւն մը գործե-
 լու: Անիկա իր եղբորաղջկան զլիսուն վրայ
 գրաւ իր ունեցած քառասուն քանի հազար
 ֆրանքը, ինքզինք մերկացուց բոլորովին նո-
 րապսակներուն օգտին, վստահելով անոնց
 բարեսրտութեան, իր բովանդակ բարօրու-
 թիւնը անոնցմէ ստանալ ուզելով: Լոսան ոչ-
 ինչ կը բերէր այս ընտանիքին, հասկցուց
 նոյնիսկ թէ միշտ պիտի չպահէր իր պաշտօնը
 և թէ թերևս նկարչութեան պիտի սկսէր կըր-
 կին: Մնաց որ, այս փոքրիկ ընտանիքին ազա-
 դան ապահովուած էր քառասուն և քանի մը
 հազարի եկամուտները աւելնալով փերեզակի
 խանութին բերած շահին, կրնային հանգիստ
 ապրեցնել երեք հոգի: Անոնք ամէն բան ու-
 նէին բաւարար չափով երջանիկ ապրելու հա-
 մար:

Ամուսնութեան պատրաստութիւնները
 փութացուեցան: Կարելի եղածին չափ կըր-
 ճատեցին ձեակերպութիւնները, Կարծես թէ
 ամէն մարդ անապարանք մը ունէր Լոսանը
 Թերէզի սենեակը մղելու: Եկաւ վերջապէս
 բաղձացուած օրը:

Առաւօտուն , Լոռան և Թերեզ , իւրաքանչիւրը՝ իր սենեակին մէջ , արթնցան խորունկ ուրախութեան միւսնոյն մտածումով , երկուքն ալ իրենք իրենց ըսին թէ սոսկումի իրենց վերջին գիշերը վերջ գտած էր : Այլևս առանձին պիտի չպառկէին , փոխադարձաբար պիտի պաշտպանէին զիրար խեղճուածին գէտ :

Թերեզ իր շուրջը նայեցաւ և տարօրինակ ժպիտ մը ունեցաւ , աչքերով չափելով իր մեծ անկողինը : Ոտքի կանգնեցաւ , յետոյ , հազուեցաւ դանդաղօրէն , Սիւզանի սպասելով որ պիտի գար օգնելու իրեն հարսնութեան իր արդուզարդն ընելու համար :

Լոռան նստաւ իր անկողինին մէջ : Քանի մը վայրկեան մնաց այնպէս , մնաք բարով ըսելով իր ձեղնայարկին զօր զգուելի կը գրտնէր : Վերջապէս , պիտի թողուր այս խշտեակը և կին մը պիտի ունենար իր մօտը : Դեկտեմբերի մէջն էր : Կը դողդղար : Մահճակալէն գետին ցատկեց , ինքնիրեն ըսելով թէ իրիկունը պիտի տաքնար :

Տիկին Ռաքէն , գիտնալով թէ ո՛րքան նեղուած էր Լոռանը , ութը որ առաջ , անոր

ձեռքը սահեցուց քսակ մը , որ իր բոլոր խնայողութիւնները՝ հինգ հարիւր Քրանք կը պարունակէր : Երիտասարդը համարձակօրէն ընդունած և նոր հագուստ գնած էր : Աօկէ զատ , պառաւ փերեզակուհիին դրամը հնարաւոր դարձուցած էր իրեն , նաև , ըստ սովորութեան , նուէրներ տալ թերեզի :

Սեւ տաքաղը , ժազէտը , ինչպէս նաև ըսպիտակ բաճկոնակը , շապիկը և նրբահիւս փողկապը փռուած էին երկու աթոռներու վերայ : Լոռան օճառուեցաւ , մարմինը օճեց սրուակ մը օ տը գոլմեղով և յետոյ մանրակրկիտ կերպով սկսաւ իր արդուզարդին : Կ'ողէր գեղեցիկ ըլլալ : Երբ իր օճիքը կը դնէր , բարձր և կարծր օճիք մը , սաստիկ ցաւ մը զգաց վիզին վրայ : Օճիքին կոճակը կը խուսափէր մասններէն , համբերութիւնը կը հատնէր , և իրեն կը թուէր թէ օճիքը կը կտրէր իր միսը : Ուզեց տեսնել , կզակը վեր առաւ : այն առան նշմարեց Գամիլի խածուածքը կասկարմիր եղած : օճիքը թեթեակի սկրդած էր սպին : Լոռան սեղմեց շրթունքները և գոյնը նետեց : այս արատին տեսքը որ իր վզին երակները կը ցայտեցնէր , սոսկացուց և զրգոսեց զայն այդ պահուն : Ճժճիկեց օճիքը , ուրիշ մը ընտրեց , զօր դրաւ հազար կանխազգուշութիւններով : Յետոյ աղէկ մը հազուեցաւ : Երբ վաք իջաւ , իր նոր զգեստներուն մէջ չիփ-չիտակ կը կենար ան : չէր համարձակեր գլուխը գործնել , վիզը սեղմուած ըլլալով օճիքին մէջ : իր կատարած ամէն մէկ շարժման առան այս օճիքին մէկ ծալքը կը սկրդէր վերքը գօր

խնդրուողին սկզբները բացած էին անոր միտին մէջ, Այս կարգի տուր խալթումներէն տառապելով է որ կառք նստաւ և զնաց առնելու թերէզը, զայն քաղաքապետարան և լէօ կեղեցի առաջնորդելու համար:

Ճամբու ընթացքին միտսին առաւ Օրլէանի երկաթուղային պաշտօնեայ մը և ծերունի Միշօն, որոնք վկայ պիտի ըլլային իրեն, Երբ խանութ հասան, ամէն մարդ պատրաստ էր. հոն էին կրիվէն և Օլիվիէն, Թերէզի վկաները, և Սիւզանը, որ թերէզը կը դիտէր, ինչպէս պզտիկ աղջիկները կը դիտեն իրենց հագուելոցս պուպրիկները: Տրկին Ռաքէն, թէեւ այլևս չէր կրնար քալել, ուղեց իր զաւակներուն ընկերանալ ամէն տեղ: Կառքի մը մէջ գրին զայն և մեկնեցան:

Ամէն բան անցաւ պատշաճօրէն քաղաքապետարանին և եկեղեցիին մէջ: Ամուսնացեալներու համեստ և հանդարտ ընթացքը աչքի զարկաւ և հաւանութեան արժանացաւ, Անոնք նուիրական «այո՛»-ն արտասանեցին յուզումով մը որ խանդաղաանց նոյնիսկ կը բրկէն, Երազի մէջ էին կարծես: Մինչ նստած կամ ծնրադիր կեցած էին իրարու քովէ քով, հանդարտօրէն, մոլեգին մտածումներ կ'անցնէին անոնց մէջէն, հակառակ իրենց և կը տաքնապեցնէին զանոնք: Սուսափեցան ուղղակի իրարու նայելէ: Երբ կրկին կառք նըստան, անոնց թուեցաւ թէ այժմ աւելի օտար էին իրարու քան առաջ:

Որոշուած էր որ ճաշը ընտանեկան ըլլար, փոքրիկ ճաշարանի մը մէջ, Պելվիլի բար-

ձունքներուն վրայ: Հրաւիրուած էին միայն Միշօն և կրիվէն: Մինչև ժամը վեց, հարանեւորները կառքով յրջեցան ծառուղիներու երկայնքն ի վար: Յետոյ անոնք գացին կապելան, ուր եօթը պնակով սեղան մը պատրաստուած էր խուչի մը մէջ, որ դեղին ներկուած էր և փոշի ու գինի կը բուրէր:

Ճաշը միջակ զուարթութեամբ մը անցաւ: Ամուսնացեալները ծանր և մտածուն վիճակ մը ունէին: Աստուծոյն է ի վեր տարօրինակ զգայութիւններ կ'ունենային, զորս չէին սուղեր բացառել իրենք իսկ: Թմրած էին, առաջին ժամերէն իսկ, այն արագ ձեւակերպութիւններէն և արարողութեանէն, որոնք կուզային զանոնք իրարու միացնելու ընդմիջաւ: Յետոյ, ծառուղիներու մէջ կատարուած երկար պտոյտները օրօրած և քնացուցած էին զանոնք. անոնց այնպէս կուզար որ այս պատոյսը ամբողջ ամիսներ տեւած էր. մնաց որ, առանց անհամբերութիւն ցոյց տալու, յառաջացած էին փոզոցներու միօրինակութեան մէջ, խանութներն ու անցորդները դիտելով մեռած աչքերով և համակուած թմբիրով մը, որ կ'ապուշտէր զանոնք և զոր կը ջանային թօթուել իրենց վրայէն բարձրաձայն ծիծաղներով, Երբ ճաշարանէն ներս մտած էին, ճնշող յօգնութիւն մը կը ծանրանար ուսերնուն վրայ, յարածուն թմբութիւն մը կը համակէր զանոնք:

Սեղանին շուրջը, մէկը միւսին դիմաց նստած, անոնք կը ժպտէին միշտ բռնազօսիկ երևոյթով մը և կրկին կ'իյնային ծանր

երագանքի մը մէջ, կ'ուտէին, կը պատասխանէին և կը շարժէին իրենց անդամները մեքենաներու պէս: Իրենց մտքին ծոյլ յոգնութեան մէջ, խուսափուկ մտածումներու նոյն շարքը կը յայտնուէր շարունակ: Ամուսնացած էին և նոր վիճակի մը զիտակցութիւնը չունէին. ասիկա կը զարմացնէր զանոնք խորապէս. կ'երևակայէր թէ անդունդ մը կը բաժնէր դեռ զանոնք. ատեն ատեն, անոնք կը հարցնէին իրենք իրենց թէ ինչպէս պիտի կրնային անցնիլ այս անդունդէն. կը կարծէին թէ սպանութենէն առաջ կը գանձուէին, երբ նիւթական խոչընդոտ մը կը ցրցուէր իրենց առջև. Յետոյ, յանկարծակի, կը յիշէին թէ իրիկունը, քանի մը ժամէն, միասին պիտի պառկէին. այն ատեն իրարու կը նայէին, զարմացած, չըմբռնելով թէ ինչո՞ւ համար այս բանը պիտի թողարարուէր իրենց: Անոնք չէին զգար իրենց միութիւնը, կ'երագէին ընդհակառակէն, թէ սաստկօրէն բաժնած էին զիրենք իրարմէ և մէկը միւսէն հեռու նետած:

Հրախրեալները, անոնք ապուշ ապուշ կը ծիծաղէին անոնց շուրջ, և կ'ուղչին խել անոնց ընտանեւոր խօսակցութիւնը, ամէն նիւթիւն ցրուելու համար, բայց սկսան կակաղել. կարժրիլ և երբեք չկրցան որպէս սիրահարներ վարուիլ իրարու հետ, ուրիշներու ներկայութեան:

Սպասումին մէջ, իրենց ցանկութիւնները մաշած էին, ամբողջ անցեալը անհետ եղած, կը կորսնցնէին հեշտանքի բուռն իրենց արտրոթակները, կը մոռնային նոյնիսկ իրենց

ուրախութիւնը, այն խոր ուրախութիւնը որ համակած էր զանոնք այն մտածման առջև թէ այսուհետեւ այլևս պիտի չվախնային: Պարզապէս յոգնած էին և շուարած այն ամէնուն առջև որ տեղի կ'ունենար. ցորեկուան իրագարձութիւնները չըջան կ'ընէին իրենց դիտուն մէջ, անհասկնալի և ճիւղալիս. կը կենային հոն, մուսջ, ժպտուն, ոչ ոքի սպասելով, ոչ ոք յուսալով. իրենց ընկձուձին խորը, տարտամօրէն ցաւազին անձկութիւն մը կը շարժուէր:

Եւ Լոռան, իր վզին իւրաքանչիւր շարժման արուցք մը կը զգար որ կը խածնէր իր միսը. իր օձիքը կը կարէր, կը սկրգէր Գամիլի խածուածքը: Երբ քաղաքապետը օրինագիրքը կը կարդար, երբ քահանան Աստուծոյ մասին կը խօսէր իրեն, այս երկար օրուան բոլոր պահերուն, զգացած էր ան խեղճութիւնները որոնք մօրթին մէջ կը խրէին: Երբեմն կ'երևակայէր թէ արեան թել մը կը վազէր կուրծքն ի վար և կարմիրով պիտի արատուորէր իր բաձկոնին սպիտակութիւնը:

Տիկին Ռաբէն ներքնապէս երախտապարտ եղաւ ամուսնացեալներուն, իրենց լրջութեանը համար. աղմկարար ուրախութիւն մը պիտի վերաւորէր խեղճ մայրը. իրեն համար իր զաւակը հոն էր, անտեսանելի, որ թերէզը Լոռանի բազուկներուն կը յանձնէր: Կրիվէ նոյն գաղափարները չունէր. հարսնիքը տխուր կը գտնէր ան, ի զուր կը ջանար զբաւարթացնել զայն, հակառակ Միչոյի և Օլիվիէի ակնարկներուն, որոնք զայն արտաին

կը գամէին ամէն անգամ որ կ'ուզէր ոտքի ելլել յիմարութիւն մը ըսելու համար. Յաջողեցաւ սակայն ոտքի կանգնիլ անգամ մը. Բաժակահաճառ մը արտասանեց.

— Կը խմեմ պարոնին և տիկինին զաւակներուն կենացը. ըսաւ ան, աշխոյժ շեշտով մը.

Խմեցին. Թերէզ և Լոռան չափազանց տոգոնած էին, Կրիվէի այս խօսքը լըսելով. Երբեք մտածած չէին թէ թերեւս զաւակներ պիտի ունենային. Այս մտածումը անոնց մէջէն անցաւ սառնային սարսուռի մը նման. Զղային շարժումով մը իրար զարկին իրենց գաւաթները. քննեցին մէկզմէկ, ապշած ու անարեկած որ հոն էին, գէժ գիմաց.

Կանուխ մը վեր կեցան սեղանէն. Հրաւիրեալները ուզեցին նորապսակներուն հետեւել մինչև հարսանեկան սենեակը. Ժամը հաս զիւ իննուկէսն էր, երբ հարսնեւորները մտան անցքի խանութէն ներս. Կեղծ գոհարեղէնի վաճառորդուն զեռ իր նկուզին խորը կը գանուէր, կապոյտ թաւիչով պատած տուփին առջև. Հետաքրքիր կերպով մը վեր առաւ գլուխը, ժպիտով մը նորապսակներուն նայելով. Այս վերջինները նշմարեցին անոր ակնարկը, և զարհուրեցան անկէ.

Գուցէ այս պառաւ կինը տեղեկացած էր ժամանակին, իրենց ժամադրութիւններուն, Լոռանի սպրդիւր տեսնելով փոքրիկ անցքէն ներս.

Թերէզ, գրեթէ անմիջապէս, քաշուեցաւ Յիկին Ռաքէնի և Սիւզանի հետ. Այր մարդի-

կը մնացին ճաշասրահին մէջ, մինչդեռ հարսը գիշերուան իր արգուզարդը կ'ընէր. Լոռան մեղկ և կքուն, ամենափոքր անհամբուրութիւն իսկ չէր զգար. հաճութեամբ մտիկ կ'ընէր ծերուկ Միշոյի և Կրիվէի կողիա զուարճարանութիւնները զորս կ'ընէին անոնք ուրախ սրտով, հիմակ որ կիները հոն չէին այլևս. Երբ Սիւզան և Տիկին Ռաքէն դուրս ելան հարսանեկան սենեակէն և ծերուկ փերեզակունին յուզուած ձայնով մը երիտասարդին ըսաւ թէ իր կինը իրեն կը սպասէր, Լոռան ցնցուեցաւ, վայրկեան մը շմորած մընաց, յետոյ տենազգինօրէն սեղմեց իրեն երկարած ձեռքերը և Թերէզի սենեակը մտաւ գուռնէն բռնելով, գինով մարդու մը պէս.

XXI

Լոռան խնամով փակեց զուռը իր ետեէն և պահ մը այս գրան գէմ կոթնած մնաց, սենեակին մէջ նայելով մտահոգ և շփոթահար երևոյթով մը:

Պայծառ կրակ մը կը բորբոքէր վառարանին մէջ, լաշն և գեղին ցուքեր արծաղելով, որոնք կը պարէին ձեղունին և պատերուն վրայ: Սենեակը լուսաւորուած էր այսպէս պայծառ և երերուն լոյսով մը. լամբարը, սեղանի մը վրայ դրուած, կը տփռուէր այս լոյսին մէջ: Տիկին Ռաքէն ուզած էր պչրուն կերպով կարգի դնել սենեակը որ ձեփ ձերմակ էր և բուրումնաւէտ, որպէս թէ մատղաշ ու թարմ սէրերու բոյն ըլլար ան: Անկողնին վրայ տանքիւններ աւելցուցած էր և խոշոր վարգեփունջեր զետեղած էր վառարանին վրայի ծաղկամաններուն մէջ: Քաղցր ջերմութիւն մը, գաղջ բուրմունքներ կը ծածանէին օդին մէջ: Անզորր ու հանգարտ մթնոլորտ մը կար, տեօակ մը հեշտաւէտ թմրութեամբ լեցուած: Սարսուռն լուսթեան մը մէջ, վառարանին ճարճատիւնները փոքրիկ աղմուկներ կ'արձակէին: Պիտի ըսէիք երջանիկ անապատ մըն էր, մոռցուած անկիւն մը, տաք և քաղ-

ցրարոյր, փակ դուրսի բոլոր աղմուկներուն առջև, մէկը այն անկիւններէն, որոնք շինուած ու պատրաստուած են միայն զգայական հաճոյքներուն և կիրքի խորհուրդին պէտքերուն համար:

Թերէզ նստած էր ցած անոթի մը վրայ, վառարանին աջ կողմը: Կզակը ձեռքերուն մէջ, սեւեռուն, կը դիտէր բորբոքուն բոցերը: Գլուխը չզարձուց ետին, երբ Լոռանը ներս մտաւ: Վտաւակ մը և տանթէլուոր ասեղնազործուած քոթանակ մը (camisole) հագած, սասակօրէն ձերմկած էր վառարանին բոցավառ պայծառութեան տակ: Իր քոթանակը կը սահէր վրայէն և ուսին մէկ մասը, վարդագոյն, կէս մը ծածկուած էր մագերու սեւ խուրձով մը:

Լոռան քանի մը քայլ առաւ ասանց խօսելու: Հանեց իր ժաքէթն ու բաճկոնը, երբ միմիայն չապիկով մնաց, կրկին Թերէզին նայեցաւ որ տեղէն չէր շարժած, կը թուէր թէ կը վարանի: Յետոյ նշմարեց ուսի այն մասը և սարսուռին ծոկեցաւ շուրթերը հպելու մերկ մորթի այդ մասնիկին: Դեռահաս կինը քաշեց իր ուսը, խստօրէն ետին դառնալով: Զգուանքի ու սարսափի այնպիսի տարօրինակ ակնարկ մը ձգեց Լոռանի վրայ, որ ան ընկրկեցաւ, ինքզինք գէշ զգալով, կարծես ինքն ալ սարսափի և գանախքի մէջ ինկած ըլլար:

Լոռան նստաւ Թերէզի դիմաց, վառարանին միւս կողմը: Մնացին այսպէս ամբողջ հինգ վայրկեան, մունջ ու անշարժ: Ատեն ատեն, բոցի կարմրորակ ցայաքեր կը բարձ-

րանային փայտէն, և այն ատեն արիւնալի
թուփեր կը վազէին մարդասպաններուն գէմ-
քին վրայէն.

Մօտ երկու տարի էր որ սիրահարները
իրարու քով փակուած չէին մնացեր նոյն սե-
նեակին մէջ, առանց դիտող աչքերու, մէկզ-
մէկու անձնատուր կարենալ ըլլալու համար:
Սիրային ժամագրութիւն չէին ունեցած այն
օրէն ի վեր, որ Թերէզ Սէն-Վրիտոր փողոցը
գացած էր, իրեն հետ Լոռանին տանելով սպա-
նութեան գաղափարը: Խոհեմութեան մտա-
ծում մը անոնց միտը հաճոյազրկած էր, Հա-
զիւ իրենք իրենց թոյլ տուած էին հեռուէն
հեռու ձեռքի սեղմում մը, խուսափուկ համ-
բոյր մը, Գամիլլի սպանութենէն ետք, երբ
նոր ցանկութիւնները այրած էին զանօնք,
զսպած էին ինքզինքնին, առաջաստի դիշեր-
ուան սպասելով, իրարու խոստանալով խօլ
հեշտանքներ, երբ ապահովուած կ'ըլլային թէ
անպատիժ պիտի մնան: Եւ առաջաստի գի-
չերը եկած էր վերջապէս, և անօնք դէժ դի-
մաց կը մնային, անձկալից, լանկարծական
անհանգստութեամբ մը համակուած: Անոնց
կը մնար միայն երկարել իրենց բազուկները
կրօս գիրկընդխառնումի մը մէջ սեղմելու
համար զիրար. բայց անոնց բազուկները թոյլ
կը թուէին, կարծես յոգնած արդէն և սերէն
յափրացած: Մորեկուան ընկճումը հետզհետէ
կը ճզմէր զանօնք: Իրարու կը նայէին ա-
ռանց ցանկութեան, վախվխուն շփոթու-
թեամբ մը, և առաջապելով այսպէս լուռ ու
պառ մնալէն: Անոնց այրող երազները տա-

բօրինակ իրականութեան մը կը յանգէին.
բաւ էր որ յաջողած էին սպաննել Գամիլլը և
և իրարու հետ ամուսնացած, բաւ էր որ
Լոռանի բերանը հպանցած էր Թերէզի ուսը,
և ահա անոնց բղջախոհութիւնը գոհացում
գտած էր, զանելու և սարսափահար ըլլալու
աստիճան:

Սկսան յուսահատօրէն իրենք իրենց մէջ
փնտռել քիչ մը այն կիրքէն, որ կը հրկիզէր
զանօնք ատենօք: Անոնց կը թուէր թէ իրենց
մորթը պարպուած է գնդերներէ, պարպուած
ջիղերէ: Անոնց շփոթութիւնը, անոնց մտա-
հոգութիւնը կ'աւելնար. գէշ ամօթ մը կը
զգային այսպէս մուշ ու տրտում մնալով
գէմ դիմաց: Պիտի բաղձային գրկախառնուե-
լու և զիրար փշրելու ուժն ունենալ, որպէս-
զի տխմարներ չնկատուէին իրենք իրենց աչ-
քին: Բայց չէ՛ որ իշարու կը պատկանէին
անօնք, մարդ մը սպանած էին և դժնգահ կա-
տակերգութիւն մը խաղացած, լրբօրէն ըն-
կզմելու համար բոլոր ժամերուն լափրացու-
մին մէջ, մինչ հոն կը կենային անօնք, վա-
ռարանի մը երկու անկիւնները, փայտացած,
սպառած, մտքերը վրդովուն, մարմինները
մեռած, նման վախճան մը սօսկալի և անո-
ղօք ծաղրանք մը թուեցաւ իրենց: Այն ա-
տեն, Լոռան փորձեց սերէն խօսիլ, ոգեկոչել
անցեալի յիշատակները, կող ընելով իր երե-
ւակայութեան, վերակենդանացնելու համար
իր իռնդաղստանքները:

— Թերէզ, ըսաւ ան, գէպի գեռահաս
կինը ծռելով, կը յիշե՞ս մեր յիշատակները այս

սենեակին մէջ... Սա դուռնէն կուզայի... Այսօր, այս դուռնէն մտայ ներս... Ազատ ենք, պիտի կրնանք խաղաղօրէն սիրել զիրար:

Կը խօսէր վարանտ ձայնով մը, մեղհօրէն: Ինտանաս կրնը կկզած ցածուլիկ աթոռին վրայ, բոցը կը դիտէր միշտ, մտածուն, առանց զայն մտիկ ընելու:

Լոռան չարունակեց.

— Կը յիշե՞ս: Երազ մը ունէի. կ'ուզէի ամբողջ գիշեր մը անցընել քեզի հետ, քնանալ բազուկներուդ մէջ և հետեւալ օրը արթննալ քու համբոյրներուդ աակ: Կ'ուզեմ իրազօրծել այս երազս:

Թերէզ չարժում մը ըրաւ, կարծես յանկարծակիի եկած, որ ձայն մը կը կանկազէր իր ականջներուն աակ. զէպի Լոռանը դարձաւ, որու զէմքին վրայ, այդ պահուն, վառարանը կարմորակ լայն ցոլք մը կը նետէր. անիկա գիտեց այդ արեւնոտ զէմքը, և սարսռաց.

Երեսասարդը վերսկսաւ, աւելի խռոված և աւելի մտահոգ.

— Յայտղեցանք մենք, Թերէզ, խորտակեցինք բոլոր խոչընդոտները, և իրարու կը պատկանինք, . . . Ապագան մերն է, այնպէս չէ՞, անդորր երջանկութեան, գոհացուած սիրոյ ապագայ մը... Գամիչը չկայ այլևս...

Լոռան կանգ առաւ, կօկորդը չոր, շքնչահեղձ, չկրնալով շարունակել: Գամիչի աւնունը լսելով, Թերէզի ազիքները գալարուեցան: Երկու մարգասպանները զերբար գիտեցին ըթացած, տժգոյն և դողահար: Վառա-

րանին գեղին ցոլքերը կը պարէին միշտ ձեռունին և պատերուն վրայ. վարդերուն գաղջ հոտը կը լեցնէր մթնոլորտը, փայտերու ճարձաթիւնները չոր ու պղտիկ աղմուկներ կը նետէին լուսթեան մէջ:

Յիշատակները արձակուած էին: Գամիչի ոգեկոչուած ուրուականը կուզար նստելու երկու ամուսիններուն մէջտեղը, բոցավառոզ կրակին դիմաց: Թերէզ և Լոռան կը վերըզգային խեղզուածին խոնաւ ու պաղ հոտը այն տաք օդին մէջ զոր կը շնչէին, իրարու կ'ըսէին թէ դիտի մը կար հոն, իրենց մօտը, և մէկզմէկ կը քննէին, առանց շարժիլ համարձակելու: Այն ատեն իրենց ոճիրին բովանդակ ահաւոր պատմութիւնը թաւալեցաւ իրենց յիշողութեան խորը: Իրենց զօհին աւնունը բաւական եղաւ զանոնք լեցնելու անցեալով, վերտին ապրիլ հարկադրելու զանոնք սպանութեան անձկութիւնները: Զբանցին շրթունքները, իրար գիտեցին և երկուքն ալ ունեցան միեւնոյն մղձաւանջը, միեւնոյն ատեն, երկուքն ալ, փոխադարձաբար, աչքերով իրարու հազորգեցին միեւնոյն անողոք պատմութիւնը: Զարհուրած ակնարկներու այս փոխանակութիւնը, սպանութեան այս մուշկ պատմութիւնը, զոր իրարու կ'ընէին, անոնց սուր և անդիմադրելի վախ մը պատճառեցին: Անոնց լարուող ջիղերը տազնապի մը սպանալիքը կուտային. կրնային աղաղակել, թերևս կռուիլ իրարու հետ:

Լոռան, յիշողութիւնները ցրուելու համար, ուժգնօրէն թօթափեց այն սարսափա-

հար յափշտակութիւնը որ զայն կը կեցնէր թերէզի ակնարկին տակ . քանի մը քայլ ըրաւ սենեակին մէջ . հանեց կօշիկները և հօգաթափներ հագաւ , յետոյ գնաց նստելու վառարանին անկիւնը , և փորձեց խօսիլ պատահական հարցերու մասին :

Թերէզ հասկցաւ անոր բաղձանքը . Ջանաց պատասխանել անոր հարցումներուն . Պօսեցաւ անձրեկին և զեղեցիկ օդի մասին . Ուղեցին ինքզինքնին ստիպել տափակ խօսակցութեան մը . Լոռան յայտարարեց թէ տաք էր սենեակը . Թերէզ ըսաւ սակայն թէ օդի հոտանքները կը փչէին սանդուխի պզտիկ զրբան տակէն . Եւ անոնք գէպի փոքրիկ դուռը դարձան , յանկարծական սարսուռով մը : Երիտասարդը փութաց խօսելու վարդերէն , կըրակէն , այն ամէնէն զորս կը տեսնէր . անիկա ճիգ կ'ընէր , միավանկ բռներ կը գտնէր խօսակցութիւնը չընդհատելու համար . Իրարմէ հեռու քաշուած էին . անտարրեր երեւոյթներ կ'առնէին , կը ջանային մտնել թէ ով էին իրենք և իրար օտարականներ կը նկատէին զորս զիպուած մը գէմ դիմաց էր բերած :

Եւ հակառակ իրենց , տարօրինակ երեւոյթով մը , երբ զատարկ բռներ կ'արտասանէին , փոխադարձաբար կը գուշակէին այն մտածումները զորս կը ծածկէին իրենց խօսքերուն տափակութեան տակ . Անդիմադրելիօրէն կը մտածէին Գամիլի վրայ : Անոնց աչքերը կը շարունակէին անցեալի պատմութիւնը , անոնք ակնարկով կը շարունակէին միշտ հետեռզական և մունջ խօսակցութիւն մը ,

բարձրաձայն իրենց խօսակցութեան տակ , որ ըստ բախտի կը քաշուառէր : Բառերը զորս հոս հոն կը նետէին ոչինչ կը նշանակէին , իրարու հետ չէին կապուեր , զիրար կը ժխտէին . իրենց բովանդակ էութիւնը կը ճրգնէր իրենց օտարափահար յիշողութիւններուն լսին փոխանակութեան : Երբ Լոռան վաքքերուն կամ կրակի մասին կը խօսէր , պատահական այս կամ այն խնդրին շուրջ , Թերէզ կատարելապէս կ'ըմբռնէր թէ անիկա իրեն կ'ուզէր յիշեցնել նաւակին մէջ եղած կռիւր : Գամիլի խուլ անկումը , և երբ Թերէզ «այո» մը կամ «ոչ» մը կը պատասխանէր աննշան հարցումի մը , Լոռան կը հասկնար որ Թերէզ ըսել կ'ուզէր թէ կը յիշէր կամ չէր յիշեր օճիրին այսինչ մանրամասնութիւնը : Անոնք կը խօսակցէին այսպէս բաց սրտով , առանց բռներու պէտք օւնենալու , և ուրիշ հարցի մասին խօսելու ատեն : Առանց զիտակցութիւն ունենալու իրենց արտասանած խօսքերուն , կը հետեւէին իրենց թաքուն մտածումներուն , նախազատութիւն առ նախադասութիւն . կըրնային յանկարծ շարունակել իրենց մտերիմ խօսակցութիւնը բարձրաձայն , առանց գազօրելու իրար հասկնալէ : Այս տեսակ մը կատարումը , իրենց յիշողութեան այս յամառութիւնը Գամիլի պատկերը իրենց ներկայացնելու համար շարունակ , կը խենթեցնէին զանոնք քիչ քիչ կը տեսնէին յստակօրէն թէ կը գուշակէին զիրար , և թէ , եթէ չլուէին , բռները ինքնաբեր կերպով իրենց բերանը պիտի գային խեղդուածին անունը տալու , սպանութիւնը

նկարագրելու համար : Այն ատեն ուժգնօրէն սեղմեցին իրենց շրթունքները , դադրեցուցին խօսակցութիւնը :

Եւ ստեղծուած ճնշող լուսթեան մէջ , երկու մարդասպանները խօսակցեցան դեռ իրենց զոհին մասին : Անոնց թուեցաւ թէ իրենց ակնարկները փոխադարձաբար իրարու միտ կը թափանցէին և իրենց մէջ կը մտրճէին յստակ և սուր նախադասութիւններ : Ատեն ատեն , անոնց այնպէս կուզար թէ բարձրաձայն կը խօսակցէին : կը խեղաթիւրուէին իրենց զգայարանքները , տեսողութիւնը տեսակ մը լսելիքի կը փոխուէր , տարօրինակ ու նրբազգած . այնքան որոշապէս կը կարգային մըտածումները իրենց գէժքերուն վրայ , որ այս մտածումները տարօրինակ , ցայտուն շեշտ մը կը ստանային , որոնք կը ցնցէին իրենց բովանդակ կազմը : Անոնք այնքան լաւ կերպով պիտի չլսէին զիրար եթէ ճշացած ըլլային աղեկաուեր ձայնով մը . «Ապանեցինք Գամիշը , և անոր մարմինը հոն է , մեր միջև տարածուած , որ կը ստուեցնէ մեր անգամները» : Եւ անաւոր մտերմասացութիւնները կը շարունակուէին միշտ , աւելի տեսանելի , աւելի հնչական կերպով , սենեակին խաղաղ ու խոնաւ մթնոլորտին մէջ :

Լոռան և Թերեզ սկսած էին մունջ պատմութիւնը ընել իրենց առաջին տեսակցութեան , խանութին մէջ : Յետոյ յիշողութիւնները իրարու յաջորդած էին մէկիկ մէկիկ , կարգով , իրարու պատմած էին հեշտանքի ժամերը , վարանումի և զարոյթի վայրկեանները , սպա-

նութեան ահաբի պահը : Այն ատեն է որ սեղմած էին իրենց շրթունքները , աջէն ձախէն խօսակցութիւնը դադրեցնելով , վախնալով որ յանկարծ Գամիշի անունը կուտան , ասանց ուզելու : Եւ անոնց մտածումները , չկրնալով կանգ առնել , պտտցուցած էին դանոնք անձկութիւններու մէջ , այն վախովխոռն օպասումին մէջ որ օպանութեան յաջորդած էր : Այսպէս , սկսան մտածել խեղդուածին դիակին մասին որ փոռուած էր Դիարանի մէկ սալաքարին վրայ : Լոռան , ակնարկով մը , իր բովանդակ սոսկումը բաւ թերեզի , և Թերեզ , մինչև ծայրը մղուելով , և երկաթեայ ձեռքով մը հարկադրուած սեղմելու իր շրթունքները , յանկարծակի , շարունակեց խօսակցութիւնը բարձրաձայն :

— Տեսա՞ր զայն Դիարանին մէջ , հարցուց ան Լոռանի , ասանց Գամիշի անունը տալու :

Լոռան կը թուէր թէ այս հարցումին կը սպասէր : Անիկա վայրկեանէ մը ի վեր կը կարդար այս հարցը դեռահաս կնոջ սպիտակ գէժքին վրայ :

— Այո՛ , պատասխանեց ան , խեղդուած ձայնով մը :

Մարդասպանները սարսուռ մը ունեցան : Կրակին մօտիկցան . իրենց ձեռքերը բոցին երկարեցին , որպէս թէ սառնալին վիճ մը բացուած ըլլար յանկարծակի տաքուկ սենեակին մէջ : Պահ մը լուսթիւն պահեցին , կրճկըւած ու կկզած : Յետոյ Թերեզ վերսկսաւ խուլ ձայնով :

— Շատ տառապած կը թուէ՞ր :

Լոսան չկրցաւ պատասխանել : Սասկումբ շարժում մը ըրաւ, կարծեա վանելու համար զգուելի տեսիլք մը : Ուղի ելաւ, դէպի անկողինը գնաց, խստորէն ետ գալով, բազկատարած և դէպի թերէզը յառաջանալով :

— Համբուրէ՞ զիս, ըսաւ, վիզը երկարելով :

Թերէզ ուղի կանգնած էր գունաթափ, գիշերային իր արդուզարդին մէջ. կէս մը գէպի ետև հակած էր, արմուկը վառարանին մարմարին կռթնցուցած : Նայեցաւ Լոսանի վիզին : Մորթի ձերմակութեան վրայ, վարդագոյն արատ մը նշմարած էր : Արիւնի տւիքը որ կը բարձրանար, խոշորցուց այս արատը, որ բոցավառ կարմիրի դարձաւ :

— Համբուրէ՞ զիս, կը կրկնէր Լոսան, դէմքն ու վիզը կրակի մէջ :

Դեռահաս կինը գլուխը ա՛լ աւելի դէպի ետև ծռեց համբոյրէ մը խուտափելու համար, և իր մատին ծայրը զնելով Գամիլի խածուածքին վրայ, հարցուց իր ամուսինին :

— Ի՞նչ ունիս այդ տեղ, չէի գիտեր թէ ատանկ վէրք մը ունիս :

Լոսանի կը թուէր թէ Թերէզի մատը կը ծակէր իր կողորդը : Մատի այս հպումին, ընկրկումի յանկարծական շարժում մը ունեցաւ, ցաւի թեթև ճիչ մը արձակելով :

— Ասիկա՞, ըսաւ ան, կակազելով, ասիկա՞ :

Վարանեցաւ, բայց չկրցաւ ստել, ըսաւ ճշմարտութիւնը, հակառակ իրեն :

— Գամիլին է, որ խածաւ զիս, նաւակին մէջ, գիտեա : Ոչինչ բան է, աղէկցաւ... Համբուրէ՞ զիս, համբուրէ զիս... :

Եւ թշուառականը կ'երկարէր իր վիզը որ կ'այրէր զայն : Կը փափաքէր որ Թերէզ համբուրէր զինքը իր սպիին վրայէն, կը կարծէր թէ այս կնոջ համբոյրը պիտի անհետացնէր այն հազար ասոնտուսները որոնք կը կսկծեցնէին իր միտքը : Կզակը վեր առած, վիզը դէպի առաջ, անիկա ինքզինք անոր համբոյրին կը տանէր : Թերէզ, գրեթէ պառկած վառարանի մարմարին վրայ, գերագոյն զգուանքի շարժում մը ըրաւ և գոչեց պազատագին ձայնով մը :

— Մ'հ, ոչ, ո՛չ այդտեղ : Արիւն կայ հոգ :

Ինկաւ ցած աթոռին վրայ, սարսուղին, ճակատը ձեռքերուն մէջ : Լոսան ապուշ վիճակի մը մէջ ինկաւ : Վար առաւ կզակը, տարտամօրէն նայեցաւ Թերէզին : Յետոյ, մէկէն ի մէկ, վայրի անասունի մը յատուկ սեղմումովը, անոր գլուխը իր լայն ձեռքերուն մէջն առաւ և, բանօրէն անոր շրթունքները փակցուց իր վզին, Գամիլի խածուածքին վրայ : Անիկա պահեց, պահ մը ճզմեց կանացի այս գլուխը իր մորթին դէմ : Թերէզ անձնատուր եղած էր, խուլ մրմունջներ կարձակէր, կը խեղդուէր Լոսանի վզին վրայ : Երբ անոր ձեռքերէն ազատեց ինքզինք, ուժգնօրէն սրբեց բերանը, թքաւ վառարանին մէջ :

Ոչ մէկ խօսք արտասանած էր :

Հոռան, ամօթահար իր վայրագութենէն, սկսաւ քայել ծանրորէն, մահճակալէն զէպի պատուհան երթալով: Տառապանքը միայն, սոսկալի այրումը ստիպած էր զինքը Թերէզէն համբար մը պահանջելու, և, երբ Թերէզի չրթուէ քեցրը պապ մնացած էին այրող սպիին վրայ, ա՛լ աւելի տառապած էր ան: Բոնօրէն անուած այս համբարը կը խորտակէր զայն: Ոչ մէկ գնով, երկրորդ համբար մը չէր ուզեր այլևս, այնքան ցաւագին եղած էր բարուժը: Եւ ան կը դիտէր այն կինը որուն հետ պիտի ապրէր և որ կը սրսիար, կրակին առջև ծալլուած, կանակ դարձուցած իրեն. ինքն իրեն կը կրկնէր թէ այլևս չէր սիրէր այս կինը և թէ այս կինն ալ զինքը չէր սիրէր այլևս: Մօտ մէկ ժամ, Թերէզ մնաց կըքուն: Հոռան պտտեցաւ երկայնքի՝ լայնքի, լորէն:

Երկուքն ալ սարսափով կը խոստովանէին թէ իրենց կիրքը մեծած էր, թէ սպաննած էին իրենց ցանկութիւնները Գամիլը սպաննելով, կրակը կը հատէր մեղմօրէն: Վարդադօն կրակ մը կը չողար մտխիւրներուն վրայ: Քիչ քիչ տաքը հեղձուցիչ դարձաւ սենեակին մէջ, ծաղիկները կը թռոմէին, թանձր մթնոլորտը լեցնելով իրենց ծանր բուրմունքներովը:

Յանկարծ, Հոռան կարծեց թէ բանգադուչանքի մէջ էր: Երբ ետ կը դառնար, պատուհանէն զէպի անկողինը, Գամիլը տեսաւ ստուերով լի անկիւնի մը մէջ, վառարանէն և հայելիաւոր պահարանին միջև, Զոհին զէմ-

քը կանաչորակ և ջրածգուած էր, ինչպէս որ տեսած էր զայն Իրարանի սալաքարին վրայ: Գամուած մնաց գորգին վրայ, սւշաթափելու ժօտ, առարկալի մը կոթնելով: Անոր արձակած խուլ հոնգիւնին վրայ, Թերէզ վեր առաւ զլուխը:

Թեւը երկարած, անկալ ցոյց կուտար այն մթին անկիւնը ուր կը նշմարուէր Գամիլի չարաչուք դէմքը: Թերէզ, սարսափով համակուած, եկաւ անոր փարեցաւ:

— Անոր պատկերն է, մրմնջեց, ցած ձայնով, որպէս թէ իր նախկին ամուսինին նկարուած պատկերը կարենար լսել զինքը:

— Իր նկարը, կրկնեց Հոռան որուն մազերը կը ցցուէին:

— Այո՛, գիտես զու, այն նկարը, զոր զուն զձեզիք: Հօրաքոյրս պէտք է իր սենեակն անէր զայն, այսօրուքն սկսած: Մոռցած ըլլալու է վար առնել:

— Ապահովարար, անոր նկարն է . .

Մարդասպանը կը վարանէր ճանչնալու կտաւը: Իր խոսովքին մէջ, կը մտնար թէ ի՛նքը դժած էր այս ճգմուած, տափակցած գիծերը, այս ազտոտ գոյները, որոնք կը սուկացնէին զինքը: Սարսափը ցոյց կուտար իրեն՝ նկարը ինչպէս որ էր, զգուելի, գէշ գծուած, ցեխոտ և սեւ խորքի մը վրայ դիակի ծամածուռ երեսով մը: Իր գործը կ'ապշեցնէր և կը ճզմէր զինքը իր անաւոր աղեղութեամբը, մանաւանդ զեղնորակ և մեղկ ակնակապիճներուն մէջ ծփացող սպիտակ երկու աչքերը որոնք իրեն կը յիշեցնէին ճշտօրէն

Գիարանի խեղդուածին փտած երկու աչքերը .
Պահ մը շնչակտուր մնաց , կարծելով թէ Թե-
րէզ կը ստէր , սիրտ տալու համար իրեն . Յե-
տոյ նշմարեց շրջանակ մը և քիչ քիչ հան-
գարտեցաւ :

— Գնա՛ վար առ պտօէն , ըսաւ ան
մեղմ ձայնով , դեռ ահաս կնոջ .

— Օ՛հ , ո՛չ , կը վախնամ , պառասխանեց
ան սարսուռով մը :

Լոռան վերսկաւ գողալ . Ատեն ատեն ,
շրջանակը կ'անհետանար , և ան ուրիշ բան
չէր տեսներ այլևս բայց եթէ ճերմակ երկու
աչքերը օրօնք իր վրայ կը սեւեռէին , երկա-
րօրէն :

— Կը խնդրեմ , ըսաւ ան , պաղատելով իր
ընկերոջ . Գնա՛ վար առ ,

— Ոչ , ո՛չ :

— Պատին դէմ կը գարձնենք և այլևս
չենք վախնար :

— Ո՛չ , ես չեմ կրնար :

Մարդասպանը , վատ և տկար , գեռահաս
կինը գէպի կտաւը կը մղէր , պահուելով անոր
ետեք , խեղդուածին նայուածքներէն խուսա-
փելու համար . Խերէզ , խոյս տուաւ անոր
ձեռքէն , և Լոռան ուղեց յանգուզն երեւալ .
նկարին մօտեցաւ , ձեռքը վեր բարձրացուց ,
գամը փնտռելով . Բայց նկարը այնքան շախ-
շախիչ նայուածք մը ունեցաւ , այնքան զրզ-
ուելի , այնքան երկար օր Լոռան , սեւեռուածով
անոր հետ պայքարիլ ուղելէ ետք , պարտ-
ուեցաւ և ընկրկեցաւ , մրմնջելով .

— Ոչ , իրաւունք սւնիս , Թերէզ , մենք

չենք կրնար . . . Հօրաքորդ վազը ինք վար
կ'առնէ պտօէն :

Անիկա վերսկաւ իր երթեկը , գիտահալ ,
զգալով որ նկարը կը դիտէր զինքը , աչքերով
իրեն կը հետեւէր . Չէր կրնար գիտանալ և ա-
տեն ատեն սկնարկ մը կը ձգէր կտաւին կող-
մը . այն ատեն , ստուերին խորը , կը նշմարէր
մըշտ խեղդուածին անփայլ ու մեռած ալ-
նարկները . Այն մտածումը թէ՛ Գամիլլը հոն
էր , անկիւնի մը մէջ . ուր գարանի կեցած կը
դիտէր զինքը , հանդիսատես ըլլալով առա-
գաստի իր գիշերուան . քննելով զիրենք , Թե-
րէզն ու ինքը , խենթեցուց Լոռանը սարսափէն
և յուսահատութենէն :

Ի՛նչպէ մը , որուն վրայ ուրիշ մէկը պիտի
խնդար , գլուխը բոլորովին կորսնցնել տուաւ
իրեն . Երբ վառարանին առջև կը գտնուէր ,
տեսակ մը ճանկատում լսեց . Գուշտեցաւ .
երեւակայեց թէ այս ճանկատումը նկարէն
կուզար , թէ աղմուկը առաջ եկած էր սան-
դուխին վրայ բացուող փոքրիկ դուռնէն . Թե-
րէզը նայեցաւ որ վախի մէջ խնկած էր .

— Մէկը կայ սանդուխին վրայ , մրմն-
ջեց ան . Ո՛վ կրնայ գալ անկէ :

Գեռահաս կինը չպատասխանեց . Երկուքն
ալ խեղդուածին վրայ կը խորհէին , սառնա-
լիւն քրտինք մը կը թրջէր իրենց քունքերը .
Ապաստանեցան սենեակին խորը , սպասելով
գուշտ յանկարծական բացուելուն և Գամիլլի
գիտակին անկման . սենեակի յատակին . Աղ-
մուկը կը շարունակուէր աւելի չոր և աւելի
անկանոն կերպով , մտածեցին թէ իրենց զո-

հը եղունգներով կը քերթէր դրան փայտը ներս մտնելու համար: Մօտաւորապէս հինգ վայրկեան չհամարձակեցան շարժիլ: Վերջապէս մլաւիւն մը լսուեցաւ: Լոռան, մօտենալով, ճանչցաւ Տիկին Ռաքէնի կատուն, որ մոռացումով մը, սենեակին մէջ ձգուած էր և որ կը փորձէր դուրս ելլել իր ճանկերով ցնցելով պզտիկ դուռը: Ֆրանսուա վախցաւ Լոռանէն, ոտտումով մը աթոռի մը վրայ ցատկեց. մազերը ցցած, ճանկերը բացած, սևեռաբեր կը դիտէր ան իր նոր տէրը, խիստ եւ անգութ երեոյթով մը: Երիտասարդը չէր սիրեր կատունները: Ֆրանսուան գրեթէ կը սոսկացնէր զինքը: Տենդի և վախի այս պահուն, այնպէս կարծեց թէ կատուն իր դէմքին պիտի ցատկէր Գամիլի վրէժը լուծելու համար: Այս անասունը ամէն բան գիտնալու էր. մտածումներ կային իր կլօր աչքերուն մէջ, որոնք անսովոր կերպով լայնցած էին: Լոռան աչքերը վար առաւ, անասնական ակնարկներու սևեռումին առջև: Երբ ոտքի հարուած մը տալու վրայ էր Ֆրանսուային:

— Մի՛ դպչիր անոր, դռչեց թերէզ.

Այս ճիշդ տարօրինակ տպաւորութիւն մը ըրաւ անոր վրայ: Անհեթեթ գաղափար մը լեցուց անոր գանկը:

— Գամիլ այս կատունին մէջ մտած է, խորհեցաւ ան: Պէտք է սպաննեմ այս անասունը... Մարդու մը երեոյթն ունի:

Ոտքի հարուածը չտուաւ, վախնալով որ Ֆրանսուա կը խօսի իրեն հետ Գամիլի ձայնին շեշտովը:

Յետոյ յիշեց թերէզի զուարճախօսութիւնները իրենց հեշտանքի օրերուն, երբ կատուն վկայ էր իրենց փոխանակած համբոյրներուն: Ինքն իրեն ըսաւ այն ատեն թէ այս անասունը շատ բան գիտէր այդ մասին և թէ հարկ էր զայն պատուհանէն վար նետել: Բայց քաջութիւն չունեցաւ իր գիտաւորութիւնը իրագործելու: Ֆրանսուա մարտական դիրք մը առած էր. ճանկերը բացած, կռնակը ցըցած խուլ սրտմտութեամբ մը, կը հետևէր իր թշնամիին ամենափոքր շարժումներուն, հրաշալի հանդարտութեամբ մը: Լոռան նեղուեցաւ անոր աչքերուն մետաղային փալլէն. փութաց բանալ անոր առջև ձաչսարհի դուռը և կատուն փախաւ սուր մլաւիւն մը արձակելով:

Թերէզ նստած էր կրկին մարած վառարանին առջև: Լոռան սկսաւ իր երթևեկը անկողինէն պատուհան:

Այսպէս է որ առտուան սպասեցին: Չմտածեցին պառկելու մասին, իրենց միտն ու սիրտը մեռած էին: Մէկ փափաք մը միայն կը համակէր զանոնք, դուրս ելլելու փափաքը այս սենեակէն ուր կը խեղուէին: Ճշմարիտ նեղութիւն մը կը զգային որ միտսին փակուած էին հոն և կը շնչէին միւսնոյն օդը. պիտի ուզէին որ մէկը ըլլար հոն իրենց զլուխ գլխի խօսակցութիւնը խզելու, զիրենք դուրս հանելու համար այն անողոք չփոթութիւնէն ուր կը գտնուէին, մէկը միւսին առջև անխօս և իրենց հրաւրքը վերակենդանացնելու անկարող: Անոնց երկար լուութիւնները ծանրաբեռ-

նուած էին դառն և յուսահատ տրտուենջնե-
րով, մունջ մեղադրանքներով, զորս որոշա-
պէս կը լսէին անոնք հանդարտ օղին մէջ :

Լոյսը բազուկեցաւ վերջապէս, աղտոտ ձեր-
մորակ, միասին բերելով թափանցող ցուրտ մը :

Երբ տեղոյն պայծառութիւն մը լե-
ցուց սենեակը, Լոռան որ կը սրսփար, աւելի
խաղաղ զգաց ինքզինք. Անիկա ճակատէն դի-
տեց Գամիլի նկարը և տեսաւ զայն ինչպէս
որ էր, տափակ և տղայական. վար առաւ
զայն, ուսերը վեր բարձրացնելով և անասուն
կոչելով ինքզինքը. Թերէզ ուրի ելած էր և
կը խառնչուէր անկողինը իր հօրաքոյրը խարե-
լու, հաւատացնել տալու համար թէ երջանիկ
գիշեր մը անցուցած էին :

— Ա՛հ, ատիկա՞, ըսաւ անոր Լոռան բրբ-
տօրէն, կը յուսամ թէ պիտի քնանանք այս
իրիկուն... Այս տղայամտութիւնները պէտք
չէ տեսն :

Թերէզ ծանր և խոր նայուածք մը ձգեց
անոր վրայ :

— Գիտես դուն, շարունակեց ան, ես
չամուսնացայ որ անքուն գիշերներ անցընեմ :
Տղայ ենք մենք... Դուն է որ խռովեցիր զիս,
անդիի աշխարհին յատուկ այդ ձևերովդ : Այս
իրիկուն, պիտի ջանաս զուարթ ըլլալ և շոտ-
կացնել զիս :

Սեղալու բռնադատեց ինքզինք, առանց
գիտնալու թէ ինչո՞ւ կը խնդար :

— Պիտի ջանամ, ըսաւ դեռահաս կինը,
խուլ ձայնով մը :

Ահա թէ ինչպէս անցաւ Թերէզի և Լո-
ռանի առաջաստի գիշերը :

XXII

Հետեւեալ գիշերները ա՛լ աւելի անողոք
եղան : Մարդասպանները ուզած էին երկուքով
ըլլալ գիշերը. ինքզինքնին պաշտպանելու
համար խեղդուածին դէմ, և, տարօրինակ
արդիւնքով մը, այն օրէն ի վեր որ իրարու
քով եկած էին, ա՛լ աւելի կը սարսափին, կը
զայրանային, կը ջղագրգռուէին, սարսփի և
տառապանքի դաժան տաղնապներու կ'ենթար-
կուէին, երբ պարզ խօսք մը կամ պարզ ակ-
նարկ մը կը փոխանակէին : Ամենափոքր խօ-
սակցութեան իսկ որ ծայր կուտար իրենց մի-
ջև, ամենափոքր մտերմասացութեան պահուն
կարմիր կը տեսնէին, կը զառանցէին :

Թերէզի չոր ու ջղային խառնուածքը այ-
լանդակ կերպով մը ազդած էր Լոռանի թանձր
և արիւնոտ խառնուածքին վրայ : Ատենօք,
կիրքի օրերուն, խառնուածքի իրենց տարբե-
րութիւնը այս մարդը և այս կինը հզօրապէս
իրարու կապուած զոյգ մը դարձուցած էր,
իրենց միջև տեսակ մը հաւասարակշռութիւն
հաստատելով, իրենց կազմը ամբողջա-
ցնելով : Սիրահարը իր արիւնը կուտար, սիրու-
հին իր ջիղերը և անոնք իրարու մէջ կ'ապրէին :

փոխադարձ համբոյրներու պահանջն սենե-
նալով, իրենց էութեան մեքնականութիւնը
կանոնաւորելու համար, Բայց խանգարում
մը առաջ եկած էր. Թերէզի գերագրգռուած
ջիղերը տիրապետած էին, Լոռան, մէկէն,
Ղղային բորբոքման մը մէջ նետուած էր. դե-
ռահաս կնոջ հրաբորբ ազդեցութեան տակ, իր
խառնուածքը քիչ-քիչ դարձած էր սուր ջլախ-
տէ մը ցնցուած աղջկան մը խառնուածքը: Հե-
տաքրքրական պիտի ըլլար ուսումնասիրել այն
փոփոխութիւնները որոնք առաջ կուգան եր-
րեմն կարգ մը կազմերու մէջ, որոշեալ պա-
րագաներու բերումով: Այս փոփոխութիւննե-
րը, որոնք միտէն ծայր կուտան, շատ չան-
ցած, կը հաղորդուին ուղեղին, ամբողջ ան-
հատին:

Թերէզը ճանչնալէ առաջ, Լոռան ծան-
րաշարժ էր. խոհեմ հանդարտութիւն մը ու-
նէր, գիւղացի տղու մը արիւնային կեանքը:
Կը քնանար, կ'ուտէր, կը խմէր անբանի մը
պէս: Ամէն վայրկեան, առօրեայ կեանքի բո-
լոր իրադարձութիւններուն մէջ, կը շնչէր
լայն ու թանձր շունչով մը, ինքնիրմէն գոհ
և քիչ մը բթացած իր ճարպէն: Իր դանդաղած
մտին խորը հազիւ երբեմն խողտանքներ կը
զգար: Թերէզ այս խողտանքներն է որ զար-
գացուցած էր, անուելի ցնցումներու փոխարկե-
լով զանոնք: Այս խոշոր, ճարպոտ և հեղգ
մարմնին մէջ ապշեցուցիչ զգայնութեամբ մը
Ղղային դրութիւն մը անեցուցած էր: Լո-
ռան որ, նախապէս, կեանքը կը վայելէր ա-
ւելի արիւնով քան ջիղերով, նուազ կոշտ ըզ-

գայարանքներ ունեցաւ: Իրեն համար սուր ու
նոր Ղղային կեանք մը յայտնուեցաւ իրեն,
յանկարծակի, իր տարփուհիին առաջին համ-
բոյրներուն իսկ: Այս կեանքը տասնապատ-
կեց իր հեշտութիւնները, այնքան սուր հան-
գամանք մը տուաւ իր ուրախութիւններուն,
որ նախ կարծես խելայնդեցաւ անոնցմէ,
իենթի պէս անձնատուր եղաւ գինովութեան
այն տազնապնդուն զորս իր արիւնը տուած
չէր իրեն: Այն ատեն տարօրինակ աշխատանք
մը տեղի ունեցաւ իր մէջ. ջիղերը զարգացան,
տիրապետեցին արիւնային տարրին, և միայն
այս իրողութիւնը փոխեց անոր խառնուածքը:
Կորսնցուց իր հանդարտութիւնը, իր դանդա-
ղութիւնը, թմրած կեանք մը չէ, որ ապրե-
ցաւ այլևս: Եկաւ վայրկեան մը ուր ջիղերն ու
արիւնը հաւասարակչութեան մէջ մնացին.
խորունկ վայելքի լիակատար կեանքի վայր-
կեան մը եղաւ ան: Յետոյ ջիղերը տիրապե-
տեցին և ան ինկաւ անձկութիւններու մէջ,
որոնք կը ցնցէին մարմինները և խանգար-
ուած մտքերը:

Այսպէս է որ Լոռան սկսած էր զողալ
ստուերալից անկիւնի մը առջև, ինչպէս վախ-
կոտ տղայ մը: Սարսուռն և խոժոռ այն էակը,
այն սոր անհատը որ իր մէջ թանձր ու տիմար
գիւղացիութիւնը մէկգի ձգած էր, կը զգար ջը-
ղային խառնուածքներուն անձկութիւններն
ու վախերը: Բոլոր պարագաները, Թերէզի
անասնական զգուանքները, սպանութեան
տենզը, հեշտանքի սարսափահար սպառնումը
խենթի պէս ըրած էին զայն, բորբոքելով իր

զգայարանքները և բերա ու յաջորդական հար-
 ուածներով զարնելով իր ջիգերուն վրայ: Վեր-
 ջապէս, քնատութիւնը եկած էր ճակատագր-
 օրէն, իրեն հետ քանդադուշանք բերելով: Այդ
 պահէն սկսած, Լոռան թաւալած էր անհան-
 դուրժելի կեանքին մէջ, այն յուերժական
 սարսափին մէջ ուր կը տապալակէր:

Իր խղճահարութիւնները զուտ Ֆիզիքա-
 կան էին: Իր մարմինը, իր գոգոսուած ջիգերը
 և իր զոզանար միտք միայն վախ ունէին խեղ-
 դուածէն: Իր խիղճը երբեք այս սարսափնե-
 րուն չէր ենթարկուեր: Գամիլը սպաննած
 ըլլալու ամենափոքր խղճահարութիւնն իսկ
 չունէր. իր հանդարտութեան միջոցին, երբ
 ուրուականը հոն չըլլար, ան կրկին կը գոր-
 ծէր սպանութիւնը, եթէ մտածէր թէ իր շահը
 այնպէս կը պահանջէ: Յորեկ ատեն կը ծաղ-
 րէր իր վախերը. ինքն իրեն խօսք կուտար
 դորաւոր ըլլալ, կը կշտամբէր Թերէզո՝ ամ-
 բաստանելով զայն թէ կը խոսովէր զինքը. իր
 կարծիքով, Թերէզն է որ կը զոզար, Թե-
 բէզն է որ միայն սարսափահար տեսարաններ
 կը ստեղծէր իրիկունը, սենեակին մէջ:

Եւ անմիջապէս որ գիշեր ըլլար, անմի-
 ջապէս որ փակուէր սենեակին մէջ իր կնոջ
 հետ, սառնային քրտինքներ կը պատէին իր
 մարմնը, տղայական վախեր կը գնցէին զայն:
 Այսպէս, պարբերական տագնապներու կ'են-
 թարկուէր ան, ջղային տագնապներու, որոնք
 ամէն իրիկուն կը փերադառնային, կը քայ-
 քայէին իր զգայարանքները, իրեն որչա՞ աս-
 րով իր զոհին դարչելի և կանանչ զէմքը:

Կարծես անելի հիւանդութեան մը նստանքն
 ըլլային անոնք, սպանութեան տեսակ մը
 ջղախտ: Հիւանդութիւն բար, ջղային
 ախտը միայն իրապէս կը յարժարէր Լոռանի
 սարսափներուն: Իր դէմքը կը պրկուէր, իր
 անդամները կը փայտանային, ջիգերը կը կապ-
 կըպուէին իր մէջ: Մարմինը սոսկալի են-
 պով կը տառապէր, հոգին կը բացակայէր:
 Թշուառականը ոչ մէկ զղջում կը զգար, Թե-
 բէզի կրթքը զարհուրելի ցաւ մը առած էր ի-
 րեն, ան՝ բոլորը:

Թերէզ ինքն ալ խորունկ ցնցումներու
 էր մատնուած, Բայց, անոր մէջ, սկզբնական
 բնութիւնը չափէն աւելի ճոխացած էր: Տասը
 տարեկանէն ի վեր, այս կինը խոտոված էր
 ջղային խանդարումներով, որոնք մասամբ
 հետեանք էին այն կերպին որով կը մեծնար
 ան գաղ ռո նողկալի օդին մէջ այն սենեակին
 ուր կը հոնդար փոքրիկ Գամիլը: Անոր մէջ
 կը կուտակուէին մրրիկներ, հզօր հոսանք-
 ներ որոնք, ի վերջոյ, իսկական փոթորիկներու
 պիտի փոխարկուէին: Լոռանը իրեն համար
 այն էր ինչ որ էր ինք անոր համար, տեսակ
 մը անասնական բախում: Սիրային առաջին
 գրկախառնումէն ի վեր, իր չօր ու հեշտակը
 խառնուածքը զարգացած էր վայրագ ուժգը-
 նութեամբ մը. այլևս կիրքին համար ազրած
 էր միայն: Հետզհետէ աւելի անձնատուր ը-
 լալով զինքն նրկիզող տենդերուն, հասած էր
 տեսակ մը հիւանդագին թմրութեան: Իրա-
 դարձութիւնները կը ճղմէին զայն և ամէն ինչ
 խելայիղութեան կը մղէր զայն: Իր սարսափ-

ներուն մէջ, աւելի կորովի կը յայտնուէր քան իր նոր ամուսինը . տարտամ խղճահարուածիւններ ունէր, չխոստովանուած մորմոքումներ . ցանկութիւն կ'ունենար ծունկի գալու և Գամիյի ուրուականին պաղատելու, թողութիւն խնդրելու անկէ, երգմնալով անդորրել զայն իր զղումով : Լոռան թերեւս կ'ընդունարէր թերէզի այս տկարութիւնները : Երբ հասարակաց սարսափ մը կը խռովէր զանոնք, Լոռան թերէզը կը մեղադրէր և բրտութեամբ կը վարուէր անոր հետ :

Առաջին գիշերները չկրցան քնանալ անոնք : Առտուան լոյսին սպասեցին, կրակին առջև նստած կամ երթեւեկելով, ինչպէս հարսնիքի գիշերը : Անկողնին մէջ քովէ քով երկարելու մտածումը տեսակ մը անարեկ գանանք կը պատճառէր իրենց : Լուռ համաձայնութեամբ մը, խուսափեցան զիրար զրկելէ, չնայեցան նոյնիսկ այն անկողնին զօր թերէզ կը խառնչուէր առտունները : Երբ յոգնութիւնը կ'ընկճէր զանոնք, մէկ երկու ժամ կը քնանային թիկնաթոռներուն մէջ, մինչև որ ընդօստ արթննային, մղձաւանջի մը չարաչառք վերջաւորութեան ազդեցութեան տակ : Երբ կ'արթննային, անդամները փայտացած և խորտակուած, զէմքերը կապտագոյն արատներով բծաւորուած, սրանեղութենէն և ցուրտէն գողահար, ապշութեամբ զիրար կը զիտէին, զարմացած, որ զիրար հոն կը տեսնէին : Եւ անոնք մէկզմէկու հանդէպ տարօրինակ ամօթխածութիւններ և ամօթ կ'ունենային իրենց զարչանքն ու սարսափը ցուցադր-

րելու համար :

Կը պայքարէին քունին դէմ ինչքան որ կրնային : Կը նստէին վառարանին երկու անկիւնները և կը խօսակցէին հազարումէկ ոչնչութիւններու մասին, մեծ ջանք թափելով որ խօսակցութիւնը չընդհատուէր : Անոնց միջեւ ընդարձակ միջոց մը կար, վառարանին դիմացը : Երբ իրենց գլուխը կը դարձնէին, կ'երեակայէին թէ Գամիյը աթոռ մը առած մօտեկած էր և կը գրաւէր այս միջոցը, ոտքերը տաքցնելով տխրօրէն հեղնական կերպով մը : Այս տեսիլքը զօր ունեցած էին անոնք հարսնիքի գիշերը, ամէն իրիկուն կը կրկնուէր : Այս գիակը որ մունջ ու ծաղրական, ներկայ կ'ըլլար իրենց խօսակցութեանց, անոնիօրէն ձեւազեղծուած այս մարմինը որ շարունակ հոն կը կենար, կը ճզմէր զանոնք տեւական անձկութեամբ մը : Չէին համարձակեր շարժիլ, կը կուրնային բորբոքուն բոցերէն, և երբ, անդիմադրելիօրէն, վախժանուհի հայեացք մը կը նետէին անոնց կողմը, իրենց աչքերը, հրաշէկ ամուխներէն գրգռուած ցնորատեսիլը կը ստեղծէին, կարմրորակ ցուրբեր տալով անոր :

Լոռան, ի վերջոյ, չուզեց այլևս նստիլ, առանց թերէզի խոստովանելու այս քմահաճոյքին պատճառը : Թերէզ հասկցաւ թէ Լոռանն ալ տեսած ըլլալու է Գամիյը ինչպէս ինքը կը տեսնէր . իր կարգին, ինքն ալ յայտարարեց թէ շերմութիւնը զէջ կ'ընէր զինքը, թէ վառարանէն քանի մը քայլ հեռուն աւելի լաւ պիտի զգար ինքզինք, իր թիկնաթոռը

մահճակարին մօտը տարաւ . և հոն մնաց
կքուն , մինչդեռ իբր ամուսինը կը վերսկսէր
իբր երթեւեկը սենեակին մէջ . Ատեն ատեն , կը
բանար պատուհանը , թուլ կուտար որ Յուն-
ուարի ցուրտ գիշերները լեցնեն սենեակը ի-
րենց սառնային շունչով . Ատիկա կը իսրա-
զեցնէր իր տենղը :

Ամբողջ շաբաթ մը նորապսակները այս-
պէս անցուցին գիշերները : Յորեկը կը մրա-
փէին , կը հանգչէին քիչ մը . Թերեզ խանութի
հաշուետեղանին ետին , Լոռան իր գրասենեա-
կին մէջ : Գիշերը , անոնք վիշտին և վախին
կը պատկանէին : Եւ զեռ ամէնէն տարօրինակ
իրողութիւնը այն զիրքն էր զոր իրարու
հանդէպ կը բռնէին անոնք : Սիրային ոչ մէկ
բառ կ'արտասանէին , անցեալը մոռցած ըլլալ
կը ձևացնէին . կը թուէր թէ կը հաւանէին
իրարու , կը ներէին , ինչպէս հիւանդները որ
թաքուն գուժ մը կը զգան իրենց հասարա-
կաց տառապանքներուն համար : Երկուքն ալ
յոյս ունէին թէ պիտի պահէին իրենց դար-
շանքն ու վախերը , և անոնցմէ ոչ մէկը կը
թուէր թէ չէր մտածեր տարօրինակութեանը
վրայ գիշերներուն , որոնք կ'անցնէին և որ
կոչուած էին փոխադարձաբար լուսարանել
զանոնք իրենց էութեան ճշմարիտ վիճակին
մասին : Երբ ոտքի կը մնային մինչև առաւօտ ,
հազիւ խօսելով իրարու հետ , գունատելով
ամենափոքր աղմուկէն , երևոյթն ունէին այն-
պէս կարծելու թէ բոլոր նորապսակները այս-
պէս կը վարուին , իրենց ամուսնութեան ա-
ռաջին օրերուն : Երկու խելագարներու անձա-

բակ կեղծիքն էր ասիկա :

Շատ շանցած յօգնութիւնը այն աստիճան
ճղմնց զանոնք որ , իրիկուն մը , վճռեցին ան-
կողինին մէջ պառկիլը Չհանուեցան . հագուս-
տով նետուեցան անկողնի ծածկոցին վրայ ,
վախնալով որ չըլլայ թէ իրենց մորթերը
իրարու դպչին . Անունց այնպէս կուգար որ
ցաւագին ցնցում մը պիտի ստանային ամե-
նափոքր հպումէն : Յետոյ , երբ այսպէս մրա-
փեցին երկու գիշեր , անհանդարտ քունով մը ,
անոնք յանդգնեցան հանել իրենց զգեստները
և սպրդիլ վերմակին ներքև . Բայց իրարմէ
հեռու մնացին , կանխազգուշութիւններ ձեռք
ստին , իրարու չգայելու համար բնաւ : Նախ
թերեզ կը բարձրանար անկողին և հեռու կ'եր-
թար պատին դիմաց : Լոռան կը սպասէր որ
ան աղէկ մը տեղաւորուէր , այն ատեն ինքն
ալ կը յանդգնէր երկարիչ անկողնի առջևի
մասին վրայ , բոլորովին եզերքը . և անոնց
միջև լայն տեղ մը կը մնար . հոն կը պառկէր
Քամբրիլի դիակը :

Երբ երկու մարդասպանները երկարած է-
ին յոյս ծածկոցին ներքև և իրենց աչքերը
կը փակէին , անկողնին մէջտեղը պառկած , ի-
րենց զոհին խոսուա մարմինը կը զգային կար-
ծես , որ կը սառեցնէր իրենց մէջը : Գարշելի
արգելք մըն էր որ կը բաժնէին զանոնք : Տեն-
ղը և բանդագուշանքը կը բռնէր զանոնք և
այս արգելքը նիւթակաւի կը վերածուէր .
մարմինին կը դպչէին , կը տեսնէին զայն տա-
րածուն , կանաչսրտի և տարբաղադրուած
մտի կտորի մը նման : Անոնք կը շնչէին մարդ-

կային փտած այս գանգուածին ժահարոյր հոար, անոնց բոլոր զգայարանքները դառանցումի մէջ կ'իյնային, իրենց զգայութիւններուն տալով անհանդուրժելի սաստկութիւն մը:

Անկողնին մէջ այս զազրելի ընկերակցին ներկայութիւնը անշարժ, լուռ և անձկութիւնէն խելայեղ վիճակի մը մէջ կը պահէր զանոնք:

Լոռան կը խորհէր երբեմն ուժով մը իր թեւերուն մէջ առնել թերէզը, բայց չէր համարձակեր տեղէն շարժիլ, ինքն իրեն կ'ըսէր թէ չի կրնար իր ձեռքը երկարել, առանց Գամիլի թուլ միտէն կտոր մը բռնելու: Այն ատեն կը մտածէր թէ խեղդուածը կուգար պակելու իրենց միջև, որպէսզի արգիլէ գրկակախառնումը, ի վերջոյ, հասկցաւ թէ խեղդուածը կը նախանձէր:

Երբեմն, սակայն, կը ջանային վարանոտ համբոյր մը փոխանակել, տեսնելու համար թէ ինչ պիտի պատահի: Երիտասարդը կը ծաղրէր իր կիներ հրամայելով անոր համբուրել զինքը: Բայց անոնց չրթունքները այնքան պաղ էին, որ կարծես թէ մեռեալը զետեղուած էր իրենց բերաններուն միջև: Նողկանքներ կ'ունենար ան. թերէզ սոսկալի սարսուռի մը կ'ենթարկուէր, և Լոռան, որ կը լսէր անոր սկզբանիքուն կափկափը, կը զայրանար անոր դէմ:

— Ինչո՞ւ կը զողաս, կը պոռար անոր: Չըլլա՞յ թէ Գամիլէն կը վախնաս... Հոգ մի ընե՛ր, խեղճ մարդը բան չզգար այլևս

այս միջոցիս:

Անոնք երկուքն ալ կը խուսափէին իրենց սարսուռներուն պատճառը իրարու խօստովանելէ: Երբ զառանցանք մը անոնցմէ մէկուն առջև կը ցցէր խեղդուողին տժգոյն դէմքը, անիկա կը փակէր իր աչքերը, կը խորատուզուէր իր սարսափին մէջ, չհամարձակելով ալ ևս միտսին խօսիլ իր ցնորատեսիլի մասին, վախնալով որ ա'լ աւելի սոսկալի տագնապ մը կը ստեղծուի: Երբ Լոռան, համբերութիւնը հատած, յուսահատ կատաղութեամբ մը, կ'ամբաստանէր թերէզը թէ Գամիլէն կը վախնար, այս անունը բարձրաձայն արտասանուելով, կը կրկնապատկուէր իր անձկութիւնը: Մարդասպանը կը զառանցէր:

— Այո՛, այո՛, կը թոթովէր ան, դեռահաս կնոջ դառնալով, Գամիլէն կը վախնաս դուն: Կը տեսնեմ կոր ատիկա, խեղճ անիծած... Յիմար ես, երկու փարայի քաջութիւն չունիս: Է՛հ, քնացիր հանդարտորէն: Կը կարծես թէ առաջին ամուսինդ պիտի գայ քաջէ՛ ոտքերէդ, որովհետև քեզի հետ պակած եմ ես...

Այս մտածումը, այն ենթադրութիւնը թէ խեղդուողը կրնար գալ քաջել իրենց ոտքերէն, կը ցցէր Լոռանի մագբոր: Անիկա կը շարունակէր աւելի խստութեամբ, ինքզինքն ալ շարշարելով:

— Հարկ պիտի ըլլայ որ գիշեր մը քեզ գերեզման տանիս... Պիտի բանանք Գամիլի դագաղը և պիտի տեսնես թէ ա'լ փտած դէպ մը եղած է ան: Այն ատեն, թերես, պիտի չը վախնաս... Գործդ նայէ, ան չի գիտեր թէ

Չուրր նետած ենք զինքը :

Թերէզ, գլուխը ծածկոցին տակ, շնչահեղձ հծծիւններ կ'արձակէր :

— Չուրը ձգեցինք զայն որովհետեւ կը նեղէր մեզ, կը վերսկսէր իր ամուսինը... Հոն պիտի ձգէինք արդէն զայն, այնպէս չէ... Ատանկ տղայութիւն մի ըններ ուրեմն. Բաջասիրտ եղիր: Տխմարութիւն է մեր երջանկութիւնը խռովելը. կը տեսնե՞ս, սիրելիս, երբ մեռնինք, ոչ աւելի ոչ պակաս երջանիկ պիտի ըլլանք հողին տակ, ապուշ մը Սէնը նետած ըլլալնուս համար, և ազատօրէն վաճառած պիտի ըլլանք մեր սէրը, ինչ որ առաւելութիւն մըն է... Համարուէ տեսնենք զիս :

Գեռահաս կինը կը համբուրէր զայն, սառնաշուրթն, խելայեղ, և Լոռան այնքան սարսուռն էր որքան ինքը :

Լոռան, աւելի քան տասնընիւց օր ինքնիրեն հարցուց թէ ինչպէս կրնար ընել որ կրկին սպաննէր Գամիյը: Չուրը նետած էր զայն, և ահաւասիկ անիկա բաւականչափ մտած չէր, ու ամէն գիշեր կուգար Թերէզի անկողնին մէջ պառկելու համար. երբ մարդասպանները կը կարծէին թէ սպանութիւնը վերջացուցած էին և կրնային խաղաղօրէն անձնատուր ըլլալ իրենց գուրգուրանքին քաղցրութիւններուն, իրենց զօնը յարութիւն կ'առնէր սառեցնելու համար իրենց անկողնիս: Թերէզ այրի չէր և Լոռան ամուսինը դարձած էր կնոջ մը, որ իբրև ամուսին ունէր արդէն խեղդուած մը :

XXIII

Քիչ քիչ Լոռան կտտաղի ինչպագարութեան աստիճանին հասաւ. Որոշեց վտարել Գամիյը իր անկողնէն. Նախապէս բոլորովին հագուած պառկած էր. յետոյ իուսափած էր Թերէզի մորթին դպչելէ. կտտաղութենէն, յուսահատութենէն, ուզեց վերջապէս իր կինը իր կուրծքին վրայ առնել, և ճզմել զայն աւելի քան թողուլ զայն իր զոհին ուրուականին. Անասնական հոյակապ ըմբոստացում մը եղաւ ասիկա :

Վերջապէս, այն յոյսը միայն թէ Թերէզ պետի բժշկէր զայն իր քնածութիւններէն գեռահաս կնոյ սեւեակը բերած էր զայն: Երբ այս սենեակն եկած էր իբրև տէր, չէր խորհած իսկ բժշկել զորո՞ք իր մարմինը, որ շարժուկուած էր ա՛լ աւելի անողօք տաղնապնեքով. Եւ անիկա ջախջախուած մնացած էր ամբողջ երեք շաբաթ, առանց վերոյնելու թէ ամէն քան ըրած էր Թերէզին տիրանալու համար, եւ հիմակ որ անոր տիրացած էր, չէր կրնար անոր դպչիլ առանց աւելցնելու իր տառապանքները :

Իր անձկութիւններուն ծայրայեղութիւնը զուրս հանեց զայն այս թմբածութենէն: Թըմ-

բուժեան առաջին վայրկեանին, առաջատի գիշերուան տարօրինակ ընկճումին մէջ, անկա կա կրցած էր մոռնալ այն գրդապատճառները որոնք ամուսնութեան էին մղած զինքը: Բայց իր գէշ երազներուն յաջորդական հարուածներուն տակ, խուլ զայրոյթ մը համակեց զայն որ յաղթեց իր ակարութիւններուն և իրեն վերագարձուց իր յիշողութիւնը: Վերջիցեց թէ ամուսնացած էր իր մղձաւանջները փարատելու համար, իր կինը գըրկելով ամուր մը:

Այն ատեն, գիշեր մը, յանկարծակի, Թերէզը թեւերուն մէջն առաւ, խեղդուածին մարմինն վրայէն անցնելու յանգգնութեամբ և զայն իրեն քաշեց ուժգնօրէն:

Դեռահաս կնոջ ալ համբերութիւնը սպառած էր. բոցերուն մէջ պիտի նետուէր, եթէ այնպէս մտածէր թէ բոցը կրնար մաքրել իր միսը և ազատել զայն իր ցաւերէն: Փոխադարձեց Լոռանի գրկախառնումը, վճռած ըլլալով կամ հրկիզուել այս մարդուն գգուանքներէն կամ թեթեացում մը գտնել անոնց մէջ:

Եւ անոնք զիրար սեղմեցին անաւոր գրկախառնումով մը: Վիշտն ու սարսափը զանկութիւններուն տեղը բռնեցին: Երբ իրենց տնդամները իրարու զպան, կարծեցին թէ կըրակարանի մը վրայ ինկած էին: Ճիշ մը արձակեցին և ալ աւելի սեղմեցին զիրար, որպէսզի խեղդուածին համար բաց տեղ չթողէին իրենց միսերուն միջև: Եւ անոնք կը զգային միշտ Գամիլի մօին կտորները որոնք զգուռ-

լիօրէն կը ճզմուէին իրենց միջև, տեղ տեղ տառցնելով իրենց մորթը. մինչ իրենց մարմինն մնացեալ մասը կ'այրէր:

Անոնց համբոյրները անուշիօրէն անգութեզան, Թերէզ շրթունքներով փնտուեց Գամիլի խածուածքը Լոռանի փայտացած և ուռած վիզին վրայ, և մոլեգնօրէն անոր փակցուց բերանը: Հոն էր բորբոքուն վէրքը. — երբ այս վէրքը բուժուէր, մարդասպանները խաղաղօրէն պիտի քնանային: Դեռահաս կինը կ'ըմբռնէր այս բանը, և կը փորձէր խարանել վէրքը իր գգուանքներուն կրակին տակ: Բայց, շրթները այրեցան, և Լոռան ուժգնօրէն անդին մղեց զայն, խուլ հոնդիւն մը արձակելով. անոր կը թուէր թէ կարմրած երկաթ մը կը փակցնէին իր վիզին վրայ: Թերէզ, խելայեղած, վերստին եկաւ, ուզեց նորէն համբուրել սպին. կծու հեշտաւք մը կը զգար իր բերանը այս մորթին վրայ դնելով ուր Գամիլի ակոտաները մխրճուած էին: Պահ մը իր ամուսինը այստեղէն իսկ խածնելու մտածումն ունեցաւ, մսի լայն կտոր մը փրցնելու, նոր վէրք մը բանալու, աւելի խորունկ, որ անհետ ընէր հին վէրքին նշանները, եւ ինքն իրեն կ'ըսէր թէ այն ատեն այլևս պիտի չգունատէր իր սեփական ակոտաներուն գրոյմը տեսնելով:

Բայց Լոռան կը պաշտպանէր իր վիզը անոր համբոյրներուն դէմ. չափազանց լափող այրումներ կը զգար, անդին կը մղէր զայն ամէն անգամ որ իր շրթունքները կ'երկարէր: Այսպէս մարտնչեցան անոնք, հոնգալով և

ապալակուելով իրենց գգուանքներուն անդու-
հանքին մէջ:

Շատ լաւ կը զգային թէ ա՛լ աւելի կ'ա-
ւելցնէին իրենց առաժառանգները: Ի դուրս ա-
հաւոր գրկախառնութիւններու մէջ կը ջանա-
յին փչրել զիրար, վիշտէն կը ճչէին և կը հըր-
կիզէին, կը ճգմէին զիրար, բայց չէին կրնար
խաղաղեցնել իրենց սարսափահար ջիզերը:
Իւրաքանչիւր համբոյր ա՛լ աւելի կր սաստկաւ-
ցնէր իրենց նողկանքը: Մինչդեռ անոնք այս
ահաւիտի համբոյրները կը փոխանակէին, ստու-
կալի զառանցանքներու կ'ենթարկուէին, կ'ե-
րևակայէին թէ խեղդուողը կը քաշէր իրենց
ոտքերէն և բոզոն ցնցումներ կ'ուտար անկող-
նին: Եւ իրենց մտածանքներուն մէջ, անոնց
թուեցաւ լսել յաղթանակին ծիծաղները խեղ-
զուողին, որ նորէն կը սպրդէր ծածկոցին
տակ, քեքեւելէն: Չէին կրցած անկողնէն
վտարել զայն: Գամիջլ մեղմօրէն տարածուե-
ցաւ անոնց միջև, մինչդեռ Լոռան իր անկա-
րողութիւնը կ'ողբար և թերէզ կը դողար որ
չըլլայ թէ դիակին խելքը փչէ իր յաղթանա-
կէն օգտուիլ, իր կարգին զինք սեղմելու հա-
մար իր փտած բազուկներուն մէջ, իբրև օրի-
նական տէր: Գերագոյն միջոց մը փորձած է-
ին. իրենց պարտութեան առջև, կը հասկնա-
յին թէ, այսուհետև, այլևս պիտի չհամարձա-
կէին ամենափոքր համբոյր մը իսկ փոխանակել:
Խելագար սիրոյ այն տազնապը զոր փորձած
էին անոնք իրենց սարսափները սպաննելու
համար, ալ աւելի խորապէս կ'ընկուզէին
զանոնք ահաբեկութեան մէջ: Դիակին պաղը
զգալով, որ այժմ, ընդմիջտ պիտի բաժնէր
զանոնք, արիւն արցունք կը թափէին և անձ-
կութեամբ կը հարցնէին իրարու թէ ի՞նչ պի-
տի ըլլային:

կ'ուզէին յաղթել անոր: Վերջապէս ա՛լ աւելի
օուր տազնապ մը խորտակեց զանոնք, ան-
լուր սաստկութեամբ բախում մը սաացան
և հարծեցին թէ պիտի իյնան:

Անկողնին երկու եզերքները նետուելով,
սկսան հեծկլաւ:

Եւ, իրենց հեծեծանքներուն մէջ, անոնց
թուեցաւ լսել յաղթանակին ծիծաղները խեղ-
զուողին, որ նորէն կը սպրդէր ծածկոցին
տակ, քեքեւելէն: Չէին կրցած անկողնէն
վտարել զայն: Գամիջլ մեղմօրէն տարածուե-
ցաւ անոնց միջև, մինչդեռ Լոռան իր անկա-
րողութիւնը կ'ողբար և թերէզ կը դողար որ
չըլլայ թէ դիակին խելքը փչէ իր յաղթանա-
կէն օգտուիլ, իր կարգին զինք սեղմելու հա-
մար իր փտած բազուկներուն մէջ, իբրև օրի-
նական տէր: Գերագոյն միջոց մը փորձած է-
ին. իրենց պարտութեան առջև, կը հասկնա-
յին թէ, այսուհետև, այլևս պիտի չհամարձա-
կէին ամենափոքր համբոյր մը իսկ փոխանակել:
Խելագար սիրոյ այն տազնապը զոր փորձած
էին անոնք իրենց սարսափները սպաննելու
համար, ալ աւելի խորապէս կ'ընկուզէին
զանոնք ահաբեկութեան մէջ: Դիակին պաղը
զգալով, որ այժմ, ընդմիջտ պիտի բաժնէր
զանոնք, արիւն արցունք կը թափէին և անձ-
կութեամբ կը հարցնէին իրարու թէ ի՞նչ պի-
տի ըլլային:

XXIV

Ինչպէս որ ծերունի Միշօն կը յուսար թերէզի և Լուսնի ամուսնութեան աշխատելով, հինգչարթի երեկոները վերստացան իրենց հին զուարթութիւնը, հարսնիքի հեռեկան օրէն իսկ: Այս երեկոները մեծապէս վտանգուած էին, Գամիլի մահով: Հրաւիրեալները վարանուումով միայն եկած էին սուգի այս սունը. ամէն շարթու կը դողային որ վերջնական հրածեչտ մը կ'առնեն իրարմէ: Այն մտածումը թէ խանութին գուռը ի վերջոյ կը փակուի իրենց առջև, կ'ահաբեկէր Միշօն և Կրիվէն, որոնք սովորութիւններուն կը փարէին անասնական բնազդով: Իրարու կ'ըսէին թէ ծերունի մայրը և դեռահաս այրին գեղեցիկ առաւօտ մը պիտի երթային արտասուել իրենց մեռեալը վիրնոնի մէջ՝ կամ այլուր, և թէ իրենք, սալայատակին վրայ պիտի մնային հինգչարթի իրիկուն, ինչ ընելնին կորսնցուցած: Անոնք ինքզինքնին կը տեսնէին անցքին մէջ, ողբագին թափառուումով մը, սոմիտի խոշոր խաղեր երազելով: Այս գէշ օրերուն սպասելով, վարանումով մը կը ճաշակէին իրենց վերջին երջանկութիւնները, մը-

տահոգ և քաղցրաբարոյ երևոյթով մը խանութ կ'երթային, ամէն անգամ կրկնելով իրենք իրենց թէ զուցէ այլևս չպիտի վերագանային հոս: Աւելի քան մէկ տարուան ընթացքին, անոնք այս վախերն ունեցան, չհամարձակեցան բացուիլ և ծիծաղել Տիկին Ռաքէնի արցունքներուն և թերէզի լուսնիներուն առջև: Այլևս իրենք իրենց տան մէջ չէին զգար ինքզինքնին, ինչպէս Գամիլի ժամանակ: Կը թուէր թէ, այսպէս ըսելու համար կը դողնային այն ամէն երեկոնները զորս կ'անցընէին ճաշարահին սեղանին շուրջը: Այս յուսահատ պարագաներուն մէջ է որ ծերունի Միշօնը եստիրութիւնը մղեց զինքը ճարտար դարձուածքով մը ամուսնացնել խեղդուածին այրին:

Ամուսնութեան յաջորդող հինգչարթին, Կրիվէ և Միշօ յաղթական մուտք մը գործեցին: Յաղթած էին: Ընդառահը նորէն իրենց կը պատկանէր, այլևս չէին վախնար որ ճամբու կը դրուին: Ներս մտան երջանիկ մարդոց նման, բացուեցան, իրարու ետեւ ըսին իրենց նախկին զուարթութիւնները: Իրենց ազատ և վստահ ընթացքին առջև, կը տեսնուէր որ, իրենց համար, յեղաշրջում կատարուած էր: Գամիլի յիշատակը այն մը կատարուած էր: Գամուսինը մեռնելով, զանոնք տեղ չէր այլևս. ամուսինը մեռնելով, զանոնք սառեցնող այն ուրուականը վտարուած էր կենդանի ամուսինին կողմէ:

Անցեալը կը վերակենդանանար իր ուրախութիւններովը: Լուսն կը փոխարինէր Գամիլի և արթութեան ամէն պատճառ կ'անհե-

տէր. հրաւիրեալները կրնային խնդալ առանց որեէ մէկը վշտացնելու, և նոյնիսկ պէտք է խնդային զուարթացնելու համար այս պատուական ընտանիքը որ հաճութեամբ կը հիւրասիրէր զիրենք: Այդ օրէն ի վեր. Կրիվէ եւ Միչօ, որոնք մօտ տասնըութը ամիսներէ ի վեր կուզային Տիկին Ռաքէնը մխիթարելու պատրուակով, կրցան մէկդի դնել իրենց փոքրիկ կեղծաւորութիւնը և դալ անկեղծօրէն քնանալու դէմ գիմաց. տօմիսօներու չոր աղմուկին:

Եւ ամէն շաբաթ հինգշաբթի երեկոյ մը բերաւ, իւրաքանչիւր շաբաթ անգամ մը գուժարեց սեղանին շուշջ այս անկենդան և անկեթեթ գլուխները որոնք, ատենօք, կը գրգռէին Թերէզը: Դեռահաս կիներ ուզեց ճամբու դնել այս մարդիկը. անոնք կը ջղայնացնէին զինքը իրենց ապուշ ծիծաղներովը: Սակայն Լոռան անոր հասկցուց թէ նման ողջերթ մը սխալ մը պիտի ըլլար. հարկ էր որ, որքան կարելի էր, ներկան անցեալին նմանէր. պէտք էր մանաւանդ ոստիկանութեան բարեկամութիւնը պահել, այս ապուշներուն որոնք կը պաշտպանէին զիրենք ամէն կասկածանքի դէմ. Թերէզ համակերպեցաւ. հրաւիրեալները, լաւապէս ընդունելով, երանութեամբ տեսան իրենց առջև տաքուկ իրիկուններու երկար շարք մը:

Այս շրջանին է որ ամուսիններու կեանքը երկուքի բաժնուեցաւ կերպով մը:

Առաւօտ, երբ լոյսը կը վանէր գիշերուան սարսափները, Լոռան հապճեպով կը

հագուէր, Հանգիստ չէր, իր եսական հանգարտութիւնը կը վերագտնէր միայն ճաշարտահին մէջ, խոշորկեկ սկահակի մը առջև կաթով սուրճի, զոր Թերէզը կը պատրաստէր իրեն համար. Տիկին Ռաքէն, հաշմանդամ, հազիւ կրնալով խանութ իջնել, կը գիտէր անոր ճաշելը մայրական ժպիտներով. կը կլլէր կրակին բռնուած հացը. կը լեցնէր ստամոքսը, և քիչ-քիչ, ուժ կ'առնէր: Սուրճէն ետք փոքրիկ գաւաթ մը գոնեակ կը խմէր: Ասիկա կը կազգուրէր զայն բոլորովին: Եւ ցտեսութիւն կ'ըսէր մինչև իրիկուան համար, Տիկին Ռաքէնի և Թերէզի, առանց զանոնք համարուելու, յետոյ իր գրասենեակը կ'երթար, դեգերելէն: Գարունը կուզար, քարափի ծառերը կը ծածկուէին դունատ կանանչով եւ թեթև ասեղնագործութեան մը նմանոգ տեքաներով: Վարը, գետը կը հոսէր փայփայիչ աղմուկներով, վերը գարնան առաջին արևներու ճառագայթները քաղցր տաքութիւն մը ունէին: Լոռան իր վերածնունդը կը զգար զով օդին մէջ. խորապէս կը շնչէր թարմ կեանքի այս շունչերը, որոնք Ապրիլի և Մայիսի երկինքներէն կ'իջնէին. արեւը կը փնտաէր, կանգ կ'առնէր զիտելու համար արծաթ այն ցուլքերը որոնք կը պսպղացնէին Սէնը, կ'ունկընդդէր քարափներու աղմուկներուն, կը համակուէր առտուան կծու հոտերով, իր բոլոր զգայարանքներով երջանիկ և պայծառ առաւօտը վայելելով: Արդարև, հազիւ թէ կը մըտածէր Դամիլի վրայ:

Երբեմն, այնպէս կը պատահէր որ մեքե-

նականօրէն կը գիտէր Դիարանը, որ գնտի միւս ափն էր. այն ատեն կը մտածէր խեղճ- ուածին վրայ քաջասիրտ մարդու մը նման որ իր ունեցած ապուշ վախը կը մտաբերէ: Ստամբուլը լեցուն, գէժքը թարմացած, կը վերադառնէր իր թանձր հանգարտութիւնը, կը հասնէր իր գրասենեակը և այնտեղ ամբողջ օրը կ'անցընէր յօրանջելով և սպասելով մեկ- նուժի ժամուն:

Միւսներուն պէս ինքն ալ պաշտօնեայ մը դարձած էր, բթացած և ձանձրացած, դատարկ գլուխով: Միակ մտածումը որ ունեցաւ այն ատեն, հրաժարական տալու և արուեստանոց մը վարձելու մտածումն էր. տարտամօրէն կ'երազէր նոր ծոյլ կնանք մը և անհիշաբան էր որ զբաղեցնէր զայն մինչև իրիկուն: Անցքի խանութին յիշատակը երբեք չէր գար խռովելու զայն: Իրիկունը, անտուր- նէ ի վեր բազմալէ ետք մեկնումի ժամուն, ցաւով կը մեկնէր, կը բռնէր քարափներու ճամբան, խուլօրէն մտահոգ և խռովահար: Ի զուր դանդաղօրէն կը քայլէր, հարկ էր վերջապէս խանութ մտնել: Այնտեղ, սարսափը կը սպասէր անոր:

Թերէզ միեւնոյն գշայութիւնները կ'ունենար: Որքան ատեն որ Լոռան իր մօտ չէր ըլլար, հանգիստ կը զգար ինքզինք: Ծամբուղբած էր տան սպասուհին, ըսելով թէ ամէն բան թափթփած վիճակի մէջ էր, ամէն բան աղտոտ, խանութին և տան մէջ: Կարգի և կանոնի զաղափարներ կ'ունենար: Ծշմարտութիւնը այն էր որ պէտք ունէր քալելու, գոր-

ծելու և խորտակելու իր փայտացած անդամները: Ամբողջ առաւօտը ոտքի վրայ կը դառնար, աւլելով, փոշի առնելով, սենեակները մաքրելով, ամանները լլուալով և այնպիսի գործեր ընելով, որոնք պիտի գարչեցնէին զինքը ատենօք: Մինչև կէսօր, տնական այս հոգերը ոտքի վրայ կը պահէին զայն, գործունեայ եւ մունջ, առանց ժամանակ ձգելու անոր առաստաղէն կախուող մամուկներէն և ամաններու ճարպէն զատ ուրիշ բանի վրայ մտածելու: Այն ատեն խոհանոցի գործերուն կը սկսէր, նախաճաշը կը պատրաստէր: Սեղանին վրայ, Տիկին Ռաքէն կը վշտանար տեսնելով որ անհիշաբան շարունակ ոտքի կ'ելլէր երթալ կերակուրները բերելու համար, կը յուզուէր և կը ցաւէր այս գործունէութեան համար զոր իր եղբորազնիկը երեսն կը բերէր, կը յանդիմանէր զայն և Թերէզ կը պատասխանէր թէ պէտք էր խնայողութիւն ընել: Ծաչէն ետք, ղեռահաս կիներ կը հագուէր և կը վճռէր վերջապէս իր հօրաքրոջ քով երթալ, հաշուասեղանին ետին: Հոն, մրափներ կ'ունենար. քրնատութիւններէն խորտակուած, կը մրափէր, հեշտալի թմրութեան մը մէջ կ'իյնար որ կը համակէր զայն, անմիջապէս որ կը նստէր ան: Թեթե թմրութիւններ էին ասոնք, լի տարտամ հրապոյրով մը, որ կը խաղաղեցնէր իր ջիղերը: Գամիլի մտածումը կը փարատէր. անհիշաբան կը ճաշակէր այն խորունկ հանգիստը հիւանդներուն որոնք մէկէն կ'ազատուին իրենց ցաւերէն: Կը զգար իր միսին կակուղնալը, մտքին թեթեւացումը, և կը

խորասուզուէր տեսակ մը վերանորոգ ու գաղջ
անհուլթեան մէջ: Առանց այս մէկ քանի թա-
զաղ պահերուն, իր կազմը պիտի պայթէր իր
ջգային գրուածեան լարումին տակ, անոնց մէ-
ջէն կը քաղէր ան'անհրաժեշտ ուժերը տակա-
ւին տառապելու համար և սարսափահար բլ-
լալու հետևեալ գիշերը: Մնաց որ, բնաւ չէր
քնանար, հազիւ կը գոցէր արտևանունքները,
հազազ երազանքի մը խորը թաղուած, երբ
յաճախորդուհի մը ներս կը մտնէր, կը բանաբ
աչքերը, կուտար պահանջուած քանի մը սուկ
ապրանքները, յետոյ, կրկին կ'իյնար իր ծը-
փանուտ երազանքին մէջ: Այսպէս կ'անցընէր
ան երեք կամ չորս ժամ, լիպպէս երջանիկ,
միավանկերով պատասխանելով իր հորաքրոջ,
էշմարիտ վայելքով մը անձնատուր ըլլալով
այն նուաղումներուն որոնք իրմէն կը հեռա-
ցնէին մտածումը և ինքն իր վրայ կը հա-
կէին զայն, Հազիւ, հեռուէն հեռու, ակնարկ
մը կը ձգէր անցքին մէջ, աւելի ազատ զգա-
լով ինքզինքը մանաւանդ ամպոս օրերուն,
երբ մութ կ'ըլլար և ինք կը պահէր իր խոն-
ջէնքը ստուերին խորը: Անաւ անցքը, զբզ-
ւելի, և լեցուած բազմութեամբը թրջուած թշ-
ուառականներու, որոնց անձրևանոցէն կը
կտթկթէր ջուրը սալաքարերու վրայ, գէշ
վայրի մը անցքը կը թուէր իրեն, տեսակ մը
աղառա և չարաշուք միջանցք ուր ոչ ոք պիտի
գար զինքը փնտռել կամ խռովել, Երբեմն,
տեսնելով իր շուրջը ցանցնուած աղօտ լոյսե-
րը, զգալով խոնաւութեան բարկ հոտը, կ'ե-
րևակայէր թէ ողջ ողջ թաղուած էր ինք, կը

կարծէր թէ հողին մէջը կը գտնուէր, հասա-
րակաց փոսի մը մէջ ուր կը վխտային մեռ-
եալները: Եւ այս մտածումը կը մխիթարէր
զայն, կը հանգարտեցնէր. ինքնիրեն կ'ուէր
թէ՝ ապահովութեան մէջ էր այժմ. թէ՝ պիտի
մեռնէր և ա'լ պիտի չտառապէր: Ուրիշ ան-
գամներ կը հարկադրուէր բաց պահել իրեն
աչքերը. Սիւզաւ իրեն կ'այցելէր և
կ'ասեղնագործէր հաշուաւորանին մօտ, ամ-
բողջ յետմիջօրէին: Սիւզիէի կինը իր թուլա-
մօրթ գէմքով, իր դանգաղ շարժումներովը
հաճելի կուգար այժմ Թնրէզի, որ տարօրինակ
թեթեւացում մը կը զգար այս հալումաչ եղած
խեղճ արարածը դիտելով. իր բարեկամուհին
դարձուցած էր զայն, և կը սիրէր զայն իր քո-
վը նստած տեսնել, աժգոյն ժպիտով մը ժրպ-
տելով, կէս մը ապրելով և խոնաւութեան մէջ
գնելով գերնզմանի անախօրժ հոտ մը: Երբ
Սիւզանի Կապոյտ աչքերը, ապակիի թափանց-
կութեամբ, իր աչքերուն վրայ կը սեւեռէին,
իւր ոսկորներուն խորը բարեբար ցուրտ մը կը
զգար. Թնրէզ կը սպասէր այսպէս չորս ժամ:
Յետոյ, նորէն խոնաւոցի գործերուն կը սկը-
սէր, սորէն լողնիլ կ'ուզէր և Լոռանի ճաշը
կը պատրաստէր տենդային աճապարանքով մը:
Եւ երբ իր ամուսինը կ'երևար գրան սեմին
վրայ, կոկորդը կը սեղմուէր, անձկութիւնը
կրկին կը կալարէր իր բովանդակ էութիւնը:
Ամէն օր, ամուսիններու զգայութիւնները
գրեթէ միևնոյնն էին: Յորեկը, երբ զէմ գիմաց
չէին գտնուէր, հանգիստի հեշտակա ժամեր
կը ձաղակէին. իրիկունը, անմիջապէս որ ի-
նչ ան ճաղիկ ջրաս կ'ուտէր, ինչ ան զգար
չո գործոյնս զո մա իմ ինչ մասնակորդոյ
չին. մնաւ սլմ շոջաւայց կը անձրաց շոջա

բարու քով կուգային, սուր նեղութիւն մը կը տիրէր անոնց:

Եւ արդէն խաղաղ իրիկուներ էին, Թե-
րէզ և Լոռան, որոնք կը սարսուռային իրենց
սենեակը երթալու մտածումէն, կ'երկարածը-
գէին երեկոն որքան հնար էր երկար, Տիկին
Ռաքէն, կէս մը պառկած լայն թիկնաթոռի մը
խորը, իրենց մէջտեղը զետեղուած էր և կը
խօսէր իր հանգարա ձայնովը, կը խօսէր Վեր-
նոնէն, միշտ իր զաւակին վրայ մտածելով,
բայց խուսափելով անոր անուէր տալէն, տե-
սակ մը ամօթխածութեամբ, կը ժպտէր իր
սիրելի զաւակներուն և անոնց համար ապա-
գայի ծրագիրներ կը կազմէր: Լամբարը տըժ-
գոյն լոյսեր կը ձգէր անոր ճերմակ դէմքին
վրայ. իր խօսքերը արտակարգ քաղցրութիւն
մը կը ստանային մեռած ու լուռ օդին մէջ:
Եւ, իր քովերը, երկու մարդասպանները, ո-
րոնք համը, անշարժ, կը թուէին մտիկ ընել
զայն մտածիփով. իրականին մէջ անոնք չէին
հեռեր բարի պառաւին շատախօսութեան
իմաստին, պարզապէս երջանիկ էին քաղցր
խօսքերու այս աղմուկէն որ կ'արգիլէր զա-
նոնք լսել իրենց մտածումներուն բախիւնը:
Չէին համարձակեր իրարու նայիլ, Տիկին Ռա-
քէնը կը զիտէին, կեցուածք մը ունեցած ըլ-
լալու համար: Երբեք չէին խօսեր պառկելու
մասին. հոն կը մնային անոնք մինչև առա-
ւօտ, նախկին փերեզակուհիին փայփայիչ բար-
բանջանքին մէջ, իր շուրջ առաջ բերած ան-
գորութեան մէջ, եթէ ան իր անկողինը եր-
թալու բաղձանքը չյայտնէր: Այն ատեն մի-

այն անոնք կը ձգէին ճաշասրահը և իրենց
սենեակը կը մտնէին յուսահատօրէն, ինչպէս
մարդ կը նետուի անդունդի մը խորը:

Շուտով սակայն անոնք այս մտերիմ ի-
րիկուներէն շատ աւելի նախընտրեցին հինգ-
շաբթի իրիկուները: Երբ առանձին ըլլային
Տիկին Ռաքէնի հետ, չէին կրնար մտափել. ի-
րենց հօրաքրոջ ձայնի բարակ թելը, անոր
խանդակաթ զուարթութիւնը չէին կրնար
խեղդել այն ճիշերը որ կը չարչրկէին զիրենք:
Կը զգային պառկելու ժամուն գալը, կը սոս-
կային, երբ պատահմամբ, ակնարկով իրենց
սենեակի դրան կը հանդիպէին. առանձնու-
թեան պահուն սպասուածը հետզհետէ աւելի
անողօք կը դառնար, քանի գիշերը կը լառա-
ջանար: Հինգշաբթի, ընդհակառակը, կը զը-
լարթանային յիմարութիւններով, փոխադար-
ձարար կը մոռնային իրենց ներկայութիւնը,
նուազ կը տառապէին:

Թերէզ, ի վերջոյ, ինքն ալ բուռն կերպով
ըղձաց ընդունելութեան օրերուն: Եթէ Միշօ
և Կրիվէ չգային, իրենք կ'երթային զանոնք
կանչելու, երբ օտարականներ ըլլային ճաշա-
սրահին մէջ, իր և Լոռանի միջև, Թերէզ ա-
ւելի հանգիստ կը զգար ինքզինք. պիտի ու-
զէր որ շարունակ հրաւիրեալներ ըլլային հոն,
աղմուկ, բան մը, որ թմրեցնէր և մեկուսաց-
նէր զինքը: Ուրիշներու ներկայութեան, տե-
սակ մը ջլղային զուարթութիւն ցոյց կուտար:
Լոռան, ինքն ալ, կը վերստանար գիւղացիի
իր կոպիտ զուարճարանութիւնները, իր ճար-
պօս ծիծաղները, նախկին նկարիչի աչկերտի

իր խեղկատակութիւնները : Երբեք ընդունելութիւնները այսքան զուարթ, այսքան ազմրկարար չէին եղած :

Այսպէս է որ շարաթը անգամ մը, Լոռան և Թերէզ կրնային դէմգիմաց մնալ առանց սարսալու :

Շատ չանցած վախ մը ունեցան, Անդամալուծութիւնը երթալով կը տիրէր Տիկ . Ռաքէնի, և անոնք կը նախատեսէին այն օրը երբ անիկա պիտի գամուէր իր թիկնաթոռին մէջ, հաշմ ու բթացած : Հէգ պառաւը կը սկսէր խօսքի բեկորներ թոթովել, որոնք չէին յարմարեր իրարու . անոր ձայնը կը տկարանար, անոր անգամները մէկիկ մէկիկ կը մեռնէին : Առարկայ մը կը դառնար, Թերէզ և Լոռան սօսկուժով կը տեսնէին անհետումը այս էակին, որ դեռ կը բաժնէր զիրենք և որուն ձայնը գուրս կը քաշէր զիրենք իրենց գէշ երազներէն : Եթէ իմացականութիւնը չքանար նախկին փերեզակուհիին և մուշ ու փայտացած մնար ան իր թեկնաթոռին խորը, առանձին պիտի մնային անոնք : Իրիկունը, այլևս պիտի չկրնային խուսափիլ ահաւոր գլուխ գլխի խօսակցութենէ մը : Այն ատեն իրենց սարսափը պիտի սկսէր ժամը վեցին, փոխանակ կէս գիշերին սկսելու : պիտի խենթենային անոնք :

Իրենց բոլոր ճիգերը թափեցին պահպանելու համար Տիկին Ռաքէնի առողջութիւնը, որ այնքան թանկատի էր իրենց համար : Բըժիշկներ կանչեցին, անոր առօրեայ խնամքներն իսկ իրենք տարին, և հիւանդապահի այս

արհեստին մէջ իսկ մոռացում մը գտան, հանգարտութիւն մը որ իրենց եռանդը կրկնապատկելու մղեց զանոնք : Չէին ուզեր կորսնցնել հրորդ անձ մը որ երեկոները տանելի կը դարձնէր իրենց . չէին ուզեր որ ճաշարահը, ամբողջ առունը անողոք և շարաշուք վայր մը դառնար ինչպէս իրենց սենեակը : Տիկին Ռաքէն խորապէս զգածուեցաւ այն փութկոտ խնամքներէն զորս կը շառլէին իրեն . կը հրճուէր, արցունքն աչքերուն, զանոնք միացած տեսնելով և անոնց քառասուն քանի հաշար ֆրանք ձգած ըլլալուն համար : Երբեք, իր զուկին մահէն ետք, անիկա յոյս չէր դրած նման գուրգուրանքի մը վրայ, իր վերջին ժամերուն . իր ծերութեան վիշտը մեղմացած էր բոլորովին իր սիրելի զուակներուն խանդազատանքովը : Չէր զգար այն անողոք անգամալուծութիւնը որ, հակառակ ամէն բանի, ամէն օր աւելի կը փայտացնէր զինքը :

Սակայն Թերէզ և Լոռան կը շարունակէին իրենց կրկնակ կեանքը : Անոնցմէ իւրաքանչիւրին մէջ կարծես թէ երկու որոշապէս տարբեր էակներ կային . Չղային և ահաբեկ էակ մը որ կը սարսուար անմիջապէս որ մայրամուտը վերջ կը գտնէր և թմրած ու մոռացկոտ էակ մը որ հանգիստ կը շնչէր անմիջապէս որ արեգակը կը ծագէր : Երկու կեանք կ'ապրէին, անձկութեամբ կը ճչէին երբ առանձին ըլլային և խաղաղօրէն կը ժպտէին երբ մարդ ըլլար իրենց քով : Իրենց դէմքերը երբեք ուրիշներու ներկայութեան գուշակել չէին տար այն տառապանքները որոնք մտերմութեան

մէջ կուգային չարչարել զանոնք. խաղաղ և երջանիկ կ'երևային, բնաղղօրէն կը պահէին իրենց ցաւերը:

Յորեկ ատեն, ա'յն քան խաղաղ տեանիլէ ետք, ոչ ոք պիտի կասկածէր թէ զառանցանքները կը տանջէին զանոնք ամէն գիշեր: Երկինքէն օրհնուած տունը պիտի նկատէին, որ կատարեալ երանութեան մէջ կ'ապրէր: Կրկէ փաղաքչօրէն «տատրակները» կը կոչէր զանոնք: Երբ անոնց աչքերը կապոյտ գծով մը կը շրջապատուէին երկարատե հսկումներէն, Կրկէ կը զուարճաբանէր անոնց հետ, կը հարցնէր թէ ե'րբ էր կնուսքը:

Եւ բոլորը կը խնդային: Լոռան եւ Թեքէղ կը տփգուենէին, հազիւ կրնային ժպտիլ: Կը վարժեցնէին ինքզինքնին ձեր գործաւորին յանդուգն զուարճախօսութիւններուն: Որքան ատեն որ ճաշասրահը կը զանուէին անոնք, իրենց սոսկումներուն կը տիրէին: Միտքը չէր կրնար գուշակել այն անաւոր փոփոխութիւնը, որ անոնց մէջ առաջ կուգար, երբ կը փակուէին ննջասենեակին մէջ: Հինգշաբթի իրիկուն մաշաւանդ, այս փոփոխութիւնը այնքան բուռն վայրագութեամբ մը տեղի կ'ունենար որ, կարծես թէ գերբնական աշխարհի մէջ է, որ կը կատարուէր: Անոնց գիշերներուն եղերերգութիւնը, իր արտասովորութեամբը, իր վայրի գործօրհմներովը, ամէն ենթադրութիւն կը գլէր կ'անցնէր և խորապէս պահուած կը մնար իրենց թմրած էութեան խորը: Եթէ խօսէին, խենթ պիտի կար-

ծէին անոնք:

— Երջանիկ են այս սիրահարները, կ'ըսէր յաճախ ծերուկ Միշօն: Շատ քիչ կը խօսին, բայց շատ ալ կը մտածեն: Գրաւի կուգամ որ փայփայանքով կը լափեն զիրար, երբ մենք հոս չենք ըլլար:

Այս էր անա կարծիքը այս ամբողջ շրջանակին: Պատահեցաւ որ Թերէզ և Լոռան տիպար ընտանիքի մը օրինակ տրուին: Փօն Նէօֆի բովանդակ անցքը կը ներբողէր երկու ամուսիններուն սէրը, խաղաղ երջանկութիւնը, յաւիտենական մեղրալուսինը: Միմիայն անոնք գիտէին թէ Գամիլի դիակը կը պառկէր իրննց միջև: անոնք միայն կը զգային, իրենց ղէմքի խաղաղ միսին ներքև, ջղային այն լծկումները, որոնք, գիշերը, անուշիօրէն կը պրկէին իրենց գիմագծերը և իրենց ղէմքին խաղաղութիւնը կը փոխէին գարշելի և ցաւագին դիմակի մը:

XXV

Չորս ամիս ետք, Լոռան խորհեցաւ քաղել այն օգուտները որոնց վրայ յոյս դրած էր իր ամուսնութեամբ: Անիկա իր կինը թողած փախած պիտի ըլլար Գամիյլի ուրուակաշին տաջև և հարսնիքէն երեք օր ետքը, եթէ իր շահը գամած չըլլար զինքը անցքի խանութին մէջ: Կր հանդուրժէր իր ահաբեկ գիշերներուն, կը մնար զինքը խեղդող անձկութիւններուն մէջ, չկորսնցնելու համար իր ոճիրին օգուտները, Թերէզը ձգելով, թշուառութեան մէջ պիտի իյնար կրկին, և պիտի հարկադրուէր պահել իր պաշտօնը. անոր քով մնալով կրնար, ընդհակառակն, գոհացնել ծուլութեան իր ցանկութիւնները, առատութեան մէջ ապրիլ, առանց բան մը ընելու, այն եկամուտներովը զորս Տիկին Ռաքէն ապահոված էր իր կնոջ անունով: Կարելի է հաւատալ թէ անիկա փախած պիտի ըլլար այն քառասուն հազար ֆրանքովը, եթէ կարենար ձեռք բերել զանոնք: Բայց ծերունի փերեզակուհին, Միշոյի խորհուրդով, խոհեմութիւնը ունեցած էր պայմանագրին մէջ ապահովելու իր եղբորաղջկան շահերը: Լոռան այս կերպով Թերէզի կապ-

ուած կը մնար զօրաւոր կապով մը: Իրրև հատուցում իր անողոք գիշերներուն, անիկա ուզեց գոնէ ապրիլ երջանիկ անգործութեան մը մէջ, լաւ սնած, տաքուկ հագուած և գրպանը լեցուն անհրաժեշտ դրամով, իր քմահաճոյքներուն գոհացման համար: Այս գնով միայն անիկա կը համաձայնէր պառկիլ խեղդուածին դիակին հետ:

Իրիկուն մը, անիկա հաղորդեց Տիկին Ռաքէնի և իր կնոջ թէ հրաժարական տուած է և կը ձգէ իր գրասենեակը տասնըհինգօրէն: Թերէզ անհանգստութեան շարժում մը ունեցաւ: Փռլած աւելցնել թէ պզտիկ արուեստանոց մը պիտի վարձէ ուր նկարչութեամբ պիտի զբաղի: Անիկա երկար-բարակ պարզեց իր պաշտօնին տաղտուկը, այն լայն հորիզոնները զորս արուեստը կը բանար իր առջև: Այժմ որ մէկ քանի սու ունէր և կրնար իր յաջողութիւնը փորձել, կ'ուզէր տեսնել թէ արդեօք կարող չէ՛ր մեծ գործերու: Իր արտասանած այս ճառը պարզապէս վայրագ ըզձանք մը կը պահէր իր մէջ արուեստանոցի նախկին կեանքը վերսկսելու:

Թերէզ, շրթունքները սեղմած, չպատասխանեց. երբեք չէր ուզեր որ Լոռան մտխեր այն փոքրիկ հարստութիւնը, որ իր ազատութիւնը կ'ապահովէր. Երբ իր ամուսինը ստիպեց զինքը, հարցումներով, իր համաձայնութիւնը ձեռք բերելու համար, մէկ քանի չոր պատասխաններ տուաւ. հասկցուց անոր թէ, եթէ թողուր գրասենեակը, ոչինչ պիտի չահէր այլևս և ամբողջովին իրեն բեռ պիտի ըլ-

լար: Անոր խօսելու ատենը, Լոռան կը դիտէր զայն սուր ակնարկով մը որ խռովեց զինքը և իր կոկորդին մէջ կեցուց այն մերժումը զոր պիտի բանաձևէր ինք. անիկա իր մեղսակիցին աչքերուն մէջ կարծեց կարդալ սա սպառնա- կան մտածումը. «Ամէն բան կ'ըսեմ, եթէ չը համաձայնիս»: Սկսաւ թոթովել: Տրկին Ռա- քէն բացազանչեց այն ատեն թէ իր սիրելի զակին փափաքը չափազանց արդար էր և թէ պէտք էր տաղանդաւոր մարդ մը ըլլալու մի- ջոցներ տալ անոր: Բարի կ'ինը կը շփացնէր Լոռանը ինչպէս շփացուցած էր Գամիյը. ա- նիկա բոլորովին թուլցած էր այն փայփա- յանքներէն զորս իրեն կուտար երիտա- սարդը, անոր անձնատուր եղած էր և միշտ անոր համակարծիք էր:

Որոշուեցաւ ուրեմն որ արուեստագէտը արհեստանոց մը վարձէ և ամսական հարիւր Ֆրանք ստանայ զանազան ծախքերու համար: Ընտանիքին պիւտճէն սապէս կարգադրուե- ցաւ. — Առևտուրին շահերը պիտի վճարէին խանութին և բնակարանին վարձքին և պիտի բաւէին գրեթէ տան առօրեայ ծախքերուն: Լո- ռան իր արուեստանոցի վարձքը և ամսական հարիւր Ֆրանքը պիտի ստանար երկու հազար և քանի մը հարիւր Ֆրանքի հասոյթէն. իսկ հասոյթին մնացեալ մասը պիտի յատկացուէր ընդհանուր պէտքերու: Այս կերպով զբամա- գլուխին ձեռք պիտի չդպցնէին. Թերէզ հան- զարտեցաւ քիչ մը: Երդուժ ընել տուաւ իր ամուսինին երբեք չանցնիլ իրեն համար որոշ- ուած գումարէն: Մնաց որ, ինքն իրեն կ'ը-

սէր թէ Լոռան չէր կրնար ձեռք անցընել այն քառասուն հազար Ֆրանքը, առանց իր ստո- րագրութեան, և ինքն իրեն կը խոստանար չստորագրել որեւէ թուղթ:

Հետեւեալ օրն իսկ Լոռան Մազարին փողո- ցին վարի կողմը վարձեց փոքր արուեստանոց մը որուն աչք ունէր ամիսէ մը ի վեր: Չէր ուզեր թողուլ իր պաշտօնը, առանց ապաստան մը ունենալու, խաղաղօրէն հոն անցընելու համար իր օրերը, Թերէզէն հեռու: Տասը հինգ օր ետք, հրաժեշտ առաւ իր պաշտօնակիցնե- րէն, կրիվէ ապշեցաւ իր հրաժարումին հա- մար: Երիտասարդ մը, որ այնքան գեղեցիկ ապագայ մը ունէր, կ'ըսէր ան, որ չորս տար- ուան ընթացքին այնպիսի ամսաթոշակի մը հասած էր զոր ինք, կրիվէ, քսան տարիէն ձեռք բերած էր: Լոռան ա'լ աւելի ապշեցուց զայն անոր ըսելով թէ բոլորովին նկարչութեան պիտի նուիրուի:

Վերջապէս արուեստագէտը տեղաւորուե- ցաւ իր արուեստանոցին մէջ: Այս արուեստա- նոցը տեսակ մը քնոակուսի ձեղնայարկ էր, երկար ու լայն, մօտ հինգ վեց մեթր. ա- ռաստաղը մէկէն շեղակի վար կը հակէր, ծակ- ուած լայն պատուհանով մը որ ճերմակ ու տարտամ լոյս մը կը թափէր տախտակամածին եւ սևսրակ պատերուն վրայ: Փողոցի աղմուկ- ները չէին հասնէր մինչև այս բարձունքները: Սենեակը, լուռ ու տմոյն, վերը երկինքին մէջ կը բացուէր նման ծակի մը, նկուղի մը որ գորշ կաւի մը մէջ փորուած էր: Լոռան գէշ աղէկ կահաւորեց այս նկուղը. երկու յարգը թափած

աթոռներ բերաւ հոն, սեղան մը որ պատին կոթնցուց որպէսզի գետին չսահէր. խոհանոցի հին դարան մը, գոյնբոլ իր տուփը և իր հին պատկերակալը. սենեակին ամբողջ շքեղանքը կազմեց լաշն բազմոց մը զոր երեսուն ֆրանքի էր գնած փերեզակէ մը:

Տասնըփնգ որ մեաց, միայն սուանց մը տածելու իր վրձիններուն ձեռք գայնել: Փամը ութին-իննին կուգար. կը ծխէր, կը պակէր բազմոցին վրայ. կէսօրուան կը սպասէր, երջանիկ՝ որ առտուան մէջ կը գտնուէր և զեռցորեկուան երկար ժամեր ունէր իր առջև. կէսօրին, ձաշի կ'երթար. յետոյ կ'աճապարէր վերադառնալ, առանձին մնալու համար, այլևս չտեսնելու համար Թերէզի գունատ դէմքը: Այն ասան կը մարսէր, կը քնանար և կը թաւալէր մինչև իրիկուն, իր արուեստանոցը խաղաղ վայր մըն էր, ուր այլևս չէր գողղար: Օր մը իր կինը խնդրեց իրմէ այցելել իր սիրելի ապաստանը: Լոռան մերժեց, և որովհետև, հակառակ իր մերժումին, եկաւ իր գուռը բախեց ան, չբացաւ. իրիկունը ըսաւ անոր թէ ցորեկը Լուվրի թանգարանը անցուցած էր:

Կը վախնար թէ չըլլայ որ Թերէզ իրեն հետ Գամիլի ուրուականը ներս բերէ:

Անգործութիւնը վերջապէս տաղտկացուց զինքը: Կտաւ մը և գոյներ գնեց, գործի սկըսաւ: Բաւական դրամ չունենալով, մօտէլնորու վճարելու համար, որոշեց նկարել, ըստ իր երեւակայութեան, առանց նկատի առնելու բնութիւնը: Գծելու ձեռնարկեց մարդու գլուխ մը:

Մնաց որ, այլևս չատ չփակուեցաւ: Երկու երեք ժամ աշխատեցաւ ամէն առաւօտ և իր լիտմիջօրէնները թափառելու տուաւ հոս հոն, Փարիզի մէջ և շրջակայքը: Այս երկար պտոյտներէն մէկէն վերադառնալու ատեն էր, որ էնսրիքիին առջև հանդիպեցաւ զօլէճի իր նախկին բարեկամին, որ աղուոր մտերմական յաջողութիւն մը ունեցած էր վերջին նկարասրահին մէջ:

— Ինչպէ՞ս թէ, դո՛ւք էք, գոչեց նկարիչը: Ա՛հ, խեղճ Լոռան, երբեք պիտի չճանչնայի քեզ: Նիհարցած ես:

— Ամուսնացայ, պատասխանեց Լոռան, շուարած չեչտով մը:

— Ամուսնացա՛ր, դո՛ւն... Այլևս չեմ զարմանար քեզ այդպէս գուարձալի տեսնելու... Եւ ի՞նչ կ'ընես այժմ:

— Փոքրիկ արուեստանոց մը վարձեցի, քիչ մը կը նկարեմ, առաւօտուն:

Լոռան քանի մը բառով պատմեց իր ամուսնութիւնը. յետոյ պարզեց ապագայի իր ծրագիրները տենդագին ձայնով մը: Իր բարեկամը կը զիտէր զայն զարմացած երևոյթով մը, որ կը խոսվէր և կը մտահոգէր զինքը: Իրականութիւնը այն էր որ նկարիչը Թերէզի ամուսինին մէջ չէր գտներ այն թանձր և հասարակ տղան, զոր ճանչցած էր անցեալին մէջ: Անոր կը թուէր թէ Լոռան վայելուչ ձեւեր կ'առնէր. դէմքը նրբացած էր և ճաշակաւոր տոգունութիւններ ունէր, ամբողջ մարմինը աւելի արժանաւոր և ճկուն կեցուածք մը առած էր:

— Բայց սիրուն տղայ մը կը դառնաս, գոչեց արուեստագէտը, չկրնալով ինքզինքը զսպել, դեսպանի մը հագուածքը ունիս: Վերջին ծայր վայելուչ: Ո՞ր դպրոցին կը հետեւիս:

Քննութիւնը որուն կ'ենթարկուէր, շատ ծանր կը կշռէր Լոռանի: Չէր համարձակեր յանկարծական կերպով մը հեռանալ:

— Կ'ուզե՞ս անգամ մը արուեստանոցս բարձրանալ, հարցուց ան վերջապէս իր բարեկամին, որ չէր ձգեր զինքը:

— Սիրով, պատասխանեց ան:

Նկարիչը առանց նկատի առնելու այն փոփոխութիւնները զորս կը դիտէր, կը փափաքէր այցելել իր նախկին ընկերոջ արուեստանոցը: Իրաւ է թէ հինգ յարկ վեր չէր բարձրանար Լոռանի նոր գործերը տեսնելու համար որոնք ապահովաբար նողկանք պիտի պատճառէին իրեն: Կը փափաքէր միայն գոհացնել իր հետաքրքրութիւնը:

Երբ վեր բարձրացաւ և ակնարկ մը ձգեց պատերէն կախուած կտաւներուն, կրկնապատկուեցաւ իր զարմանքը: Հինգ երթիւղներ կային հոն, երկու կնոջ և երեք այր մարդու գլուխներ, ճշմարիտ կորովով մը նկարուած. գործերուն ընթացքը լեցուն էր և հաստատուն, իւրաքանչիւր կտոր ցայտուն կը դառնար բաց գորշ խորժի մը վրայ շքեղ արատներով: Արուեստագէտը աշխուժով մը մտտեցաւ, և, ապշած, չէր ջանար իսկ պահել իր զարմանքը:

— Դ՞ո՞ւն գծած ես ասոնք, հարցուց Լոռանի:

— Այո՛, պատասխանեց այս վերջինը: Ուր-

ուանկարներ են ասոնք, որոնք մեծ պատկերի մը պիտի գործածուին զոր կը պատրաստեմ:

— Տեսնենք, կատակը մէկ կողմ, իսկապէս դ՞ու ես հեղինակը այս հոյակապ գործերուն:

— Է՛, այո՛, ինչ՞ու համար պիտի չըլլամ:

Նկարիչը չհամարձակեցաւ պատասխանել, «Որովհետեւ այս կտաւները արուեստագէտի մը գործերն են. և թէ դուն ուրիշ բան չես եղած երբեք բայց եթէ անարգ ծեփող մը միայն»:

Երկար ատեն լուռ մնաց նկարներուն առջև: Արգարև, այս երթիւղները ձախող էին, բայց փարփունակութիւն մը, այնպիսի զօրաւոր յատկանիշ մը ունէին, որ խիստ զարգացած, գեղարուեստական զգայութիւն մը երևան կը բերէին: Ապրուած նկարչութիւն մըն է պիտի ըստէիք: Լոռանի բարեկամը երբեք տեսած չէր այսքան բարձր խոստումներով լեցուն օւրուանկարներ:

Երբ աղէկ մը քննեց կտաւները, դարձաւ դէպի հեղինակը:

— Երտա կը, ըսաւ ան, անկեղծօրէն, քեզ այսքան նկարելու կարող չէի կարծեր: Ուրկէ՞ ուր այդ տաղանդին տիրացար: Ասիկա չի սորվուիր, սովորաբար:

Եւ ան կը դիտէր Լոռանը, որուն ձայնը աւելի քաղցր կը թուէր իրեն, որուն շարժումը տեսակ մը վայելչութիւն ունէր: Չէր կրնար գուշակել այն ահռելի ցնցումը որ փոխած էր այս մարդը, անոր մէջ զարգացնելով կանացի ջիզեր, սուր ու փափուկ զգայու-

թիւններ, Անտարակոյս, տարօրինակ երեոյթ մը առաջ եկած էր Դամիլլի սպանիչին կազմին մէջ, Դոնուար է վերլուծուած այդպիսի խորութիւններու տանիլ, Լոռան թերես ար ուեստագէտ դարձած էր, այն մեծ խանգարման հետեանքով որ խողոված էր իր միսն ու միտքը, Նախապէս, կը խեղդուէր իր արեան ծանրը կշիռին տակ, կուրացած կը մնար առողջութեան այն թանձր գոլորշիով որ կը շրջապատէր զայն. այժմ, նիհարցած, սարսուռն, ունէր ջղային խառնուածքներու անհանդարտ խանդը, բուռն ու սուր զգայութիւնները, իր վարած սարսափակոծ կեանքին մէջ, իր մտածումը կը զատանցէր և կը բարձրանար մինչև հանճարի լափշտակութեան. այն տեսակ մը բարոյական հիւանդութիւնը, այն ջլախար, որով ցնցուած էր իր բովանդակ էութիւնը, տարօրինակ պայծառութեամբ գեղարուեստական զգայութիւն մը կը զարգացնէր. այն օրէն ի վեր որ սպաննած էր, իր միսը կարծես թեթեցած էր, իր խուճապահար ուղեղը անսահման կը թուէր իրեն և իր մտածումին այս յանկարծական ընդլայնումին մէջ, կը տեսնէր պատուական ստեղծագործութիւններու, բանաստեղծի երազանքներու անցնիլը: Եւ այս պէ՛ս է որ իր շարժումները լանկարծական վայելութիւն մը ստացեր էին, այսպէ՛ս է որ իր գործերը գեղեցիկ էին, մէկէն ի մէկ անձնական և կենդանի դարձած:

Իր բարեկամը աւելի չփորձեց այս արուեստագէտին ծնունդը բացատրել: Հեռացաւ զարմանքի մէջ: Մեկնելէ առաջ, անգամ մըն

ալ նայեցաւ կտաւներուն և ըսաւ Լոռանի.

— Միայն մէկ մեղադրանք ունիմ ընելիք, այն է որ քու բոլոր երիտաներդ ընտանեկան կերպարանք մը ունին: Այս հինգ գլուխները իրարու կը նմանին, կինիրն ալ, չգիտեմ ի՞նչ բուռն ընթացք մը ունին որ անոնց կուտայ ծպտուած այր մարգոց երեոյթ մը... Գիտես թէ, եթէ կ'ուզես նկար մը կազմել այս ուրուագծերով, հարկ պիտի ըլլայ փոխել այս դիմքերէն մէկ քանին. քու անձերդ չեն կրնար ամենքն ալ իրարու եղբայր եղած ըլլալ, ծիծաղելի պիտի ըլլար.

Արուեստանոցէն գուրս ելաւ, և գաւթի թին մէջ ըսաւ, խնդալով.

— Արդարեւ, երիտասարդ բարեկամս, ուրախ եմ քեզ տեսնելուս, Այժմ, պիտի հաւատամ հրաշքներու. Տէ՛ր Աստուած, կատարեալ ես:

Վար իջաւ: Լոռան վերադարձաւ արուեստանոց, խորապէս ցնցուած: Երբ իր բարեկամը դիտել ստուած էր իրեն թէ այս բոլոր գլուխները ընտանեկան երեոյթ մը ունէին, մէկէն անդին դարձած էր իր գունատութիւնը պահելու համար: Պատճառն այն էր որ այս ճակատագրական նմանութիւնը արդէն իր աչքին զարկած էր: Դուրս գորէն եկած կեցած էր կտաւներուն առջև, քանի կը դիտէր զանոնք, մէկէն միւսին կ'անցնէր, սառն քրտինք մը կը թրջէր անոր կոնակը:

— Իրաւունք ունի, մրմնջեց ան, ամենքն ալ իրարու կը նմանին... Դամիլլի կը նմանին...

Ընկրկեցաւ, նստաւ բազմոցին վրայ, ա-

աանց աչքերը կարենալ անդին առնելու նկար-
ներէն : Առաջինը ծերունիի մը դէմքն էր ,
ճերմակ երկար մորուքով մը . այս ճերմակ մո-
րուքին ներքեւ , արուեստագէտը կ'ընդունմարէր
Գամիլի նիհար կրակը : Երկրորդը կը ներկա-
յացնէր խարտեաչ գեռատի աղջիկ մը , և այս
աղջիկը կը դիտէր զինքը իր զոհին կապոյտ
աչքերովը : Միւս երեք դէմքերէն իւրաքան-
չիւրը խեղդուածէն զիծ մը ունէին : Որպէս թէ
Գամիլը նկարուած ըլլար ծերունիի , գեռատի
աղջկան կերպարանքով , նկարչին հաճելի և
դաժ ձևով ծպտուած , բայց պահելով միշտ իր
դիմապատկերին ընդհանուր յատկանիշը : Ու-
րիշ ահաւոր նմանութիւն մը կար այս գլուխ-
ներուն միջև , տուայտուն և ահաբեկ կը թը-
ւէին , սոսկումի նոյն զգացման տակ ճզմուա-
ծի պէս էին : Ամէն մէկը իր բերնին ձախ կող-
մը ունէր թեթեւ ծալք մը , որ կը պրկէր շք-
թուները և կը ծամածոէր զանոնք : Այս
ծալքը , զոր Լոսան յիշեց թէ տեսած էր խեղ-
դուածին գալարուն երեսին վրայ , բոլոր նը-
կարներուն կուտար անարգ ազգակցութեան
դրոշմը :

Լոսան հասկցաւ որ չափազանց երկար
դիտած էր Գամիլը Իրարանին մէջ . Իրակիս
պատկերը խորապէս դրոշմուած էր իր մէջը :
Այժմ , իր ձեռքը , անգիտակցօրէն , շարունակ
կը քաշէր զիծերը այս չարչրկուած դէմքին ,
որուն յիշատակը անոր կը հետեւէր ամէն
տեղ :

Քիչ քիչ , նկարիչը , որ բազմօցին վրայ
կը պառկէր դէմքերուն կենդանացումը կարծեց

տեսնել . Եւ հինգ Գամիլներ ունեցաւ իր առ-
ջև , հինգ Գամիլներ զորս իր սեփական մատ-
ները ստեղծած էին ուժգնօրէն , և որոնք ,
սարսափելի տարօրինակութեամբ մը , ամէն
տարիք և ամէն սեռ կ'առնէին : Ոտքի ելաւ ,
պատուեց կտաւները և դուրս նեակեց . Ինքն
իրեն կ'ըսէր թէ սոսկումէն պիտի մեռնէր իր
արուեստանոցին մէջ . եթէ ինքն իսկ լեցնէր
զայն իր զոհին պատկերներովը :

Վախ մը պատած էր զայն . երկիւղն ու-
նէր թէ չի կրնար այլևս գլուխ մը գծել , ա-
ռանց խեղդուածին գլուխը գծելու : Ուղեց
անմիջապէս զիտնալ թէ տէ՛ր էր իր ձեռքին :
Սպիտակ կտաւ մը տեղաւորեց իր պատկե-
րակալին վրայ . յետոյ իլնամատիտի ծայրով
մը քանի մը գծով դէմք մը նշանակեց : Դէմ-
քը Գամիլի կը նմանէր : Լոսան մէկէն ջնջեց
այս ուրուագիծը և փորձեց ուրիշ մը գծել :
Ամբողջ ժամ մը , պայքարեցաւ այն ճակա-
տագրականութեան դէմ որ իր մատները կը
չարժէր : Իւրաքանչիւրնոր փորձի , խեղդուածին
գլխուն կը վերագառնար : Ի դուր լարած էր
իր կամքը , խուսափելու համար այն գծերէն
որոնք այնքան լաւապէս կը ձանջնար . հակա-
ռակ իրեն , կը գծէր ան այս գիծերը , կը հնա-
զանդէր իր զնգերներուն , իր ըմբոստացած ջի-
ղերուն . Նախ արագօրէն գծած էր ուրուագիր-
ները . յետոյ ջանաց ժատիտը զանդադօրէն
չարժել : Արդիւնքը նոյնն եղաւ . Գամիլը ,
ծամածուռ և ցաւագին , կ'երեւար միշտ կտա-
ւին վրայ : Արուեստագէտը յաջորդաբար ուր-
ուագծեց իրարմէ բոլորովին տարբեր գլուխ-

ները, հրեշտակի, լուսապսակ կոյսերու, հր-
 ոտմէացի պատերազմիկներու, սաղաւարտ
 զբած, խարտեաչ և վարդագոյն մանուկներու,
 սպիապատ ձերունի աւազակներու. միշտ
 խեղդուածը կը վերածնէր, որ փոխնիփոխ, հրեշ-
 տակ, կոյս, պատերազմիկ, մանուկ և աւա-
 զակ կը դառնար: Այն ատեն Լոռան ծաղրա-
 նկարին տուաւ ինքզինք, չափազանցեց գիծե-
 րը, ճիւղաչին կիսադէմեր շինեց, անհեթեթ
 դուրսներ հնարեց և ուրիշ յաջողութիւն չու-
 նեցաւ բայց եթէ աւելի՛ սոսկալի դարձնել իր
 գոհին նմանող այս նկարները: Յետոյ սկսաւ
 կենդանիներ գծել, շուներ և կատուներ. եւ
 շուներն ու կատուները տարտամօրէն Գամիլ-
 լին նմանեցան:

Խուլ կատաղութիւն մը համակած էր Լո-
 ռանը: Բռունցքի հարուածով մը պատուեց
 կտաւը, յուսահատօրէն մտածելով իր մեծ նը-
 կարին վրայ: Այժմ հարկ չկար այլևս մտա-
 ծելու. լաւ կը զգար թէ, այսուհետև, Գա-
 միլի գլուխը միայն պիտի դժէր, և, ինչպէս
 ըսած էր իր բարեկամը, պիտի գծէր գլուխ-
 ներ՝ որոնք իրարու պիտի նմանէին, ինչ որ
 ծիծաղելի էր: Կ'երևակայէր թէ ի'նչ պիտի ըլ-
 լար իր գործը. իր նկարած անձնաւորութիւն-
 ներուն, այրերուն և կիներուն ուսերուն վը-
 րայէն կը տեսնէր խեղդուածին տագոյն եւ
 սարսափահար դէմքը. տարօրինակ այն տե-
 սարանը զոր այսպէս կ'ոգեգոչէր անողօքօրէն,
 ծիծաղելի թուեցաւ իրեն և զայրացուց զին-
 քը:

Այսպէս պիտի չհամարձակէր այլևս աչ-

աչխատիլ. պիտի վախնար շարունակ թէ կը
 վերակենդանացնէ իր գոհը վրձինի ամենափոքր
 հարուածով մը: Եթէ կ'ուզէր խաղաղօրէն ապ-
 րիլ իր արուեստանոցին մէջ, չպէտք չէր եր-
 քեք հոն նկարեր: Այն մտածուածը թէ իր
 մտանքը ճակատագրական և անգիտակից
 ձիրքն ունէին անդադար վերարտադրելու Գա-
 միլի նկարը, իր ձեռքը դիտելու մղեց
 զայն. սոսկումով, իրեն կը թուէր թէ այս
 ձեռքը իրեն չէր պատկաներ այլևս:

XXVI

Տագնապը որուն սպառնալիքին տակ կը
 գտնուէր Տիկ. Ռաքէն, յայտնուեցաւ Մէկէն
 ի մէկ, անդամալուծութիւնը, որ բազմաթիւ
 ամիսներէ ի վեր կը սողար անոր անդամներուն
 երկայնքը՝ միշտ մօտ գայն կաշկանդելու,
 բռնեց անոր լեզուն և մարմինը կապկպեց:
 Իրիկուն մը, երբ հանդարտօրէն կը խօսակ-
 ցէր թերէզի և Լոռանի հետ, նախադասու-
 թեան մը մէջտեղը մնաց, բերանը բաց. իրեն
 կը թուէր թէ կը խեղդէին զինքը: Երբ ուզեց
 ճչել, օգնութեան կանչել, ուրիշ բան չկրցաւ
 ընել բայց եթէ մէկ քանի խուլոտ ձայներ
 կակազել: Իր լեզուն քար դարձած էր, իր

ձեռքերն ու ոտքերը փայտացած էին, Համ-
բուրգեան և անշարժութեան մասնուած էր :

Թերէզ և Լոռան ոտքի կանգնեցան, սար-
սափած այս շանթահարու մին առջև, որ գա-
լարեց պառաւ փերեզակուհին հինգ վայրկեա-
նի մէջ : Երբ փայտ դարձաւ ան և իր աղա-
չաւոր ակնարկները սեւեռեց անոնց վրայ, ա-
նոնք հարցուփորձ ըրին, հասկնալու համար իր
ցաւին պատճառը : Սնիկա չկրցաւ պատաս-
խանել, շարունակեց դիտել զանոնք խորունկ
անձկութեամբ մը : Այն ատեն հասկցաւ թէ
իրենց առջև դիակ մը միայն կար այլևս, կի-
սակենդան գիակ մը որ կը տեսնէր ու կը լսէր
գիրենք, բայց չէր կրնար խօսիլ իրենց հետ :
Այս տաքնապը յուսալքեց զանոնք. իրակա-
նին մէջ, անոնք շատ քիչ կը մտահոգուէին
անդամալոյծին վշտերովը, կ'արտասուէին ի-
րենց վրայ, որոնք այսուհետեւ պիտի ապրէին
լաւերժական առանձնութեան մը մէջ :

Այդ օրէն ի վեր, ամուսիններու կեանքը
անհանգուրժելի դարձաւ : Անողոք իրիկուններ
անցուցին, պառաւ հաշմանդամին դիմաց որ
այլևս չէր քնացներ իրենց սարսափը, իր քաղ-
ցըր բարբառնջանքներովը : Թիկնաթոռի մը մէջ
կեցած էր, ծրարի մը պէս, առարկայի մը
պէս, և անոնք մինակ կը մնային, սեղանին
երկու ծայրերը, չփոթահար և մտահոգ : Այս
գիակը զանոնք այլևս չէր բաժներ իրարմէ .
երբեմն, կը մոռնային զայն, կը չփոթէին
զայն կարասիներուն հետ : Այն ատեն գիշե-
րային իրենց սարսափներով կը համակուէին,
ճաշասրահը, ննջասենեակին նման, ահաւոր

վայր մը կը դառնար ուր կը ցցուէր Գամբիլի
ուրուակաւը : Այսպէս տառապեցան անոնք օ-
րական աւելի քան չորս հինգ ժամ : Վերջա-
լոյսէն սկսած, կը սարսռային, կ'իջեցնէին
լամբարի լուսամփոփը իրար չտեսնելու հա-
մար, ջանալով հաւատալու թէ Տիկին Ռաքէն
պիտի խօսէր և իրենց պիտի յիշեցնէր այսպէս
իր ներկայութիւնը : Եթէ կը պահէին զայն,
եթէ իրենց գլխէն չէին հեռացնէր զայն,
պատճառն այն էր որ անոր աչքերը կ'ապրէին
դեռ, և թէ երբեմն թեթեւութիւն մը կը զգա-
յին անոնց շարժիլն ու փայլիլը դիտելով :

Պառաւ հաշմանդամը շարունակ կը տե-
ղաւորէին լամբարին աղօտ լոյսին սակ,
անոր դէմքը աղէկ մը լուսաւորելու և միշտ
իրենց առջևն ունենալու համար զայն : Այս
դէմքը, մեղկ ու աժգոյն, անհանգուրժելի
պատկեր մը պիտի կազմէր ուրիշներու համար,
բայց իրենք ընկերակցութեան այնպիսի՝ պա-
հանջ մը կը զգային որ անոր վրայ կը հանգ-
չեցնէին իրենց ակնարկները ճշմարիտ ուրա-
խութեամբ մը : Կարծես մեռելալի մը տարրա-
լոյծ դէմքն ըլլար, որուն մէջտեղը գրուած
ըլլային երկու կենդանի աչքեր : այս աչքերը
միայն կը շարժէին, կը դառնային արագօրէն
ակնակապիճին մէջ : երեսները, բերանը քա-
րացածի պէս էին : անշարժութիւն մը ունէին,
որ կը սոսկացնէր : Երբ Տիկին Ռաքէն քու-
նի մէջ կը թաղուէր և կը փակէր կոպերը,
իր դէմքը, այն ատեն ճեփճեբմակ և մուռնջ,
խսկապէս դիակի մը դէմքն էր : Թերէզ և Լոռան
որոնք այլևս մինակ կը զգային ինքզինքնին :

աղմուկ կը հանէին մինչև որ հաշմանգամը վեր առնէր կողերը և իրենց նայէր. Այսպէս կը հարկադրէին զայն որ արթուն մնար:

Ժամանց մը կը նկատէին զայն որ դուրս կը քաշէր զիրենք իրենց գէշ երազներէն: Այն օրէն ի վեր որ խեղանգամ դարձած էր, հարկ եղած էր աղու մը պէս խնամել զայն: Այն խնամքները, զորս կը շռայլէին անոր, կը հարկագրէին զիրենք թօթուել իրենց մաս-ծուկները. Առաւօտուն, Լոռան վեր կ'առնէր զայն, իր թիկնաթոռին մէջ կը գնէր, և, իրիկունքը, իր անկողինը կը վերագարձներ նորէն. ծանր էր գեռ, պէտք է իր բոլոր ուժը լարէր փափկօրէն իր բազուկներուն մէջ առնելու և փոխադրելու համար զայն. Դարձեալ ինքն էր որ կը քշէր անոր թիկնաթոռը. Միւս խնամքները Թերէզի կը վերաբերէին. կը հազուեցնէր հաշմանգամը, կը կերցնէր անոր, կը ջանար հասկնալ անոր ամենափոքր քաղձանքները: Տիկին Ռաքէն քանի մը օր պահեց իր ձեռքերուն գործածութիւնը, կրցաւ գրել քարետախտակի մը վրայ և ուզել այսպէս իրեն պէտք եղածը. յետոյ իր ձեռքերը մեռան. անկարելի եղաւ իրեն վեր վերցնել զանոնք. և մատիտ մը բռնել. անկէ ի վեր, ակնարկի լեզուն ունեցաւ միայն, պէտք եղաւ որ իր եղբորաղջիկը գուշակէ իր ուզածը: Դեռահաս կիւնը հիւանդապահուհիի ծանր արհեստին նուիրուեցաւ. ասիկա անոր համար ստեղծեց մարմնական և մտաւոր դրաղում մը որ խիստ օգտակար եղաւ իրեն:

Ամուսինները, զէմ գիմաց չմնալու հա-

մար, առտուընէ իրիկուն, ճաշասրահին մէջ կը պատցնէին խեղճ պատաւին թիկնաթոռը, իրենց մէջտեղը կը բերէին զայն, կարծես թէ անհրաժեշտ եղած ըլլար ան իրենց գոյութեան համար. ներկայ կը պահէին զայն իրենց ճաշին, իրենց բոլոր խօսակցութիւններուն: Չհասկնալ կը ձեւացնէին, երբ ան իր սենեակը քաշուելու փափաք կը լայտնէր: Անիկա լաւ էր միայն իրենց առանձնութիւնը խզելուն համար, իրաւունք չունէր անջատ ապրելու:

Ժամը ութին, Լոռան իր արուեստանոցը կ'երթար, Թերէզ խանութ կ'իջնէր, հաշմանգամը մինակ կը մնար ճաշասրահին մէջ մինչև կէսօր. յետոյ, ճաշէն ետք, կրկին մի-նակ կը մնար մինչև ժամը վեց: Յաճախ, ցորեկը, իր եղբոր աղջիկը վեր կը բարձրանար և կը հարցուփորձէր թէ բանի մը պէտքը ունէ՞ր: Ընտանիքին բարեկամները չէին դիտեր ինչ գովեստներ ընել Թերէզի և Լոռանի առաքինութիւնները գրուատելու համար:

Հինգշաբթի ընդունելութիւնները շարունակուեցան, և հաշմանգամը, անցեալին նըման, ներկայ եղաւ անոնց. իր թիկնաթոռը սեղանին կը մօտեցնէին. ժամը ութէն տասնըմէկ, աչքերը բաց կը պահէր, կարգով գիտելով հրաբրեալները, թափանցիկ ակնարկնետելով հրաբրեալները, ծերունի Միշօն և Կրի-րով, Առաջին օրերը, ծերունի իրենց պառաւ վէն քիչ մը չփոթած մնացին իրենց պառաւ բարեկամուհիին գիտկին առջև. չէին գիտեր թէ ի՞նչ ընթացք բռնէին. թեթև վիշտ մը կը զգային, և իրենք իրենց կը հարցնէին թէ

ի՛նչ չափով յարմար էր տխրիլ: Պէ՛տք էր խօսիլ այս մեռած երեսին, թէ պէտք չէր զբաղի անով երբեք: Գիշ քիչ, որոշեցին այնպէս վարուիլ Տիկ. Ռաքէնի հետ որպէս թէ ոչինչ պատահած էր անոր: Վերջապէս, բոլորովին անզիտանալ ձեացուցին անոր վիճակը: Կը խօսակցէին անոր հետ, հարցումներ ու պատասխաններ տալով, խնդալով անոր և իրենց համար, առանց խռովելու երբեք անոր անսասան գէմքին արտայայտութիւնէն: Տարօրինակ պատկեր մը ստեղծուեցաւ. այս մարդիկը լըջօրէն արձանի մը խօսելու երևոյթն ունէին, ինչպէս պզտիկ աղջիկները կը խօսին իրենց պուպրիկներուն: Հաշմանդամը անշարժ ու համբ կը մնար անոնց առջև, և անոնք կը շաղակրատէին, կը բազմապատկէին շարժումները, իբրև թէ խիստ ոգևորուած խօսակցութիւն մը ունեցած ըլլային անոր հետ: Միշօ և Կրիվէ գոհունակութիւն զգացին իրենց բռնած այս սքանչելի դիրքէն: Այսպէս գործելով, քաղաքավարութեան ազատօրէն տալ կը կարծէին, ասկէ զատ, կը խուսափէին սովորութիւն դարձած ցաւակցութիւններուն ձանձրոյթէն:

Տիկ. Ռաքէն փայփայուած զգալու էր ինքզինք տեսնելով որ իրեն հետ կը վարուին ասողջ մէկու մը նման, և, այնուհետև, իրենց համար թոյլատրուած էր ուրախանալու անոր ներկայութեան, առանց ամենափոքր խղճահարութեան:

Կրիվէ մենամուտութիւն մը ունեցաւ: Պընդեց թէ կատարելապէս կը հասկնար Տիկին

Ռաքէնը, թէ ամէն անգամ, որ իրեն կը նայէր ան. ինք անմիջապէս կ'ըմբռնէր թէ ի՛նչ կը փափաքէր: Բնքոյշ հոգածութիւն մըն էր ասիկա դարձեալ: Միայն, ամէն վայրկեան, Կրիվէ կը սխալէր: Յաճախ, անիկա կ'ընդհատէր սոմինօի խաղը, կը քննէր անգամալոյծը, որուն աչքերը հանդարտօրէն խաղին կը հետեւէին, և կը յայտարարէր թէ այս կամ այն բանը կ'ուզէր: Ստուգուելով, կը պարզուէր որ Տիկին Ռաքէն ոչ մէկ բան կ'ուզէր, կամ բոլորովին տարբեր բան կ'ուզէր: Անիկա չէր յուսալքեր Կրիվէն, որ յաղթակաշօրէն կը գոչէր «Երբ ես ձեզի կ'ըսէի», և որ կը վերսկսէր քանի մը վայրկեան ետք: Բոլորովին ուրիշ խնդիր մըն էր երբ հաշմանդամը բացօրոշապէս փափաք մը կը յայտնէր. թերէզ, Լոթան և հրաւիրեալները անունը կուտային այն առարկաներուն, զորս կրնար ուզել ան: Կրիվէ ինքզինք կը յայտնէր այն ատեն իր ձախող առաջարկութիւններովը: Գրլխէն անցածին անունը կուտար, ըստ բախտի, առաջարկելով միշտ հակառակը այն բանին զոր Տիկին Ռաքէն կը բաղձար, բայց ասիկա չէր արգելիւր զայն կրկնելու:

— Ես, անոր աչքերուն մէջ կը կարդամ ինչպէս գրքի մը մէջ, Նայեցէք, ինծի կ'ըսէ թէ իրաւունք ունիմ... Այնպէս չէ՛, սիրելի Տիկին... Այո՛, այո՛:

Մնաց որ, դիւրին բան չէր խեղճ պատաւին բաղձանքները ըմբռնելը: Միմիայն թերէզ ունէր այս կարողութիւնը: Անիկա բաւական դիւրութեամբ կը հաղորդակցէր պատ-

ուարի մէջ առնուած այս իմացականութեան հետ, դեռ կենդանի և թաղուած մեռած միտք մը խորր: Ի՛նչ կ'անցնէր, կը դառնար այս ողբալի արարածին մէջ որ այնքան միայն կ'ապրէր որքան պէտք էր կեանքին հանդի սատես ըլլալու համար, առանց անոր մաս նակցելու: Կը տեսնէր, կը լսէր, կը տրամաբանէր անշուշտ յստակ և պայծառ կերպով և չունէր այլևս շարժում, չունէր այլևս ձայն արտայայտելու համար այն մտածումները որոնք կը ծնէին իր մէջը: Իր գաղափարները թերևս կը խեղդէին զայն, Անիկա պիտի չը կրնար ձեռքը վեր առնել, բերանը բանալ, եթէ նոյնիսկ իր մէկ շարժումը, իր մէկ խօսքը աշխարհի ձակատագիրը վճռէր: Իր միտքը կարծես մէկն էր այն սխալմամբ ողջ թաղուածներէն, որոնք կ'արթննան գերեզմանին գիշերին մէջ, երկու-երեք մեթր վաթ հողին մէջ կը ճչեն, կը գալարուին և մենք կ'անցնինք անոնց վրայէն առանց լսելու անոնց անողորմ ողբուկո՞ծը: Յաճախ, Լոռան կը դիտէր Տիկին Ռաքէնը, չթթունքները սեղմ, ձեռքերը ծունկերուն վրայ երկարած, իր բովանդակ կեանքը գնելով իր կենդանի և յարաշարժ աչքերուն մէջ, և կ'ըսէր ինքն իրեն.

— Ո՛վ գիտէ թէ ի՛նչ բանի վրայ կրնայ մտածել միս-մինակը... Անգուցթ ողբերգութիւն մը կատարուելու է այս մեռեալին սրբտին խորը:

Լոռան կը սխալէր, Տիկին Ռաքէն երջանիկ էր, երջանիկ իր սիրելի գաւազներուն ցոյց տուած խնամքներէն և գուրգուրանքէն:

Անիկա երազած էր միշտ այսպէս, դանդաղօրէն վերջացնել իր կեանքը, անձնուիրութեանց և գուրգուրանքներու մէջ: Պիտի ուզէր պահել խօսելու իր կարողութիւնը շնորհակալ ըլլալու համար իր բարեկամներուն, որոնք կ'օգնէին իրեն խաղաղօրէն մեռնելու: Բայց կ'ընդունէր ան իր վիճակը առանց ըմբոստութեան: այն խաղաղ ու քաջուած կեանքը զոր վարած էր միշտ, իր խառնուածքին քաղցրութիւնները կ'արգիլէին իրեն չափազանց բրտօրէն զգալու համրութեան և անշարժութեան տառապանքները: Մահուկ դարձած էր վերստին, օրեր կ'անցընէր առանց ձանձրութի. իր առջևը նայելով, անցեալի վրայ մտածելով: Ի վերջոյ, նոյնիսկ սկսաւ համ առնել իր թիկնաթուռին մէջ, պզտիկ աղջիկի մը պէս խելօք մը նստելէն:

Իր աչքերը ամէն օր քաղցրութիւն մը, աւելի թափանցիկ պայծառութիւն մը կը ստանային: Այն աստիճանին հասած էր որ սկսած էր իր աչքերը գործածել ինչպէս ձեռք մը, ինչպէս բերան մը, բան մը ուղեւու և կամ բանի մը համար շնորհակալ ըլլալու համար: Այսպէս, տարօրինակ և սիրուն կերպով մը իրեն պակասած գործարաններուն տեղը կը լրացնէր: Գեղեցիկ էին իր ակնարկները, երկնային գեղեցկութեամբ մը, իր քերթին մէջտեղը, որուն միտքը կը կախուէին թոյլ ու ծամածուռ: Այն օրէն ի վեր որ իր դալարուն և անկենդան շերթունքները չէին կրնար այլևս ժպտիլ, աչքով կը ժպտէր, պաշտելի գուրգուրանքներով, խոնաւ ցուքեր կ'անցնէին անկէ, և արշալուռ-

սային ճառագայթներ կը ցայտէին ակնակապիճներէն : Ոչինչ աւելի տարօրինակ էր որքան այս աչքերը որոնք կը ժպտէին ինչպէս շըրթունքները այս մեռած երեսին վրայ . դէմքին վարի մասը տխուր և տժգոյն էր , իսկ վերի մասը կը լուսաւորուէր աստուածայնօրէն : Մանաւանդ իր սիրելի զաւակներուն համար էր որ այսպէս իր բովանդակ երախտագիտութիւնը , իր հոգիին բոլոր գուրգուրանքները կը դնէր պարզ ակնարկի մը մէջ : Երբ , իրիկուն և առաւօտ , Լոռան իր գուղկներուն մէջ կ'առնէր փոխադրելու համար զայն , անիկա չնորհակալ կ'ըլլար անոր սիրազեղ կերպով և գուրգուրանքով լի ակնարկներով :

Այսպէս ապրեցաւ ան բազմաթիւ շաբաթներ , մահուան սպասելով և որեէնոր զրժբախտութեան հանդէպ պաշտպանուած կարծելով ինքզինքը : Կը մտածէր թէ տառապանքի իր բաժինը կրած էր : Կը սխալէր : Իրիկուն մը , ահուելի հարուած մը ճգմեց զայն : Թերէզ և Լոռան ի զուր իրենց մէջտեղը կը դնէին զայն , լոյսին մէջ . անիկա այլևս բաւականաչափ չէր ապրեր բաժնելու համար իրարմէ և պաշտպանելու համար զիրենք իրենց անձկութիւններուն դէմ : Երբ անոնք կը մոռնային թէ հոն էր ան , որ կը տեսնէր ու կը լսէր զիրենք , խելագարութեան մէջ կ'իյնային , կը նշմարէին Գամիյը և կը ջանային վտարել զայն : Այն ատեն , կը կակազէին , ակամայ խոստովանութիւններ կը փախցնէին իրենց բերնէն , նախադասութիւններ որոնք ի վեր-

ջոյ ամէն բան պարզեցին Տիկին Ռաքէնի : Լոռան տեսակ մը նոպայ ունեցաւ , որու ընթացքին խօսեցաւ բանդագուշողի մը պէս : Մէկէն ի մէկ , անդամալոյծը հասկցաւ :

Ահուելի կձկոււմ մը անցաւ իր դէմքէն , այնպիսի՝ ցնցոււմ մը զգաց , որ Թերէզ կարծեց թէ իր հօրաքոյրը պիտի ցատկէր և ճչէր : Յետոյ , ինկաւ վերստին երկաթեայ անշարժութեան մը մէջ : Այս բախումը ա՛լ աւելի սարսափելի եղաւ անոր համար որ , թուեցաւ թէ զիակ մը կալվանեց : Զգայնութիւնը , պահ մը արթնցած , անհետացաւ : հաշմանդամը աւելի ճգմուած , աւելի տժգոյն դարձաւ : Իր աչքերը , սովորաբար այնքան քաղցր , սև ու խիստ դարձած էին , մետաղեայ բեկորներու նման :

Երբեք յուսահատութիւնը այնքան բրտօրէն ինկած չէր մարդու մը մէջ : Զարաշուք ճշմարտութիւնը փայլակի մը նման այրեց անդամալոյծին աչքերը և անոր մէջ մխուեցաւ կայծակի հարուածի մը գերազույն բախումովը : Եթէ ան կարենար ոտքի կենալ , եթէ կարենար արձակել սոսկուժի այն աղաղակը որ իր կոկորդը կը բարձրանար , անիճել իր զաւակին սպանիչները , այն ատեն աւելի նուազ պիտի տառապէր : Բայց ամէն բան լսելէ , ամէն բան հասկնալէ ետք , ստիպուեցաւ անշարժ և համբ մնալ , իր մէջ պահելով իր վշտին փայլակը : Անոր թուեցաւ թէ՛ Թերէզ և Լոռան կապած , գամած էին զինքը թիկնաթոռին , որպէսզի չկարենար իրենց վրայ խոյանալ եւ թէ՛ դժնդակ հաճոյք մը կ'առնէին իրմէն կրկնելով , «Սպաննեցի՛նք Գամիյը», իր շրթունք-

ներուն վրայ զետեղելէ ետք բերնակոպ մը որ կը խեղդէր իր հեծկլտանքները, Սոսկու մը, անձկութիւնը կատաղօրէն կը վազէին իր մարմնին մէջէն, առանց ելք մը գտնելու: Գերմարդկային ճիգեր կ'ընէր մէկ կողմ ընելու համար այն ծանրութիւնը որ կը ճզմէր զայն, իր կոկորդը թեթեցնելու և այսպէս ճամբայ գտնելու համար իր յուսահատութեան ալիքին:

Այս զուր կը լարէր ան իր վերջին ուժերը. կը զգար իր պաղ լեզուն իր քիմքին դիմաց, չէր կրնար ինքզինք ազատել մահուան ձեռքէն: Դիակնային անկարողութիւն մը փայտացած կը պահէր զինքը: Իր զգայութիւնները կը նմանէին գգայութիւններուն թմրութեան մէջ ինկած մարդու մը զոր կը թաղեն և որ միտին կապերով կաշկանդուած, իր զլխուն վերեւը կը լսէ թի թի լեցուած աւազներուն խուլ աղմուկը:

Իր սրտին մէջ առաջ եկած աւերածութիւնը ա՛լ աւելի ահաւոր եղաւ: Իր մէջ փլուզում մը զգաց որ խորտակեց զինքը: Իր բովանդակ կեանքը վշտահարուած էր, իր բոլոր գուրգուրանքները, բոլոր բարութիւնները, բոլոր անձնութիւնները բրտօրէն կործանուած էին և օտքի տակ առնուած: Սիրալիր ու քաղցրաւէտ կեանք մը անցուցած էր և իր վերջին տամբրուն, երբ իր հետ զերեզման տանելու վրայ էր կեանքի խաղաղ երջանկութիւններու մասին իր հաւատքը, ձայն մը կը ճչէր իրեն թէ ամէն բան խարէութիւն է և ամէն բան ոճիր: Քողը՝ որ կը պատռուէր,

իր տեսնել կարծած սէրերէն և բարեկամութիւններէն անդին, արիւնի և ամօթանքի ահռելի տեսարան մը ցոյց կուտար: Պիտի նախատէր Աստուած, եթէ կարենար հայհոյանք մը ճչել: Աստուած խաբած էր զայն աւելի քան վաթսուն տարի, անօր հետ վարուելով իբրև քաղցր և բարի աղջնակի մը, իր աչքերը զուարճացնելով խաղաղ ուրախութեան խաբէական պատկերներով: Եւ անիկա մանուկ մնացած էր, յիմարարար հաւատալով հազար անմիտ բաներու, չտեսնելով իրական կեանքի քաշկատուիլը կիրքերու արիւնոտ ցեխին մէջ: Աստուած չար էր, անիկա պարտաւոր էր աւելի կանուխ ըսել իրեն ճշմարտութիւնը, կամ թողուլ, որ մեռնէր իր անմեղութիւններովը և իր կուրութեամբը: Այժմ, իրեն ուրիշ բան չէր մնար բայց եթէ մեռնիլ ուրանալով սէրը, ուրանալով բարեկամութիւնը, ուրանալով անձնութիւնը: Այնչ գոյութիւն ունէր բացի մարդասպանութենէն և յայրատութենէն:

Ի՞նչ, Գաժիլ մեռած էր Թերէզի և Լուսանի հարուածներուն տակ, և ասոնք ոճիրը յղացած էին շնութեան ամօթանքներուն մէջ: Տիկին Ռաքէնի համար այնպիսի՝ անդուռ մը կար այս մտածումին մէջ, որ չէր կրնար տրամաբանութեան ենթարկել: Կամ ըմբռնել զայն յստակ և մանրամասն կերպով: Միայն մէկ զգայութիւն մը կոչնենար, — ահռելի անկումի մը զգայութիւնը. անօր կը թուէր թէ մօթ և ցուրտ վիճի մը մէջ կ'իյնար, եւ կ'ըսէր ինքն իրեն. «Չարք ու փշուր պիտի ըլլամ

յատակը» :

Առաջին ցնցումէն ետք, ոճիրին ճիւղաղա-
 յին հանգամանքը անհաւանակաւ երևցաւ ի-
 րեն : Յետոյ վախցաւ թէ կը խենթենայ, երբ
 շնութեան և սպանութեան համոզումը, ամ-
 րապնդուեցաւ իր մէջ, յիշելով այն փոքրիկ
 պարագաները զորս չէր կրցած բացատրել ա-
 տենօք : Թերէզ և Լոռան իսկապէս սպանիչ-
 ներն էին Գամիլի, Թերէզը՝ զոր մեծցուցած
 էր, Լոռանը՝ զոր սիրած էր անձնուէր և խան-
 դակաթ մօր մը պէս : Ասիկա կը դառնար իր
 գլխուն մէջ անսահման անիւր մը պէս, իւր-
 ցուցիչ ազմուկով մը : Այնքան անարգ ման-
 րամասնութիւններ կը գուշակէր, այնքան
 մեծ կեղծիքի մը խորը կ'իջնէր, ա՛յնքան ա-
 նողոքօրէն հեղնական կրկնակ դերակատարու-
 թեան մը ներկայ կ'ըլլար մտածումով, որ
 ուղեց մեռնիլ այլևս չմտածելու համար : Մէկ
 դադափար մը միայն՝ մեքենական և անողոք,
 կը ճզմէր իր ուղեղը երկանաքարի յամառու-
 թեամբը և ծանրութեամբը : Կր կրկնէր ինքն
 իրեն . «Իմ դաւակներս են որ սպաննած են
 զաւակս», և ուրիշ ոչինչ կը գտնէր իր յու-
 սահատութիւնը արտայայտելու համար :

Իր սրտին բիրտ փոփոխութեան մէջ, ա-
 նիկա մուրանքով ինքզինք կը փնտռէր և
 այլևս չէր ճանչնար . ճզմուած կը մնար յան-
 կարծական համագրաւումին տակ վրիժառու-
 թեան մտածումներուն, որոնք կը վտարէին իր
 կեանքէն բովանդակ բարութիւնը : Երբ կեր-
 պարանափոխ եղաւ ան, խաւար տիրեց իր
 մէջ : Իր մեռնող միտին մէջ ծնիւր զգաց նոր

էակի մը, անողոք և անգութ, որ պիտի ու-
 զէր խածատել իր գաւկին սպանիչները :

Երբ ընկճուած ինկաւ անգամալուծու-
 թեան ճզմող սեղմումին տակ, երբ հասկցաւ
 թէ չէր կրնար Թերէզի և Լոռանի կոկորդին
 ցատկել, զորս կ'երազէր խեղդել, համակեր-
 պեցաւ լուութեան և անշարժացման, և խոշոր
 արցունքներ ինկան աչքերէն դանդաղօրէն :
 Ոչինչ աւելի սրտաճմլիկ եղաւ որքան այս
 համր ու անշարժ յուսահատութիւնը : Այն
 արցունքները որոնք մէկիկ մէկիկ կը հոսէին
 այս մեռած դէմքին վրայ որուն ոչ մէկ ծալ-
 քը կը շարժէր, այս անկենդան և տագոյն
 դէմքը որ չէր կրնար արտասուել իր բոլոր
 գիծերովը և ուր աչքերը միայն կը հեծկլտա-
 յին, կսկծագին տեսարան մը կը պարզէին :

Թերէզ զարհուրելի գութով մը համակ-
 ւեցաւ :

— Պէտք է քնացնել զայն, ըսաւ Լոռա-
 նի, իր հօրաքոյրը ցոյց տալով անոր :

Լոռան փութաց անդամալոյժը իր սենեա-
 կը քշել տանիլ : Յետոյ ծռեցաւ զայն իր թե-
 ւերուն մէջ առնելու համար : Այս միջոցին
 Տիկին Ռաքէն յուսաց թէ հզօր զսպանակ մը
 ոտքի պիտի կանգնեցնէր զինքը . գերագոյն ճիգ
 մը փորձեց : Աստուած թոյլ չէր կրնար տալ որ
 Լոռան իր սրտին սեղմէր զինքը . կը կարծէր
 թէ կայծակը պիտի ջախջախէր զայն եթէ ճի-
 ւազային այս լրբութիւնը ունենար ան : Բայց
 ոչ մէկ զսպանակ մղեց զայն և երկինքը վե-
 րապահեց իր շանթը : Մնաց ընկճուած, կը-
 րաւորական, ինչպէս ճերմակեղէնի ծրար մը :

Յւ անիկա բռնուեցաւ, վեր վերցուեցաւ, փոխադրուեցաւ մարդասպանին կողմէ, աւձկուեցաւ զգաց որ մեղկ ու կքուն, ինկած էր Գամիլի սպանիչին բազուկներուն մէջ: Իր գլուխը գլորեցաւ ուսին վրայ Լոռանի, զոր գիտեց ան սոսկումէն խոշորցած աչքերով:

— Բաւական է, բաւական, աղէկ նայէ ինծի, մրմնջեց ան, աչքերդ չուտն'ն գիս...

Յւ Լոռան կոպտօրէն անկողնին վրայ ձգեց զայն: Հաշմանդամը նուազած ինկաւ հոն: Իր վերջին մտածումը եղած էր սարսափի և գարշանքի մտածում մը: Այսուհետեւ հարկադրուած էր առտու իրիկուն, Լոռանի թևերուն պիղծ սեղմումը զգալ:

XXVII

Չարհուրանքի տագնապ մը միայն կրցած էր խօսելու, խոստովանութիւններ ընելու մղել ամուսինները, Տիկին Ռաքէնի ներկայութեան: Անոնցմէ ոչ մէկը անգուժ էր. անոնք նման յայտնութենէ մը պիտի խուսա-

փէին մարդասիրաբար, եթէ իրենց ապահովութիւնը՝ լուծիւն պահելը օրէնք մը դարձուցած չլլար անոնց համար:

Հետեւեալ Հինգշաբթին, մասնաւոր կերպով մտահոգ եղան անոնք: Առաւօտ թերէզ հարցուց Լոռանի թէ խոհեմութիւն էր անդամալուծը ճաշասրահին մէջ ձգել երեկոյեան: Ամէն բան գիտէր, կրնար յայտնութիւն ընել:

— Պա՛հ, պատասխանեց Լոռան, անկարելի է անոր համար իր ճկոյթն իսկ շարժել: Ինչպէ՛ս կ'ուզես որ շաղակրատէ:

— Թերեւ միջոց մը գտնէ, պատասխանեց թերէզ: Առջի իրիկուընէ ի վեր, իր աչքերուն մէջ անողոք մտածում մը կը կարգամ:

— Ո՛չ, գիտես, բժիշկը ինծի ըսաւ թէ ամէն ինչ լմնցած է անոր համար: Եթէ դեռ անգամ մըն աչ խօսի, պիտի խօսի հոգեվարքի վերջին հեծկտանքի պահուն: Երկար ապրելիք չունի, գործդ նայէ: Ապուշուծիւն կ'ըլլար ծանրաբեռնել մեր խիղճը արգելելով անոր ներկայ ըլլալը այս երեկոյեան հաւաքօյթին...

Թերէզ սարսուաց:

— Չհասկցա՛ր գիս, ճչեց ան: Օ՛հ, իրաւունք ունիս, բաւական արիւն կայ... Կ'ուզէի ըսել թէ հորաքօյրը կրնայինք իր սենեակը փակել, յայտարարելով թէ աւելի տկարացած է և կը քնանայ:

— Ատ էր պակաս, ըսաւ Լոռան, և աստիամար Միչօն համարձակօրէն սենեակ պիտի մտնէ տեսնելու համար իր պառաւ բարեկամունհին... Ասիկա գեղեցիկ միջոց մը պիտի ըլլար մեզ կորուստի մատնելու համար:

— Աւելի լաւ է դէպքերը իրենց ընթացքին ձգենք, ըսաւ ան: Այս մարդիկը բազերու պէս տխմար են, ապահովաբար ոչինչ պիտի հասկընան պառաւին մոռնջ յուսահատութիւններէն: Երբեք այս հարցի մասին պիտի չկասկածին, որովհետեւ չափազանց հեռու են իրողութենէն: Անգամ մը որ փորձը կատարուի, այլևս հանդարտ կ'ըլլանք մեր անխոհեմութեան հետեանքներու մասին... Պիտի տեսնես, ամէն բան լաւ պիտի երթայ:

Իրիպունը, երբ հրաւիրեալները եկան, Տիկին Ռաքէն սովորական տեղը կը գրաւէր, վառարանին և սեղանին միջև:

Լոռան և Թերէզ զուարթադէմ կը ձևացնէին ինքզինքնին, պահելով իրենց սարսուռները, անձկութեամբ սպասելով միջադէպին, որ չէր կրնար չծագիլ: Լամբարի լուսամտիփը շատ վար իջեցուցած էին. լուսաւորուած էր միայն սեղանին մոմլաթը:

Հիւրերը սկսան նորէն այն տափակ և աղմկարար կարճ խօսակցութիւնը, որ տեղի կ'ունենար միշտ տօմինօի առաջին խաղէն առաջ: Կրիվէ և Միշօ չթերացան անդամալոյծին ուղղելու իրենց սովորական հարցումները անոր առողջութեան մասին, հարցումներ՝ որոնց իրենք իսկ սքանչելի պատասխաններ տուին, ըստ իրենց սովորութեան: Անկէ ետք առանց այլևս զբաղելու խեղճ պառաւով, հաւաքոյթը մխրճուեցաւ հեշտանքով խաղին մէջ:

Տիկին Ռաքէն, այն օրէն ի վեր որ գիտէր հառելի գաղտնիքը, տենդագինօրէն այս իրիկուան կը սպասէր: Անիկա հաւաքած էր

իր վերջին ուժերը յանցագործները յայտնելու համար: Մինչև վերջին վայրկեանը, կը վախնար թէ ներկայ չըլլար հաւաքոյթին: Կը մտածէր թէ Լոռան կ'անհետացնէր զինքը, թերևս կը սպաննէր, կամ առնուազն կը փակէր իր սենեակին մէջ, երբ տեսաւ թէ հոն կը թողէին զինքը, երբ ինքզինքը գտաւ հիւրերու ներկայութեան, ջերմ ուրախութիւն մը զգաց, մտածելով թէ պիտի փորձէր իր զաւակին վրէժն առնել: Գիտնալով որ մեռած էր իր լեզուն, նոր լեզու մը փորձեց: Կամքի ապշեցուցիչ ուժով մը, անիկա յաջողեցաւ պահ մը կենդանացնել իր աջ ձեռքը, զայն վեր առնելով թեթևակի իր ծունկէն, ուր դըրուած էր ան շարունակ, անկենդան: Ետոյ սահեցուց զայն քիչ քիչ իր առջևի սեղանին մէկ ոտքին վրայ և յաջողեցաւ ղնել մոմլաթին վրայ: Այնտեղ անիկա մեղմօրէն շարժեց իր մատները ուշադրութիւն գրաւելու համար:

Երբ խաղացողները նշմարեցին իրենց մէջտեղը այս մեռած ձեռքը, ճերմակ և թոյլ, շատ զարմացան: Կրիվէ կանգ առաւ, թեքը օղին մէջ, այն պահուն երբ յաղթականօրէն կը գնէր տօմինօի գոյգ-վեցր: Իր գաթուածէն իվեր, հաշմանդամը ձեռքերը չէր շարժած:

— Հէ՛, տեսէք Թերէզ, ճչեց Միշօ, Տիկին Ռաքէն կը շարժէ մատները... Անտարակոյս բան մը կ'ուզէ: Թերէզ չկրցաւ պատասխանել. անիկա, հետեւած էր, ինչպէս նաև Լոռանը, անդամալոյծին ճիգին, կը դիտէր իր հօրաքրոջ ձեռքը, տժգոյն, լամբարի խաղտիչ

լոյսին տակ, վրիժառու ձեռքի մը պէս որ պիտի խօսէր կարծես, Երկու սպանիչները կը սպասէին շնչասպառ .

— Տարակոյս չկայ, այո՛, ըսաւ Կրիվէ, բան մը կը փափաքի... Օ՛հ, երկուքս ալ լաւ կը հասկնանք... Կ'ուզէ տօմինօ խաղալ... Հէ՞, այնպէս չէ՞, սիրելի Տիկին :

Տիկին Ռաքէն ժեստովի բուռն շարժում մը ըրաւ : Երկարեց մատին մէկը, ծալլեց միւսները, անսահման դժուարութիւններով, և սկսաւ տաժանագինօրէն գիրեր գծել սեղանին վրայ : Քանի մը գիծ հազիւ նշանակած էր, երբ Կրիվէ բացագանչեց կրկին, յաղթական :

— Հասկցալ, կ'ըսէ թէ լաւ կ'ընեմ, զոյգ վեցը դնելով : հաշմանդամը ծեր պաշտօնեային վրայ ահռելի ակնարկ մը նետեց և վերսկրտաւ այն բառը, զոր կ'ուզէր գծել : Բայց, ամէն վայրկեան, Կրիվէ կ'ընդմիջէր զայն յատարարելով թէ անօգուտ էր, ինք հասկցած էր զայն և յիմարութիւն մը առաջ կը քշէր : Միշօ վերջապէս լռեցուց զայն :

— Չա՛ր ստանայ, թող տուէք որ խօսի Տիկին Ռաքէնը, ըսաւ ան : Խօսեցէք, իմ ծերուկ բարեկամուհիս :

Եւ անիկա նայեցաւ մոմլաթին վրայ, մըտիկ ընելու պէս : Բայց անդամալոյծին մատները կը յոգնէին, աւելի քան տասն անգամ վերսկսած էին բառ մը, և չէին կրնար գծել այս բառը առանց աջ ու ձախ շեղելու : Միշօ և Օլիվիէ վար կը ծռէին, և չկրնալով կարգալ, կը հարկադրէին հաշմանդամը միշտ նո-

րէն գրելու առաջին գրերը :

— Ա՛հ, լաւ, գոչեց յանկարծ Օլիվիէ, կարդացի այս անգամ... Ձեր անունը գրեց, Թերէզ, Տեսնենք, «Թերէզ ե...» Աւարտեցէ՛ք, սիրելի Տիկին :

Քիչ մնաց որ Թերէզ ճշէր անձկութենէն : Անիկա կը դիտէր իր հօրաքրոջ մատները, որոնք կը սահէին մոմլաթին վրայ և անոր կը թուէր թէ այս մատները իր անունն ու ոճիրին խոստովանութիւնը կը գրէին կրակէ տառերով : Լոռան խտօրէն ոտքի ելած էր, ինքն իրեն հարցնելով թէ արդեօք պէտք չէ՛ր որ անդամալոյծին վրայ վազէր և խորտակէր անոր բազուկը : Կարծեց թէ ամէն բան կորսուած էր, զգաց իր էութեան վրայ պատուհասի ծանրութիւնն ու պաղր, տեսնելով այս ձեռքին վերակենդանացումը՝ Գամբլիլ ըսպանութիւնը յայտնաբերելու համար :

Տիկին Ռաքէն կը գրէր շարունակ, հետզհետէ աւելի վարանոտ կերպով մը :

— Կատարեալ է, շատ լաւ կերպով կը կալդամ, յարեց Օլիվիէ վայրկեան մը ետք, ամուսիններուն նայելով : Ձեր հօրաքոյրը կը գրէ ձեր երկու անունները. — «Թերէզ եւ Լոռան...» :

Մերունի Տիկինը, յաջորդաբար, հաստատական նշաններ ըրաւ, մարդասպաններուն վրայ ջախջախիչ ակնարկներ ձգելով : Յետոյ ու զեց աւարտել, Բայց իր մատները փայտացած էին, այն գերագոյն կամքը որ կը կենդանացնէր պահ մը զանոնք, խոյս կուտար. կը զգար անդամալուծութեան դանդաղ վերելքը

իր բաղկին երկայնքը և անոր վերագրաւումը
իր դաստակին .

Աճապարեց , բառ մըն ալ գծեց .

Մերունի Միշօն կարդաց բարձր ձայնով .

— Թերեզ եւ Լոռանն են . . . »

Եւ Օլիվիէ հարցուց .

— Ի՞նչ են , ձեր սիրելի զաւակները :

Մարդասպանները , խելայեղ ահաբեկումի
մասնուած , քիչ մնաց բարձրաձայն աւարտէին
նախադասութիւնը : Անոնք կը դիտէին վրի-
ժառու ձեռքը սեւեռուն և խռովուն աչքերով ,
երբ , յանկարծ , այս ձեռքը ցնցիւն մը կրեց
և տափակցաւ սեղանին վրայ . սահեցաւ ան
և ինկաւ կրկին հաշմանդամին ծունկն ի վար .
ինչպէս անկենդան միսի զանգուած մը : Ան-
դամալուծութիւնը վերստին եկած և կանգ-
նեցուցած էր պատուհասը : Միշօ և Օլիվիէ ,
յուսախաբ , նստան կրկին , մինչդեռ Թե-
րէզ և Լոռան այնքան դառն ուրախութիւն
մը կը զգային , որ քիչ մնաց պիտի նուազէին
յանկարծական մակընթացութեան տակ ար-
եան որ կը բաբախէր իրենց կուրծքին մէջ :

Կրիվէ ցաւած էր որ չէին հաւտացած
իր խօսքին : Մտածեց թէ վարկեանը եկած էր
վերստին տիշանալու իր անսխալականութեան
ամբողջացնելով Տիկին Ռաքէնի անաւարտ մը-
նացած նախադասութիւնը : Որովհետև այս
նախադասութեան իմաստը կը ջանային հաս-
կընալ ,

— Շատ յստակ է , ըսաւ ան , ամբողջ
նախադասութիւնը կը գուշակեմ տիկնոջ աչ-
քերուն մէջ : Ես պետք չունիմ որ անիկա գրէ

սեղանի մը վրայ . իր մէկ ակնարկը կը բաւէ
ինծի . . . Ուզեց ըսել թէ « Թերէզն ու Լոռանն
են եղած իմ լաւագոյն խնամողներս » :

Կրիվէ իր մտքին մէջ հրճուեցաւ . որով-
հետև ամբողջ շրջանակը իր կարծիքէն եղաւ :
Հիւրերը սկսան գովեստն ընել երկու ամու-
սիններուն , որոնք այսքան բարի կը գտնուէ-
ին խեղճ կնոջ հանդէպ :

— Որոշ է թէ , ըսաւ ծանրօրէն ծերուկ
Միշօն , Տիկին Ռաքէն ուզեց շնորհակալու-
թիւն յայտնել այն քնքոյշ հոգածութիւննե-
րուն համար զորս իրեն կը շուարին իր զո-
ւակները : Ասիկա պատիւ կը բերէ բովանդակ
ընտանիքին համար :

Եւ լաւելցուց , իր տօմինօսերը ձեռք առ-
նելով :

— Օ՛ն , շարունակենք : Ո՛ւր էինք . . .

Կրիվէ զոյգ-վեցը դնելու վրայ էր , կարծեմ :

Կրիվէ դրաւ զոյգ-վեցը : Խաղը շարու-
նակուեցաւ , ազուշ և միօրինակ կերպով :

Անդամալոյծը իր ձեռքին կը նայէր , ահ-
ռելի յուսահատութեան մը մէջ թաղուած :
Դաւաճանած էր իրեն , կըզգար այժմ անոր
ծանրութիւնը , կապարի պէս . այլևս երբեք
պիտի չկրնար վեր առնել զայն . Երկինք չէր
ուզեր որ Դամիլլի վրէժը լուծուի , անիկա
Դամիլլի մօրը ձեռքէն կ'առնէր միակ միջոցը
որով մարդոց պիտի յայտնէր այն սպանու-
թիւնը , որուն զոհ գացած էր ան : Եւ դըժ-
բախտ կիներ ինքն իրեն կ'ըսէր թէ լաւագոյն
բանն էր երթալ իր զաւակին միանալ հողին
մէջ : Փակեց արտեւանունքները , այլևս ա-

նօգուտ զգալով ինքզինք և ուզելով արդէն գերեզմանին խաւաարին մէջ զգալ :

XXVIII

Երկու ամիսէ ի վեր, Թերէզ և Լոռան կը տապալկէին իրենց մրուրեան անձկութիւններուն մէջ : Անոնք կը տառապէին իրարմով : Այն ատեն հետզհետէ ատելութիւնը բարձրացաւ իրենց մէջ, ի վերջոյ, սկսան զայրագին ակնարկներ ձգել իրարու : Խուլ սպառնալիքներով լեցուն :

Ատելութիւնը հարկադրօրէն պիտի գար : Անբաններու նման սիրած էին զիրար, հրատապ կիրքով, համակ արիւն : յետոյ, ոճիրի իրադարձութիւններուն մէջ, անոնց սէրը վախի փոխուած էր, և տեսակ մը ֆիզիքական սոսկում զգացած էին իրենց համբոյրներէն : այսօր, ամուսնութեան, հասարակաց կեանքին պարտադրած տառապանքին տակ, անոնք կ'ըմբոստանային և կը զայրանային :

Եւ ատելութիւնը եղաւ անողոք, զարհուրելի ճայթիւններով : Կըզգային ազէկ մը որ իրարու համար կը տառապէին : իրենք իրենց մէջ կ'ըսէին թէ խաղաղ կեանք մը

պիտի ապրէին, եթէ միշտ դէմ դիմաց չգրտնուէին : Երբ անոնք իրարու քով կ'ըլլային, անոնց կը թուէր թէ ահագին ծանրութիւն մը կը խեղդէր զիրենք, և անոնք պիտի ուզէին մէկդի ընել այս ծանրութիւնը : անոնց շրթուները կը սեղմուէին, բռնութեան մտածումներ կ'աւցնէին իրենց պայծառ աչքերուն մէջէն, մէկզմէկ լափելու ցանկութիւններով կը համակուէին :

Իրականին մէջ միայն մէկ մտածում մը կը կրծէր զանոնք : կը զայրանային իրենց ոճիրին դէմ, սաստկօրէն կը մորմոքէին որ ընդմիշտ խռոված էին իրենց կեանքը : Ատկէ կուզային իրենց բովանդակ զայրոյթն ու բովանդակ ատելութիւնը : Կըզգային թէ իրենց ցաւը անբուժելի էր, թէ՛ Գամբյի սպանութեամբ պիտի տառապէին մինչեւ իրենց մահը, և իրենց տառապանքին յաւերժութեան այս գաղափարը կը զայրացնէր զանոնք :

Չգիտնալով թէ որո՞ւ հանդէպ բարկանային, իրենք իրենց դէմ կը նեղանային, զի՛րար կ'ատէին :

Բարձրաձայն չէին ուզեր ընդունիլ թէ իրենց ամուսնութիւնը սպանութեան ճակատագրական պատուհասն էր եղած : անոնք կը մերժէին լսել ներքին այն ձայնը որ ճշմարտութիւնը կը պօռար, իրենց կեանքի պատմութիւնը պարզելով առջեւին : Եւ սակայն, սրտմտութեան այն տագնապներուն միջոցին որոնք կը ցնցէին զանոնք, անոնցմէ իւրաքանչիւրը յստակօրէն կը կարդար իրենց զայրոյթին խորը, անոնք կը գուշակէին իրենց

Եսասէր էութեան մոլեգնութիւնները որոնք
 զիրենք մարդասպանութեան մղած էին, իրենց
 ախորժակները գոհացնելու համար և որոնք
 մարդասպանութեան մէջ վշտահար և անհան-
 գուրժելի գոյութենէ մը զատ ոչինչ կը գըտ-
 նէին: Կը վերյիշէին անցեալը, գիտէին թէ
 յայրատութենէ և խաղաղ երջանկութենէ
 պատրանախաբ իրենց յոյսը մորմոքումի կը
 մղէր զիրենք: Եթէ կարենային խաղաղութեան
 մէջ իրար գրկել և բերկրանքի մէջ ազրիւ,
 երբեք պիտի չարտասուէին Գամիլը, պիտի
 ճարպոտէին իրենց ոճիրէն: Բայց իրենց մար-
 մինը ըմբոստացած էր, ամուսնութիւնը մեր-
 ժելով, և անոնք սոսկումով իրարու կը հար-
 ցնէին թէ ո՛ւր պիտի առաջնորդէին զիրենք
 սարսափն ու գարշանքը: Անոնք կ'ընգնչմարէին
 վշտէն անարեկ ապագայ մը միայն, չարա-
 շուք և բուռն վախճան մը: Այն ատեն, իրա-
 րու կապուած երկու թշնամիներու նման, ո-
 րոնք զուր ճիգեր կ'ընէին խուսափելու հա-
 մար այս բռնի գրկախառնումէն, կը լարէին
 իրենց զնդերներն ու ջղերը, կը պրկուէին ա-
 ռանց կարենալ ազատուելու իրարմէ: Յետոյ,
 հասկնալով որ երբեք պիտի չխուսափէին իրա-
 րու սեղմումէն, զայրացած այն չուսաններէն
 որոնք կը կտրատէին իրենց միսը, զզուած ի-
 րենց հպումէն, ամէն ժամ զգալով իրենց
 մտատանջութեան աճումը, մոռնալով թէ ի-
 րենք է որ մէկզմէկ կապած էին, և չկրնալով
 մէկ վայրկեանէն աւելի հանդուրժել կապանք-
 ները, իրարու արիւնոտ մեղադրանքներ կ'ուղ-
 զէին, կը ջանային նուազ տառապիլ, դար-

մանել այն վէրքերը զորս իրարու կը պատ-
 ճառէին զիրար նախատելով, թմրելով
 իրենց ճիչերէն և իրենց ամբաստանութիւն-
 ներէն:

Ամէն իրիկուն բանավէճ մը կը պայթէր:
 Կարծես թէ մարդասպանները առիթներ կը
 փնտռէին դառնանալու, թուլցնելու համար
 իրենց փայտացած ջիղերը: Զիրար կը լրտե-
 սէին, ակնարկով կը շօշափէին զիրար, խառ-
 նելով իրենց վէրքերը, գտնելով իւրաքանչիւր
 վէրքի ամէնէն փափուկ տեղը, և դառն հեշ-
 տանք մը զգալով զիրար վիշտէն պոռացնելու
 համար: Այսպէս կ'ապրէին անոնք տեւական
 զրգոտումի մը մէջ, իրենք իրենցմէ յոգնած,
 չկրնալով այլեւս հանդուրժել մէկ բառի,
 մէկ շարժումի և մէկ ակնարկի, առանց տա-
 ռապելու և առանց զառանցելու: Իրենց բո-
 վանգակ էութիւնը պատրաստուած էր բռնու-
 թեան համար. ամենաթեթեւ անհամբերու-
 թիւնը, ամենասովորական սրտնեղութիւնը
 տարօրինակ կերպով կը մեծնային իրենց խան-
 դարուած կազմին մէջ, և մէկէնիմէկ բըր-
 տութեամբ կը ծանրաբեռնուէին: Ոչինչ բան
 մը մըրիկ կը յարուցանէր որ կը տեւէր
 մինչեւ հետեւեալ օրը: Շատ տաք կերակուր
 մը, բաց պատուհան մը, հերքում մը, պարզ
 դիտողութիւն մը կը բաւէին որ անոնք խե-
 լայնողութեան ճշմարիտ տագնապներու մղ-
 ուէին, Եւ միշտ, վիճաբանութեան պահուն-
 իրարու երեսին կը նետէին խեղդուածը: Խօս-
 քէ խօսք կուգային և իրարու կը մեղադրէին
 Սէնթ-Ուանի խեղդամահը: Այն ատեն կարմիր

կը տեսնէին, կը զայրանային կատղելու աստիճան: Դաժան տեսարաններ կը պարզուէին շնչահեղձումներ, հարուածներ, անարգ ճիչեր, ամօթալի վայրագութիւններ: Սովորաբար, Թերէզ և Լոուան կը գրգռուէին այսպէս ճաշէն ետք: կը փակուէին ճաշարահին մէջ որպէսզի իրենց յուսահատութեան աղմուկը չլսուի: Այնտեղ, կրնային հանգիստ մը յօշոտել զիրար, այս խոնաւ սենեակին խորը, այս տեսակ մը տապանատան մէջ, զոր լամբար մը կը լուսաւորէր դեղնորակ լոյսերով, իրենց ձայնը, լսութեան և խաղաղ օդին մէջ, սրտապատառ չորութիւններ կը ստանային: Եւ այն ատեն միայն կը դադրէին երբ յոգնութենէ կը խորտակուէին: այն ատեն միայն կրնային երթալ մէկ քանի տամ հանգիստ վայելելու: Անոնց բանավէճերը պէտք մը դարձան իրենց համար, քնանալու միջոց մը իրենց ջիղերը թմրեցնելով:

Տիկ. Ռաքէն մտիկ կ'ընէր անոնց, Շարունակ հոն էր ան, իր թիկնաթոռին մէջ, ձեռքերը կախ ծունկերուն վրայ, գլուխը շիտակ, դէմքը համր: Ամէն բան կը լսէր, և իր մեռած մարմինը ոչ մէկ սարսուռ ունէր: Իր աչքերը կը յառէին մարգասպաններուն վրայ սուր սեւեռումով մը: Իր մարտիրոսութիւնը դժնդակ ըլլալու էր: Այսպէս, մանրամասնօրէն գիտցաւ այն իրողութիւնները որոնք պատահած էին Դամիլի սպանութենէն առաջ և ետքը. քիչ քիչ իջաւ ան աղտեղութիւններուն և ոճիրներուն մէջ անոնց՝ զորս իր սիրելի զաւակները կոչած էր:

Ամուսիններուն այս բանավէճերը իրագեկ դարձուցին զայն ամենափոքր պարագաներուն, իր հանրեկ մտքին սուղեւ պարզեցին մէկիկ մէկիկ, սոսկալի արկածախնդրութեան դրուագները: Եւ քանի՜ աւելի առաջ կը թափանցէր այս արիւնոտ ցեխին մէջ, շնորհ կը ճչէր, կը կարծէր զպչիլ խայտառակութեան յատակին, և դեռ իրեն այնպէս կուգար թէ հարկ էր ա՛լ աւելի վար իջնել:

Ամէն իրիկուն, նոր մանրամասնութիւն մը կը տեղեկանար: Միշտ իր առջեւ կ'երկարէր անուելի պատմութիւնը. իրեն, կը թուէր թէ սոսկալի երազի մը մէջ կորսուած էր, որ վերջ չունէր: Առաջին խոստովանութիւնը վայրագ և ջախջախիչ եղած էր, բայց ա՛լ աւելի կը տառապէր ան՝ յաջորդական այն հարուածներէն, այն պզտիկ գէպքերէն զորս ամուսինները իրենց բերնէն կը փախցնէին զայրոյթի միջոցին և որոնք կը լուսաբանէին ոճիրը չարաշուք լոյսերով: Օրական անգամ մը, այս մայրը կը լսէր իր զաւակին սպանութեան պատմութիւնը և, ամէն օր, այս պատմութիւնը աւելի՛ սարսափելի կը դառնար, աւելի մանրամասն, և ամէն օր իր ականջներուն կը ճչէին զայն աւելի՛ անգթութեամբ և ճայթիւնով:

Երբեմն, Թերէզ խղճահարութենէ կը բռնուէր, այս դունտա գէմքին առջեւ, որուն վրայ լուրէն խոշոր արցունքներ կը հոսէին: Անիկա Լոուանի ցոյց կուտար իր հօրաքոյրը և ակնարկով կը պաղատէր անոր որ լռէ:

— Ա՛հ, թո՛ղ, կը ճչէր Լոուան բրտօրէն,

լաւ գիտես թէ անիկա չի կրնար մեզ ձեռք տալ... Ես աւելի՛ երջանիկ եմ քան ան... Իր դրամը մեր ձեռքն է, պէտք չունիմ ինքզինքս նեղելու:

Եւ վէճը կը շարունակուէր, դժնդակ եւ շառաչուն կերպով, նորէն սպաննելով Գամիյլը: Ոչ թերէզը և ոչ ալ Լոռանը չէին համարձակեր տեղի տալ գթութեան այն մտածումին առջև զոր երբեմն կ'ուսնենային անդամալոյժը իր սենեակին մէջը փակելու, վիճաբանութեան ատեն, ոճիրին պատմութիւնը խնայելու համար անոր: Անոնք կը վախնային թէ զիրար կը սպաննէին, եթէ իրենց միջև չունենային այս կիսակենդան դիակը, իրենց դթութիւնը տեղի կուտար իրենց վատասըրտութեան առջև: Տիկին Ռաքէնի անասելի տառապանքներ կը պարտադրէին, որովհետեւ պէտք ունէին անոր ներկայութեան ինքզինքնին պաշտպանելու համար իրենց զառանցանքներուն դէմ:

Իրենց բոլոր բանավէճերը իրարու կը նմանէին և զանոնք կը մղէին միևնոյն ամբաստանութիւններուն: Անմիջապէս որ Գամիյլի անունը կ'արտասանուէր, անմիջապէս որ անոնցմէ մէկը կ'ամբաստանէր միւսը այս մարդը սպաննած ըլլալուն համար, ահաւոր բախում մը առաջ կուզար:

Իրիկուն մը, ճաշի ատեն, Լոռան որ պատրուակ մը կը փնտռէր բարկանալու համար, գտաւ որ շիշին ջուրը տաք էր. յայտարարեց թէ տաք ջուրը նողկանք կը պատճառէր իրեն, և թէ պող ջուր կ'ուզէր:

— Սասոյց չկրցայ գտնել, պատասխանեց թերէզ, չոր մը:

— Լա՛ւ, պիտի չխմեմ, ըսաւ Լոռան:

— Այս ջուրը լաւ ջուր է:

— Տաք է և ցեխի համ մը ունի, կարծես թէ գետի ջուր է:

Թերէզ կրկնեց.

— Գետի ջուր...

Եւ սկսաւ հեծկլտալ. գաղափարներու զուգորդութիւն մը տեղի ունեցաւ իր մտքին մէջ:

— Ինչո՞ւ համար կուլաս, հարցուց Լոռան, որ կը նախատեսէր պատասխանը և կը գունատէր.

— Կուլամ, պատասխանեց հեծեծանքով դեռահաս կիւնը, կուլամ որովհետեւ... ազէկ գիտես գուն... Օ՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, դո՛ւն է որ սպանեցիր զայն:

— Կը ստե՛ս, գոչեց մարդասպանը ուժգնօրէն, խոստովանէ որ կը ստես... Եթէ ես Սէնը նետեցի զայն, պատճառն այն է որ դուն զիս մղեցիր այս սպանութեան:

— Ե՛ս, ե՛ս,

— Այո՛, դո՛ւն... Չգիտնալ մի ձեւացներ, զիս մի հարկադրեր քեզի բռնի խոստովանցնելու ճշմարտութիւնը: Պէտք ունիմ որ խոստովանիս քու ոճիրդ, ընդունիս քու բաժինդ սպանութեան մէջ: Ասիկա կը հանգարտեցնէ զիս և կը թեթևցնէ:

— Բայց ես չէ որ խեղդեցի Գամիյլը:

— Այո՛, հազար անգամ այո՛, գուն ես... Օ՛հ, զարմանք և մոռացում կը կեղծես: Սպասէ՛, յիշեցնեմ քեզ:

Ելաւ սեղանէն, հակեցաւ դէպի դեռահաս
կինը և, կրակ կտրած գէմքով մը, պոռաց ա-
նոր երեսին .

— Դուն գետեզերքն էիր, կը յիշե՞ս, և
ես քեզի ըսի կամաց մը, «Գետը պիտի նե-
տեմ զայն» . Այն ատեն ընդունեցիր դուն և
նաւակ մտար . . . Կը տեսնես որ ինծի հետ
սպաննեցիր զայն . . .

— Ճիշտ չէ . . . Ես խելագարած էի, չգի-
տեմ այլևս թէ ի՞նչ ըրի, բայց երբեք չեմ
ուզած սպաննել զայն . Միայն դուն գործեցիր
ոճիրը :

Այս ուրացումները կը տանջէին Լոռանը :
Ինչպէս ան կ'ըսէր, մեղսակից մը ունենալու
գազափարը կը թեթեւեղնէր զայն . եթէ հա-
մարձակէր, պիտի փորձէր ապացուցանել
ինքն իրեն թէ սպանութեան բոլոր սարսափը
թերէզի վրայ կ'իյնար . Կինը ծեծելու իղձեր
կ'ունենար, խոստովանցնելու համար զայն
թէ ինք աւելի յանցաւոր էր :

Սկսաւ երթելեկել, ճչելով, բանդագու-
չելով, Տիկ . Ռաքէնի սեւեռուն ակնարկնե-
րուն տակ .

— Ա՛հ, թշուառակա՛նը, թշուառակա՛նը,
կը կակապէր ան շնչահեղձ կերպով մը, կ'ուզէ
խենթեցնել զիս . . . Է՛հ, իրիկուն մը իմ սեն-
եակս չեկա՛ր բողի մը պէս, գգուանքներով
չգինովցուցի՛ր զիս զրդելու համար որ ազա-
տեմ քեզ քու ամուսինէդ . Անհաճոյ կուգար
ան քեզի, հիւանդ տղան կը հոտէր, կ'ը-
սէիր ինծի երբ ես հոս կուգայի քեզ տեսնե-
լու . . . Երեք տարի առաջ միթէ ես կը մտա-

ծէի՞ այս բոլորին վրայ . միթէ անզգամ մէ՞կն
էի ես : Հանդարտ կ'ապրէի իբրև պատուաւոր
մէկը . ոչ ոքի վնասելով, ծանձ մը իսկ պիտի
չսպաննէի :

— Դուն սպաննեցիր Գամիյլը, կրկնեց
թերէզ յուսահատ յամառութեամբ մը, որ Լո-
ռանի խելքը գլխէն կը տանէր .

— Ո՛չ, դո՛ւն, քեզի կ'ըսեմ թէ դո՛ւն ըս-
պաննեցիր, յարեց ան ահաւոր շեշտով մը . . .
Դիտե՞ս, մի զայրացնե՛ր զիս, կրնայ գէշ վեր-
ջանալ . . . ինչպէ՛ս, թշուառական, չե՛ս յիշեր :
Դուն ինծի յանձնուեցար բողի մը պէս, այն-
տեղ, քու ամուսինիդ սենեակին մէջ . դուն հոն
ինծի այնպիսի հեշտանքներ ճանչցուցիր որ խեն-
թեցուցին զիս : Խոստովանէ որ այս բոլորը
հաշուած էիր դուն, որ դուն կ'ատէիր Գամիյ-
լը և թէ երկարատեանէ ի վեր կ'ուզէիր սպան-
նել զայն : Կասկած չկայ որ զիս իբրև սիրա-
հար առիթ, անոր բախելու և զայն խորաա-
կելու համար :

— Ճիշտ չէ . . . Ճիւղադային է այդ ըսա-
ծքդ . . . իրաւունք չունիս մեղադրելու ինծի իմ
տկարութիւնս . . . Ես ալ քեզի պէս կրնամ
ըսել, թէ քեզ ճանչնալէս առաջ, պատուաւոր
կրն մըն էի, որ երբեք չարիք չէի ըրած որևէ
մէկուն . Եթէ ես քեզ խենթեցուցի, դուն զիս
ա՛լ աւելի խենթեցուցիր : Զվիճինք, կը հաս-
կընա՞ս Լոռան . . . Ես շատ մեղադրանքներ
կրնամ ունենալ քեզի գէմ :

— Ի՛նչ պիտի ունենաս նալիմ ինծի դէմ :

— Ո՛չ, ոչինչ . . . Դուն չկրցար զիս ազատել
ինքնիրմէս, օգտուեցար իմ լքումներէս, դուն

հաճոյք առիր իմ կեանքս դառնացնելէն... Այս բոլորը կը ներեմ քեզի... Բայց, ի սէր Աստուծոյ, մի՛ ամբաստաներ զիս Գամիլլի սպանութեամբ: Քու ոճիրդ քեզի պահէ՛, մի ջանար աւելի ահաբեկելու զիս:

Հոռան ձեռքը վեր առաւ, Թերէզի դէմքին զարնելու համար:

— Ծեծէ զիս, կը նախընտրեմ ասիկա, աւելցոց ան, նուազ պիտի տառապիմ:

Եւ ան երեսը երկարեց: Հոռան զսպեց ինքզինքը, աթոռ մը առաւ և նստաւ դեռահաս կնոջ մօտ.

— Մտի՛կ ըրէ, ըսաւ անոր ձայնով մը զոր կը ջանար հանդարտ դարձնել, վատութիւն է երբ կը մերժես քու բաժինդ ոճիրին մէջ: Լաւ գիտես թէ միասին գործեցինք զայն, գիտես թէ դուն ալ ինծի չափ յանցաւոր ես: Ինչո՛ւ համար կ'ուզես աւելի ծանրացնել իմ բեռս ինքզինքդ անմեղ հանելով: Եթէ դուն անմեղ ըլլայիր, պիտի չհամաձայնէիր ինծի հետ ամուսնանալ: Յիշէ այն երկու տարիները, որոնք սպանութեան յաջորդեցին, կը փափաքե՛ս փորձ մը ընել, կ'երթամ ամէն բան կ'ըսեմ կայսերական դատախազին և այն ասան պիտի տեսնես թէ երկուքս ալ պիտի դատապարտուինք:

Անոնք սարսռացին, եւ Թերէզ յարեց.

— Մարդիկ պիտի դատապարտեն զիս թե՛րեւս, բայց Գամիլլ լաւ գիտէ թէ ամէն բան դուն ըրիր... Ասիկա գիշերը զիս չի տանջեր այնպէս ինչպէս քեզ:

— Գամիլլ հանգիստ կը ձգէ զիս, ըսաւ

Հոռան գունատ և գողգողաղին. դուն է որ կը տեսնես զայն քու մղձաւանջներուդ մէջ, լսեցի քու պօռալդ:

— Ատիկա մի ըսեր, գոչեց գեռահաս կինը բարկութեամբ, ես չեմ պօռացած, ես չեմ ուզեր որ ուրուականը գայ:

— Մի՛, կը հասկնամ, դուն կը ջանաս քեզմէ հեռու վանել զայն... Ես անմե՛ղ եմ:

Իրարու նայեցան ահաբեկ, յոգնատանջ, վախնալով խեղդուողին զիակը ոգեկոչած ըլլալէն: Անոնց կռիւը այսպէս կը վերջանար միշտ. կը բողբոջէին իրենք զիրենք անմեղը կատելով. կը ջանային ինքզինքնին խաբել վանելու համար գէշ երազները: Անոնց անդադրում ճիգերը կը ձգտէին, կարգով, ժխտելու սճրին պատասխանատուութիւնը, ինքզինքնին պաշտպանելու, ինչպէս դատարանի մը առջև, փոխադարձաբար իրարու վրայ ձգելով ամենածանր բեռները: Ամէնէն տարօրինակը այն էր, որ չէին կրնար խաբուիլ իրենց երդումներէն, երկուքն ալ կատարելապէս յիշելով ըսպանութեան սլարագաները: Անոնք խոստովանութիւններ կը կարդային իրարու աչքերուն մէջ, երբ իրենց չրթունքները կը հերքէին: Տղայական ստախոսութիւններէ, ծիծաղելի հաստատումներէ բաղկացած էր բանավէճը այս երկու թշուառականներուն, որոնք կը ստէին սուտ խօսելու համար, առանց կարենալ ծածկելու թէ կը ստէին: Յաջորդաբար ամբաստանողի դերը կ'առնէին, և, թէեւ երբեք իրենց վարած դատը արդիւնք մը առաջ չէր բերեր, սակայն կը վերսկսէին զայն ամէն

իրիկուն, անողոք մոլեգնութեամբ մը: Գիտէին թէ ոչինչ պիտի ապացուցանէին, պիտի չյաջողէին ջնջել անցեալը, և անոնք կը փորձէին միշտ այս ճիգը, կ'անդր ազառնային շարունակ պատասխանատուութեան, խթանուած վիշտէն ու սարսափէն, և նախապէս յաղթուած ճշիչ իրականութենէն:

Ամէնէն շոշափելի շահը զոր կ'ունենային իրենց բանավէճերէն, այն փոթորիկն էր բառերու և ճիշերու, որոնց աղմուկը կը թմրեցնէր զանոնք պահ մը:

Եւ որքան ատեն որ կը տեւէին անոնց զայրոթները, որքան ատեն որ գիրար կ'ամբաստանէին անոնք, անդամալոյծը իր ակնարկը չէր հեռացներ անոնց վրայէն: Բուռն ուրախութիւն մը կը փայլէր անոր աչքերուն մէջ, երբ Լոռան իր լայն ձեռքը կը վերցնէր թերէզի գլխուն վրայ:

XXIX

Նոր փուլ մը յայտնուեցաւ: Թերէզ, վախէն ծայրայեղութեան մղուած, չգիտնալով թէ ո՛ւր գտնէր սփոփարար մտածում մը,

սկսաւ բարձրաձայն ողբալ խեղճուածը, Լոռանի առջև:

Յանկարծական կքում մը առաջ եկաւ իր մէջ: Իր չափազանց լարուած ջիղերը խորտակուեցան, իր չոր և բուռն խառնուածքը մեղկացաւ: Արդէն խանդաղատան քներ ունեցած էր ամուսնութեան առաջին օրերուն: Այս խանդաղատան քները վերադարձան, անհրաժեշտ և ճակատագրական հակազգեցութեան մը պէս: Երբ դեռահաս կինը ջղային իր բովանդակ կորովով պայքարեցաւ Գամիլի ուրուականին դէմ, երբ բազմաթիւ ամիսներ խուլ բարկութեամբ ապրեցաւ, իր տառապանքներուն դէմ ըմբոստացած, ջանալով բժշկել զանոնք իր էութեան միակ կամեցողութիւններովը: Երբ անկարծ, այնպիսի, յոգնութիւն մը զգաց, որ կքեցաւ և յաղթուեցաւ: Այն ատեն, կին դառնալով, նոյնիսկ փոքրիկ աղջիկ, չզգալով այլևս ուժը պրկուելու, տենդագիրօրէն ոտքի կենալու իր զարհուրանքներուն դիմաց, գթութեան մէջ նետուեցաւ, արցունքներու և մորմոքումներու, անոնց մէջ յուսալով գտնել քիչ մը թեթեացում: Անիկա փորձեց նպաստաւորուիլ մարմնական և հոգեկան այն տկարութիւններէն որոնք զայն կը համակէին: Թերևս խեղդուածը որ տեղի չէր տուած իր զայրոթներուն առջև, տեղի տար իր արցունքներուն առջև: Այս պէս, հաշիւով խղճահարութիւններ ունեցաւ, ինքնիրեն ըսելով թէ ասիկա անշուշտ լաւագոյն միջոցն է Գամիլիը հանդարտեցնելու եւ գոհացնելու: Ինչպէս այն ջերմեռանդները,

որոնք կը մտածեն խաբել Աստուած և թողութիւն ձեռք բերել անկէ չրթունքներով ազօթելով և քաւութեան խոնարհ կեցուածք առնելով, թերէզ խոնարհեցաւ, ծեծեց կուրծքը, զղջումի բառեր գտաւ, առանց իր սրտին խորը ուրիշ բան ունենալու քան վախն ու վատութիւնը: Մնաց որ, տեսակ մը ֆիզիքական հաճոյք կ'առնէր ինքզինք լքելով, ինքզինք զգալով մեղկ ու խորտակուած, վիշտին անձնատուր ըլլալով, առանց դիմադրութեան:

Անիկա տազնապեցուց Տիկին Ռաքէնը իր լալկան յուսահատութեամբ: Անդամալոյժը իր առօրեայ գործածութեան առարկան եղաւ. անիկա իրեն կը ծառայէր որպէս տեսակ մը աղօթարան, կարասի մը որուն առջև կրնար անվարօրէն խոստովանիլ իր սխալները և անոնց թողութիւնը հայցել: Անմիջապէս որ պէտքը կը զգար արտասուելու, հեծեծանքով թեթեւնալու, կը ծնրադրէր խեղանդամին առջև և հոն, կը ճչէր, կը շնչահեղձուէր, մորմոքումի տեսարան մը կը խաղար միսմրնակ որ կը թեթեւցնէր անոր սիրտը, տկարացնելով զայն:

— Ես թշուառական մըն եմ, կը կակազէր ան, եւ թողութեան արժանի չեմ: Խաբեցի ձեզ, ձեր զաւակը մահուան առաջնորդեցի: Դուք երբեք պիտի չներէք ինձի... Եւ սակայն եթէ իմ մէջս կարգայիք դուք այն մորմոքումները, որոնք կը լափեն զիս, եթէ գիտնայիք դուք թէ ինչքան կը տառապիմ, թերևս պիտի գթայիք... Ոչ, մի գթաք ինձի հանգէպ: Ես պիտի ուզէի մեռնիլ ձեր ոտքե-

րուն առջև, ամօթէն և վիշտէն ճզմուած:

Այսպէս կը խօսէր ան ամբողջ ժամեր, յուսահատութենէն յոյսի անցնելով, ինքնազատապարտելով եւ ինքնիրեն ներելով. փոքրիկ հիւանդ աղջկան մը ձայնը կ'առնէր, երբեմն կարճախօս, երբեմն ողբազին. կը փարէր գետինին և յետոյ կը շտկուէր, հնազանդելով խոնարհութեան և հպարտութեան, զղջումի և ըմբոստութեան բոլոր գաղափարներուն, որոնք իր գլխէն կ'անցնէին: Երբեմն, նոյնիսկ կը մոռնար թէ ծնրագրած էր Տիկին Ռաքէնի առջև և կը շարունակէր իր մենախօսութիւնը երազի մէջ:

Երբ աղէկ մը կը թմրէր իր սեփական խօսքերէն, օտքի կ'ելլէր գեղևուն և ապուշած, առանց վախնալու այլևս ջգային հեկեկումէն իր յաճախորդներուն առջև: Երբ խղճահարութեան նոր պէտք մը կ'ունենար, կը փութար վեր բարձրանալ և կրկին ծնրազրել հաշմանդամին ոտքերուն առջև: Եւ տեսարանը կը վերակսէր օրական տասն անգամ:

Թերէզ չէր մտածեր երբեք թէ իր արցունքներն ու զզջման ցուցադրումը անասելի անձկութիւններ տալու կոչուած էին իր հօրաքրոջ: Ծշմարտութիւնն այն էր որ եթէ տանջանքի միջոց մը փնտռէին Տիկին Ռաքէնը չարչարելու համար, ապահովաբար, աւելի սարսափելի բան մը պիտի չգտնէին քան խրդճահարութեան ոյն թատերախաղը զոր իր եզրօր աղջիկը կը խաղար: Անդամալոյժը կը գուշակէր վշտի այս զեղումներուն տակ պա-

հուած եսասիրութիւնը: Ահռելիօրէն կը տա-
 ռապէր ան այս երկար մենախօսութիւններէն
 որոնց հարկադրուած կ'ենթարկուէր ան ամէն
 վայրկեան, և որոնք միշտ իր առջև կը պատ-
 կերացնէին Դամիւրի սպանութիւնը: Չէր կր-
 նար ներել, կը մխրճուէր մտածման մը
 մէջ անողոք վրիժառութեան մը. զոր իր ան-
 կարողութիւնը աւելի կը սրէր, և, ամբողջ
 օրը հարկադրուած էր ան ներողութեան խնդ-
 րանքներ, խոնարհ և վատ աղաչանքներ լսել:
 Պիտի ուզէր պատասխանել. իր եղբօր աղջկան
 կարգ մը նախադասութիւնները մինչև իր կո-
 կորզը կը բերէին ջախջախիչ մերժումներ, բայց
 պէտք է մուսնջ մնար ան, թոյլ տալով որ թե-
 րէզը պաշտպանէր իր դատը, առանց երբեք
 ընդմիջելու զայն: Ճշելու և ականջները փա-
 կելու անկարելիութիւնը անբացատրելի չար-
 չարանքով մը կը լեցնէր զայն. Եւ, մէկիկ
 մէկիկ, դեռահաս կնոջ խօսքերը իր մտքին մէջ
 կը մտնէին, դանդաղ և ողբագին, զայրացու-
 ցիչ երգի մը նման:

Պահ մը կարծեց թէ մարդասպանները այս
 կարգի տանջանք մը կուտային իրեն անգը-
 թութեան սատանայական մտածումով մը:
 Պաշտպանութեան իր միակ միջոցն էր փակել
 աչքերը, անմիջապէս որ իր եղբօր աղջիկը կը
 ծնրազրէր իր առջև. եթէ կը լսէր զայն, գոնէ
 չէր տեսներ:

Թերէզ. ի վերջոյ, յանդգնեցաւ մինչև իսկ
 գրկելու իր հօրաքոյրը: Օր մը, զղջումի նօ-
 պայի մը մէջ, անիկա անդամալոյծին աչքե-
 րուն մէջ գթութեան զգացում մի տեսնել

ձեւացուց. քաշկռտուեցաւ ծունկերուն վը-
 րայ, ոտքի կանգնեցաւ, և գոչեց խելայեղ
 ձայնով մը. «Ի՞նչ կը ներէ՞ք ինձի, կը նե-
 րէ՞ք ինձի», յետոյ, համբուրեց ճակատն ու
 երեսները խեղճ պառաւին, որ չկրցաւ գլուխը
 զէպի ետև նետել: Այն պաղ միսը որուն վրայ
 իր շրթունքները դրաւ թերէզ, բուռն նող-
 կանք մը պատճառեց իրեն: Մտածեց թէ այս
 նողկանքը, ինչպէս արցունքներն ու խղճա-
 հարութիւնները, իր ջիղերը հանդարտեցնելու
 լաւագոյն միջոց մը կը կազմէին. անիկա չա-
 րունակեց գրկել զայն ամէն օր, իբրև քա-
 ւութիւն, և թեթեւալու համար:

— Օհ, ի՛նչքան բարի էք, կը գոչէր ան
 կրքեմն: Կը տեսնեմ որ արցունքներս յուզե-
 ցին ձեզ... Ձեր ականարկները գթութեամբ լի
 են... փրկուած եմ...

Եւ փայփայանքներով կ'ողողէր զայն,
 գլուխը անոր ծունկերուն վրայ կը դնէր. կը
 համբուրէր ձեռքերը, կը ժպտէր անոր երջա-
 նիկ կերպով մը, և կը խնամէր զայն բուռն
 սիրոյ մը արտայայտութիւններովը: Ատեն մը
 ետք, անիկա հաւատաց այս կատակերգութեան
 իրականութեան, երևակայեց թէ արդէն թո-
 ղութիւն ստացած էր Տիկին Ռաքէնէն և անոր
 հետ կը խօսէր միայն երջանկութեան մասին,
 զոր կը զգար ինք անոր ներողամտութիւնը
 ձեռք բերած ըլլալով:

Համբերութիւնը հատած էր անդամալոյ-
 ծին, փիչ մնաց մեռնէր: Իր եղբօր աղջկան համ-
 բոյրներուն տակ, կը զգար գարչանքի և կա-
 տաղութեան այն դառն զգայութիւնը, որ ի-

րիկուն առաւօտ կը լեցնէր զայն, երբ Լոռան իր թեւերուն մէջը կ'առնէր ան վերցնելու և պառկեցնելու համար: Հարկադրուած էր ենթարկուելու պիղծ փայփայանքներուն այս թշուառականին, որ դաւաճանած էր և սպաննած իր զաւակը: Նէր կրնար նոյնիսկ ձեռքով սրբել այն համբոյրները զորս այս կինը կը զետեղէր իր երեսներուն վրայ: Երկար ժամեր կը զգար ան այս համբոյրները որ կ'արէին զինքը: Այսպէս է, որ անիկա պուպրիկ դարձած էր Գամիլի սպանիչներուն ձեռքը, պուպրիկ զոր կը հազուեցնէին, աջ ու ձախ կը դարձնէին, և կը գործածէին ըստ իրենց պէտքերուն և քրմահաճոյքներուն: Անիկա անկենդան կը մնար անոնց ձեռքը, կարծես թէ թեփ ունեցած ըլլար միայն իր փորոտիքներուն մէջ և սակայն այս փորոտիքները կ'ապրէին ըմբոստանալով և կսկծելով Թերէզի կամ Լոռանի ամենափոքր հպումէն: Ինչ որ ամէնէն աւելի զայրացուց զայն, այն անողոք հեզնութիւնն եղաւ զեռանաս կնոջ, որ թողութեան մտածումներ կը կարդար օրպէս թէ, անոր ակնարկներուն մէջ, մինչ այս ակնարկները պիտի ուզէին չանթահարել այս ոճրագործուհին: Յաճախ գերագոյն ճիգեր ըրաւ ան բողոքի ճիչ մը արձակելու համար և իր բովանդակ ատելութիւնը զբաւ իր աչքերուն մէջ: Բայց Թերէզ, որուն հաշտոյն կուգար օրական քսան անգամ կրկնել ինքն իրեն թէ ներողութիւն ստացած էր, կրկնապատկեց իր փայփայանքները, չուզելով ոչինչ կռահել: Հարկ եղաւ որ անգամաւրոյժը շնորհակալութիւններ և սրտազեղումներ ստա-

նայ, զորս կը մերժէր անոր սիրաբ: Այդ օրէն սկսած, Տիկին Ռաքէն ապրեցաւ դառն և անկարող գրգռութեամբ մը լեցուած, իր եղբօր աղջկան դիմաց որ պաշտելի գուրգուրանքներ կը փնտռէր զայն վարձատրելու համար, անոր երկնային բարութեան համար, ինչպէս կ'ըսէր:

Երբ Լոռան հոն ըլլար և իր կինը ծնրադրէր Տիկին Ռաքէնի առջև, վեր կ'առնէր զայն բրտօրէն:

— Կատակերգութիւն չ'ուզեր, կ'ըսէր անոր, Միթէ ես կուլա՞մ, ես կ'երկրպագե՞մ... Դուն այս բոլորը կ'ընես զիս յուզելու համար:

Թերէզի խղճահարութիւնները տարօրինակ կերպով կը յուզէին զայն: Ինքն ա՛լ աւելի կը տառապէր այն օրէն ի վեր որ մեղսակիցը կը դառնար անոր շուրջը, աչքերը արցունքէն կարմրած, շրթունքները աղաչաւոր: Այս կենդանի մորմոքովին տեսքը կը կրկնապատկէր իր ճիգերը, աւելցնելով իր մտատանջութիւնը: Յաւիտենական կշտամբանք մըն էր կարծես ան, որ կը շրջէր ատունին մէջ: Յետոյ, կը վախնար որ չըլլայ թէ օր մը զղջումը իր կինը մըղէր ամէն բան յայտնելու: Պիտի նախընտրէր որ անիկա մնար փայտացած և սպառնական, ինքզինք պաշտպանելով զաժանօրէն իր ամբաստանութիւններուն գէմ: Բայց, Թերէզ փոխած էր իր գործելակերպը, այժմ սիրալոյսով կը ճանչնար ան ոճրին մէջ իրեն ինկած բաժինը, ինքզինք կ'ամբաստանէր իր բերնովը, թոյլ և վախկոտ վիճակի մը մէջ կ'իյնար, և բուռն ըստորնացումներով փրկութիւն աղերսելու կ'եր-

Թար. Այս ընթացքը կը գրգռէր Լոռանը: Եւ իրենց բանակաւորները: ամէն իրիկուն, աւելի էնչիչ և չարաշուք կը դառնային:

— Մտիկ ըրէ, կ'ըսէր Թերէզ իր ամուսինին, մենք մեծ յանցապարտներ ենք, պէտք է զղջանք, եթէ կ'ուզենք քիչ մը հանգիստ վայելել... Տես, այն օրէն որ կուլամ, աւելի հանդարտ եմ: Ինձի պէս ըրէ, Միասին ըսենք թէ արդարօրէն պատժուեցանք մենք, սոսկալի ոճիր մը գործած ըլլալնու համար:

— Պա՛հ, պատասխանեց կոպտօրէն Լոռան, ըսէ ինչ որ կ'ուզես դուն, ես գիտեմ քեզ, սատանի պէս վարպետ ես և կեղծաւոր: Լա՛ց, եթէ ատիկա կրնայ քեզ զրօցնել: Բայց, կը խնդրեմ, գլուխս միտանիր քու արցունքներովդ:

— Ա՛հ, գէշ ես դուն, կը մերժես խղճահարութիւնը, վատ ես, սակայն, Գամիլը բռնեցիր դուաճանի մը պէս:

— Կ'ուզես ըսել թէ միայն ես եմ յանցաւորը:

— Ո՛հ, ատիկա չեմ ըսեր. ես յանցաւոր եմ, աւելի յանցաւոր քան դուն: Ես պէտք է ազատէի իմ ամուսինս քու ձեռքերէդ: Օ՛հ, գիտեմ իմ սխալիս բովանդակ ահագնութիւնը, բայց կը ջանամ անոր ներուժը ձեռք բերել, և պիտի յաջողիմ, Լոռան, մինչդեռ դուն, դուն պիտի չարունակես վշտահար կեանք մը վարել... Դուն նոյնիսկ ա՛յնքան սիրտ չունիս, որ խեղճ հօրաքրոջս խնայես քու զգուելի զայբոյթներուդ զուցադրութիւնը. խղճահարութեան բաւ մը իսկ չուղղեցիր անոր:

Եւ ան կ'ողջագուրէր Տիկին Ռաքէնը, որ կը փակէր աչքերը. կը դառնար անոր շուրջը, վեր վերցնելով բարձը. որ բարձը կը պահէր անոր գլուխը, եւ հազարումէկ գուրգուրալից խօսքեր կ'ընէր անոր: Լոռանի համբերութիւնը կը հատնէր:

— Է՛հ, թո՛ղ զայն, կը ճչէր, չե՛ս տեսներ որ քու տեսքդ ու խնամքներդ գարշելի կուզան անոր: Եթէ ձեռքը կարենար վեր առնել, պիտի ապտակէր քեզ:

Իր կնոջ դանդաղ և ողբազին խօսքերը, անոր համակերպուած ընթացքը հետզհետէ կոյր բարկութիւններու կը մղէին զայն. կը հասկնար թէ ի՛նչ էր անոր գործելակերպը. Թերէզ չէր ուզեր այլևս իրեն հետ միանալ, կ'ուզէր մեկուսի կենալ իր խղճահարութեանց խորը, խեղճուածին սեղմումներէն ինքզինք ազատելու համար: Ատեն ատեն, ինքն իրեն կ'ըսէր թէ անիկա թերես լաւագոյն ճամբան բռնած էր, թէ արցունքները պիտի բժշկեն զայն իր ահաբեկումներէն և կը սարսուար այն մտածումէն թէ ինք մինակ պիտի տառապէր և պիտի վախնար: Պիտի ուզէր զղջալ, գէթ խղճահարութեան կատակիրգութիւնը խաղալ փորձելու համար. բայց չէր կրնար գտնել հեծեծանքներն ու անհրաժեշտ բառերը, բռնութեան անձնատուր կ'ըլլար, կը ցնցէր Թերէզը բարկացնելու և զայն իրեն հետ մոլեգին խելագարութեան մղելու համար: Դեռահաս կիներ կը ջանար անկենդան մնալ, անոր զայրալից ճիչերուն պատասխանել լալկան ու հլու խօսքերով և աւելի խոնարհ և զղջական դառնալով:

որքան ան բիրտ կը վարուէր : Լոռան այսպէս մինչև կատարութեան կը հասնէր : Անոր զայրոյթը կատարեալ ընելու համար , թերէզ ի վերջոյ սկսաւ ներբողել Գամիլը . և հանդիսաբերել իր զոհին առաքինութիւնները :

— Անիկա բարի էր , կ'ըսէր ան , մենք որքան անգուլթ եղած ըլլալու ենք որ այս պատուական սրտին վրայ յարձակեցանք , անոր՝ որ գէշ մտածում մը երբեք չէր ունեցած :

— Բարի էր , այո՛ , գիտեմ , կը հեզներ Լոռան , ըսել կ'ուզես թէ տխմար էր , այնպէս չէ՞ . Մոռցա՛ր ուրեմն , կը պնդէիր թէ իր ամենափոքր խօսքը կը զայրացնէր քեզ , թէ չէր կրնար իր բերանը բանալ առանց յիմարութիւն մը դուրս տալու :

— Մի ծագրեր . . . Այդ էր պակաս որ անարգես այն մարդը զոր սպաննեցիր . . . Դուն ոչինչ կը ճանչնաս կիներու սրտէն , Լոռան , Գամիլը զիս կը սիրէր և ես ալ զայն կը սիրէի :

— Կը սիրէի՛ր զայն , ա՛հ , արդարև , ահա գիւտ մը . . . Անշուշտ ամուսինդ սիրելուդ համար էր որ զիս իբրև սիրահար առիր : Կը յիշեմ թէ ինչպէս օր մը կուրծքիս վրայ կը քաշկատուէիր ըսելով ինծի թէ Գամիլը կը գաննեցնէր քեզ , երբ մատներդ կը մխրճուէին անոր միտին մէջ , որպէս թէ կաւ ըլլար ան . . Օ՛հ , գիտեմ թէ ինչո՛ւ սիրեցիր զիս : Գեզդ պէտք էին աւելի զօրաւոր բազուկներ քան այդ խեղճ արարածինը :

— Կը սիրէի զայն քրոջ մը պէս : Անիկա իմ բարեբարութիւնս զաւակն էր , տկար կազմերու բոլոր փափկութիւնները ունէր , անիւ և վեհանձն կը վարուէր , հաճոյակատար ու սիրալիբ . . . Եւ մենք սպաննեցինք զայն , Աստուած իմ , Աստուած իմ :

Կուլար ան ու կը նուազէր : Տիկին Ռաքէն սուր ակնարկներ կը ձգէր անոր վրայ , զայրաբա՛ծ Գամիլի գովեստը լսելէն այդպիսի բերնէ մը : Լոռան , ոչինչ չկրնալով ընել արցունքի այս յորդումին դէմ , կը պատէր տենդագլին քալերով , գերագոյն միջոց մը փնտռելով թերէզի խղճահարութիւնները մարելու համար : Իր զոհին մասին խօսուած ամէն լաւ խօսք սուր անձկութիւն մը կը պատճառէր իրեն . երբեմն ինքն ալ կը տարուէր իր կնոջ սրտակեղէք շեշտերէն , իրապէս ինքն ալ կը հաւատար Գամիլի առաքինութիւններուն և իր ջանքերը կը կրկնապատկուէին : Բայց , ինչ որ իր համբերութիւնը կը սպասէր , ինչ որ բռնութեան արարքներու կը մղէր զայն , այն բաղդատութիւնն էր զոր խեղդուածին այրին երբեք չէր մոռնար ընել իր առաջին և երկրորդ ամուսիններուն միջև . միշտ ինպաստ առաջինին :

— Անշուշտ , այո՛ , կը գոչէր ան , անիկա աւելի լաւ էր քան դուն , պիտի նախընտրէի որ անիկա ապրէր դեռ և դուն անոր անզը պառկէիր հողին մէջ :

Լոռան ուսերը վեր կ'առնէր նախ :
— Ինչ կ'ուզես ըսէ , կը շարունակէր թերէզ , ոգևորուելով , թերևս չէի սիրեր զայն :

իր ողջութեանը, բայց այժմ կը վերյիշեմ և կը սիրեմ զայն . . . կը սիրեմ զայն և կ'ատեմ քեզ, կը հասկնա՛ս: Դուն, ոճրագործ մըն ես, դուն . . .

— Պիտի լռե՛ս, կ'ոռնար Լոռան:

— Իսկ ան, զո՛ր մըն է ան, պատուաւոր մարդ մը զոր անզգամ ժը սպաննեց: Օ՛հ, դուն զիս չես վախցնե՛ր . . . Լաւ գիտես թէ թշուառական մըն ես դուն, վայրագ մարդ մը, անտիրտ ու անհոգի: Ինչպէ՛ս կ'ուզես որ սիրեմ քեզ այժմ, երբ ահա ծածկուած ես Գամիլի արիւնով . . . Գամիլի ամէն գուրգուրանք ունէր ինծի հանդէպ և ես պիտի սպաննէի քեզ, կը հասկնա՛ս, եթէ ասիկա կարենար ողջնցնել Գամիլը և ինծի վերադարձնել իր սէրը:

— Պիտի լռե՛ս, թշուառական:

— Ինչո՞ւ համար պիտի լռեմ, ճամարտութիւնն է կ'ըսեմ: Թողութիւն ձեռք պիտի բերէի քու արիւնիդ գնովը: Ա՛հ, ո՛րքան կ'ըզբամ և ո՛րքան կը տառապիմ: Յանցաւորը ես եմ որ այս եղբանագործը սպաննեց իմ ամուսինս . . . հարկ է որ գիշեր մը երթամ և համբուրեմ այն հողը, ուր կը հանգչի ան: Իմ վերջին հեշտութիւններս կը կազմեն ասոնք:

Լոռան, գինով, կատղած այն, դաժան պատկերներէն զորս Թերէզ կը պարզէր իր աչքերուն առջև, անոր վրայ կը խոյանար, գետին կը տապալէր զայն և ծունկին տակ կը սեղմէ, բոռնցքը վեր բարձրացուցած:

— Ատ էր պակաս, կը ճչէր Թերէզ, ձե-

ծէ, սպաննէ զիս . . . Գամիլը երբեք ձեռք չէ վերցուցած գլխուս, բայց դուն, դուն ճիւղաւոր մըն ես:

Եւ Լոռան, այս խօսքերէն խարազանուած, կատաղօրէն կը ցնոցէր զայն, կը ձեռնէր զայն, և կասկապուտ կը դարձնէր անոր մարմինը իր բոռնցքներով: Երկու անգամ քիչ մնաց խեղդամահ ընէր զայն: Թերէզ կը խուսար հարուածներուն տակ: զառն հեշտութիւն մը կը ճաշակէր ձեռ ուտելէն: անձնատուր կ'ըլլար, կ'ընծայէր ինքզինք և կը դրոշմէր իր ամուսինը որպէսզի ա՛լ աւելի չարչարէր զինքը: Ատ ալ դարման մըն էր իր կեանքին տառապանքներուն համար: աւելի լաւ կը քնանար գիշերը, երբ աղէկ ձեռուած ըլլար իրիկունը:

Տիկին Ռաքէն կծու հեշտանքներ կը վայելէր, երբ Լոռան կը քաշկռտէր այսպէս իր եզրօր ազջիկը գետնին վրայ, ոտքի հարուածներով ջարդ ու փշուր ընելով անոր մարմինը:

Ոճրագործին կեանքը անաւոր էր դարձած, այնօրէն ի վեր, որ Թերէզ խղճահարութիւններ ունեցած ըլլալու դժոխային գիւտն ըրած էր և բարձրաձայն կ'ողբար Գամիլը: Այս վայրկեանէն, թշուառականը յաւերժօրէն ապրեցաւ իր զոհին հետ, ամէն ժամ, անիկա հարկադրուեցաւ լսել իր կնոջ գովասանքը եւ ցաւակցութիւնը անոր առջի ամուսինին համար: Ամենափոքր գէպքը պատրուակ մը կը դառնար— Գամիլը աս կ'ընէր, Գամիլը այսինչ կերպով կը սիրէր: Միշտ Գամիլը, միշտ վշտահար նա-

խաղասութիւններ , որոնք կ'ողբային Գամիլի մահը . Թերէզ իր բովանդակ չարութիւնը կը գործածէր աւելի անողոք դարձնելու համար այն չարչարանքը . զոր կը պատճառէր ան Լոռանի , ինքզինքն ալ փրկելու համար : Անիկա մինչև իսկ ամենամտերիմ մանրամասնութիւններու իջաւ , պատմեց իր երիտասարդութեան հազարումէկ չնչին դէպքերը . վշտագին հառաչանքներով , և այսպէս , խեղդուողին լիշատակը խառնեց իր առօրեայ կեանքին իւրաքանչիւր քայլին :

Իրակը որ արդէն կը յաճախէր տունը , բացէ բաց հոն մտցուեցաւ : Նստաւ աթոռներուն վրայ , նստաւ սեղանին առջև , տարածուեցաւ անկողնին մէջ . գործածեց այն կարասիները և այն առարկաները , որոնք հոս հոն թափուած էին . Լոռան չէր կրնար պատահաքաղի մը , խոզանակի մը և որեւէ առարկայի դպչիլ առանց որ Թերէզ իրեն զգացնէր թէ Գամիլ իրմէն առաջ դպած էր անոր . Շարունակ բախելով իր սպաննած մարդուն , մարդասպանը , իվերջոյ , այլանդակ զգայութիւն մը ունեցաւ որ քիչ մնաց պիտի խենթեցնէր զայն . անիկա Գամիլի հետ անդադար բաղդատութեան դրուելէն , Գամիլի գործածած առարկաները գործածելէն , այնպէս երևակայեց թէ ինքը Գամիլն էր և կը նայնանար իր զօհին հետ . Իր ուղեղը կը պայթէր և այն ատեն կը նետուէր իր կնոջ վրայ , զայն լռեցնելու համար , այլևս չլսելու համար այն խօսքերը որոնք բանգազուչանքի կը մղէին զինքը : Իրենց բոլոր կռիւնները հարուածներով կը վերջանային :

XXX

Եղաւ ատեն մը , երբ Տիկին Ռաքէն , իր քաջած տառապանքներէն ազատելու համար , անօթութենէ մեռնելու մտածումն ունեցաւ : Իր քաջութիւնը սպառած էր , աւելի երկար ատեն չէր կրնար հանդուրժել այն մարտիրոսութեան : Ղոր իրեն կը պարտադրէր մարդասպաններուն տեական ներկայութիւնը . կ'երազէր մահուան մէջ գտնել գերագոյն թեթեւոցում մը : Լիմէն օր իր անձկութիւնները աւելի բուռն կը դառնային , երբ Թերէզ կը գրկէր զայն , երբ Լոռան իր թեւերուն մէջ կ'առնէր զայն և մանուկի մը պէս անկողին կը տանէր : Որոշեց ազատիլ այս գգուանքներէն և այս սեղմումներէն , որոնք սոսկալի զգուանքներ կը պատճառէին իրեն : Դանի որ այլևս այն աստիճան չէր ապրեր իր զաւակներուն վրէժը առնելու համար , կը նախընտրէր բոլորովին մեռնիլ և մարդասպաններուն ձեռքը ձգել միայն դիակ մը , որ ոչինչ պիտի զգար և որոշն հետ կրնային վարուիլ իրենց ուղածին պէս :

Երկու օր , անիկա մերժեց ամէն սնունդ , իր վերջին սուտերը գնելով ահոտներուն սեղ-

մուսին մէջ, դուրս նետելով ինչ որ կը յաջողէին անոնք իր բերանը դնել: Թերէզ յուսահատած էր, ինքն իրեն կը հարցնէր թէ ո՞ր սահմանաքարին տակ պիտի երթար արտասուելու և զղջալու, երբ իր հորաքօրը հանրապարտ ալլեւ: Անվերջանալի ճառեր կը խօսէր անոր, ապացուցանելու համար թէ պէտք է ապրէր, լացաւ, վշտացաւ նոյնիսկ անդրազառնալով իր հին բարկութիւններուն, անդամալոյծին բերանը բանալով այնպէս ինչպէս կը բանան դիմադրող կենդանիի մը բերանը: Տիկին Ռաքէն կ'ընդդիմանար: Դժպի պայքար մըն էր որ կը մղուէր:

Լոռան կատարելապէս չէզոք և անտարբեր կը մնար: Կր զարմանար այն կատաղութեան վրայ, զոր Թերէզ երեւան կը բերէր արգիլելու համար հաշմանդամիս անձնասպանութիւնը: Հիմակ որ պառաւ կնոջ ներկայութիւնը անօգուտ էր իրենց, անոր մահը կը բաղձար: Չէր սպաններ զայն բայց քանի որ ան կը փափաքէր մեռնիլ, անհրաժեշտ չէր գտներ անոր: Բերժել միջոցները:

— Է՛հ, թո՞ղ զայն, կը պոռար, իր կրնոջ: Մեծ հոգէ մը կ'ազատինք... Թերեւս աւելի երջանիկ կ'ըլլանք, եթէ ան հոս չըլլայ ալլեւ:

Այս խօսքը, բազմաթիւ անգամներ կրկնուելով Տիկին Ռաքէնի առջեւ, տարօրինակ յուզում մը տուաւ անոր: Վախցաւ թէ չըլլայ որ Լոռանի յոյսը իրականանայ, իր մահէն ետք հանդարտ ու երջանիկ ժամեր վայելեն: Ինքն իրեն ըսաւ թէ վատութիւն էր

մեռնիլ, թէ իրաւունք չունէր զլուին առնել երթալ, առանց հանդիսատես ըլլալու չարաչուք արկածախնդրութեան վախճանին: Այն ատեն միայն կրնար մահագիշերին մէջ իջնել, Գամիլի ըսելու համար. «Վրէժդ լուծուած է»: Անձնասպանութեան մտածումը ծանր եկաւ իրեն, երբ յանկարծ մտածեց այն անգիտութեան մասին զոր գերեզման պիտի տանէր հետը. հոն, ցուրտ և լուռ հողին մէջ, պիտի ննջէր ան, յաւէրժօրէն տանջահար այն անստուգութեամբ, որուն պիտի մատնուէր իր գահիճներու պատիժին նկատմամբ: Մահուան քունով մը աղէկ մը քնանալու համար, հարկ էր ամոքուիլ վրիժառութեան սուր ուրախութեան մէջ, հարկ էր միասին տանիլ գոհացուած ատելութեան մը երազը, երազ մը՝ զոր պիտի հիւսէր յաւէրժութեան ընթացքին: Առաւ այն ուտելիքները զորս իր եղբորաղջիկը կուտար իրեն. համաձայնեցաւ ապրիլ դեռ:

Մնաց որ, յստակօրէն կը տեսնէր թէ լուծումը չէր կրնար հեռու ըլլալ: Ամէն օր, ամուսիններու կացութիւնը աւելի լարուած, աւելի անհանդուրժելի կը դառնար: Պայթիւն մը որ ամէն բան պիտի խորտակէր, վերահաս էր: Թերէզ և Լոռան, ամէն ժամ, աւելի սպառնական կերպով կը ցցուէին իրարու դիմաց: Միմիայն գիշերը չէր որ այլևս կը տառապէին իրենց մտերմութենէն. իրենց բոլոր օրերը անձկութեան կակծիչ տազնապնդում մէջ կ'անցընէին: Ամէն բան սարսափ և տառապանք դարձած էր իրենց համար: Դժոխքի

մը մէջ կ'ապրէին, զիրար հարուածելով, աւելի դառն ու անողոք դարձնելով իրենց ըրածն ու ըսածը, ուղեւորով մէկզմէկ մղել խորը այն անդունդին զոր կը զգային իրենց ոտքերուն տակ և միասին իյնալով հոն:

Բաժանումի մտածումն ալ ունեցած էին երկուքն ալ: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը երազած էր փախչիլ, երթալ քիչ մը հանգիստ գտնել, հետև Փօսնէօֆ անցքէն, որուն խոնաւութիւնն ու աղտոզութիւնը կը թուէր թէ կազմուած էին իրենց վշտահար կեանքին համար: Բայց, չէին համարձակեր, չէին կրնար իրարմէ փախուստ տալ: Չիրար չյօշոտել փոխադարձաբար, չմնալ հոն տառապելու և տառապեցնելու համար—անկարելի կը թուէր անոնց: Ատելութեան և անգթութեան յամառութիւնը ունէին: Տեսակ մը վանողութիւն և ձգողութիւն գտնուեց կ'անջատէր և կը կեցնէր միանգամայն. անոնք կը զգային տարօրինակ զգայութիւնը երկու անձերու, որոնք կռուելէ ետք, կ'ուզեն հետանալ իրարմէ և որ սակայն կը վերադառնան շարունակ, նոր լուտանքներ պոսալու համար իրարու: Յետոյ, նիւթական խոչընդոտներ արգելք կ'ըլլային իրենց փախուստին, չէին գիտեր ինչ ընէին անգամալոյժը և ինչ ըսէին հինգչաթի օրուան հիւրերուն: Եթէ փախչէին, գուցէ պիտի կասկածէին բանէ թը. այն ատեն կ'երեւակայէին թէ կը հետապնդէին զիրենք և կը գլխատէին: Եւ կը մնային վատութեամբ, կը մնային և կը քաշկոտուէին իրենց գոյութեան զարհուրանքին մէջ:

Երբ Լոռան հոն չէր ըլլար, առաւօտուն և կէսօրէն ետք, Թերէզ ճաշարահէն խանութ կ'երթար, մտահոգ և խռոված, առանց զիտնալու թէ ինչպէս լեցնէր այն պարտաբոլ որ ամէն օր իր մէջ կը փորուէր: Անգործ էր, երբ Տիկին Ռաքէնի ոտքերուն տակ չէր արտասուեր, կամ չէր ծեծուեր ու անարգուեր իր ամուսինին կողմէ: Անմիջապէս որ առանձին կը մնար խանութին մէջ, ընկճուած մը կ'ուսննար, բուժ կերպարանքով մը կը դիտէր մարդիկը, որոնք կ'անցնէին մութ և աղտոտ անցքէն, մահու չափ կը տխրէր այս միջին նկուղին խորը, որ գերեզման կը հօտէր: Վերջապէս խնդրեց Սիւզանէն զալ ամբողջ ցորեկները իր մօտը անցընել, յուսալով որ այս քաղցր ու գունատ խեղճ արարածին ներկայութիւնը պիտի հանդարտեցնէր զինքը:

Սիւզան ուրախութեամբ ընդունեց անոր առաջարկը. անիկա միշտ կը սիրէր զինքը տեսակ մը յարգալից բարեկամութեամբ. երկար ատենէ ի վեր կը փափաքէր ան գալ իրեն հետ աշխատիլ, երբ Օլիվիէ, իր գրասենեակը կ'ըլլար: Միասին բերաւ իր ասեղնագործը, և, հաշուասեղանին ետին, գրաւեց Տիկին Ռաքէնի թափուր մնացած տեղը:

Թերէզ, այդ օրէն սկսած, երեսի վրայ ձգեց իր հօրաքայրը, Նուաղ յաճախակի վերելաւ անոր ծունկերուն վրայ լալու, և համբուրելու համար անոր մեռած երեսը: Ուրիշ զբաղում մը ունէր, Շահազրգուութեան ճիգերով մտիկ կ'ընէր դանդաղ շաղակրատանքը Սիւ-

զանի, որ իր տունէն, իր միօրինակ կեանքի տափակութիւններէն կը խօսէր: Ասիկա զայն ինքնիրմէն դուրս կը քաշէր: Երբեմն կը զարմանար ինքն իր վրայ, որ կը հետաքրքրուէր անմտութիւններով: Ինչ որ, յետոյ, դառնօրէն կը ժպտեցնէր զայն:

Քիչ-քիչ, կորսնցուց այն բոլոր յաճախորդները, որոնք խանութ կը յաճախէին: Այնօրէն ի վեր որ իր հօրաքոյրը վերը թիկնաթոռին մէջ երկարած էր, խանութը թողած էր որ փոփ, փոշիին և խոնաուութեան յանձնած էր ապրանքները: Բորբոսի հոտերը լեցուցած էին խանութը, մամուկներ կախուած էին առաստաղէն, և տախտակամածը գրեթէ երբեք աւելուած չէր: Մնաց որ, ինչ որ յաճախորդները փախցուց, Թերէզի ընդունելութեան տարօրինակ եղանակն էր: Երբ վերը կ'ըլլար, Լոռանի կողմէն ծեծուած կամ սարսափի տագնապէ մը ցնցուած վիճակի մը մէջ, և խանութին դրան զանգը ստիպողական կերպով կը հնչէր, կը հարկադրուէր վար իջնել առանց գրեթէ ժամանակ կորսնցնելու իր մագերը յարգարելու կամ արցունքները սրբելու համար: այն ատեն բրտութեամբ կը ծառայէր յաճախորդին, որ իրեն կը սպասէր, և յաճախ ծառայելու նեղութիւնն իսկ չէր կրեր, փայտէ սանգուիին գլխէն պատասխանելով թէ ուզուած բանը չունէր այլևս: Այս խրտչեցնող ընթացքը յաճախորդները չէր կրնար բռնել: Նոյն շրջանակի փոքրիկ գործաւորուհիները, վարժուած ըլլալով Տիկ. Ռաքէնի քաղցրաբարոյ սիրելութիւններուն, քաշուեցան Թե-

րէզի կոպտութիւններուն և խելագար ակնարկներուն առջև: Երբ Սիւզանը իրեն հետ առաւ, քայքայումը կատարեալ եղաւ: Երկու դեռահաս կիները այլևս չխանգարուելու համար իրենց շաղակրատութիւններուն մէջ, այնպէս մը ըրին որ ճամբու գրին իրենց վերջին գնորդները, որոնք դեռ կուգային: Այն ատեն, փերեզակութեան առևտուրը մէկ սուրիսկ չբերաւ տան պէտքերուն: Հարկ եղաւ քառասուն քանի հազար ֆրանքի դրամագլուխին վրայ իյնալ:

Յաճախ, Թերէզ դուրս կ'ելլէր ամբողջ յետմիջօրէններուն: Ոչ ոք գիտէր թէ ո՛ւր կ'երթար: Անշուշտ Սիւզանը իրեն հետ առած էր ան, ոչ միայն իրեն ընկերակցելու համար, այլ նաև խանութին հսկելու համար, իր բացակայութեան միջոցին: Իրիկունը, երբ կը վերադառնար, յոգնաբեկ, կոպերը ուժասպառումէն սևցած, Օլիվիէյի պզտիկ կինը կը վերագտնէր հաշուասեղանին ետին, ճնշուած, տարտամ ժպիտով մը ժպտելով և միևնոյն գիրքին մէջ, ուր ձգած էր զայն հինգ ժամ առաջ:

Իր ամուսնութենէն հինգ ամիս ետք, Թերէզ սարսափ մը ունեցաւ: Այն սառուգութիւնը ունեցաւ թէ յղի էր: Լոռանէն զաւակ մը ունենալու մտածումը ճիւղաղային կը թուէր իրեն, առանց կարենալ ինքնիրեն բացատրելու թէ ինչո՛ւ: Տարտամօրէն կը վախնար թէ խեղդուածի մը ծնունդ կուտար: Իրեն այնպէս կուգար թէ իր փորտաիքներուն մէջ կը զգար տարբարակութիւններ և թուլցած գիակի

մը պաղը։ Ամէն զնով, անիկա ուղեց իր ծոցը ազատել այս տղայէն, որ կը սառեցնէր զայն և գոր չէր կրնար աւելի երկար կրել իր մէջ։ Ոչինչ ըսաւ իր ամուսինին, և, որ մը, սասակորէն զրգոնելէ հաք զայն, երբ անիկա ոտքը վեր կը վերցնէր իրեն զէմ, փորը ներկայացուց անոր։

Թոյլ տուաւ որ զարնէ ան այսպէս, մեռնիլը աչքն ածնելով։ Հետեւալ օրը վիժում մը կ'ունենար։

Իսկ Լոռան, անուելի կեանք մը կը վարէր։ Յորեկները անհանդուրժելի երկարութիւն մը ունենալ կը թուէին իրեն. անոնցմէ իւրաքանչիւրը միևնոյն անձկութիւնները, միևնոյն ծանր տաղտուկները կը բերէր, որոնք կը ճզմէին զայն, որոշ ժամերու ջախջախիչ միորինակութեամբ և կանոնաւորութեամբ։ Անիկա կը քաչկոտուէր իր կեանքին մէջ, ամէն իրիկուն սարսափահար ցորեկուան յիշատակովը և հետեւալ օրուան սպասումով։ Գիտէր թէ, այսուհետև, իր բոլոր օրերը իրարու պիտի նմանէին, և բոլորն ալ հաւասար տառապանքներ պիտի բերէին իրեն։ Եւ ան կը տեսնէր շարաթները, ամիսները, տարիները, որ կը սպասէին իրեն, մթին և անողոք, որոնք շարքով կուգային իր վրայ կ'իյնային և կը խեղդէին զինքը քիչ քիչ։ Երբ ապագան անյոյս է, ներկան զգուշի դառնութիւն մը կ'առնէ։ Լոռան ըմբոստացում չունէր այլևս, կը թուլնար, անձնատուր կ'ըլլար անգոյութեան որ կը համակէր արդէն իր էութիւնը։ Անգործութիւնը կը սպաննէր զայն։

Առտուն իսկ դուրս կ'ելլէր, առանց գիտնալու թէ ո՛ւր երթայ. գանած այն մտածումէն թէ նոյնը պիտի ընէ ինչ որ ըրած էր նախորդ օրը, և հակառակ իրեն, բռնադատուած էր կրկին նոյն բանը ընելու։ Իր արուեստանոցը կ'երթար, սովորութեամբ, մենամուրթեամբ։ Գորչ պատերով այս սենեակը, ուրկէ կը տեսնուէր միայն երկնքի ամայի մէկ քառակուսի կտորը, մտայլ տիրութեամբ կը լեցնէր զայն։ Կը թաղուէր իր բազմօցին մէջ, թեւերը կտխ, և ծանրաբեռն մտածումով։ Մնաց որ, արդէն չէր ուզեր ձեռք դպցնել օրեւէ մէկ վրձինի։ Նոր փորձեր ըրած էր և շարունակ Գամիլի գէմքը սկսած էր քեքեկ կտաւին վրայ, Խելագարութեան մէջ չիյնալու համար, ի վերջոյ իր երանգատուփը անկիւն մը նետեց, բացարձակ ծուլութեան անձնատուր ըլլալով։ Այս բանի ծուլութիւնը անհաւատալի ծանրութիւն մը ունէր իրեն համար։

Կէսօրէ ետք, ինքզինք կը հարցաքննէր անձկութեամբ, գիտնալու համար թէ ինչ պիտի ընէր։ Կէս ժամու չափ կը մնար Մազարին փողօցին մայթին վրայ, խորհրդածելով, վարանելով այն ժամանցներուն մասին զորս կրնար ունենալ։ Անիկա կը մերժէր իր արուեստանոցը բարձրանալու գաղափարը, կ'որոշէր շարունակ կենեկօ փողօցն ի վարիջնել, յետոյ քալել քարափներու երկայնքը։ Եւ, մինչև իրիկուն, ինքն իր առջև կը յառաջանար, բթացած, յանկարծական սարսուռներու մատնուելով, երբ Սէնը կը դիտէր։ Արուեստանոցին մէջ ըլլար թէ փողօցները,

միևնոյն ընկճումն ունէր: Հետևեալ օրը, կը վերսկսէր, առաւօտը կ'անցընէր իր բազմօցին վրայ, իսկ յետմիջօրէն՝ քարափնեռու երկայնքը դեգերելով: Ասիկա կը տեէր ամիսներէ ի վեր, և կրնար տեել գեռ տարիներ:

Երբեմն, Լոռան կը մտածէր թէ Գամիյլը սպաննած էր, յետոյ, այլևս ոչինչ չընելու համար, այժմ, որ ոչինչ կ'ընէր, բոլորովին կը զարմանար որ նման տառապանքներ կը կրէր: Կը փափաքէր երջանիկ ըլլալու պարտադրել ինքզինքը: Ինքնիրեն կ'ապացուցանէր թէ հարկ չկար տառապելու, թէ հասած էր արդէն այն գերագոյն երանութեան, որ կը կայանար ձեռնածալ նստելուն մէջ, և թէ տխմար մըն էր ինքը որ խաղաղօրէն չէր վայելեր այս երանութիւնը: Բայց, իր այս տրամաբանութիւնները կը ջախջախուէին իրողութիւններուն առջև, Հարկադրուած էր իր էութեան խորը խոռոտովանելու թէ իր անգործութիւնը աւելի անողոք կը դարձնէր իր անձկութիւնները, իր կեանքի բոլոր ժամերը տրամադրելով իր յուսահատութիւններուն վրայ մտածելու և խորացնելու անոր անբուժելի դաժանութիւնը: Ծուլութիւնը, անբանի յատուկ այս գոյութիւնը զոր երազած էր, իր պատիժն էր դարձած: Երբեմն, բուռն կերպով կը բաղձար դրազումի մը, որ պիտի ազատէր զայն իր մտածումներէն: Յետոյ, կրկին կը ձգէր ինքզինք, կրկին կ'իյնար ծանրութեան տակ խուլ ձախտագրականութեան, որ կը կաշկանդէր անոր անգամները, աւելի ազատով կերպով ձգմելու համար զայն:

Իրականին մէջ, այն ատեն միայն զիչ մը թեթեւացում կը ճաշակէր, երբ Թերէզը կը ծեծէր, երկկոյեան: Ասիկա դուրս կը քաշէր զայն իր թմրած վիշտէն:

Իր ամենասուր տառապանքը, Ֆիզիքական և բարոյական տառապանք, կուգար իրեն այն վերջէն, զոր Գամիյլ բացած էր իր վզին վրայ: Որոշ պահերու մէջ, կ'երևակայէր թէ այս սպին կը ծածկէր իր ամբողջ մարմինը: Եթէ մոռնար անցեալը, հրավառ խայթուած մը, զոր կը կտրծէր թէ կը զգար, իր միտին և իր մրտքին կը յիշեցնէր սպանութիւնը: Չէր կրնար կենալ հայելիի մը առջև, առանց տեսնելու կրկնութիւնը այն երևոյթին, զոր նշմարած էր այնքան ատեն և որ կը զարհուրեցնէր զայն միշտ, իր զգացած յուզումին պատճառով: արիւնը վիզը կը խուժէր, կը գունաւորէր վերքը, որ կը սկսէր կրծել իր մորթը: Այս տարօրինակ վերքը իր վրայ կ'ապրէր. կ'արթննար, կը կարմրէր եւ կը խածտէր զինքը ամենափոքր խոռվքի մը պատճառով. կ'ահաբեկէր և կը շարչարէր զայն: Ի վերջոյ, կը կարծէր թէ խեղդուածին ակռածերը հոն անասուն մը մխրճած էին որ կը լափէր զինքը: Իր վզին այն մասը ուր սպին կը գտնուէր, կը թուէր թէ իր մարմնին չէր վերաբերեր, կարծես ստար միտ մըն էր զոր այս տեղ փակցուցած էին, թունաւոր միտ մը, որ կը փտեցնէր իր սեփական զնդերները: Այսպէս, իրեն հետ ամէն տեղ կը կրէր ան իր ոճիրին կենդանի և լափիլիզոյ յիշատակը: Թերէզ, երբ Լոռան կը ծեծէր զինքը, կը ջանար

ճանկոտել զայն, ա'յստեղէն. երբեմն իր եղունգները կը մխրճէր անոր մէջ և ցաւէն ոռնալ կուտար անոր: Սովորաբար, հեծկլտալ կը ձեւացնէր անմիջապէս որ կը տեսնէր. խածուածքը, աւելի' անհանդուրժելի դարձնելու համար զայն Լոռանի համար: Լոռանի վայրագութիւններէն իր առած բովանդակ վրէժխնդրութիւնը կը կազմէր այս խածուածքին միջոցով անոր չարչրկումը:

Ածիրուելու առեւն, Լոռան յաճախ փորձած էր կտրել վիզին այդ մասը, խեղդուածին ակռաներուն նշանները ոչնչացնելու համար: Հայելիին առջև, իբր կզակը վեր կ'առնէր և կը նշմարէր կարմիր բիծը, օճառի սպիտակ փըրփուրին տակ. յանկարծական կատաղութիւններով կը համակուէր, բռուն կերպով ածելին կը մօտեցնէր, միսը կտրելու վրայ: Բայց, ածելիին պաղը իր մորթին վրայ, կը սթափեցնէր զայն. նուազում մը կ'ուեննար, հարկադրուած կը նստէր և կը սպասէր, որ իր վախկոտութիւնը անցնէր և ինք կարենար աւարտել սափրուիլը:

Անիկա, իրիկունը միայն կը սթափէր իր թմբիրէն, կոյր և աղայական զայրոյթներու անձնատուր ըլլալով: Երբ կը յոգնէր թեբէզի հետ կռուելէն և զայն ծեծելէն, անիկա, ինչպէս մանուկները կ'ընեն, ոտքի հարուածներ կուտար պատերուն, կոտրաւելիք բան մը կը փնտռէր: Այս բանը կը թեթեցնէր զայն: Մասնաւոր ատելութիւն մը ունէր իրայտարդէտ կատուին՝ Ֆրանսուայի դէմ որ, անմիջապէս որ կը տեսնէր Լոռանը, անդամալոյծին

ծունկերուն վրայ կ'ապաստանէր: Եթէ Լոռան դեռ սպաննած չէր զայն, պատճառն այն էր, որ չէր համարձակեր սպաննել զայն. կատուն կը դիտէր զայն խոշոր կլոր աչքերով, որոնք սատանայական սեւուում մը ունէին: Այս աչքերն է, որ, միշտ իր վրայ բացուած, կը զայրացնէին երիտասարդը. Լոռան ինքնիրեն կը հարցնէր թէ ի'նչ կ'ուզէին այս աչքերը, որ երբեք չէին հեռանար իրմէն. ի վերջոյ, ճշմարիտ սարսափներ կ'ուեննար, անհեթեթ բաներ երեւակայելով: Երբ սեղանին վրայ, որևէ առեւն, բանակոխի մը կամ երկար լաութեան մը միջոցին, յանկարծ, գլուխը դարձնելով, կը նշմարէր աչքերը Ֆրանսուայի որ կը քննէր զայն ծանր ու անողոք երևոյթով մը, Լոռան կը տժգունէր, կը կորսնցնէր գրլուքը և կարծես կատուին ճչելու վրայ կ'ըլլար. «է՛, լսօսէ նայինք, ըսէ ինծի գոնէ թէ ի'նչ կ'ուզես»: Երբ կրնար ճզմել անոր մէկ թաթը կամ պոչը, կ'ընէր ատ անարեկ ուրախութեամբ մը, և այն առեւն խեղճ անասունին մլաւիւնը կը համակէր զայն տարտամ սարսափով մը, որպէս թէ լսած ըլլար անձի մը վշտի ձիչը: Լոռան, տառապէս, կը վախնար Ֆրանսուայէն. Մանաւանդ այն օրէն ի վեր որ այս վերջինը կ'ապրէր անգամալոյծին ծունկերուն վրայ, ինչպէս անառիկ ամրոցի մը ծոցը, օւրկէ կրնար անպատիժ կերպով կանանչ աչքերը յառել իր թշնամիին վրայ: Փամիլլի սպանիչը տարտամ նմանութիւն մը կը հաստատէր այս գրգռուած անասունին և անգամալոյծին միջև:

ինքն իրեն կ'ըսէր թէ կատուն . ինչպէս Տիկին Ռաքէնը , գիտէր ոճիւրը և պիտի մատնէր զինքը . եթէ երեք խօսէր օր մը :

Իրիկուն մը վերջապէս , Ֆրանսուա այնքան սեւեռուն կերպով դիտեց Լոռանը , որ ան գրգռուելով , վճաց գործը վերջացնել . Ճաշասրահին պատուհանը լալնօրէն բացաւ և եկաւ առաւ կատուն , վիզին մորթէն բռնելով : Տիկին Ռաքէն հասկացաւ . երկու խոշոր արցունքներ հոսեցան իր երեսներն ի վար : Կատուն սկսաւ մոլտալ . պրկուիլ , ջանալով ետին դառնալ և խածնել Լոռանի ձեռքը : Սակայն այս վերջինը անսասան մնաց , երկու երեք անգամ դարձուց զայն , յետոյ իր բազկի : բոլոր ուժովը նետեց զիմացի սեւ պատին : Ֆրանսուա պատին փակաւ , կոտորեց իր կողերը և ինկաւ կրկին անցքի ապակիներուն վրայ : Ամբողջ գիշերը , եղկելի անասունը քաշկատուեցաւ տանիքին երկայնքը , խորտակուած քամակով , խապոտ մլաւիւններ արձակելով . Այն գիշերը , Տիկին Ռաքէն արտասուեց Ֆրանսուայի համար , գրեթէ այնչափ , որչափ արտասուած էր Գամիլիին համար . Թերէզ Ղալային դժնդակ տագնապ մը ունեցաւ : Կատուին հծծիւնները չարաշուք բան մը օւնէին , շուքին մէջ , պատուհաններուն տակ :

Շատ չանցած , Լոռան նոր մտահոգութիւններ ունեցաւ : Սարսափեցաւ կարգ մը փոփոխութիւններէ , զորս նշմարեց ան իր կընօջ ընթացքին մէջ :

Թերէզ մտայլ և լուակեաց դարձած էր :

Տիկին Ռաքէնի զղջման սրտազեղումն , շնորհակալական համոյրներ չէր շնայլեր այլ ևս : Անդամալոյծին առջև պող անգթութեան , եսասէք անտարբերութեան ձեւեր կ'առնէր : Կարծես թէ խղճահարութիւնը փորձած ըլլալով , և թէ , խղճահարութիւնը յաջողած չըլլալով թեթեցնել զայն , ուրիշ դարմանի մը դիմած էր : Իր տխրութիւնը արդիւնք էր անշուշտ կեանքը խաղաղեցնելու իր անկարողութեան . Նայեցաւ ան անգամալոյծին տեսակ մը արհամարհանքով , ինչպէս անօգուտ առարկայի մը . որ չէր կրնար նոյնիսկ իր ըստփոփանքին ծառայել , Անհրաժեշտ խնամքներ տարաւ միայն անոր անօթութենէ մեանիւր արգիլելու համար : Այս վայրկեանէն սկսած , մունջ , ընկճուած , տան մէջ սկսաւ քաշկատուիլ , Բազմապատկեց տունէն դուրս ելլելը և շաքաթական չորս հինգ անգամ բացակայեցաւ :

Այս փոփոխութիւնները զարմացուցին եւ խուճապի մատնեցին Լոռանը , Կարծես թէ խղճահարութիւնը , նոր ձև մը առնելով թերէզի մօտ , այժմ կ'արտայայտուէր այն մտայլ ձանձրոյթովը զոր կը նշմարէր անոր քով : Այս ձանձրոյթը աւելի մտահոգիչ երևցաւ իրեն , քան այն շատախօս յուսահատութիւնը , որով նախապէս կը ճնչէր ան զինքը : Այլևս ոչինչ կ'ըսէր , այլևս չէր կառուտեր իրեն հետ , կը թուէր թէ ամէն բան կը պահէր իր էութեան խորը : Լոռանը սակայն պիտի ուզէր որ անիկա դուրս թափէր իր տառապանքը քան թէ այսպէս ինքն իր վրայ հակած մնար : Կը

վախնար որ չըլլայ թէ օր մը անձկութենէն շնչահեղձ, թեթեւալու համար, երթար պատմելու ամէն բան քահանայի մը կամ հարցաքննիչ գաւառորի մը:

Այն ատեն, Թերէզի յանախակի տունէն դուրս մեկնումները ահարեկիչ նշանակութիւն մը ստացան իր աչքին: Մտածեց թէ խորհրդակից մը կը փնտաէր գուրսը և իր մատնութիւնը կը պատրաստէր: Երկու անգամ, ուղեց անոր հետեի, բայց զայն կորսնցուց փողոցներուն մէջ: Սկսաւ նորէն լրտեսել զայն: Սեւեռուն մտածում մը համակած էր զայն. Թերէզ՝ կրած տառապանքէն համբերութիւնը հատած, յայտնութիւններ պիտի ընէր, և հարկ էր բերանը փակել. կասեցնել խոստովանութիւնները անոր կակորդին մէջ:

XXXI

Առաւօտ մը, Լոռան, փոխանակ իր արօւեստանոցը բարձրանալու, մասա գինեկաւառի մը մօտ, սր կենեկօ փողոցին առջեւը հաստատուած էր, անցքին դիմացը: Անկէց, սկզբօտու քննել այն ածները, որոնք դուրս կօւց

գային Մազարին փողոցին մայթին վրայ. Թերէզը կը լրտեսէր: Նախորդ իրիկունը Թերէզը սած էր թէ առտուն կանուխ դուրս պիտի ելլէր և անշուշտ իրիկունը միայն պիտի վերագառնար:

Լոռան կէս ժամու շափ սպասեց: Գրեթէ թէ իր կինը կ'երթար միշտ Մազարին փողոցէն. պահ մը, սակայն, վախցաւ թէ չըլլայ որ խուսափի ան Սէն փողոցէն երթալով: Անցքին մէջ մտնելու և տան ծառուղիին մէջ պահուելու մտածումն ունեցաւ: Մինչ ինքը անհամբեր կը սպասէր, տեսաւ որ Թերէզ առապարանքով մը դուրս կուգար անցքէն: Բաց գոյն կերպասներ հագած էր, և, առաջին անգամն ըլլալով, նշմարեց որ ցոփուհիի մը պէս կը հագուէր. երկարաքղանցք չըջագետտով մը. կ'օրօրուէր ան մայթին վրայ գրգռիչ կերպով մը, այր մարդոց նայելով. չըջազգեստին առջևի մասը այնքան վեր ածնելով, ափին մէջ բռնած զայն, որ իր սրունքներուն առջևի մասը, ամբողջ ցոյց կուտար. իր կապով կօշիկներուն և սպիտակ գուլպաներուն հետ: Անիկա վեր բարձրացաւ Մազարին փողոցէն. Լոռան անոր հետեւեցաւ:

Օգը մեղմ էր, դեռահաս կինը ծանրօրէն կը քալէր, գլուխը քիչ մը ետև ծռած, մազերը ձգած կանակն ի վար: Այն մարդիկը որոնք դէմքը աեսած էին անոր, իրենց ետին կը դառնային, կռնակէն տեսնելու համար զայն: Թերէզ բռնեց էջօլ-աը-Մէտրօսիսի փողոցը: Լոռան զարհուրեցաւ. գրեթէ թէ այդ օտարը, անդ մը, ոստիկանական պաշտօնաւան

մը կար. ինքն իրեն ըսաւ թէ, ոչ մէկ տարա-
կոյս կար որ իր կինը, ազահովաբար, զինքը
ձեռք պիտի տար. Այն ատեն խօսք տուաւ ինքն
իրեն անոր վրայ խոյանալ, եթէ ոստիկա-
նութեան դուռնէն ներս մտնէր ան, ազաչել
տնոր, ձեռել զայն ու լռելու բռնադատել:
Փողոցի մը անկիւնը, ոստիկան մը տեսաւ որ
կ'անցնէր, և գողաց այս ոստիկանին մօտե-
նալէն. գրան մը խորութեանը մէջ պահուեցաւ.
յանկարծական վաթէ մը բռնուած թէ իսկոյն
կը ձերբակալուէր, եթէ ինքզինք ցոյց տար:
Այս հետապնդութիւնը ճշմարիտ հոգեվարք մը
եզաւ իրեն համար. մինչդեռ իր կինը կը ցու-
ցադէր ինքզինքը արեւին դիմաց, մայթին վը-
քայ, իր զղանցքները քաշկռտելէն, անփոյթ
և անպատկառ, ինք անոր կը հետեւէր, գու-
նաթափ և սարսուղին. ինքն իրեն կրկնելով
թէ ամէն բան վերջացած էր, պիտի չկրնար
ազատիլ և պիտի գլխատէին զինքը: Իւրաքան-
չիւր քայլ զոր կ'առնէր, դէպի պատուհաս
նետուած քայլ մը կը թուէր իրեն. Վախը
տեսակ մը կոյր համոզում կուտար իրեն, զե-
ռահաս կնոջ ամենափոքր շարժումները իր այս
ստուգութեան վրայ կ'աւելնային. Անոր կը
հետեւէր ինք, և կ'երթար հոն, ուր ան կ'եր-
թար, տանջանքի երթալու նման:

Յանկարծ. Սէն Միշէլ նախկին հրապարա-
կին վրայ գալով, Թերէզ ուղղուեցաւ դէպի
սրճարան մը, որ այն ատեն Մօսիէօ-լը-Փրէնս
փողոցին անկիւնը կը կազմէր. Նստաւ ան
կիներու և ուսանողներու խումբի մը մէջտեղը,
մայթին վրայ զրուած սեղաններէն մէկուն

առջև: Ընտանեբար անոնց բոլորին ձեռքը
սեղմեց: Յետոյ ապսենդ մը ապսպրեց:

Ուրախ կը թուէր, կը խօսակցէր խար-
տեաչ երիտասարդի մը հետ, որ անոր կը սպա-
սէր հոն, անտարակոյս, ժամանակէ մը ի վեր:
Երկու աղջիկներ եկան անոր սեղանին վրայ
ծռեցան և սկսան եզակի խօսիլ իրեն հետ, ի-
րենց խոպոտ ձայնովը: Անոր շուրջ, կիները
սիկարէթներ կը ծխէին, մարդիկը կը համբու-
րէին կիները փողոցին մէջտեղը, անցորդնե-
րուն առջև, որոնք իրենց գլուխն իսկ չէին
դարձներ: Կոշտ խօսքերը, լիաշուրթն ծիծաղ-
ները մինչև Լոռանի կը հասնէին, որ անշարժ
մնացած էր հրապարակին միւս կողմը, կա-
ռատան մը դրան ներքև:

Երբ Թերէզ լմնցուց իր ապսենդը, ոտքի
ելաւ, առաւ խարտեաչ երիտասարդին թեւը և
Հա Հարփի փողոցն ի վար իջաւ: Լոռան անոնց
հետեւեցաւ մինչև Սէնթ-Անտրէ-տէ-գ'Աւ. Հոն,
տեսաւ որ անոնք կահաւորուած տուն մը մը-
տան. Խճուղիին մէջտեղը կեցաւ, աչքերը վեր
վերցուցած, տան ճակատը դիտելով: Իր կինը
տեսնուեցաւ պահ մը երկրորդ յարկի բաց
պատուհանէն: Յետոյ, կարծեց նշմարել խար-
տեաչ երիտասարդին ձեռքերը, որոնք կը սա-
հէին Թերէզի հասակն ի վար: Պատուհանը գոց-
ուեցաւ չոր աղմուկով մը:

Լոռան հասկցաւ: Առանց աւելի սպասե-
լու, հանդարտօրէն մեկնեցաւ, վստահութիւն
առած և երջանիկ:

— Պահ, կ'ըսէր ինքնիրեն, քորափն ի
վար իջնելով, աւելի լաւ է սասանկը: Այսպէս

ուրեմն, զբազում մը ունի ան, չարիքի մասին չի մտածեր ալ... Անիկա շատ աւելի նրբամիտ է քան ես:

Ինչ որ կը զարմացնէր զայն, այն էր թէ առաջին անգամ ինք չէր նետուած մոլութեան մէջ, կրնար հոն դարձան մը գտնել սարսափիչ դէմ: Չէր մտածած ալ զմասին, որովհետեւ իր միտք մեռած էր, և իր մէջ չէր զգար շուռաշուռութեան ամենափոքր տխորժակը: Իր կնոջ անհաւատարմութիւնը կատարելապէս անտարբեր կը ձգէր զինքը. արիւնի կամ ջիւղերու ոչ մէկ ըմբոստութիւն կը զգար այն մտածումին առջեւ թէ՛ ուրիշ մարդու մը բազուկներուն մէջ կը գտնուէր Թերէզ: Ընդհակառակն, ասիկա զուարճալի կը թուէր իրեն. իրեն այնպէս կուգար թէ ընկերոջ մը կնոջը հետեւած էր ինքը և կուշտ մը կը խնդար որ այս կինը կը խաբէր իր ամուսինը: Թերէզ օտարական դարձած էր իրեն, այն աստիճան, որ այլևս չէր զգար անոր ապրիլը իր սրտին մէջ. հարիւր անգամ պիտի ուզէր ծախել եւ ուրիշին յանձնել զայն, ժամ մը հանգիստ վայելելու համար:

Սկսաւ դեգերիլ, ճաշակելով այն յանկարծական և երջանիկ հակազդեցութիւնը որ զարհուրանքէն խաղաղութեան մէջ նետած էր զայն: Գրեթէ շնորհակալ կ'ըլլար իր կնոջմէն, որ սիրահարի մը մօտ գացած էր, երբ ինք կը կարծէր թէ ոստիկանական քովորտի մը քովը կ'երթար: Այս արկածը բոլորովին չը նախատեսուած ելք մը ունեցաւ, որ հաճելի կերպով մը կը զարմացնէր զայն: Ինչ որ

յտակօրէն տեսաւ այս բոլորին մէջ, այն էր թէ զոգր տեղը գող ելած էր, և թէ պետք էր իր կարգին անձնատուր ըլլար մոլութեան, տեսնելու համար թէ մոլութիւնը պիտի չթեթեցնէր զինքը, իր մտածումներ ընդարմացնելով:

Իրիկունը, Լոռան, խանութ գալով, որոշեց որ քանի մը հազար Փրանք պահանջի իր կնոջմէն և ամէն միջոցի դիմէ զանոնք ձեռք բերելու համար: Կը մտածէր թէ մոլութիւնը օւղի կը նստի այր մարդու մը համար. տարածութիւն կը բազմար ձակատագրին այն ցնծուհիներուն, որոնք կրնան ծախել ինքզինքնին, Համբերութեամբ սպասեց Թերէզի, որ գեռ չէր վերադարձած: Երբ հասաւ, Լոռան քաղցրաբարոյ ձեւեր առաւ, չխօսեցաւ անոր անտուան իր լրտեսութեան մասին: Թերէզ գինով էր քիչ մը. գէշ կապուած իր զգեստներէն կը բարձրանար ծխախոտի և խմիչքի այն հոտը, որ սրճարանները կը լեցնէ: Սաստիկ յոգնած, դէմքը ծածկուած էր կապոյտ շերտերով, կը դեղւէր, ցորեկուան ամօթալի խոնջէնքէն թմրած:

Ճաշը լուռ անցաւ: Թերէզ չկերաւ: Ազանդերի պահուն, Լոռան արմուկները սեղանին վրայ գնելով, համարձակ չեչտով մը հինգ հազար Փրանք ուզեց անկէ:

— Ո՛չ, ըսաւ ան չոր մը, եթէ քեզ ազատ ձգէի, մերկ պիտի ձգէիր մեզ... Չե՛ս գիտեր մեր կացութիւնը: Յիտակ դէպի թշուառութիւն կ'երթանք:

— Կրնայ ըլլալ, յարեց ան, հանդարտօ-

րէն. միւսնոյն է ինձ համար, գրամ կ'ուզեմ
ես:

— Ո՛հ, հազար անգամ ո՛հ... Պաշտօնէդ
ելար. խանութի առետուրն ալ բնաւ չի քա-
լեր, և օժիտիս եկամուտներովը չէ որ պիտի
կրնանք ապրիլ: Ամէն օր գրամագլուխին ձեռք
կը զարնեմ, քեզ ապրեցնելու և քեզի տալու
համար ամսական այն հարիւր Ֆրանքը զոր
խլեցիր ձեռքէս: Աւելի բան մը չեմ կրնար
տալ, կը հասկնա՞ս: Անօգո՛ւտ է:

— Մտածէ՛, ասանկ մի մերժեր: Քեզի
կ'ըսեմ թէ հինգ հազար Ֆրանք կ'ուզեմ ես և
պիտի ստանամ, դուն պիտի տաս անոնք ին-
ձի, ինչ որ ալ ըլլայ:

Այս խաղաղ յամառութիւնը զայրացուց
Թերէզը և անոր համբերութիւնը սպառեց:

— Ա՛հ, գիտեմ, պօռաց ան, դուն կ'ու-
զես վերջացնել այնպէս ինչպէս սկսար...
Չորս տարի է որ կը պահենք քեզ: Դուն մեր
տունը ուրիշ բանի համար չեկար, եթէ ոչ ու-
տելու և խմելու համար, և, այն օրէն ի վեր,
մեր վրայ բեռ ես: Պարօնը ոչինչ չ'ընեք, Պա-
րօնը այնպէս մը կարգադրած է գործը որ իմ
միջոցներովս ապրի, ձեռքերը ծալլած... Ո՛հ,
բան մըն ալ չեմ տար, ո՛չ մէկ սու... կ'ու-
զե՞ս որ քեզի բսեմ թէ դուն...

Եւ անիկա ըսաւ բառը: Լոռանը սկսաւ
խնդալ ուսերը վեր առնելով: Գոհացաւ ըսե-
լով:

— Աղու՛ր բառեր կը սորվես այն չըր-
ջանակին մէջ, ուր այժմ կ'ապրիս դուն:

Միակ ակնարկութիւնն եղաւ ասիկա, զոր

Լոռան թոյլ տուաւ ինքն իրեն ընելու Թե-
րէզի սէրերուն: Այս վերջինը գլուխը շտկեց
ուժգնօրէն և ըսաւ կծու շեշտով մը.

— Ամէն պարագայի մէջ, ոճրագործնե-
րու հետ չեմ ապրիր:

Լոռան խիստ աժգունեցաւ: Վայրկեան մը
լոռութիւն պահեց, այքերը իր կնոջ վրայ սե-
ւեռած. յետոյ գողգղազին ձայնով մը.

— Մտիկ ըրէ, աղջիկս, ըսաւ ան, զիրաք
չվշտացնենք. ասիկա ոչ մէկ արժէք ունի,
ոչ քեզի համար, ոչ ինձի համար: Քաջութիւ-
նըս սպառած է ալ: Խոհեմութիւն է համա-
ձայնիլ, եթէ չենք ուզեր որ դժբախտութիւն
մը հասնի մեզի: Քեզմէ հինգ հազար Ֆրանք
ուզեցի, որովհետեւ պէտք ունիմ անոր. կըր-
նամ նոյնիսկ քեզի ըսել թէ կը մտածեմ զա-
նոնք գործածել մեր անգորրութիւնը ապահո-
վելու համար:

Տարօրինակ ժպիտ մը ունեցաւ և շարու-
նակեց:

— Քեզ տեսնեմ, խորհէ՛, վերջին խօսքդ
տուր ինձի:

— Ամէն բան խորհուած է, պատասխանեց
գեռահաս կինը, ըսի քեզի. սու մը իսկ չեմ
կրնար տալ:

Իր ամուսինը ուժգնօրէն ոտքի կանգնե-
ցաւ, Թերէզ վախցած թէ ձեռ պիտի ուտէ,
կծկուեցաւ, վճռեց որ տեղի պիտի չտայ ա-
նոր հարուածներուն տակ: Բայց, Լոռան իրեն
չժօտեցաւ իսկ, գոհացաւ միայն անոր յայտա-
բարելով պահ մը թէ կեանքէն ձանձրացած էր
և թէ պիտի երթայ պատմելու սպանութեան

առամութիւնը թողին ոստիկանական քով-
օճերին :

— Զիս ծայրայեղութեան կը մղես , ըսաւ
ան , անհանդուրժելի կը դարձնես կեանքս : Կը
նախընտրեմ վերջ տալ անոր . . . Երկուքս ալ
պիտի դատուինք ու դատապարտուինք : Ահա՛
քուրբը :

— Կը կարծես թէ զիս կը վախցնեն ,
պօռաց անոր իր կինը : Ես ալ քեզի չափ ձանձ-
րացած եմ : Ես է որ պիտի երթամ ոստիկա-
նական քովսէրին մօտ , եթէ դուն չերթաս :
Ահ , լաւ , ես պատրաստ եմ քեզ հետեւելու
կառաւիճատին վրայ , վառասրտութիւն չու-
նիմ ես . . . Օ՛ն , ինձի հետ եկուր քովսէրին
մօտ :

Թերէզ ստքի ելած էր , դէպի սանդուխ
կ'ուղղուէր արդէն :

— Այդպէս , կակազեց Լոռան , միասին
երթանք :

Երբ վար , խանութ իջան , իրարու նայե-
ցան , մտահոգ և զարհուրած , Անտնց թուեցաւ
թէ զիրենք գետին գամած էին : Այն քանի մը
երկվայրկեանը , ուր անոնք փայտէ սանդու-
խէն վար իջած էին , բաւական եղած էր ցոյց
տալու , փայլակի մը պէս , խոստովանութեան
հետեւանքները : Միևնոյն ժամանակի մէջ տե-
սան անոնք ոստիկանները , բանտը , ոճրագառ
Ատեանը , կառաւիճատը , այս բոլորը մէկ , յան-
կարծակի և յստակ : Եւ , իրենց էութեան
խորը , մարելիք կը զգային . կը փորձուէին ի-
րարու ստը նետուիլ , պազատելու համար որ
մնան , բայն մը չյայտնեն : Վախը և չփոթու-

թիւնը անչարժ պահեցին զանոնք երկու կամ
երեք վայրկեան : Նախ Թերէզն եղաւ որ ա-
ռաջին անգամ որոշեց խօսիլ :

— Թէեւ , սա կայ որ , ըսաւ ան , շառ-
յիմար եմ որ այս գրամի մասին կը վիճիմ
հետդ : Օր մը չէ որ մը պիտի ուտես զայն :
Աւելի լաւ է , որ անմիջապէս տամ :

Անիկա չփորձեց աւելի ծածկելու իր պար-
տութիւնը : Նստաւ հաշուառեղանին վրայ և
հինգ հազար Փրանքի վճարագիր մը ստորագը-
րեց զոր Լոռան պիտի գանձէր դրամատիրոջ
մը քովէն : Այդ իրիկուն , այլևս քովսէրի մա-
սին խնդիր չեղաւ :

Անմիջապէս որ Լոռան գրպանը գրամ
ունեցաւ , գինովցած , ցոփուհիներուն յաճա-
խեց , քաշկառուեցաւ խելագար և ազմկարար
կեանքի մը մէջ :

Գիշերը տուն չէր գար , ցորեկը կը քը-
նանար , գիշերը կը յըջէր . զօրուոր յուզում-
ներ կը փնտուէր , կը ջանար իրականութենէն
խուսափիլ : Բայց ա՛լ աւելի ընկճուեցաւ , երբ
իր շուրջը կը պօռային , անիկա կը լսէր այն
զարհուրելի մեծ լռութիւնը , որ իր մէջն էր .
երբ տարփուհի մը կը գրկէր զայն , երբ իբ
գաւաթը կը պարպէր , յագեցումին խորը ուրիշ
բան չէր գտներ , եթէ ոչ ծանր տխրութիւն
մը : Յայրատութիւնը և որկրաժէտութիւնը իր
գործը չէին այլևս . իր էութիւնը սառած ըլ-
լալով , որպէս թէ ներքնապէս փայտացած ըլ-
լար , կը ջղադրգունէր համբոյրներու տակ և
կերուխուճներու մէջ : Նախապէս գանած , չէր
յաջողեր երբեք երեակայութիւն ի յայտ բե-

րել, իր զգայարանքներն ու ստամոքսը զրգռել: Քիչ մը աւելի կը տառապէր ինքզինք շուայտութեան բռնազատելով, և այս էր բոլորը: Յետոյ, երբ տուն կը վերադառնար, երբ կը տեսնէր Տիկ. Ռաքէնն ու թերէզը, իր յոգնութիւնը զարհուրանքի ահաւոր տագնապներու կը մատնէր զինքը. կ'երզնուր այն ատեն այլևս զուրս չելլել. մնալ իր տառապանքին մէջ, անոր մէջ վարժուելու և անոր յաղթելու համար:

Միւս կողմէ, թերէզ աւելի քիչ զուրս ելաւ: Ամբողջ ամիս մը, Լուսնի պէս ապրեցաւ ան, ժայթերուն վրայ, սրճարաններուն մէջ, իրիկունը, վայկեան մը տուն կը դառնար, կերակուր կը կերցնէր Տիկ. Ռաքէնի, կը պառկեցնէր զայն, և մինչև հետևեալ օրը կը բացակայէր: Թերէզ և իր ամուսինը անգամ մը չորս օր զիրար չտեսան: Յետոյ, խոր դարչանքներ ունեցաւ թերէզ, զգաց որ մուրթիւնն ալ չէր յաջողուեր իրեն ինչպէս խզճահարութեան կատակերգութիւնը: Ի զուր քաշկռտուած էր Լաթէն թաղին կահաւորութեամբ բոլոր պանդոկները, ի զուր վարած էր աղտոտ և աղմկարար կեանք մը: Իր ջիղերը խորտակուած էին. շուայտանքը, Քիզիքական հասցեները բաւականաչափ բուռն ցնցումներ չէին տար իրեն այլևս, մոռացում առաջ բերելու համար. Անիկա մէկն էր այն գինովներէն որոնց այրած քիւմբը անզգայ կը մնայ ամենազօրաւոր ըմպելիներու կրակին տակ: Անզգայ կը մնար յայրատութեան մէջ, և իր սիրահարներուն քով այլևս ձանձրոյթ և յոգ-

նութիւն կը գտնէր: Այն ատեն ձգեց զանոնք. ինքն իրեն ըսելով թէ անօգուտ էին ալ, Յուսահատական ծուլութեան մը մատնուեցաւ, որ զայն տունը պահեց, աղտոտ շրջազգեստով, առանց սանարուելու, աղտոտ դէմքով ու ձեռքերով, կեղտին մէջ թաղուեցաւ:

Երբ երկու մարդասպանները այսպէս գէմ գիմաց եկան, յոգնած, սպառելով իրարմէ տառաւիլու բոլոր միջոցները, հասկցան թէ կըռուելու ուժը պիտի չունենային այլևս: Ձեռխութիւնը չէր հանգարտեցուցած զիրենք և կրկին նետած էր իրենց անձկութիւններուն մէջ: Կրկին անցքի ցուրտ և խոնաւ բնակարանին մէջն էին, և, այտուհետև, հոն կը գտնուէին բանտարկեալներու նման, որովհետև յաճախ փորձած էին փրկութիւնը, և երբեք չէին կրցած խորտակել այն արիւնոտ կապը որ կը կաշկանդէր զիրենք: Չմտածեցին նոյնիսկ այլևս անկարելի ճիգ մը փորձելու մասին. Իրողութիւններուն կողմէ այնպէս մը իրարու մղուած, ճգմուած և իրար կապուած զգացին, որ գիտակցեցան թէ որևէ ըմբոստութիւն ծիծաղելի պիտի ըլլար. վերստացան իրենց հասարակաց կեանքը, բայց իրենց տնտեսութիւնը մոլեգին կատաղութեան փոխուեցաւ:

Երեկոյեան կռիւները վերսկսան. թէեւ, հարուածներն ու ճիչերը կը տեսնէին ամբողջ օրը, Ատելութեան եկաւ աւելնալ կասկածանքը և ասիկա խենդեցուց զանոնք լման մը.

Մէկզմէկէ վախճան, Հինգ հազար ֆրանք

օւղելու յաջորդող տեսարանը կրկնուեցաւ շուտով, իրիկուն տաւուտ։ Անոնց սեւեռուն գաղափարը այն էր որ կ'ուզէին փոխադարձաբար ձեռք առլ զիրար։ Այդ մտածումէն անդին չէին կրնար երթալ։ Երբ անոնց մէկը խօսք մը կ'ըսէր, շարժում մը կ'ընէր, միւսը կ'երեւակայէր թէ անիկա ծրագրած էր ոստիկանական քովսէրին քովը երթալ։ Այն ատեն, կը կռուէին կամ կը պաղատէին իրարու։ Իրենց զայրոյթին մէջ, անոնք կը ճչէին թէ պիտի վազէին ամէն բան յայտնելու, զիրար կը զարհուրեցնէին մեռնելու աստիճան։ Ետոյ, կը սարսուռային, կը նուաստանային և զառն արցունքներով կը խոստանային իրարու լուռ մնալ։ Ահաւիօրէն կը տառապէին, բայց քաջութիւնը չէին զգար իրենց մէջ բուժուելու, կարմրած երկաթը վէրքին վրայ պնելով։ Եթէ կը սպառնային իրարու խոստովանիլ ոճիրը, զիրար ահաբեկելու համար էր միայն և անոր գաղափարը վանելու համար, որովհետեւ երբեք ուժը պիտի չունենային խոստովանելու և պատիժին մէջ փնտռելու խաղաղութիւնը։

Աւելի քան քսան անգամ, մինչև ոստիկանական քովսէրութեան դուռը գացին, մէկը միւսին ետեւէն։ Երբեմն Լոռան էր որ կ'ուզէր խոստովանիլ ոճիրը, երբեմն Թերէզն է որ կը վազէր անձնատուր ըլլալու։ Եւ միշտ փողօցին մէջ իրար կը գտնէին, և կը վճռէին միշտ սպասել զեռ, անարգանքներ և բուռն խնդրանքներ փոխանակելէ ետք։

Իւրաքանչիւր նոր առգնազ աւելի կատ

կածոտ և աւելի խուժողով կը դարձնէր զանոնք։

Առաւօտէն մինչև իրիկուն կը լրտեսէին զիրար։ Լոռան չէր հեռանար այլևս անցքի բնակարանէն, և Թերէզ թոյլ չէր տար որ գուրօ ելլէր ան առանձին։ Անոնց կասկածները, խոստովանանքի անոնց զարհուրանքը իրարու միացուցին զանոնք դժնդակ մտերմութեան մը մէջ։ Իրենց ամուսնութենէն ի վեր, անոնք երբեք այնքան սերտօրէն կապուած չէին ապրած իրարու հետ, և երբեք այնքան տառապած չէին։ Բայց, հակառակ իրարու պարտադրած անձկութիւններուն, զիրար աչքէ չէին հեռացներ, կը նախընտրէին աւելի սուր գաւերու հանդուրժել քան մէկ ժամով իսկ իրարմէ բացակայիլ։ Եթէ Թերէզ խանութ իջնէր, Լոռան անոր կը հետեւէր, վախնալով որ չըլլայ թէ յաճախօրդի մը հետ խօսի, երբ Թերէզ գուռը կանգնէր, անցքէն անցնողները գիտելով, Լոռան անոր քովը կը կենար, տեսնելու համար թէ մէկուն հետ չէր խօսեր։ Հինգշաբթի իրիկուն, երբ հիւրերը կուգային, մարդասպանները ազերսագին նայուածքներ կը փոխանակէին, սարսափով մտիկ կ'ընէին իրարու, իւրաքանչիւրը սպասելով իր մեղաւկիցին խոստովանութեան, սկսուած նախադասութեան մը կասկածելի իմաստ մը տալով։

Գաւերագմական նման վիճակ մը չէր կրնար տեսել աւելի երկար։

Թերէզ և Լոռան, իւրաքանչիւրը իր կողմէն, սկսան երազել նոր ոճիրով մը ազատիլ իրենց

առաջին ոճիրին հետեւանքներէն : Բացարձակապէս անհրաժեշտ էր որ իրենցմէ մէկը անհետանար , որպէսզի միւսը քիչ մը հանգիստ վայելէ : Այս խորհրդածութիւնը միեւնոյն ժամանակ ունեցան անոնք . երկուքն ալ զգացին տնջատումի մը ստիպողական անհրաժեշտութիւնը , երկուքն ալ յաւիտենական բաժանում մը ուզեցին : Սպանութիւնը որ իրենց միտքն ինկաւ , թուեցաւ իրենց ճակատագրական , բնական և Գամիշի սպանութեան բռնի մէկ պարտադրութիւնը : Նոյնիսկ քննութեան իսկ չդրին զայն , անոր ծրագիրը ընդունեցին փրկութեան իբրեւ միակ միջոցը : Լոռան վրձանեց սպաննել Թերէզը , որովհետեւ Թերէզ կը նեղէր զինքը , և կրնար մէկ բառով կորուստի մատնել և թէ անտանելի տառապանքներ կը պատճառէր իրեն . Թերէզ որոշեց սպաննել Լոռանը միեւնոյն պատճառներով :

Սպանութեան մը համար տրուած որոշումը քիչ մը հանդարտեցուց զանոնք : Իրենց միջոցները ձեռք առին : Մնաց որ , տենդի մէջ կը գործէին , առանց շատ խոհեմութեան , տարտամօրէն միայն կը մտածէին գործուած սպանութեան մը հաւանական հետեւանքներուն մասին , առանց փախուստն ու անպատիժ մնալը ապահովելու : Անգիմադրելիօրէն կը զգային զիրար սպաննելու պահանջը , այս պահանջին կը հնազանդէին մուկերն անբաններու պէս : Անոնք չէին յանձնուեր իրենց առաջին ոճիրին համար , զոր այնքան վարպետօրէն պահեցին , և կիւյոզին Վասնզին ընդառաջ կ'երթային երկրորդ ոճիր մը գործելու :

լով , զոր չէին մտածեր ծածկել : Իրենց բռնած այս ընթացքին մէջ հակասութիւն մը կար , զոր երբեք չէին տեսներ իսկ : Իրենք իրենց կ'ըսէին միայն թէ , եթէ յաջողէին փախուստ տալ , արտասահման կ'երթային կ'ազդէին , ամբողջ դրամը միասին առնելով : Թերէզ , տասնըհինգ քսան օրէ ի վեր , քաշած էր իր օժիտէն մնացած քանի մը հազար Ֆրանքը , և զանոնք փակած դարանի մը մէջ զօր գիտէր Լոռան : Վայրկեան մը իսկ չխորհեցան իրենք իրենց թէ ի՞նչ պիտի ըլլար Տիկ . Ռաքէնը :

Լոռան , քանի մը շաբաթ առաջ , հանգրպած էր գօլէօի իր հին ընկերներէն մէկուն , որ կ'աշխատէր թունաբանութեամբ զբաղող հոշակաւոր քիմիագէտի մը քով : Այս ընկերը տարած էր զայն այն աշխատանոցը ուր կ'աշխատէր ինք և ցոյց տուած անոր գործիքներ և զեղեր՝ իրենց անուաներովը : Իրիկուն մը երբ վճռեց սպանութիւնը , Լոռան , մինչ Թերէզը իր առջև գաւաթ մը շաքարջուր կը խմէր , յիշեց թէ այն աշխատանոցին մէջ տեսած էր կաւաւազէ շինուած փոքրիկ սրուակ մը , որ բրուսիական թթու կը պարունակէր : Մտաբերելով , ինչ որ իր ընկերը ըսած էր իրեն ահաւոր ազդեցութեանը վրայ այս թոյնին , որ կը չանթահարէ և քիչ հետք կը ձգէ , խորհեցաւ թէ իրեն պէտք եղած թոյնն էր ան . Հետեւալ օրը , յաջողեցաւ խոյս տալ տունէն , այցելեց իր բարեկամին , և , անոր ետին դարձած մէկ պահուն , գողցաւ կաւաւազէ պղտիկ սրուակը :

Միեւնոյն օրը , Թերէզ օգտուելով Լոռանի

բացակայութենէն, որել տուաւ խոհանոցի խոշոր գանակ մը, որով շաքար կը կտարէին, և որ կտարտած բերան մը ունէր: Պահեց գանակը սպասագարանի մէկ անկիւնը:

XXXII

Հետևեալ հինգշաբթին, «Ռաքէններու մօտ երեկոյթը», ինչպէս կը շարունակէին կոչել հրաւիրեալները իրենց հիւրընկալ ընտանիքը, մասնաւոր զուարթութիւն մը ունեցաւ: Երեկոյթը երկարեցաւ մինչև ժամը տասնըմէկ-ուկէս: Կրիվէ, մեկնելու ատեն, յայտարարեց թէ աւելի հաճելի ժամեր երբեք անցուցած չէ:

Միւզան. որ յղի էր, շարունակ խօսեցաւ Քերէզի իր վիշտերէն և իր ուրախութիւններէն: Քերէզ կը թուէր թէ մտիկ կ'ընէր զայն մեծ շահագրգռութեամբ. աչքերը սևեռուն, չրթունքները սեղմ, ատեն ատեն գլուխը կը հակէր ան. իր կողերը, որոնք կը խոնարհէին, չուքով կը ծանկէին իր ամբողջ դէմքը: Լոռան, իր կողմէն, լարուած ուշադրութիւն

մը կը ցուցնէր ծերուկ Միչօի և Օլիվիէյի պատմածներուն: Այս պարտնէրը չէին դադարեր խօսելէ, և Կրիվէ զժուարթեամբ կը յաջողէր բառ մը ղետեղել հօրը և զաւկին երկու խօսքերուն միջև: Մնաց որ, անոնց հանդէպ որոշ յարգանք մը ունէր, կը գտնէր որ լաւ կը խօսէին անոնք: Այդ իրիկուն, խաղին տեղ խօսակցութիւնը բռնած ըլլալով, միամտօրէն բացազանչեց թէ սասիկանական նախկին քովիսէրին խօսակցութիւնը՝ տօմիսի խաղի մը չափ կը զուարճացնէր զինքը:

Մօտաւորապէս չորս տարիէ ի վեր Միչօ և Կրիվէ հինգշաբթի երեկոնները Ռաքէններու մօտ կ'անցընէին. մէկ անգամ իսկ չէին յօգնած այս միօրինակ երեկոններէն, որոնք կը կրկնուէին ջղայնացնող կանոնաւորութեամբ: Երբեք անոնք չէին կասկածած այն եղբրերգութիւնը, որ կը կատարուէր այս տան մէջ, այնքան խաղաղ և քաղցր, երբ հոն կը մտնէին: Օլիվիէ սասիկանի մը զուարճաբանութեամբ, սովորաբար կը լաւահնէր ըսելու թէ ճաշարահը պարկեշտութիւն կը բուրբէր: Կրիվէ, անկէ ետ չմնալու համար, զայն կոչած էր Խաղաղութեան Տաճար: Երկու կամ երեք անգամ, վերջին ատենները, Քերէզ բացատրեց զէմբին վերայ գտնուող կապոյտները, հրաւիրեալներուն ըսելով թէ ինկած է. Եւ արդէն, անոնց մէջ ոչ մէկը, պիտի ճանչնար թէ Լոռանի բռնուցքի նշաններն էին. անոնք համոզուած էին թէ իրենց հիւրընկալներուն յարկը արարար յարկ մըն էր, համակ քաղցրութիւն և սէր:

Անդամալոյծը այլևս չէր փորձած յայտնելու անոնց այն ստորնութիւնները, որոնք կը ծածկուէին հինգչաքթի երեկոններուն տխուր խաղաղութեան ետին: Մարդասպաններուն գժառութեան առջև, գուշակելով այն տագնապը, որ օր մը չէ օր մը պիտի պայթէր, գէպքերու ճակատագրական յաջորդութեամբը, ի վերջոյ, համոզուեցաւ թէ գէպքերը պէտք չունէին իրեն: Այն ատեն, ձեռնթափ եղաւ ալ, թողուց որ գործեն Գամիլյի սպանութեան հետեանքները, որ իրենց կարգին, պիտի սպաննէին մարդասպանները: Միայն խնդրեց աստուծմէ որ բաւականաչափ կեանք տայ իրեն, հանդիսատես ըլլալու համար այն բուռն վախճանին զօր կը նախատեսէր ան: Իր վերջին քաղձանքն էր յագեցնել իր աչքերը տեսարանովը այն գերագոյն տառապանքներուն, որոնք պիտի խորտակէին Թերէզն ու Լոռանը: Այդ էրիկունը, Կրիվէ եկաւ անոր քով նստաւ և երկար խօսեցաւ, սովորականին պէս հարցումներ տալով ու պատասխանելով անոնց: Բայց չկրցաւ անկէց ակնարկ մը իսկ խլել: Երբ որ ժամը տասնըմէկուկէսը զարկաւ, հրաւրեալները շուտ մը օտքի կանգնեցան:

— Այնքան հանելի է ձեր տունը որ, ըսաւ Կրիվէ, մարդ չի խորհիր երթալ:

— Իրողութիւնը այն է, որ շեշտեց Միշօ, հոս երբեք քուն չեմ ունենար, ես որ սովորաբար ժամը իննին կը պառկիմ:

Օլիվիէ յարմար դատեց իր գուարճարանութիւնը տեղաւորելու:

— Կը տեսնէ՞ք, ըսաւ ան, իր գեղնածակառները ցոյց տալով, այս սենեակը պարկեշտութիւն կը բուրէ, անոր համար է որ այնքան լաւ է հոս:

Կրիվէ, վիրաւորուած որ իրմէ առաջ ուրիշ մը անցած էր, սկսաւ ճառել, ձոռով շարժում մը ընելով:

— Այս սենեակը Սաղաղութեան Տաճարն է:

Այս պահուն, Սիւզան իր գլխարկին թելերը կը կապէր և կ'ըսէր Թերէզի:

— Վաղը առաւօտ, ժամը իննին կուգամ:

— Ոչ, փութաց պատասխանել Թերէզ, կէսօրէ վերջ եկէք միայն... Անպատճառ դուրս պիտի ելլեմ առաւօտ:

Կը խօսէր տարօրինակ և խռոված ձայնով մը: Ընկերացաւ հիւրերուն մինչեւ անցքը:

Լոռանն ալ վար իջաւ լամբար մը ձեռքը: Երբ մինակ մնացին, ամուսիններէն իւրաքանչիւրը թեթեացման հասաչանք մը արձակեց: Խուլ անհամբերութիւն մը տանջած էր զանոնք ամբողջ երեկոյթի ընթացքին: Նախորդ օրուընէ իվեր, աւելի մթազին էին, և աւելի մտահոգ իրարու դէմ դիմաց: Սոսափեցան իրարու նայելէ, լօրէն վեր քարձրացան: Իրենց ձեռքերը շղային թեթև գողզացումներ ունէին, և Լոռան հարկադրուեցաւ լամբարը սեղանին վրայ դնել, զայն գետին չձգելու համար:

Տիկ. Ռաքէնը տանիլ պառկեցնելէ առաջ,

սովորութիւն սենէին անոնք կարգի բերել ճաշտարահը, գիշերուան համար գաւաթ մը շաքարջուր պատրաստել, երթալ գալ այսպէս անդամալոյժին բոլորտիքը, մինչև որ ամէն բան պատրաստ ըլլար:

Երբ վեր բարձրացան անոնք, այդ իրիկունը, պահ մը նստան, տարտամ ակնարկով, սովորին շրթունքով: Լուռ պահէ մը ետք.

— Է՛, է՛, պիտի չպառկինք, հարցուց Լուան որ կը թուէր թէ ընդոսդ երազ է մը կ'արթննար:

— Այո՛, այո՛, պառկինք, պատասխանեց Թերէզ սարսալով, իբրև թէ սաստիկ ցուրտ մը զգար:

Ռտքի կանգնեցաւ և առաւ ջուրի շիշը:

— Թո՛ղ, գոչեց իր ամուսինը ձայնով մը զոր կը ջանար բնական գործնել, շաքարջուրը պիտի պատրաստեմ... հորաքոյրովդ զբազէ գուն:

Առաւ շիշը իր կնոջ ձեռքէն և գաւաթ մը ջուր լեցուց: Յետոյ, կէս մը անդին դառնալով, անոր մէջ պարպեց կաւաւազէ պզտիկ սրուակը, կտոր մը շաքար դնելով մէջը: Այս միջոցին, Թերէզ կկղած էր սպասադարանին առջև. խոհանոցի գանակն առած էր և կը ջանար զայն սահեցնել իր մէջքն ի վար կախուած խոշոր դրպաններէն մէկուն մէջ:

Այս պահուն, այն տարօրինակ զգայութիւնը որ վտանգին մերձեցումը կ'ազդարարէ, երկու ամուսիններուն գլուխը ետին դարձուց, բնազդական շարժումով մը: Իրարու նայեցան անոնք: Թերէզ անաւ սրուակը Լուանի ձեռ-

քերուն մէջ, և Լուան նշարեց ձերմակ փալլը դանակին որ կը պոպոզար Թերէզի շրջագետին ծալքերուն միջև: Զիրար քննեցին այսպէս քանի մը երկվարկեան, մունջ ու պաղ, ամուսինը՝ սեղանին մօտ, կինը՝ սպասադարանին առջև հակած: Զիրար կը հռկնային: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը սառած ձեռք իր սեփական մտածումը գտնելով իր մեղացկիցին քով: Փոխադարձաբար կարգալով իրենց թաքուն դիտաւորութիւնը իրենց խոսոված պէմքերուն վրայ, իրարու հանդէպ գութ ու զարհուրանք զգացին:

Տիկ. Ռաքէն, զգալով որ վախճանը մօտ է, կը դիտէր զանոնք սեեեռուն ու սուր նայուածքով:

Եւ, յանկարծակի, Թերէզ և Լուան սկսան հեծկլտալ: Գերագոյն տագնապ մը խորտակեց զանոնք, իրարու բազուկներուն մէջ նետեց, տկար՝ մանուկներու պէս: Անոնց թուեցաւ թէ քաղցր ու խանդաղատագին բան մը կ'արթննար իրենց կուրծքին տակը: Լացին, առանց խօսելու, մտածելով այն ցեխէ կեանքին վրայ, զոր ապրած էին և գեռ պիտի ապրէին, եթէ ապրելու համար բաւականաչափ վատ ըլլային: Այն ատեն, անցեալը յիշելով, այնքան յոգնած ու իրենք իրենցմէ գարշած զգացին որ, հանդիսաթի և անէութեան անհուն պահանջ մը զգացին: Վերջին ակնարկ մը փոխանակեցին, շնորհակալութեան ակնարկ մը, գանակին և թոյնի գաւաթին դիմաց: Թերէզ առաւ գաւաթը, կիտովին պարպեց և երկարեց զայն Լուանի որ մէկ ամպով վերջացոյց:

Փայլակի մը պէս եղաւ աս: Մէկզմեկու վրայ
ինկան, շանթահար, վերջապէս սփոփանք մը
զանեւիով մահուան մէջ: Եւ դեռահաս կնոյ
բերանը գնաց բախեցաւ, իր ամուսինին վզին
վրայ, Գամիլլի ակոսներուն թողած սպիին:

Իհակաները ամբողջ գիշերը միացին ճաշ-
սրահին յատակին վրայ, գալարուն, թաւ-
լած, լուսաւորուած այն դեղնորակ ցուքերէն
զորս լուսամփոփը կ'արձակէր անոնց վրայ:
Եւ, մօտ տասներկու ժամ, մինչև յաջորդ
օրը կէսօրուան դէմ, Տիկ. Ռաքէն, փայտա-
ցած և մունջ, դիտեց զանոնք իր ոտքերուն
տակ, առանց կարենալ յագեցնելու իր աչքե-
րը, ճզմելով զանոնք ծանր ակնարկներով:

(ՎԵՐՋ)

«Ազգային գրադարան»

NL0310233

3.4

31

USEFUL

1.000

5) 66

u
k.

6

h. q.

7 k. q.

8 l.

9 h.

10 b.

9

10

REMARKS

1.000

2.000